

Bogdan - Gabriel CHIRIAC

**DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ
ȘI „CHESTIUNEA BALCANICĂ”
(1878 - 1914)**

Bogdan - Gabriel CHIRIAC

**DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ
ȘI „CHESTIUNEA BALCANICĂ”
(1878 - 1914)**

Autograful
MGM

Craiova, 2025

© **Bogdan - Gabriel Chiriac**

Coperta I: Congresul de la Berlin, 1881,
pictură de Anton von Werner.

Coperta și machetarea grafică: Mihai Băileșteanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHIRIAC, BOGDAN-GABRIEL

Diplomația românească și "chestiunea balcanică" :
(1878-1914) / Bogdan-Gabriel Chiriac. - Craiova : Autograf
MJM, 2025

ISBN 978-606-709-351-3

94

Editura Autograf MJM Craiova
Str. Felix Aderca, Nr. 9, Bl. 7, parter, 200410 - Craiova, Dolj
Tel. : 0786 035 472

www.autografmjm.ro / email: office@autografmjm.ro

INTRODUCERE

Tema pe care o propunem în vederea analizei și dezbaterii, intitulată ***Diplomația românească și Chestiunea Balcanică (1878 - 1914)***, tratează un subiect de un interes deosebit pentru studiul relațiilor internaționale din ultimul sfert al secolului al XIX-lea și din primele două decenii ale secolului XX. Mai mult decât atât, acest subiect a revenit de ceva timp în actualitate, pe fondul situației geopolitice internaționale actuale, de aceea considerăm că aducerea lui în atenția mediului științific și de cercetare din România ar prezenta un grad ridicat de oportunitate.

Acest demers științific va fi organizat într-un număr de cinci capitole principale, structurate, la rândul lor, pe mai multe subcapitole, însoțite de o *Introducere*, *Concluzii* și *Bibliografie*, respectând principiile cercetării științifice de profil.

Titlurile capitolelor cuprind noțiuni și, totodată, reprezintă etape esențiale pentru desfășurarea cercetării noastre. Am considerat necesar ca și titlurile subcapitolelor să conțină elementele de interes pentru problematica investigată pentru a mări gradul de viabilitate al explicațiilor pertinente și argumentelor de substanță pe care le-am adus în această cercetare.

Tema lucrării de doctorat, ***Diplomația românească și Chestiunea Balcanică (1878 - 1914)***, privește, studiază și investighează o problemă istorică

complexă, chiar profundă, fiind menită să analizeze cât mai multe concepții, păreri și abordări posibile, pe care le-am descoperit prin intermediul studiului aprofundat, atât în documente de arhivă, studii, lucrări de specialitate, cele pe care le-am dedus, prin prisma experienței personale de studiu al istoriei și relațiilor internaționale, precum și din investigarea materialului științific și documentar deja existent.

Demersul de cercetare se derulează progresiv pe trei mari paliere cronologice. Primul dintre acestea, raportat la perioada 1880-1885, tratează modul în care România independentă și-a definit parametrii viitoarei sale politici externe - în primul rând amenințările aproape constante ale Rusiei Țariste, pierderea Sudului Basarabiei care, în ciuda primirii Dobrogei, făceau ca o eventuală apropiere de Rusia să fie rău privită, în primul rând de Regele Carol I care prefera, evident, o alianță cu Germania, chiar dacă pentru aceasta era obligat să accepte și o înțelegere cu Austro-Ungaria.

Al doilea palier, raportat la perioada 1886-1908, este unul încărcat de semnificații. Bulgaria făcuse pași importanți în direcția unificării teritoriale, depășind limitele înțelegerilor din anul 1878. Rusia nu dorea o consolidare a Bulgariei printr-o alianță dinastică cu România, dar era la curent cu faptul că bulgarii aveau ambiții de natură teritorială în Dobrogea și Macedonia, pe care Austro-Ungaria la rândul său, deși nu le agreea, le alimenta¹.

¹ Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis in the Balkans (1881-1913)*, în *Literature as Mediator. Intersecting Discourses and Dialogues in a Multicultural World*,

Rusia era totodată conștientă că rămăsese cu o datorie neonorată după momentul Reichstadt 1876² și anume promisiunea că Bosnia-Herzegovina va fi anexată de Austro-Ungaria. Aceasta din urmă avea instalat, la acel moment, un protectorat în Bosnia-Herzegovina, dar acest protectorat nu reprezenta o anexiune teritorială în adevăratul sens al cuvântului, adică militarii de la Viena se vedeau lăsați în planul secund, diplomații fiind cei favorizați³.

Momentul 1908, sau așa-numita *criză din Bosnia-Herzegovina*⁴, a reprezentat un moment de maximă încordare survenit la trei decenii de la semnarea Tratatului de la Berlin din iunie-iulie 1878. În acest an, anexarea Bosniei-Herzegovina (petrecută la 23 septembrie/6 octombrie 1908) de către Austro-Ungaria și proclamarea la Veliko Tîrnovo, capitala istorică a Bulgariei, a independenței acestei țări (realizată la 22 septembrie/5 octombrie 1908) au produs îngrijorare la nivel european, stare care a fost însă repede potolită, imperiul austro-ungar consimțind la plata unor despăgubiri pentru a preveni un incident militar major. Evident este faptul că nici Austro-Ungaria nu dorea un

editori Iulian Boldea, Corneliu Sigmirean, Dumitru Mircea Buda, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2018, p.144.

² Hugh Ragsdale, *Imperial Russian Foreign Policy*, Woodrow Wilson Center Press, Cambridge University Press, 1993, p. 23 și urm.

³ Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy...* p. 145.

⁴ Luigi Albertini, *Origins of the War of 1914*, Vol. I, Enigma Books, New-York, 2005, p. 22 și urm.; Misha Glenny, *The Balkans, Nationalism, War, and the Great Powers, 1804–2012*, Anansi Press Inc, Toronto, 2012, p. 24.

război, date fiind problemele deja existente în cadrul monarhiei dualiste cu mișcarea panslavistă.

Al treilea palier (intervalul 1909-1913) se concentrează pe chestiunea macedoneană. România era direct interesată de soarta aromânilor, latinofoni pe care, la 23 mai 1905, Sultanul Imperiului Otoman, Abdul Hamid al II-lea, îi recunoscuse ca minoritate distinctă în cadrul Imperiului⁵.

Important de reținut este faptul că anul 1908⁶, prin evenimentele sale, a redeschis, a readus practic în atenție ceea ce numim *Chestiunea orientală*, această problemă spinoasă a Sud-Estului European sau a Balcanilor. Bătrâna Europă a redevenit centrul de greutate pentru relațiile internaționale ale perioadei, iar Peninsula Balcanică, o veritabilă placă turnantă în care se ciocneau interesele geopolitice ale Austro-Ungariei și Rusiei, a devenit marele *nod gordian* în asigurarea unui echilibru stabil al intereselor Marilor Puteri.

Momentul *Revoluției Junilor Turci* a marcat debutul schimbărilor profunde în politica internă a Imperiului Otoman. Intenția *Junilor Turci* era să readucă Imperiul Otoman, o realitate istorică, geopolitică și statală învechită (clădită pe o structură bizantină, cu o suprastructură instituțională reprezentată de dreptul și religia musulmană - sublinierea noastră), incompatibilă cu noile realități, în

⁵ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (S.A.N.I.C.), fond Kretzulescu, dosar 831, f. 62; Arhiva MAE. *Documente diplomatice. Afacerile Macedoniei. Conflictul greco-român*, București, 1905, p. XXXI.

⁶ *Ibidem*.

ipostaza de a recupera decalajul în raport cu lumea europeană (pe care în trecut dorise să o cucerească și cu care, la acel moment, dorea să discute de pe poziții de egalitate) și să realizeze dezideratul eliberării economiei, captivă intereselor Marilor Puteri care profitau de infrastructura sa învechită și de necesitatea modernizării acesteia. Austro-Ungaria, prin Ministrul său de Externe, baronul Alois von Aehrenthal, a pus o piedică serioasă aspirațiilor legitime ale Junilor Turci, deoarece Viena dorea o redefinire a statu-quo-ului în Balcani. Înfrângerea Rusiei de către japonezi la Tsushima, în 1905, încuraja cumva Austro-Ungaria, care credea că Rusia și-a arătat limitele puterii sale militare pe plan internațional. Evident, Austro-Ungaria râvnea la Bosnia-Herzegovina, pe care Rusia i-o promisese la 1876, dar, după Congresul de la Berlin din 1878, nu fusese posibilă decât obținerea unui regim de protectorat asupra respectivei provincii, și cum putea să își atingă mai bine scopul, altfel decât sondând terenul în Principatul Autonom al Bulgariei, care se unise cu Rumelia Orientală, sub auspicii rusești, și care dorea, evident, independența față de otomani pe care o ratase în 1878, rămânând în urma României și Serbiei la acest capitol⁷.

În mod clar pe de altă parte, un nou stat independent în Balcani, tutelat de Viena, nu era pe placul Rusiei, care dorea sa exercite o influență asupra slavilor din Balcani, deziderat considerabil mai dificil de atins dacă Serbia și Bulgaria erau independente. Ca

⁷ Nicolae Ciachir, *Orașul București – locul tratativelor și al păcii care a pus capăt conflictului balcanic din anii 1885-1886*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, București, VII, 1969, p. 280.

state independente, acestea urmau să aibă propriile lor priorități de politică externă, precum alipirea acelor zone controlate de otomani în care trăiau vorbitori de sârbă și bulgară. Evident, ne referim la Macedonia, regiune la care râvnea și Grecia, prima țară independentă din Balcani⁸.

În concluzie, Austro-Ungaria dorea ca Imperiul Otoman să piardă teritorii, iar Rusia Țaristă își vedea compromise planurile. Doar regiunile care mai târziu vor forma Albania urmau să mai depindă de otomani în Balcani, în viitorul apropiat, ceea ce nu convenea Rusiei. În plus, nu trebuie neglijată nici atitudinea Germaniei care neliniștea România. Deși aliată din anul 1883 cu Tripla Alianță, România se temea de o Serbie mare, ca și de o Bulgaria mare de altfel, ambele susținute fie de Rusia, fie de Austro-Ungaria.

Totuși, Berlinul știa că la Viena și Petersburg *războiul general* nu era o opțiune dezirabilă. De aceea, Germania a intervenit diplomatic și a sacrificat orgoliul baronului Alois von Aehrenthal. Bosnia-Herzegovina revine Austro-Ungariei, iar Regatul Bulgariei devine independent. Germania avea investiții serioase în infrastructura otomană, plănuia construirea unei căi ferate de la Berlin la Bagdad, deci trusturile germane puteau construi tronsonul cel mai problematic de la Constantinopol la Bagdad. În plus, Imperiul Otoman avea nevoie de tehnica germană și era dispus să o cumpere cu bani grei și cedări pe plan internațional.

Așadar, când conjunctura internațională este nefavorabilă, nici reformele interne precum cele sperate de *Junii Turci* nu se puteau materializa fiindcă lipseau

⁸ *Ibidem*.

contextul extern favorabil și sprijinul extern. Înfrângerea Imperiului Otoman la 1877-1878 nu zguduise sistemul învechit otoman așa cum o va face însă pierderea Primului Război Mondial⁹.

Nici Rusia nu a rămas datoare. Nevoind să supere Germania, de banii căreia avea nevoie (fostul cancelar Bismarck oferise ajutor financiar Rusiei pentru a evita apropierea ei de Franța), luptând direct cu Austro-Ungaria, a ales să umble la *coarda sensibilă* aceea a naționalităților, încurajând micile state balcanice să se alieze, fie și conjunctural. Astfel, Austro-Ungaria, care avea teritorii românești și de asemenea avea Slovenia, Croația, Bosnia-Herzegovina, va trebui să vadă consolidată apropierea sârbo-bulgară sub auspiciile rusești. Deși tratatul cu România era secret, deja la Viena erau nemulțumiri legate de faptul că la București se punea destul de vocal problema românilor ardeleni și bucovineni (celebrul incident de la Iași cu dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare și discursul despre Bucovina, care provocaseră iritare mare la Viena și proteste oficiale-sublinierea mea).

Obiectivele Rusiei însă nu priveau un război, ci o îngrădire diplomatică a Austro-Ungariei. În plus, sistarea de către Wilhelm al II-lea a fondurilor destinate Rusiei duce exact la ceea ce Bismarck nu dorise să se întâmple și anume alunecarea Rusiei la porțile Parisului și Londrei în căutare de fonduri și nu numai, înțelegând prin aceasta inclusiv acceptarea planurilor ruse în Balcani¹⁰.

⁹ Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*, Cluj Napoca, 1999, p. 228.

¹⁰ *Ibidem*

Macedonia devine o veritabilă *plăcintă aburindă* pentru Bulgaria și Serbia (o Bulgarie puternică ținea Serbia departe de teritoriile din vestul Bulgariei unde locuiau sârbi, pentru că se aflau în vecinătatea nu prea îndepărtată a Sofiei, dar îi dădea imboldul de a căuta compensări în Macedonia), iar Imperiul Otoman este tot mai singur. Revolta *Junilor Turci* pe de o parte, ridicarea creștinilor oprimați contra autorităților locale otomane redundante și corupte pe de alta sunt noi probleme pe care Constantinopolul le gestionează tot mai greu arătând că puterea sultanului tinde să se autodizolve treptat. Să nu uităm că Italia, parte a *Triplei Alianțe*, privește cu interes la Sud-Estul Europei, visând în secret la malul croat al Adriaticii, pe care îl controla Viena și, de ce nu, la zona Albaniei.

Antanta (Tripla Înțelegere), celălalt bloc militar european se constituie și deja membrii săi, Anglia, Franța și Rusia, căutau să atragă aliați în Balcani, ceea ce urmărea și *Tripla Alianță (Puterile Centrale)*.

România era partener secret al *Triplei Alianțe*, dar unii politicieni români tindeau să se apropie de Franța, de Anglia, chiar de Rusia, în ciuda vechilor neînțelegeri de la 1878 și a prezenței Basarabiei sub controlul rusesc. În mod cert, disputele interne de la București între adepții *Triplei Alianțe* (tratatul era cunoscut doar de rege, de premierii, miniștrii de externe, diplomații acreditați, la preluarea mandatelor, deci un cerc restrâns-sublinierea mea) și cei ai politicii mai active în favoarea românilor de peste munți, erau de natură să zdruncine echilibrul pe care Tratatul din 1883, cu reînnoirile ulterioare, păruse că îl păstra.

Precipitarea evenimentelor în Sud-Estul Europei și izbucnirea primului război balcanic - care a reunit într-o alianță Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegrul împotriva Turciei - au pus noi probleme politicii externe românești. Încurajate de înfrângerea turcilor în războiul cu italienii pentru Tripolitania, statele balcanice au declarat război Turciei în luna septembrie 1912, mai întâi Bulgaria, apoi Serbia, Muntenegrul și Grecia. Scopul declarat era eliberarea conașionalilor din Imperiul otoman și unificarea teritoriilor eliberate. Ostilitățile au evoluat în defavoarea Turciei care era amenințată, la un moment dat, cu ocuparea Constantinopolului. România n-a participat la primul război balcanic, declarându-se neutră.

Cât privește poziția adoptată de România în acel moment, considerăm că este util a analiza un aspect din gândirea omului politic și diplomatului Take Ionescu. Acesta a decis să-și expună ideile referitoare la atitudinea României privitor la *Chestiunea Balcanică*, într-un interviu apărut într-un cunoscut ziar britanic, *Morning Post*. Acest interviu a fost preluat și de presa din România, în data de 20 septembrie 2012. Ziarul *L'Indépendance roumaine* a reprodus interviul sub un titlu sugestiv, *Nici aventură, nici indeciziune*. Ideea centrală a lui Take Ionescu era una pragmatică. România se pronunța pentru non-intervenție, echilibru european și conservarea statu-quo-ului în Balcani, deci pentru pace. Totuși, dacă s-ar fi produs modificări în configurația teritorial-statală a Balcanilor, România urma să se implice pentru a-și asigura interesele de stat.

Adoptând această poziție, România a contribuit în mod hotărâtor ca războiul din Balcani să rămână

localizat. Evoluția evenimentelor a condus însă către o complicare a situației din această regiune. Imperiul austro-ungar a întreprins acțiuni cu scopul de a slăbi alianța balcanică și de a lovi în statul sârb. Tensiunea creată din această cauză între București și Viena a dat naștere unui nou flux al resentimentelor opiniei publice din România față de monarhia bicefală. La rândul său, Rusia și-a arogat dreptul de arbitru al conflictului din Balcani, ceea ce nu era de natură să liniștească cercurile conducătoare românești. De asemenea, divergențele existente între cele două mari puteri europene - Rusia și Austro-Ungaria - reprezentau o gravă amenințare pentru România. De aceea, guvernul român a rămas neclintit în politica sa de neutralitate condiționată și nu și-a schimbat atitudinea față de criza balcanică decât la cererea și cu consensul Marilor Puteri, în scopul restabilirii echilibrului și păcii între statele din sud-estul Europei¹¹.

Izbucnirea - în data de 16 iunie 1913 - a celui de-al doilea război balcanic, provocat fără veste de Bulgaria, împotriva Serbiei și Greciei, a complicat din nou situația în Balcani. Aceste două state, foste aliate ale Bulgariei, au adresat României solicitarea de a interveni pentru a pune capăt ostilităților. În seara zilei de 26 iunie 1913 se decidea intrarea României în război. În nota adresată de către guvernul român celui bulgar, se arată că românii îi preveniseră pe bulgari că orice modificare de statu-quo ar sili Guvernul de la București să treacă la acțiune, dar bulgarii nu au dat curs cererii românești. Mai mult

¹¹ Plamen Pavlov, Jordan Ianev, Daniel Cain, *Istoria Bulgariei*, prefață de Gheorghe Zbucnea, Editura Corint, București, 2002, p. 120.

decât atât, Bulgaria a atacat Serbia fără declarație de război. Așadar, Bulgaria a ieșit singură de sub protecția Tratatului de la Berlin și a convențiilor ulterioare încheiate după proclamarea independenței de stat și după încheierea primului conflict balcanic. Situația putea foarte ușor escalada, iar România nu avea nici o garanție că Bulgaria și-ar menține angajamentele convenite bilateral între București și Sofia. Deci, intervenția militară a României se impunea de la sine ca o condiție sine qua non de rezolvare a conflictului provocat de Bulgaria¹².

Aflându-se în inferioritate din punct de vedere militar și văzând că orice împotrivire este zadarnică, guvernul bulgar a cerut pace. Bucureștiul, după momentul 1886, era pentru a doua oară gazda unei păci balcanice, dar, de data aceasta, România nu mai era mediator, ci parte interesată și chiar învingătoare. Tratatul de la București a fost încheiat la 10 august 1913 (28 iulie 1913-stil vechi). Tratatul a fost rezultatul acțiunilor statelor sud-est europene nemijlocit interesate, fără o intervenție directă a marilor puteri. Încercările Monarhiei austro-ungare, Imperiului rus și ale Imperiului britanic de a-i reduce importanța și minimaliza efectele, după modelul situației din 1878, au eșuat. Tratatul a impus Bulgariei să cedeze Serbiei o parte a Macedoniei, iar Greciei sudul acestei provincii, precum și o parte a Traciei apusene. Turciei îi era retrocedată o parte a Traciei răsăritene, cu orașul Adrianopol, iar România primea Dobrogea de sud până la linia Turtucaia-Ecrene.

¹² *Ibidem.*

Momentul încheierii celui de al doilea război balcanic prin pacea semnată în august 1913 la București a adus României pe de o parte compensarea mult visată în sudul Dobrogei, dar, pe de altă parte, indirect, a pus capăt viabilității Iradelei otomane din mai 1905, pentru că populația latinofonă (aromânii) urma să trăiască pe teritoriul statelor care dețineau părți din Macedonia.

În chestiunea populației latinofone, România avea două soluții. Prima a fost încercarea de a susține emanciparea Albaniei, stat balcanic cu o populație de origine illyrică, islamizată, dar cu importante comunități de aromâni în zona muntoasă a Pindului și în Epir, regiune disputată cu Grecia, dar și de greci¹³.

Albania a devenit independentă în noiembrie 1912. Istoricul Nicolae Iorga a scris *Istoria Albaniei*, fapt care i-a adus cadou de la statul albanez o proprietate pe malul Mării Adriatice pe care Nicolae Iorga a donat-o ulterior statului român pentru ca România să aibă un teritoriu riveran Mării Adriatice, iar imnul de stat albanez va avea muzica lui Ciprian Porumbescu din cântecul *Pe-al nostru steag e scris Unire...*

România a reușit să impună ca rege al Albaniei pe Prințul de Wied, nepotul reginei Elisabeta a României, în scopul ca statul albanez să aibă o componentă federală în care aromânii să fie recunoscuți oficial ca parte a unei federații, modelul fiind cumva asemător Belgiei (flamazi-valoni) și Elveției (unde sunt patru limbi oficiale). Existau destule școli pentru aromâni înainte de 1912, dar primul război balcanic a dus la distrugerea lor. Prințul de Wied a decis că nu se

¹³ Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789- 1923)*, București, 1987, p. 274.

regăsea în arhitectura noului stat albanez și a renunțat la tron. A urmat apoi Primul Război Mondial, ceea ce a dus la amânarea refacerii școlilor pentru aromâni¹⁴. Moartea lui Carol I la București, în septembrie 1914, a rupt practic orice legătură între oficialii albanezi și cei de la București. Practic, la aproape un deceniu de la Pacea de la București, în 1922, oficialii albanezi au decis să nu mai lase în funcțiune cele mai multe școli ale aromânilor.

A doua opțiune pe care România o va încerca va fi atragerea aromânilor spre Cadrilater după 1922, un proiect care va eșua și el în perioada interbelică.

În urma Păcii de la București, contradicțiile pe plan european au devenit mult mai intense și au intrat pe un curs ireversibil. Imperiul Austro-Ungar manifesta o evidentă iritare față de România, care - sub impulsul factorului național - tindea la desprinderea de Tripla Alianță.

Rusia, în vara anului 1914, trecuse la abordarea activă a vecinului român. Vizita Țarului Nicolae al II-lea al Rusiei la Constanța¹⁵ (era văr primar cu principesa Maria, soția prințului moștenitor Ferdinand) provocase un cutremur la Viena și Berlin care înțelegeau că românii, din cauza problemei Transilvaniei, nu mai erau atât de consecvenți sacrificării propriilor interese de dragul tratatelor existente. În data de 18 iunie 1914, cu zece zile înainte de atentatul de la Sarajevo care l-a ucis pe Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, Carol I aprecia ca pozitivă pentru relațiile

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Doina Păuleanu, *Constanța 1878-1928*, vol. I, Editura Ex-Ponto, Constanța, 2009, p. 88.

bilaterale vizita Țarului, atât pentru el, ca rege al României, ca imagine personală, cât și pentru imaginea României ca stat european independent în rândul țărilor europene.

Această evoluție, de orientare spre țările care făceau parte din Antantă, urmată de o răcire și înghețare treptată a raporturilor cu Puterile Centrale, va duce la o nouă direcționare a politicii externe românești.

Divorțul elegant al României de Tripla Alianță își prezenta astfel primul act dintr-o serie numeroasă. Istoricul Nicolae Iorga avea să sublinieze faptul că, intrând în acțiune contra Bulgariei, România și-a exprimat opțiunea pentru Transilvania, ceea ce conștientizaseră chiar și cercurile politice de la Viena.

Omul de stat român din Transilvania, Aureliu Popovici, propusese, în 1906, în *Statele Unite ale Austriei Mari*, federalizarea monarhiei dualiste și acordarea statutului de Mare Ducat Transilvaniei, fapt ce ar fi dus la recunoașterea românilor ca naționalitate cu drepturi depline. Opoziția maghiarilor de la Pesta, precum și reticența bătrânului împărat Franz Joseph au făcut proiectul caduc ab initio, însă, iată că erau și români care nu respingeau rămânerea Transilvaniei în granițele Imperiului Austro-Ungar¹⁶.

Anii 1913 și 1914 marchează, în mod clar, reorientarea poziției diplomației românești. Deși s-a realizat prelungirea tratatului cu Tripla Alianță, dezavuarea de către naționaliștii români a campaniei românești în Bulgaria, în contextul nerezolvării

¹⁶ Academia Română, *Istoria Românilor*, Vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 690 și urm

problemei românilor din Austro-Ungaria, atenția crescândă a Rusiei față de România, concretizată prin vizita țarului rus la Constanța în vara anului 1914, reprezintă puncte care indică intrarea politicii externe a României într-o nouă fază, aceea a apropierii de Antantă.

Izbucnirea conflagrației mondiale, la 28 iulie 1914, a găsit România în poziția de neutralitate, păstrată până în vara anului 1916.

În Balcani, Grecia și România au rămas neutre, în timp ce Bulgaria și Imperiul Otoman erau deja angrenate în orbita Triplei Alianțe, din motive lesne de înțeles: bulgarii visau la extinderi teritoriale, otomanii la garantarea existenței statului lor în ultimă instanță. România și Italia au decis să rămână neutre, întrucât Austro-Ungaria era stat agresor și nu fusese atacată. Italia era nemulțumită de faptul că, după anexarea Bosniei-Herzegovina de către Austria, ea nu primise pe malul balcanic al Mării Adriatice compensațiile teritoriale promise, ba chiar pierduse un război cu otomanii în 1911¹⁷. Cel puțin, aceasta a fost interpretarea românească a condițiilor tratatului. Adică, prin agresiunea austro-ungară asupra Serbiei, România nu trebuia să intrevină, deci nu era *casus foederis*. Totuși, România și Italia aveau propriile lor obiective naționale, ceea ce le făcea să fie o partidă bună pentru Antanta.

În fond, promisiunile de la început nu trebuie să se materializeze la final, fiindcă atunci când intri într-un război, nu poți prevedea finalul și consecințele acestuia. România voia Transilvania, Bucovina și Banatul, însă nu putea emite pretenții la Basarabia.

¹⁷ Vasile Crișan, *Aurel C. Popovici*, Alba Iulia 2008, p. 218.

Italia visa la Coasta Dalmată a Adriaticii și chiar la Albania¹⁸.

Chestiunea Balcanică este în viziunea noastră un ansamblu de momente istorice tensionate și de evenimente complexe în care Balcanii au fost în atenția Marilor Puteri, dar și a României.

Așa cum vom arăta pe parcursul acestei teze de doctorat, *Chestiunea Balcanică* se naște în anul 1878, la finalul războiului ruso-turc din 1877-1878, război care dorea să încheie *Chestiunea Orientală*. Rusia țaristă a dorit să aibă „partea leului” prin Tratatul de la San Stefano din 19 februarie/3 martie 1878, impunând o Bulgarie Mare, aliată, care să joace rol de avanpost pentru o posibilă expansiune spre Strâmători. Germania condusă de Otto von Bismarck, alături de Marea Britanie, Austro-Ungaria și Franța au încercat să limiteze noua strategie expansionistă a Rusiei, impunând un nou Congres la Berlin în lunile iunie și iulie 1878, actul final fiind semnat la 1/13 iulie 1878.

Chestiunea Orientală apăruse la finalul secolului al XVII-lea, după eșecul otoman de cucerire a Vienei din 1683, și ocupă în întregime secolul al XVIII-lea (războaiele ruso-austro-turce) și puțin peste trei sferturi din secolul al XIX-lea (cu vârfuri de criză în 1829, 1856, 1875 și un final nedecis, dar propus în 1878).

Cei care au trasat standardele păcii la Berlin în 1878 (să îi numim după noțiunea engleză *The Peacemakers*) au crezut că au rezolvat în final *Criza Orientală* prin satisfacerea parțială a intereselor Angliei, Austro-Ungariei, Rusiei, Imperiului Otoman, României, Serbiei, Muntenegrului și Bulgariei.

¹⁸ *Ibidem*.

Tocmai rezolvarea parțială a problemei, spre nemulțumirea noilor state balcanice, dar și a Greciei (grecii și-ar fi dorit să aibă măcar Thessalia, pierdută între timp, dar și o parte din Macedonia, deși ei nu se implicaseră în momentul 1877-1878) a dus la apariția succesoarei *Crizei Orientale*, anume *Chestiunea Balcanică*. Nu am numit-o *Criza Balcanică*, pentru că această *Chestiune Balcanică* este ea însăși o succesiune de crize și de păci. Apar chiar proiecte geopolitice care evoluează de la un punct minim - o *Antantă Balcanică* spre unul mediu - o *Uniune Româno-Bulgară* și altul maxim - o *Confederație Balcanică*. Acest din urmă punct a fost foarte tentant, Austro-Ungaria și Rusia dorind să fie puterile în jurul cărora să se constituie. Evident, Austro-Ungaria și-ar fi dorit ca aceste proiecte să fie anti-rusești, Rusia și-ar fi dorit să fie anti-austro-ungare, dar după apariția Antantei (Triplei Înțelegeri) prin alianța anglo-franco-rusă, această „Ligă Balcanică” a ajuns una anti-otomană spre disperarea Austro-Ungariei care, spre 1913-1914, s-a mulțumit să atragă Bulgaria și Imperiul Otoman spre Tripla Alianță, în timp ce România, aliată cu aceasta din 1883, dădea semne de apropiere de Antanta.

În mod logic și succesiv, crizele Chestiunii Balcanice sunt: criza frontierei de sud din Dobogea dintre România și Bulgaria (cu crizele adiacente ale Insulei Bujorescu de pe Dunăre), criza provocată de unirea Rumeliei cu Bulgaria (cu criza adiacentă a proiectului eșuat de unire româno-bulgar), criza conflictului sârbo-bulgar (afacerea Bregovo), mediat de România în 1885-1886, criza bosniaco-bulgară (anexarea în 1908 a Bosniei-Herzegovina și independența

Bulgariei) crizele greco-române (chestiunea moștenirii Zappa, 1892 și chestiunea aromânilor 1905-1911), criza greco-otomană (cedarea de către otomani a Thesaliei și războiul din Creta), criza italo-otomană din 1911-1912 și criza macedoneană tranșată prin războaiele balcanice (1912-1913).

Care era însă amplasarea pe tabla de șah geopolitică a Marilor Puteri? Din 1853, Marea Britanie și Franța susțineau integritatea Imperiului Otoman, în timp ce Rusia și Austria căutau să-i împartă moștenirea. Unificarea Germaniei și Italiei, crearea Austro-Ungariei, înfrângerea Franței duc la reorientări în rândul tinerelor state balcanice. Dacă Serbia la 1885 era apropiată de Austro-Ungaria (reproșând Rusiei că nu o ajutase mai mult în obținerea independenței, sprijinind Bulgaria), Bulgaria a fost între 1878 și 1885-1886, strâns legată de Rusia care dorea o Bulgarie Mare. Se constată, la finalul secolului al XIX-lea, atragerea Serbiei către Rusia și a Bulgariei spre Austro-Ungaria. Totodată, eșecul reformelor Junilor Turci (Marile Puteri doreau ca măcar în partea europeană, otomanii să facă reforme) duce la abandonarea politicii Marii Britanii și a Franței (care dorea să revină la masa Marilor puteri după înfrângerea din 1870-1871) care nu mai fac un scop în sine al politicii lor balcanice din menținerea integrității otomane, ci vor să sprijine tinerele state balcanice pe care să le aibă ca aliați într-un viitor conflict general care se prefigura deja la orizont.

România, din 1878 până în 1914, a urmărit două obiective: să își primească acea compensație în Sudul Dobrogei pe seama Bulgariei și să obțină satisfacție în chestiunea aromânilor din Balcani. În prima situație,

reprezentantul Franței la Congresul de la Berlin, Waddington, puse problema la nivel de intenție dând avânt diplomației de la București. Cea de a doua chestiune a fost conexasă primeia, în contextul planurilor expansioniste bulgare în Macedonia. Cu sprijin austro-ungar, Imperiul Otoman a dat satisfacție României în chestiunea Iradelei, făcând ca România să lupte pentru menținerea statu-quo-ului balcanic (tradus prin menținerea integrității Imperiului Otoman), fiind atentă la jocurile Bulgariei.

De aceea, Războaiele Balcanice au găsit statele balcanice pe cont propriu în disputa cu Imperiul Otoman. Marile Puteri doreau să-și asigure fiecare o capacitate de influență în statele balcanice care și-ar fi rezolvat crizele interne.

Nici când Bulgaria a atacat vechii aliați (România fusese neutră în Primul Război Balcanic, jucând cartea echilibrului), Marile Puteri nu au intervenit. România a intervenit considerând că s-a încălcat statu-quo-ul și a obținut ce și-a dorit, adică o compensare în Dobrogea de Sud.

Marile Puteri preconizau că din Balcani se va aprinde scânteia care va duce lumea la război. Serbia încuraja tot mai puternic etnicii slavi din Balcanii ocupați de Viena să lupte pentru dreptul național. Implicarea României în Al Doilea Război Balcanic arătase Vienei că România era deja decisă să meargă pe mâna Antantei în cazul unui conflict general. Vizita de la Constanța a Țarului, din iunie 1914, a accentuat această idee.

Vom analiza în această teză, extrase din corespondența diplomatică a diplomaților Marilor

Puteri, dar și a statelor balcanice. Am insistat mai mult pe documentele diplomaților englezi pentru că acestea sunt, în opinia noastră, cele mai exacte și cele mai obiective.

Nume de diplomați sau miniștri de externe ca I.A. Zinoviev, F. von Beust, S.D. Sazonov, Stuart, A. Golukowski, Ottokar Csernin, G. Kalnoky, C. Green, F.C. Lascelles, Browne, Kennedy, Mijatovic, L. Kaljević, H. Hespaciev, Kalinkov, Stambulov, Danev, M. Dragoumis, N. Mișu, P. Mavrogheni, I. Câmpineanu, Take Ionescu, Ionel Brătianu, Nacev, Camille Blondel, marchizul de Salisbury reprezintă pe cei care urmăreau atent ce se petrecea în Balcani, deci, putem spune, interesul era unul maxim pentru toate părțile implicate în Chestiunea Balcanică.

I.A. Zinovieff (Zinoviev) a făcut carieră la Ministerul Rus al Afacerilor Străine ca director al departamentului axat pe probleme asiatice. În perioada 1875-1878, a fost consulul Rusiei Țariste la București. Ulterior, va îndeplini postul de ministru plenipotențiar al Rusiei la Constantinopol. Așadar, Zinoviev avea o mare experiență în toate direcțiile de politică externă ale Rusiei.

Ferdinand Friedrich von Beust (1809-1886) a fost Ministru al afacerilor străine al Austro-Ungariei între 1867 și 1871, după care, până în 1882, a ocupat postul de ambasador austro-ungar la Paris și Londra. El făcuse studii administrative și juridice la Leipzig și Göttingen și a intrat, în 1836, în serviciul politic în Saxonia. După înfrângerea Austriei, de către Germania, a părăsit Germania și a devenit înalt funcționar de stat în nou-creata Austro-Ungarie.

Lordul Granville (1815-1891), după o bogată experiență ca președinte al Camerei Lorzilor, a îndeplinit funcția de titular al diplomației britanice în perioada 1880-1885, pentru a treia oară, primele două mandate fiind în perioada 1851-1874.

Petre Mavrogheni (1819-1887) a deținut portofoliul Externelor în România în intervalul februarie-iulie 1866.

Vasile Boerescu (1830-1883) a fost ministru al afacerilor străine în perioada 1873-1875 și a fost un jurnalist patriot, activ în timpul perioadei 1848-1859, pentru Unirea Principatelor.

George Constantin Filipescu a fost agent al României la Petersburg în perioada 1873-1875.

Ion Bălăceanu (1829-1914) a fost ministru de externe și ministru al României la Londra între 1893 și 1900.

Gyula Andrassy (1823-1890), artizan al compromisului austro-ungar în 1867, a fost ministru de externe în intervalul 1871-1879.

Charles Mansfield (1828-1907), a fost un diplomat britanic acreditat la București în calitate de consul general în perioada 1876-1878. După o carieră militară, a intrat în diplomație, servind mai întâi la Varșovia. Ulterior a fost detașat în America de Sud la Caracas și Bogota, fiind urmat, în perioada 1880-1886, de William White (1824-1891). Acesta a studiat la Cambridge, dar nu și-a luat licența, din cauza apartenenței la catolicism. A mai studiat și la Trinity College din Londra. A intrat în diplomație destul de tânăr, fiind trimis înainte de București la Danzig, Varșovia și Belgrad.

Sir Frank Lascelles (1841-1920) i-a urmat la București în perioada 1887-1892. A intrat în serviciul diplomatic din 1861. A mai servit de-a lungul carierei sale la Paris, Roma, Madrid, Atena, Washington DC și Sofia din 1879. De la București, a servit la Petersburg și la Berlin, în același post de ministru plenipotențiar al Marii Britanii.

John Walsham (1830-1905) a fost acreditat la București în perioada 1892-1894. Educat la Cambridge, a intrat în posturi din administrația britanică în 1854. A fost detașat în Mexic, Spania, Olanda, Pekin, Berlin, Paris, din nou în China, fiind apoi numit la București.

Hug Wyndham (1836-1916) a servit în România în perioada 1894-1897. A intrat în serviciul diplomatic în 1857, lucrând în diverse posturi cum ar fi Pekin, Varșovia, Atena, Constantinopol, Madrid, Sankt Petersburg, Belgrad, Rio de Janeiro, înainte de a veni la București.

În perioada 1897-1905, la București, britanicii l-au acreditat pe John Kennedy (1836-1912). A intrat în serviciul diplomatic în 1857, a servit ca diplomat în diverse poziții în Japonia, Rusia, Roma, Santiago de Chile, cel mai înalt post diplomatic fiind la București.

Conyngham Greene (1854-1934) a fost acreditat la București în perioada 1906-1910. Intrat în serviciul diplomatic în 1877, lucrând în diverse poziții diplomatice la Atena, Stuttgart, Haga, Teheran, Bruxelles, Pretoria, Berna, cel mai înalt rang diplomatic fiind la București, de unde a fost trimis la Tokyo unde a rămas până în 1918.

Walter Towney (1863-1945) a fost acreditat la București în intervalul 1911-1912. Și-a început cariera

diplomatică în 1885 și a ocupat posturi diplomatice la Paris și Teheran. După București, a activat la Lisabona, Roma, Berlin, Pekin, Constantinopol, Washington DC, apoi în Paraguay, Persia și Olanda.

Sir George Barclay (1862-1921) a servit ca diplomat în România din 1912 până în 1920. Intrat în serviciul diplomatic în 1886, a servit la Roma, Washington, Madrid, Constantinopol, Tokyo, Teheran, ultimul său post fiind cel de la București.

Observăm că toată galeria de diplomați acreditați la București în intervalul 1878-1914 erau profesioniști. La britanici, se observă faptul că majoritatea serviseră anterior în capitale importante ale lumii, iar unii, înainte de a fi acreditați la București, serviseră și în statele balcanice.

Așadar, experiența lor în zonă era una foarte bună, ei fiind în majoritatea cazurilor formați la școlile diplomatice sau militare ale statelor care i-au acreditat. Unii dintre diplomați au avut cea mai înaltă acreditare la București, dar și după București au continuat să ajungă în posturi similare în capitale europene sau mondiale deosebit de importante.

S.D. Sazonov (1860-1927) a fost șeful diplomației ruse în perioada 1910-1916. Anterior, a lucrat ca diplomat la Londra și Vatican, aici fiind șeful misiunii diplomatice a Rusiei.

Baronul Dimitri F. Stuart a fost consulul general al Rusiei în perioada proclamării independenței României, el fiind acreditat la București. Provenea din elita nobilimii ruse și respecta riguros principiile politicii externe ruse.

Gustav Kalnoky (1832-1898) a fost printre cei mai duri susținători ai dualismului austro-ungar ca ministru de externe al Austro-Ungariei. A luat poziție clară contra memorandumilor români pe care îi acuza de nesupunere față de autoritatea imperială.

Agenor Golukowski (1849-1921) a fost ministru de externe al Austro-Ungariei între 1895 și 1906. Succesor al lui Gustav Kalnoky, Golukowski, membru al unei familii de nobili polonezi, a fost un adept al liniei politice dure a Austro-Ungariei, fiind nelipsit de la cele mai importante întrevederi politice ale împăratului Franz Joseph.

Alois von Aerenthal (1854-1912) a fost un diplomat austro-ungar acreditat la București între 1895 și 1899, fiind apoi succesor al lui Agenor Golukowski în calitate de ministru de externe al Austro-Ungariei. A fost principalul artizan al crizei din 1908-1909. Alois von Aerenthal a deținut atât înainte de venirea la București, cât și după aceea, importante posturi diplomatice la Paris și Sankt-Petersburg devenind practic principalul expert pe probleme balcanice din cadrul Ministerului Afacerilor Străine al Austro-Ungariei.

Konrad von Kotzendorf (1852-1925) a fost unul din cei mai activi strategii militari ai Vienei, ocupând de mai multe ori postul de șef al Statului major general al Armatei Imperiale. Prima oară a fost numit în 1906, fiind din nou numit în perioada Războaielor Balcanice. Deși Italia era stat fondator al Puterilor Centrale, la începutul secolului XX, Konrad von Kotzendorf a susținut cu prețul pierderii postului, un război preventiv contra Italiei, considerată un dușman important de către înaltul comandant militar, opinie

neîmpărtășită de Franz Joseph, dar care mai târziu se va dovedi adevărată în Primul Război Mondial.

Ottokar Csernin (1872-1932) a fost poate cel mai realist și mai dur reprezentant al diplomației austro-ungare. Un intelectual, a fost autor al mai multor lucrări de analiză a administrației și politicii imperiale după ce a intrat în 1895 în serviciul diplomatic imperial. A început să lucreze la Legația din Paris, apoi l-a consiliat din 1906 pe suveranul austro-ungar. A fost numit la București în 1913, după ce în 1909 a organizat vizita de la Sinaia a lui Franz Joseph. S-a crezut că va fi singurul care ar fi putut menține România în orbita Triplei Alianțe.

Cedomil Mijatovic (1842-1932) a fost un finanțist sârb cu reale abilități în domeniu. Și-a dorit foarte mult să lucreze la Londra ca diplomat, fiind un cunoscut filo-britanic. A ajuns acolo în 1884, dar a trebuit să revină la Belgrad în contextul războiului sârbo-bulgar a cărui pace s-a negociat la București, el fiind negociatorul șef al Serbiei. A revenit la Ministerul de Finanțe, apoi a plecat de mai multe ori într-un autoexil impus la Londra, luptând în perioadele de revenire pentru interesele Serbiei în primul război mondial.

Hristofor Hespaciev a servit ca diplomat în România în perioada 1905-1910, deci în complicatul deceniu al relațiilor româno-bulgare care a început cu asasinarea profesorului Mihăileanu și s-a încheiat cu proclamarea în 1908 și recunoașterea independenței Bulgariei, în 1909, în preția escaladării conflictelor balcanice.

Gheorghe Kalinkov (1860-1926) s-a născut în Basarabia și a studiat la Chișinău, Odessa și Bruxelles.

Stabilit la Sofia ca avocat, a intrat în rândul oamenilor politici social-democrați, apoi în diplomatie, servind ca ministru plenipotențiar la București între 1911-1913, deci în perioada războaielor balcanice.

Ca și predecesorul său Hespaciev, cei doi diplomați au fost actorii complicatei lupte diplomatice româno-bulgare pentru intrarea în normalitate prin rectificarea frontierei sud-dobrogene. După 1913, a fost primar al Sofiei, fiind absorbit de activitatea administrativă.

Jean Camille Blondel (1854-1935) a fost unul dintre cei mai longevivi diplomați francezi acreditați la București, lucrând din mai 1907 până în mai 1916. A trăit în România, unde a murit, la Oltenița, la 28 iunie 1935.

Ottokar Czernin va fi creditat de posteritate drept omul care a constatat că Viena a pierdut alianța României, iar Sazonov ca fiind cel care a reușit să scoată România din mrejele Triplei Alianțe și să o atragă spre Antanta.

Totuși, S.D. Sazonov a înțeles târziu interesele diplomatice ale României în Balcani. El a considerat aproape tot timpul (cel puțin până la 1908-1910) că România era un stat dunărean fără nici o legătură cu spațiul balcanic.

Ori tocmai gestul Rusiei care a dorit să ia Basarabia de Sud pentru a avea din nou acces la Dunăre, oferind României Dobrogea cu Delta Dunării, a deschis României perspectiva implicării în Balcani.

România s-a implicat în Balcani pentru a nu avea vecini puternici la sud, precum Bulgaria și Serbia, pentru că avea deja Austro-Ungaria și Rusia la celelalte granițe. După 1878, deși Imperiul Otoman era formal

suzeran al Bulgariei, România nu mai are graniță directă cu acesta, același stat care, de altfel, în decembrie 1878, trimite primul reprezentant diplomatic la nivel delegație, în timp ce restul statelor o vor face în 1879-1880.

Așadar, diplomația de la Constantinopol se va uita de acum cu interes la România pentru ca aceasta să nu se implice alături de Bulgaria și Serbia în acțiunile lor revendicative.

În chestiunea aromânilor, România a dorit fie atragerea lor spre Sudul Dobrogei (proiect reluat după 1924), fie crearea unui stat macedonean autonom condus de un principe străin (inițiativă din 1904 a bătrânului rege al României, Carol I, pentru a temporiza dorințele Bulgariei și Imperiului Otoman de a atrage România de partea lor), fie sprijinirea statului albanez, devenit independent din noiembrie 1912, prin numirea în fruntea sa a unui prinț german, rudă cu regele Carol al României (mai exact nepotul reginei Elisabeta de Wied), unde aromânii să aibă un statut aparte, ca într-un fel de federație.

Proiectul albanez a eșuat parțial din cauza instabilității prințului de Wied, a izbucnirii Primului Război Mondial și a morții, în octombrie 1914, a regelui Carol I al României.

Istoriografia românească nu a fost în general preocupată pentru a acorda o atenție sporită problemelor generate de încercarea de a soluționa în anul 1878 spinoasa *Chestiune Orientală*, mai exact, modului în care România a trebuit să acționeze după

1878 pentru a-și apăra interesele în fața schimbărilor din Balcani. Recunoașterea internațională a independenței României s-a făcut condiționată de clauze importante și considerate în dezavantajul țării noastre, iar pe de altă parte înainte de anul 1989 a prevalat teza istoriografică a României ca stat carpato-danubiano-pontic și nu ca stat cu interese balcanice. Cum după 1944 România și Bulgaria au fost incluse în blocul socialist, chestiuni precum aceea a Cadrilaterului obținut în 1913, ocupat în 1916-1918, reluat de România în 1919 și cedat definitiv Bulgariei în anul 1940, rămâneau în cercul restrâns al istoricilor consacrați.

Tocmai acesta este motivul care m-a determinat să abordez această temă a *Chestiunii Balcanice* în perioada dintre Congresul de Pace de la Berlin din 1878 și izbucnirea Primului Război Mondial în 1914.

Am constatat o schimbare a strategiei de politică externă a României. Dacă până la 1877-1878, angrenată pe drumul dobândirii propriei independențe și mai apoi a unității naționale, România sprijinise lupta popoarelor din Balcani pentru autodeterminare națională, începând din 1878, după ce a constatat că Marile Puteri încercau să polarizeze statele din Balcani aflate în diverse situații internaționale (Serbia independentă, Bulgaria autonomă și divizată în două structuri, Albania încă inexistentă ca stat, Grecia independentă), România înțelege că interesele sale vor fi afectate dacă s-ar fi implicat în susținerea acestor aspirații fără a-și proteja propriile interese de stat independent.

Cele mai importante lucrări pe care le-am studiat pentru a avea perspectiva corectă și completă a situației Balcanilor din 1878 până în 1914, aparțin reputaților

istorici Gheorghe Zbucnea și Nicolae Chiachir, care au analizat amplu, cu multe detalii interesante și riguros prezentate, evoluția popoarelor balcanice și a aspirațiilor acestora.

Așadar, intervalul de timp istoric cuprins între finalul Congresului de la Berlin și începutul de secol XX este cel care nu a atras prea mult atenția istoricilor moderniști. Pentru a înțelege complexitatea problemelor din Balcani, cităm aici excelenta contribuție a istoricului Misha Glenny. Acesta realizează cea mai recentă și mai consistentă radiografie a ceea ce înțelegem azi prin Balcani ca spațiu complex geopolitic. Cu o acribie deosebită, Misha Glenny justifică interesul României în Balcani, nu ca pe unul geografic, afirmând că limita nordică a Balcanilor este Dunărea, ci ca pe unul al obiceiurilor populației românești din Timoc și Voivodina, a aromânilor din Macedonia. Faptul că România a reușit să obțină vechiul teritoriu românesc dintre Dunăre și Mare, Dobrogea, a determinat-o, conform lui Misha Glenny, să fie un actor important în Balcani, chiar dacă de o categorie mijlocie, fiindcă intervenind în Balcani România își consolida statutul de stat independent, evitând ca Balcanii să devină o posesiune a Rusiei, Autro-Ungariei sau Imperiului Otoman. Așadar, în viziunea lui Misha Glenny, *Chestiunea Balcanică* nu putea să fie tranșată fără implicarea României.

Silvana Rachieru, în lucrarea *Diplomați și supuși otomani în Vechiul Regat, Relații otomano-române între anii 1878-1908*, Editura UAIC Iași, 2018, analizează modul în care au evoluat relațiile româno-otomane până la 1908, anul în care Bulgaria devine independentă.

După 1908 însă, România se poziționează în expectativă din cauza chestiunii Macedoniei. Creșterea Serbiei și Bulgariei, pe seama Imperiului Otoman, va îngrijora România care va ataca Bulgaria atunci când aceasta se ridică împotriva vechilor aliați din Primul Război Balcanic¹⁹.

Autorii Charles Jelavich și Barbara Jelavich au realizat cea mai exactă sinteză a acestei problematici în lucrările lor, *Formarea statelor balcanice 1804-1920*, iar Barbara Jelavich a publicat *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în două volume.

Balcanii au fost întotdeauna o regiune aparte a Europei, care a avut mereu predispoziția de a deveni un *butoi cu pulbere*. Asta nu pentru ambițiile locale ale națiunilor balcanice, ci din cauza intereselor Marilor Puteri în Balcani. Dorința de a controla Adriatica, cursul Dunării, Balcanii, de a avea acces la resurse, a determinat Marile Puteri să se confrunte direct și indirect prin încercarea de a angrena în conflicte chiar națiunile balcanice între ele.

Imaginea acestei problematici poate fi încă întregită, întrucât sunt șase dosare de corespondență în legătură cu lucrările Comisiei Europene pentru delimitarea liniei de frontieră între Dobrogea și Bulgaria, aparținând fondului Războiul de Independență din Arhivele Diplomatice. Informații inedite cu privire la delimitarea frontierei româno-bulgare de-a lungul perioadei cuprinse între 1876 și 1896

¹⁹ Nicu Pohoată, *Politica externă a României în timpul războaielor balcanice (1912-1913)*, Editura Pro Universitaria, București, 2010, p. 13-72.

se găsesc și în dosarul 33 ce aparține fondului Problema 21 din Arhiva M.A.E.

Istoricul Ștefan Stanciu, în lucrarea *România și Comisia Europeană a Dunării: diplomație, suveranitate, cooperare internațională*, Editura Pax Aura Mundi, 2002, punctează modul în care diplomația de la București a încercat să consolideze independența națională.

Edificatoare sunt lucrările Danielei Bușă, ale lui Rudolf Dinu și Ioan Bulei care surprind realități și evoluții de la chestiuni diplomatice particulare până la modificări teritoriale și problemele care au decurs de aici.

Poziția Germaniei cu privire la pretențiile legitime ale României față de situația românilor sud-dunăreni a fost analizată de Claudiu Lucian Topor, în lucrarea *Germania, România și războaiele balcanice*, Editura Universității A.I. Cuza, Iași, 2008. Relațiile diplomatice româno-ruse au fost analizate de către istoricul Adrian Bogdan Ceobanu care analizează coordonatele diplomației României în perioada noastră de interes, adică perioada cuprinsă între anii 1878 și 1914.

Atitudinea României față de unificarea Bulgariei, reacția ei cu privire la zvonurile de alianță cu Serbia și Grecia răspândite de agenția de presă Havas, ori aprecierile diverselor state legate de corectitudinea poziției statului român față de toate aceste evenimente se regăsesc în volumul 202 al fondului A.I., Arhiva M.A.E.

Cităm aici și contribuțiile noastre, în care am încercat să oferim elementele cheie ale problematicii tezei de doctorat.

Primul este studiul Bogdan Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis in the Balkans (1881-1913)*, apărut în volumul *Literature as Mediator. Intersecting Discourses and Dialogues in a Multicultural World*, editori Iulian Boldea, Corneliu Sigmirean, Dumitru Mircea Buda, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, 2018, p. 143-148.

Cel de al doilea, este studiul Bogdan Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică. O radiografie culturală*, apărut în Revista *Journal of Romanian Literary Studies*, Arhipelag XXI Press, Târgu-Mureș, 2019, p. 734-741.

România a păstrat aceeași atitudine și față de războiul izbucnit după atacarea Bulgariei de către Serbia la 2/14 noiembrie 1885, în ciuda tentației venite din partea sârbă care avea susținerea austro-ungară și care lăsa României de înțeles că și-ar putea îndeplini obiectivul compensațiilor în Dobrogea de Sud, rămas în suspensie după 1878. Este cunoscut faptul că Serbia a încercat, pe mai multe căi, să își atragă sprijinul României, dar și al Greciei în perspectiva atacării Bulgariei. A doua țară a răspuns pozitiv destul de prompt cererii sârbe, dar România a refuzat, ceea ce a contribuit la căpătarea statutului de gazdă a Păcii de la București din 1886. Volumul 208 din fondul Arhiva Istorică, M.A.E., precum și volumul 202, f. 56, aparținând Arhivei Ministerului de Externe, conține documente referitoare la Pacea de la București încheiată între sârbi și bulgari la 19 februarie/3 martie 1886.

Abdicarea forțată a lui Alexandru de Battenberg a determinat prelungirea perioadei dificile prin care

trecea Bulgaria; documentele care alcătuiesc volumul 210 al fondului A.I. din Arhiva M.A.E. fac referire la aceste fapte. În situația dată, Ștefan Stambulov, în calitate de membru al Consiliului de regență bulgar, i-a propus lui Carol I să devină rege al Bulgariei în iunie 1887. Faptul s-a petrecut după ce, cu un an înainte, Alexandru de Battenberg a încercat să îl convingă pe regele Carol I ca România să participe la crearea unei federații româno-bulgare pentru eliberarea Macedoniei de sub stăpânire turcească. Federația urma să se bazeze pe o largă autonomie internă și mai avea ca scop prevenirea imixtiunii rusești în Balcani. Ambele propuneri au fost refuzate, așa după cum era de așteptat. Chestiunea propunerilor bulgare nu a reținut prea mult atenția istoriografiei și de aceea nu poate fi amintit aici decât un articol din *Magazin Istoric*, 440, 2003, nr. 11, scris de Anton Caragea și intitulat sugestiv *Carol I, regele Româno-Bulgariei*. Articolul nu face însă referire la absolut nicio lucrare istorică ori la vreun document care să îi ofere vreo validitate.

Realizarea acestui demers nu ar fi fost posibilă fără studierea celor două volume de documente dedicate activității diplomaților englezi acreditați la București, realizate de către Sorin - Liviu Damean. Un izvor important pentru înțelegerea atitudinii României față de evoluția problemelor balcanice după 1887 îl reprezintă memoriile demne de încredere ale lui Trandafir G. Djuvara, care a reprezentat statul român la Belgrad (1887-1888), Sofia (1888-1891) și Constantinopol (1896-1900).

Istoricul Nicu Pohoăță rezumă practic ideea care stă la baza Ligii Balcanice. Pe de o parte, Grecia dorea să

unească teritoriile locuite de greci din Macedonia. Pe de altă parte, Bulgaria și Serbia doreau să acapareze cât mai mult din Macedonia, fără a lua în calcul că respectivele teritorii nu cuprindeau etnici bulgari sau sârbi. România era preocupată de chestiunea aromânilor pe care toate cele trei state balcanice o treceau voit cu vederea. România nu era de acord nici cu terorismul bulgar care amenința interesele românești în Dobrogea. Creșterea teritorială a vecinilor săi sudici, Bulgaria și Serbia, îngrijora România, mai ales că România nu obținuse satisfacția dorită la trasarea frontierei româno-bulgare. După 1908, România și Bulgaria vor avea relații din ce în ce mai reci, fapt ce se va vedea în atitudinea României din 1912 și 1913. România a intervenit în Balcani numai atunci când a simțit că pierde statutul său de principală putere la frontiera Balcanilor.

Teroriștii bulgari din VMOK plănuiau să extindă actele de sabotaj și diversiune, atât în Macedonia, cât și în Dobrogea, întrucât trecerea acestei provincii la România nu se bucurase de o acceptare necondiționată la Sofia, bulgarii fiind o minoritate importantă în această regiune (cât și în sudul Basarabiei controlat de ruși, ei bulgarii fiind obișnuiți să circule prin Dobrogea spre Bulgaria, fără restricții, otomanii fiind relativ îngăduitori față de acest aspect), până la începutul acțiunii românești de transmutare atât a românilor din Vechiul Regat, dar și a aromânilor din Macedonia, în perimetrul Cadrilaterului, după Pacea de la București din 10 august 1913²⁰.

²⁰ Frank Maloy Anderson, Amos Shartle Hershey, *The Treaty of Bucharest, August 10, 1913, Handbook for the Diplomatic History of*

Evoluția raporturilor româno-bulgare a fost analizată foarte bine de către Daniel Cain. Acest istoric, specializat pe problematica româno-bulgară, a surprins foarte bine faptul că pe teritoriul național al României bulgarii au avut comunități etnice stabile care au beneficiat de ajutor (inclusiv în perioada în care România a controlat sudul Basarabiei 1856-1878) de la statul român. Până în jurul anului 1900, istoricul român Daniel Cain a estimat în mod corect faptul că românii și bulgarii avuseseră aspirații comune, acelea de desprindere de sub influența otomană, dar că generația bulgară de după 1900 începuse să fie preocupată de idei de extindere teritorială, în Macedonia și, de ce nu, în Dobrogea, deci contrare intereselor României.

În luna iunie a anului 1900, a avut loc asasinarea profesorului Ștefan Mihăileanu, un patriot aromân din Macedonia, la ordinul cunoscutului Comitet Suprem Macedonean (VMOK), cu sediul la Sofia. Șocul produs de acest atentat a inflamat spiritele pe ambele maluri ale Dunării, puțin lipsind să nu se ajungă la un conflict armat, diplomația triumfând însă până la urmă²¹.

România considera, pe bună dreptate, că un stat bulgar extins (Bulgaria Mare) care ar beneficia și de recunoaștere internațională, ar afecta interesele României în Balcani și chiar integritatea sa teritorială,

Europe, Asia, and Africa 1870-1914, Washington DC, National Board for Historical Service, Government Printing Office, 1918, p. 439-441; Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis*, p. 145.

²¹ Daniel Cain, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, Editura Academiei Române, București, 2012, p. 34-39.

date fiind vechile diferende legate de stabilirea frontierei din Dobrogea, de după 1878²².

Peninsula Balcanică reprezintă o regiune care, la scara Europei sau la scară mondială, nu reprezintă o întindere mare, însă diversitatea etnică a Balcanilor și poziția geostrategică au creat acestei regiuni un renume deloc de invidiat, acela de *butoi cu pulbere* al Europei. Axul principal orizontal al acestei regiuni este reprezentat de Munții Balcani, Limita de Nord este reprezentată de Dunăre. Drina, Sava, Drava, Dunărea, Vardar, Timoc, Marița, Evros sunt râuri și fluvii care străbat Balcanii, fiind tot atâtea zone problematice. Mările Egee, Marmara, Adriatică și Neagră, prezența strâmtorilor Bosfor și Dardanele au sporit cu mult importanța geopolitică a Balcanilor.

În perioada romană, bizantină și otomană, Balcanii au avut o organizare relativ unitară, chiar dacă au fost împărțiți în provincii, *themae*, respectiv *sandjacuri*. Evoluțiile geopolitice europene aveau să schimbe percepția asupra Balcanilor. Dacă Anglia și Franța s-au orientat spre lumea colonială, Balcanii au rămas apanajul Imperiului Otoman și al Rusiei Țariste. După 1850, Imperiul Habsburgic și Regatul Prusiei s-au implicat în lupta pentru realizarea unității lumii germane, în contextul mai larg al Revoluției europene de la 1848-1849. Lumea balcanică a cunoscut manifestările revoluționare încă de la începutul secolului al XIX-lea. Aspirațiile legitime ale popoarelor balcanice spre emancipare națională, dar și confesională, s-au intersectat cu ideile geopolitice ale Rusiei, care dorea să controleze Strâmtorile Bosfor și

²² *Ibidem*.

Dardanele, avansând ca pretext protejarea creștinilor balcanici oprimați de Poarta Otomană. Totuși, în zona Albaniei și a Bosniei-Herzegovina, exista și o populație musulmană destul de numeroasă, ceea ce sporea și interesul Imperiului Otoman de a domina geopolitic și militar regiunea.

Imperiul Otoman s-a creat pe mai vechea structură a Imperiului Bizantin, pe care osmanlâii l-au cucerit în 1453, transformând Constantinopolul din metropolă creștină în capitala unui imperiu musulman. Totuși, elementul grecesc a rămas influent în Constantinopol. Preceptele religioase musulmane interziseseră mult timp turcilor să învețe limbi străine, fapt speculat de greci, care au devenit specialiștii pe politică externă ai Imperiului. Locurile Sfinte ale Creștinismului (Muntele Athos, Ierusalimul) au beneficiat de o relativă autonomie, acestea acționând ca mediatori între domnitorii români și autoritățile otomane²³.

Cu toate acestea, sistemul otoman se baza și pe o largă capacitate de mișcare a șefilor regionali, ceea ce a permis unele inițiative locale. Pașii de Ioanina, Vidin și Nikopole au rămas celebri pentru anumite mișcări centrifuge. Relațiile cu Principatele Române fuseseră unele de garantare a autonomiei interne, în schimbul plății tributului anual și cadourilor pentru demnitarii otomani.

După asediul eșuat al Vienei din 1683, după războaiele ruso-austro-turce din perioada 1697-1812, Imperiul Otoman a bătut în retragere și a cedat teritorii

²³ Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis*, p. 145.

din Principate, fără a avea acest drept. Austria și Rusia au vizat Balcanii pentru propria expansiune teritorială. Imperiile German, Austro-Ungar și Rus s-au concentrat asupra Balcanilor după 1867. Singurul stat balcanic care și-a proclamat independența, până la 1848, a fost Grecia, sub garanția Marilor Puteri Europene.

Robert Mantran, studiind atent viața social-culturală a provinciilor balcanice ale Imperiului Otoman, până în secolul al XVI-lea, a considerat că regimul otoman ar fi fost de multe ori mai favorabil oamenilor simpli, decât regimurile precedente. Robert Mantran se referă la ușurarea sistemului fiscal, la prestările de servicii - corvezi - la reglementarea obligațiilor fixe, care înlocuiau arbitrariul fostelor raporturi medievale locale²⁴.

Sfârșitul secolului al XVI-lea cunoaște începutul declinului puterii otomane. Instituțiile otomane s-au deteriorat, au fost dominate de corupție și tendința spre opresiune. Identitățile naționale balcanice s-au menținut. Coeziunea acestora nu a fost amenințată direct. Ineficiența și șubrezirea instituțiilor otomane au redus la minim pericolul denaționalizării, ceea ce a conturat șansa construcțiilor statale de la începutul secolului al XIX-lea²⁵.

Robert Mantran afirmă însă și faptul că otomanii au încercat să împiedice ridicarea unor elite locale în Balcani, dar a fost evitată convertirea forțată a creștinilor. Elitele locale, afirmă Robert Mantran, puteau crea grupări ale aceleiași națiuni, dar opuse una alteia. Acest

²⁴ Robert Mantran, *Istoria Imperiului Otoman*, Bic All, București, 2001, p. 253

²⁵ *Ibidem*, p. 113.

fapt a fost vizibil la nord de Dunăre, unde Principatele Române autonome erau marcate de competiția dintre boieri, care de multe ori apelau la pașalele de la Vidin și Nikopole pentru a lua sau controla domnia²⁶.

Apogeul acțiunii Rusiei Țariste contra Imperiului Otoman a fost momentul 1853, când Anglia, Franța, Prusia și Austria au sărit în ajutorul Imperiului Otoman, protejându-l de agresiunea rusă. Imperiul Otoman avea o structură medievală, învechită. Epoca reformelor (Tanzimat)²⁷, acțiunile de mai târziu ale Junilor Turci²⁸ se loveau în permanență de conservatorismul otoman. Însă, Germania a reușit să obțină concesiunea asupra construcției căilor ferate dintre Istanbul și Bagdad, în timp ce Marea Britanie a preluat inițiativa privilegiilor pentru navele britanice în porturile aflate sub jurisdicție otomană.

În data de 1/14 martie 1881, Prințul Carol s-a proclamat regele României. România, cu independența sa recunoscută în totalitate în 1880, a încercat să-și găsească propriul drum în relațiile politice internaționale. Balcanii au devenit o nouă scenă a relațiilor internaționale. Grecia, România și Serbia erau state independente. Imperiul Otoman avea suzeranitate asupra Bulgariei, în Rumelia Orientală și în Bosnia-Herzegovina (protejată de Austro-Ungaria). În perioada 1881-1913 au existat multe crize, cum ar fi unificarea Bulgariei și Rumeliei Orientale sau *Criza Battenberg*

²⁶ *Ibidem*, p. 114.

²⁷ Selim Deringil, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 42, No. 3 (Jul., 2000), p. 547-575

²⁸ Yves Ternon, *Empire ottoman : Le déclin, la chute, l'effacement*, Paris, édition du Félin, 2002, p.14 și urm.

(1885), Războiul sârbo-bulgar din 1885, ruperea relațiilor diplomatice româno-elene între anii 1892-1896 .

Războiul declarat împotriva Principatului Bulgariei de către Regatul Serbiei, în data de 2/14 noiembrie 1885, nu a implicat o intervenție din partea României, deși Regatul Serbiei a inițiat acțiuni de atragere a Regatului României, precum și a Regatului Greciei. Regatul Greciei a sprijinit Principatul Bulgariei, împotriva Regatului Serbiei. Atitudinea de neutralitate a Regatului României avea să asigure cadrul diplomatic necesar de reglementare a Păcii de la București, din 1886²⁹.

România și Bulgaria au avut multe momente de tensiune. Problema reprezentată de VMOK (organizația bulgară care lupta să aducă Dobrogea, câștigată de România în 1878, între granițele Bulgariei), precum și încercarea unei posibile uniuni bulgaro-române în 1885, au tulburat apele din Balcani. Pe de altă parte însă, unificarea Bulgariei a fost privită cu realism de către diplomația românească, aceasta urmărind cu atenție posibilitatea anunțată de presa occidentală ca Serbia și Grecia să încheie o alianță politico-diplomatică³⁰.

La 9 august 1886 s-a produs evenimentul detronării Principelui Aleksandr de Battenberg. Regența care și-a asumat interimatul conducerii Principatului Bulgariei, compusă din politicienii bulgari Stambulov și

²⁹ A.J.P. Taylor, *Monarhia Habsburgică. 1809 – 1918. O istorie a imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, 2000, p. 138.

³⁰ *** *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821-1923)*, Vol. I, Coordonatori Viorica Moisiuc & Ion Calafeteanu, București, Editura A.R.S.R., 1979, p. 150 și urm.

Mutkurov Karavelov, a realizat un plan care viza acordarea tronul Bulgariei regelui României, Carol I³¹.

Imperiul Rus a luat act de tentativa Regenței bulgare și a dat Regatului României un ultimatum, în data de 10/22 iunie 1887, ca țara noastră să nu fie de acord cu acest plan al politicienilor bulgari. Refuzul românesc a survenit la 15 iunie 1887, menționându-se că Regele Carol I nu a fost consultat în această chestiune. Diplomația românească era la curent cu manevrele franco-ruse de întărire a influenței ruse în Peninsula Balcanică și aflase că Imperiul Rus ar fi urmat să ia o atitudine agresivă în eventualitatea exprimării unui acord al Regatului României, mergând până la intervenția armată. Regele Carol I a avut o atitudine corectă, el informând inclusiv Imperiul German și Imperiul Austro-Ungar, forțe aliate în cadrul Puterilor Centrale³².

Cele două imperii central-europene au sugerat cu această ocazie factorilor de decizie de la Sofia că Prințul Ferdinand de Saxa Coburg putea fi o bună opțiune, o inițiativă de mediere în acest sens fiind transmisă la Sofia, în data de 7 iulie 1887.

Cea mai mare dispută în Balcani a fost însă *Chestiunea Macedoneană*, o mare regiune între Grecia, Bulgaria, Serbia și Imperiul Otoman, puternic legată de istoria greacă, dar în care trăiau, la acel moment, aromâni, greci, bulgari, sârbi și turci³³.

³¹ AM.A.E., fondul Arhiva Istorică, vol. 202, f. 56.

³² Arhiva M.A.E., fond Arhiva Istorică, vol. 202, *passim*; Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis...*, p. 146.

³³ Academia Română, *Istoria Românilor...*, p. 691.

Din cauza atitudinii teroriștilor bulgari, diplomația românească a încercat chiar să pună bazele unei înțelegeri care viza un război contra Principatului Bulgariei, cu sprijinul Regatului Serbiei, în anul 1897. În 1901, Petre P. Carp dorea ca în tratatul semnat de către Regatul României cu Puterile Centrale să fie inclusă o clauză privind apărarea în cazul unei eventuale agresiuni bulgare contra Regatului României sau aliaților acesteia.

Diplomația bulgară a mers până acolo încât să acuze România de faptul că în anul 1897 ar fi semnat o convenție secretă cu Imperiul Otoman, în vederea prejudicierii intereselor bulgare, fapt care nu a fost real, dar se baza pe faptul că Guvernul român monitoriza acțiunile teroriștilor bulgari care figurau pe listele de urmărire otomane (Principatul Bulgariei era încă dependent de Imperiul Otoman).

Relația dintre România și Grecia a fost una relativ bună, singurul incident diplomatic survenind ca urmare a disputatei *moșteniri Zappa*, care a dus, pentru un timp, la sfârșitul secolului al XIX-lea (1892-1896), la ruperea relațiilor diplomatice, prin retragerea reciprocă a diplomaților acreditați la Atena și București. În 1901, regii României și Greciei au avut o întâlnire importantă la Abazzia, unde a fost soluționată această chestiune și s-au discutat, de asemenea, probleme legate de situația aromânilor din Grecia³⁴.

Pentru România, chestiunea Macedoniei conta și în perspectiva unei posibile încorporări în Bulgaria, fapt ce transforma Bulgaria în cel mai puternic stat din

³⁴ Nicolae Pepene, *Mereu împreună 1880-2010-130 de ani de relații diplomatice*, Editura Suvenir, Brașov, 2010, p. 10

Peninsula Balcanică. Ar fi putut urma, în scenariul cel mai sumbru dar previzibil, și anexarea Dobrogei pe care iredentiștii bulgari o considerau teritoriu din Bulgaria istorică³⁵.

Militarii bulgari se pregăteau după manuale tipărite de Ministerul bulgar de Război la 1907, în care, pe hartă, era menționată Dobrogea ca fiind teritoriu bulgar, pe care Bulgaria urma să-l alipească într-un viitor apropiat. Geopolitica Bulgariei crea îngrijorări, fiindcă dacă Sofia se orienta spre Viena sau Petersburg, România ar fi fost prinsă ca într-un clește, într-o ipotetică situație conflictuală³⁶.

România a acționat susținut până la Războaiele Balcanice, conform istoricului Sebastian Dragoș Bunghez, pentru a proteja interesele aromânilor, ca latinofoni care nu aveau niciun sprijin internațional, nefiind organizați statal, dar și pentru a păstra statu quo-ul balcanic, singurul care putea stăvili expansionismul Serbiei sau Bulgariei, cel al Bulgariei fiind, de departe, cel mai agresiv. Dacă Serbia avea interese în Macedonia, dar și în alte zone controlate de Austro-Ungaria, Bulgaria râvnea nu numai la „partea leului” în Macedonia, cât și la Dobrogea, fapt pe care România nu-l putea tolera. Era avută în vedere și varianta rectificării graniței la Dunăre, dacă Bulgaria ar fi ocupat teritoriile în care locuiau și aromâni. România a

³⁵ Arhiva M.A.E., fond Arhiva Istorică, vol. 202, *passim*; Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis...*, p. 146.

³⁶ Sebastian Bunghez, *Problema aromânilor în debaterile Parlamentului României la începutul secolului al XX-lea* în „Archiva Moldaviae”, vol. VI, 2014, p. 217-228.

dorit pentru aromâni un statut oficial încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În 1891, sultanul i-a promis ministrului român de la Constantinopol, Mihail Mitileneu, că le va acorda statut juridic aromânilor din Imperiul Otoman. În schimb, Turcia dorea să încheie un tratat de alianță cu România, idee respinsă de guvernul român. În loc de tratat, în împrejurările dramatice ale anilor 1896-1897, când avuseseră loc masacrarea armenilor din Constantinopol, criza cretană și războiul greco-turc, România a adoptat o poziție pro-otomană: nu i-a primit pe refugiații armeni și nu i-a reprimat pe grecii plecați din România să lupte ca voluntari împotriva Porții, în războiul din Creta. Se spera că astfel sultanul va acorda aromânilor un statut politic și religios asemănător cu cel al sârbilor din Macedonia, care aveau în administrare scaunul metropolitan de la Skopje. Dar sultanul nu a îndeplinit cererea României. Diplomatul sârb V. Ivković considera că motivul atitudinii otomane era acordul ruso-austro-ungar din primăvara anului 1897 de la Petersburg, referitor la necesitatea menținerii păcii și a statu quo-ului în Balcani. Practic, acest acord determina ca România să nu mai aibă nici o speranță în privința unei susțineri din partea Imperiului Otoman, cu toate că România respectase interesele otomane, iar păstrarea statu quo-ului era și în interesul Imperiului Otoman.

În 1900, încordarea relațiilor româno-bulgare a avut legătură și cu problema aromânilor. Cauza acestei evoluții a fost uciderea la București a profesorului român Ștefan Mihăileanu de către un comitagiu bulgar. Cel ucis, director al gazetei *Peninsula Balcanică*, atacase violent în diverse articole revendicările bulgare

în Macedonia și Comitetul macedo-bulgar de la Sofia, care acționa în acest sens. Cum ancheta ce a urmat a scos la iveală un vast complot, care includea intenția de asasinare a regelui Carol, relațiile au fost puternic tensionate.

În 1903, problema Macedoniei și implicit a aromânilor s-a aflat pe ordinea de zi prin declanșarea *revoltei de Ilinden* (sărbătoarea Sfântului Ilie – 20 iulie, pe stil vechi). Înăbușirea violentă a revoltei de către forțele otomane a generat realizarea unui program de reforme pentru Macedonia, stabilit între Rusia și Austro-Ungaria la Mürzsteg, aplicat cu acordul celorlalte Mari Puteri. Acest program, pus în practică începând din noiembrie 1903, prevedea, între altele, gruparea unităților administrative după principiul naționalității. Faptul că aromânii nu erau recunoscuți ca naționalitate în Imperiul Otoman făcea posibilă divizarea așezărilor lor, în urma aplicării reîmpărțirii administrative. În plus, comunitățile acestora mai erau supuse și atacului bandelor de greci, bulgari și sârbi, care căutau să-i convingă, mai exact să-i constrângă, să susțină ideea lor națională. România a făcut presiuni pentru recunoașterea oficială de către sultan a aromânilor ca naționalitate distinctă, sperând că astfel îi va putea apăra de deznaționalizare. Printr-un efort susținut al ministrului român la Constantinopol, Alexandru Em. Lahovary, care a fost sprijinit de mai mulți diplomați, în primul rând de reprezentantul Germaniei, sultanul a fost determinat în promulgarea unui act numit Iradea, în acest sens, la 10/23 mai 1905. Problema aceasta a aromânilor și a Macedoniei a contribuit și la răcirea

relațiilor dintre România și Grecia, în primii ani ai secolului al XX-lea.

Sebastian Dragoș Bunghez a realizat o sinteză foarte bine documentată a politicii externe românești, din perspectiva Parlamentului României, intitulată *Parlamentul și politica externă a României (1899-1914)*, apărută la Editura Mega, Cluj Napoca, în 2018. Autorul s-a oprit foarte atent asupra tuturor chestiunilor care s-au petrecut în acești 15 ani. Pe lângă investigarea politicii externe a perioadei, promovate atât de România, cât și de statele europene, există aici prețioase informații și clarificări despre relațiile politice, de natură jurisdicțională, economice ale României cu statele bulgar, grec, austro-ungar și otoman. Nu au scăpat analizei autorului nici aspecte particulare de interes pentru explicarea relațiilor internaționale din zona Balcanilor. Astfel, au fost studiate și comentate momentul delicat în care Parlamentul României a decis să ofere un buget mai mic acelor școli create de România pentru populația macedoromână în Balcani, momentul votării la București a unui credit oferit atât școlilor, cât și bisericilor ortodoxe românești aflate pe teritoriul stăpânit de statul otoman. De asemenea, lucrarea oferă date importante despre o vizită efectuată de regele Carol I la Sofia, dar și despre modul în care problema macedoromânilor a afectat relațiile politice dintre România și Grecia³⁷.

A fost comentată foarte bine și Iradeaua din 10/23 mai 1905, emisă din porunca lui Abdul Hamid al II-lea, sultanul otoman în exercițiu, prin care aromânii din provincia Macedonia primeau recunoașterea oficială.

³⁷ *Ibidem*.

Totuși, statele care au luat în stăpânire Macedonia (Bulgaria, Grecia, Serbia) după 1912, nu au mai recunoscut acest act emis de către Imperiul Otoman.

După proclamarea independenței bulgare în 1908 și a anexării Bosniei-Herzegovina de către Austro-Ungaria, țările balcanice au decis să impună o împărțire a Macedoniei, confruntându-se cu Imperiul Otoman. Cele două războaie balcanice și Pacea de la București din 10 august 1913 au reprezentat un mare succes pentru diplomația românească, chiar dacă în același timp au reprezentat și sfârșitul formal al relațiilor dintre România și Tripla Alianță (începute în secret în 1883). În Balcani, se cuvine să insistăm și pe atitudinea marilor puteri cu interese directe în regiune, Imperiul Rus și, respectiv, Austro-Ungaria. În primul rând, Rusia a încercat să ajute Bulgaria, dar, după 1885, Bulgaria a încercat să stabilească o legătură puternică cu Austro-Ungaria, ceea ce va conduce la o stare de criză permanentă cu Serbia.

Relații, contacte au existat și înainte de recunoașterea independenței, însă acestea susțineau lupta comună pentru acest deziderat. Primul stat din Balcani independent a fost Grecia, în 1830. Serbia și România erau independente din 1878, Bulgaria din 1908. Bulgaria și Serbia au fost singurele state balcanice vecine cu România, dar caracteristicile etnice, sociale ale regiunii și relațiile internaționale au impus ca România să acorde o atenție sporită relațiilor balcanice. Chestiunea aromânilor ne menținea interesul pentru Balcanii de care eram legați prin tradiții, cultură, obiceiuri.

România a stabilit relații diplomatice la nivel delegație cu Imperiul Otoman, la 4/16 noiembrie 1878. Insula Ada-Kaleh și-a păstrat autonomia, sub protectorat habsburgic, până în 1918/1920, când locuitorii și-au exprimat dorința să facă parte din România. România a stabilit relații diplomatice la nivel de Legație cu Serbia-14/26 aprilie 1879, Grecia-2 februarie 1879 (Grecia recunoscând independența României la 11 februarie 1880)³⁸, Bulgaria (independentă din 5 octombrie 1908), la 21 mai 1909. România și Albania au stabilit relații diplomatice, la nivel delegație, la 15/28 decembrie 1913.

După proclamarea propriei independențe, statele balcanice doreau includerea comunităților care, la momentul independenței, trăiau peste granițe, ceea ce a însemnat confruntări armate, crize de care au profitat Imperiul Rus și Imperiul Habsburgic, acestea dorind să-și impună influența geopolitică, alături de Imperiul Otoman care căuta să își revină după 1878, conflictele regionale durând până în 1913.

Relațiile României cu Austro-Ungaria au cunoscut numeroase momente de tensiune, fiindcă ambele puteri își doreau mai mult de la această alianță. Austro-Ungaria dorea ca România să nu aducă niciodată în discuție situația românilor din Austro-Ungaria, iar România dorea ca Germania să reprezinte interesele României pe lângă Austro-Ungaria. Memorandumul și finanțarea școlilor românești din Austro-Ungaria reprezentaseră momente de încordare diplomatică.

³⁸ Idem, *Parlamentul și politica externă a României (1899-1914)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2018, p. 202-272

În perioada 1892-1896, Tratatul din 1883 nu produsese efecte, întrucât negocierile de prelungire din 1892 eșuaseră, fiind finalizate abia în 1896³⁹. Deși ultimele discuții pe acest tratat și ultima prelungire s-a realizat în 1913, chiar și austriecii înțeleseseră că partenerii lor interni, ungurii, aveau să distrugă parteneriatul României cu Tripla Alianță. Același sentiment predomina și în calculele diplomației imperiale germane⁴⁰.

România a decis să iasă din neutralitate atunci când s-a declanșat Al Doilea Război Balcanic (desfășurat de la 18 iunie la 16 iulie 1913) din rațiuni strategice clare care vizau hotărârea de a-și vedea atins scopul compensației teritoriale în Dobrogea, dar și de a preveni apariția Bulgariei Mari, care putea emite pretenții apoi la Dobrogea românească. România a declarat război Bulgariei, după ce Bulgaria și-a atacat aliații balcanici din primul război, care se încheiase cu înfrângerea Imperiului Otoman, nemulțumită fiind de împărțirea Macedoniei. Nu era exclus ca România să fie amenințată ulterior de Bulgaria.

Pentru războaiele Balcanice, o lucrare deosebit de importantă este lucrarea lui Mihai Macuc, *României, Balcanii și Europa*, Editura ANI, București, 2007. Lucrarea prezintă evoluția diplomatică și militară a conflictelor balcanice din anii 1912 și 1913.

Marile puteri învecinate continuau să-și facă jocurile, în încercarea de a menține sau atrage România

³⁹ William Miller, *The Balkans. Romania, Bulgaria, Serbia and Montenegro*, London, 1896, p. 16 și urm.

⁴⁰ Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis...*, p. 148

în sfera lor de influență. Austro-Ungaria urmărea să blocheze ieșirea Serbiei la Adriatică și să spulbere Liga Balcanică. Pentru aceasta i-a acordat sprijinul său Bulgariei, care s-a îndepărtat treptat de Rusia. Cu toate acestea, Austro-Ungaria a reușit să semneze o convenție militară cu România (30 noiembrie 1912), privind eventualitatea unui război împotriva Rusiei⁴¹.

Înfrângerea militară dureroasă și pierderea sprijinului diplomatic din partea Rusiei au făcut ca țarul Ferdinand și decidenții de la Sofia să ajungă cu totul sub influența politicii austro-ungare, în speranța unei revanșe ce i-a determinat ca, în Primul Război Mondial, să se alăture taberei agresoare, a principalilor vinovați de izbucnirea sa. Ostilitatea cu care a fost tratată România de către Bulgaria avea ca motiv primordial pretențiile teritoriale ale Sofiei față de Dobrogea de Nord, parte a statului român modern încă de la 1878, ocuparea de către români a Cadrilaterului nefăcând altceva decât să amplifice această furie naționalistă a vecinilor de la sud de Dunăre. Să nu uităm că la 1878, după incidentul de la Arab-Tabia, pe fondul tensiunilor româno-ruse, orașul Silistra, promis României, rămăsese Bulgariei și deci Guvernul României înțelesese că venise momentul să obțină o compensație teritorială în Dobrogea de Sud, pe linia Ekrene-Turtucaia⁴².

⁴¹ Gheorghe Cliveti, *România și crizele internaționale. 1853 – 1913*, Editura Axis, Iași, 1993, p. 78 și urm.

⁴² Bogdan-Gabriel Chiriac, *Romanian Diplomacy and the political crisis...*, p. 147; Mihai Macuc, *Români, Balcanii și Europa*, Vol. 1, Editura ANI, București, 2007, p. 23-28; Mircea Soreanu, *România și conflictul balcanic. Percepții Externe*, în „Revista de Istorie Militară”, Nr. 3-4, 2014, p. 47-54.

Practic, România dorea să arate Bulgariei și faptul că nu era de acord cu acțiunile subversive ale teroriștilor bulgari, care la 1900 plănuiseră chiar asasinarea Regelui României, Carol I. Cert este faptul că la începutul anului 1914, România își arătase capacitatea de a tranșa soarta unei dispute, cea balcanică, transmițând indirect mesajul că tot ce urma să se decidă în Europa Centrală și de Sud-Est nu se va putea face fără acordul diplomației de la București.

În anul 1914, Balcanii, *butoiul cu pulbere al Europei*, au oferit pretextul izbucnirii Primului Război Mondial.

CAPITOLUL I

PRINCIPALELE REALITĂȚI ISTORICE ȘI POLITICE ÎN BALCANI ÎNTRE ULTIMUL SFERT AL SECOLULUI XIX ȘI PRIMUL DECENIU ȘI JUMĂTATE AL SECOLULUI XX

Balcanii reprezintă una din cele mai complexe realități geopolitice din întreaga istorie europeană și chiar din lume. Oare cum s-a ajuns ca această regiune care, ca întindere, nu depășește cu mult mărimea Alaskăi, stat component al SUA, să creeze atâtea dispute? Antichitatea și Evul Mediu reprezintă momentul în care Balcanii se află sub influență greacă, romană și bizantină. Migrația slavă duce la apariția popoarelor sârb și bulgar, iar penetrația otomană, începând cu secolul al XIV-lea, va aduce o dominare completă a Peninsulei Balcanice și îi va integra și componenta musulmană a Balcanilor⁴³.

Latinitatea în Balcani va fi reprezentată de vlahi (urmașii daco-romanilor din provinciile romane sud-dunărene întemeiate de împăratul Aurelian) și de macedo-români, megleno-români, istro-români (toate

⁴³ Bogdan Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică. O radiografie culturală*, în *Journal of Romanian Literary Studies*, Arhipelag XXI, Târgu-Mureș, 2019, p. 734.

aceste populații sunt generic numite aromâni) care reprezintă urmașii macedonenilor romanizați, făcând parte ca și românii nord-dunăreni din trunchiul latinității orientale.

Treptat, forțe politice ca Ungaria, Imperiul Habsburgic, Rusia țaristă, Imperiul Otoman se vor implica în Balcani. O regenerare a națiunilor din Balcani se va produce după acțiunile politico-militare din Europa ale lui Napoleon, ale cărui trupe răspândesc ideile Revoluției Franceze, ceea ce duce la crearea primelor formațiuni creștine opuse otomanilor în zorii modernității europene, adică la cumpăna dintre secolele XVIII și XIX, formațiuni care în primele sale trei decenii cunoaște primul stat independent din Balcani, Grecia, cu un teritoriu mic și cu multe alte teritorii etnic grecești incluse în Imperiul Otoman.

Din 1830 până în 1878, Balcanii vor începe să-și capete noțiunea care i-a consacrat, aceea de butoi cu pulbere al Europei, pe fondul revirimentului național al popoarelor ocupate de otomani, dar și din cauza dorinței puterilor europene de a controla zona.

Principatele Române extra-carpaticе, aflate în proximitatea Balcanilor din punct de vedere geografic, vor fi din punct de vedere cultural, al mentalităților, al organizării sociale, o extindere trans-danubiană a efervescentului spațiu balcanic.

Originea noțiunii de Balcani. Concepte istoriografice și geopolitice

De-a lungul istoriei, termenii de Balcani, Peninsula Balcanică s-au impus în conștiința europeană. Deși pe cuprinsul acestei peninsule,

delimitate de către fluviul Dunărea de Europa Centrală, brăzdate de râuri ca Timoc, Vardar, Sava, Drava, presărate cu munți precum Carpații, Alpii Dinarici, Balcanii, Rila, Rodopi, Pind etc., au trăit numeroase populații, s-au succedat numeroase civilizații, doar latinofonii sunt cei care au trebuit să trăiască separat. Numai latinofonii de la nord de Dunăre, românii, și-au constituit un stat al lor, în timp ce latinofonii sud-dunăreni au trebuit să trăiască în Imperiul Otoman, Bulgaria, Grecia, Albania și Republica Macedonia de Nord (FYROM). A existat accepțiunea că Peninsula Balcanică și-a luat numele de la Munții Balcani, deși evidența istorică arată oarecum altceva, așa cum vom încerca să prezentăm în cele ce urmează.

În anul 1794 un cunoscut călător englez din Epoca Modernă, pe numele său John B.S. Morritt (1772-1843), care în acel an devenise absolvent al celebrului templu al educației universitare britanice, Cambridge, respectiv St. John College, a decis să întreprindă o călătorie înspre Orientul Apropiat. Savanții francezi dăduseră civilizației Orientului Apropiat numele de Levant, în încercarea de a descrie această sinteză între Occident și Orient⁴⁴.

Ajuns la București, călătorul englez a pornit mai departe spre capitala Imperiului Otoman pe drumul cel mai cunoscut, prin trecătoarea Șipka. Într-o scrisoare trimisă surorii sale, John Morritt menționa trecerea prin Bal Kan, denumire prin care el definea, pentru prima dată în literatura de specialitate din Marea Britanie,

⁴⁴https://en.wikipedia.org/wiki/John_Bacon_Sawrey_Morritt, accesat la 7 ianuarie 2019; Bogdan-Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică...*, p. 734.

munții care în Antichitate erau numiți Haemus. Interesant este că, în același document, România era amintită ca Vechea Tracie⁴⁵.

Un principiu de studiu cultural este acela de a porni de la romanizarea Balcanilor. În anul 168 a.Chr., la Pydna, romanii repurtau o victorie decisivă în fața Macedoniei elenistice, devenită în 146 a.Chr., provincie romană. Așadar, populațiile macedo-română, istro-română, megleno-română provin din autohtonii supuși romanizării. La nordul Dunării, Dacia a devenit provincie romană în 106 p.Chr., deci la 252 de ani după Macedonia.

În 271 p.Chr., împăratul Aurelian retrage administrația romană și armata din Dacia, întemeind, pentru cei ce doreau să urmeze armata și administrația, la sud de Dunăre, două provincii numite Dacia Mediterranea (cu reședința la Serdica-Sofia, în Bulgaria) și Dacia Ripensis (cu reședința la Ratiaria, lângă Archar, în Bulgaria), în timp ce vechile provincii Moesia Superior și Inferior au devenit Moesia Prima și Moesia Secunda. Așadar, populația sud-dunăreană romanizată a mai cunoscut stăpânirea romană până în anul 602 p.Chr., când răscoala centurionului Phokkas a dus la pierderea de către Imperiul Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin) a frontierei dunărene, fapt de care au profitat slavii, care au trecut și s-au stabilit în sudul Dunării.

Autori străini ca britanicul Edward Brown, francezul Louis Deshayes de Cormenin (1621), Robert

⁴⁵ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea a II-a, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu - Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (redactor responsabil), Editura Academiei Române, București, 2001, p. 1232

Walsh (1827), au folosit noțiunea de Munții Balcani, iar germanul August Zeune (1808) a utilizat noțiunea de Peninsula Balcanică, pentru prima dată.

Este obligatoriu să precizăm faptul că s-a acreditat, în mod eronat, ideea că noțiunile, conceptele de Balcani, respectiv balcanic, ar fi fost creația cercetătorilor moderni, plecând de la noțiunea otomană Bal Kan. Practic, adjectivul balcanic a fost, mai întâi, un substantiv, otomanii folosind în documentele lor noțiunea de loc aspru, regiune împădurită, greu accesibilă, pe care o numeau Balkanlık. Dacă faimoasa cronică Oguzname din secolul al IX-lea care menționa țara Ulak ili (Țara Vlahilor), dacă informațiile oferite de cronicarul Moise Chorenati în secolul al IX-lea, în Geografia armeană, despre Țara Balak, dacă informațiile lui Anonymus, cronicarul necunoscut azi al unuia dintre regii maghiari Bela (sunt patru regi cu acest nume) din Gesta Hungarorum – Blacchi ac pastores Romanorum trăitori în Transilvania și Pannonia la venirea maghiarilor, sunt coroborate, putem traduce Balkanlık prin ținutul Bal Kan. Noțiunile medievale bulgărești de khagan (cu reminiscențe avar), mongole-tătărești de chan, prezența în sursele medievale a lui Balc (fiul lui Sas), nepot al lui Dragoș și voievod al Moldovei în secolul al XIV-lea, ne pot conduce la ideea existenței unui ținut al vlahilor, cel puțin în regiunea cuprinsă între Estul Serbiei și Nord-Vestul Bulgariei, în nordul Peninsulei Balcanice, traversată de râul Timoc, pe locul străvechilor Dacia Mediterranea și Dacia Ripensis.

Trebuie să adăugăm, fără a greși, faptul că Petru și Asan au fost doi vlahi sud-dunăreni care s-au ridicat în

1185 împotriva Imperiului Bizantin, din cauza faptului că Împăratul Isac Anghelos le pusese impozite pe turmele și stupii de albine, ce reprezentau baza economică a vlahilor.

Revolta s-a încheiat cu apariția statului româno-bulgar, condus de dinastia Asăneștilor. Acest stat a rezistat suficient timp, ba chiar sub conducerea lui Ioniță Caloian s-au purtat tratative pentru adoptarea catolicismului, ceea ce ar fi echivalat cu o adevărată independență politică față de Constantinopol. Totuși, tratativele cu Papa Inocențiu al III-lea nu s-au finalizat, sub Ioan Asan al II-lea ortodoxia rămânând confesiunea oficială. Așadar, balcanic, provine din Balkanlîc, noțiunea otomană care desemna un ținut distinct în munții împăduriți și care făcea trimitere directă la străvechea populație daco-romană, prezentă aici după Retragerea Aureliană.

Așadar, de la acest Balkanlîc, o turcizare a unei noțiuni etnice referitoare la românii latinofoni, atât munții cei mai reprezentativi care erau pentru otomani un obstacol esențial în avansul către Dunăre, cât și peninsula pe care au dominat-o asemeni unui zid de cetate, și-au luat denumirea de Munții Balcani, respectiv Peninsula Balcanică⁴⁶.

Către sfârșitul secolului al XIX-lea și în primul deceniu al secolului XX, când deja Balcanii erau o piesă grea în agrenajul geopoliticii europene, în 1893 și în 1909, dorind să aducă o corectură esențială erorii comise de către geograful August Zeune, geograful german Theobald Fischer a încercat să acrediteze ideea

⁴⁶ Constantin Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman*, Editura Teora, București, 1999, p. 123-134.

că Peninsula Balcanică trebuia să fie numită Südosteuropa, subliniind că poziționarea corectă pe hărți a Balcanilor și recunoașterea distinctă a Munților Balcani trebuiau să fie astfel reglementate definitiv.

Evident că Theobald Fischer nu făcea decât să continue linia deschisă la 1848 de către Karl Ludwig von Bruck și Lorenz von Stein care au teoretizat Europa Centrală ca Mitteleuropa. Germania și Austro-Ungaria, monarhiile puternice din Centrul Europei, voiau să cuprindă zonele din Europa către care se îndrepta acțiunea lor geopolitică în termeni clari, militărești, asemeni unor elemente de construcție într-o fortificație militară. Regionalismele cu profunde conotații otomane, după 1878 erau considerate învechite, retrograde și aducătoare de confuzii și convulsii, elemente care sunt amprenta originală a Balcanilor⁴⁷. Practic, nu putem fi de acord cu justificarea istoricului Mathias Bernath (născut în localitatea Șagu, jud. Arad și, din anul 1971, profesor în Berlinul de Vest), care considera că prin termenul de Europa de Sud-Est s-ar fi stabilit un echilibru stabil și dezinteresat politic între politica Vienei și a Constantinopolului, în sensul că, la fel ca Mitteleuropa, Südosteuropa reprezenta tocmai politică, ideologie, interes partizan ce urmăreau să unifice geopolitic spațiul reprezentat de Dunărea Mijlocie, Dunărea Inferioară și Balcani (sublinierea mea).

Politica externă a României, după recunoașterea definitivă a Independenței de stat în 1880, a fost axată

⁴⁷ Maria N. Todorova, *Scaling the Balkans: Essays in National, Transnational and Conceptual History*, Brill Leiden, Boston, 2018, p. 125.

pe clarificarea relațiilor cu marile imperii vecine Austro-Ungaria, Rusia Țaristă și Imperiul Otoman (geopolitic și geografic Imperiul Otoman a fost vecin până la proclamarea independenței Bulgariei în 1908), având, evident, interese de securitate în Balcani.

Dacă Imperiul Otoman căuta sprijin economic în Germania - imperiu care obținuse în 1902 concesiunea căii ferate Constantinopol – Bagdad (ce se încadra în proiectul căii ferate Berlin-Bagdad, fiindcă Germania dorea un port la Golful Persic), văzută de otomani ca o veritabilă coloană vertebrală a comerțului la începutul secolului XX, Austro-Ungaria și Rusia Țaristă nutreau intenții anexioniste în Balcani.

Austro-Ungaria dorea Bosnia-Herzegovina, iar Rusia urmărea întărirea Bulgariei, pentru a se putea apropia de Constantinopol. Practic, Rusia Țaristă se ghida după revoluția culturală inițiată de Petru cel Mare și continuată de Ecaterina cea Mare, care visa la restaurarea Imperiului Bizantin, preluând unele idei și de la Dimitrie Cantemir. Ideea expansionistă a Rusiei era bine camuflată într-o strategie culturală: Rusia era a treia Romă, care avea menirea istorică de a elibera Constantinopolul (a doua Romă) de turci și de a-i elibera pe ortodocșii din Balcani de sub dominația otomană⁴⁸.

Încă din vremea Imperiului Habsburgic, Viena nu dorea căderea Imperiului Otoman, ci doar să obțină întărirea pozițiilor sale în Balcani (deși Bosnia-Herzegovina era, în marea sa majoritate, populată de musulmani). Vom reda aici modul în care împărăteasa

⁴⁸ Bogdan-Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică...*, p. 735-736.

Maria Theresa încercase să-i determine pe strategii de la Viena, care urmau să îl consilieze pe fiul ei Iosif al II-lea, să nu se avânte în lichidarea statului condus de sultani. Ea considera că grecii nu erau de încredere și nu și-ar fi dorit ca Imperiul Habsburgic să stăpânească regiunile locuite de greci.

Astfel, se explică faptul că, după moartea mamei sale, împăratul cu vederi iluministe și moderat reformatoare a avut o atitudine ezitantă. Având dascăli de excepție în știința geopoliticii, el a părut inițial atras de ideile Ecaterinei a II-a, dorind să întărească pozițiile habsburgice în Balcani și Bucovina, implicându-se în războiul ruso-austro-turc din 1789-1791(1792), însă moartea neașteptată a lui Iosif al II-lea și retragerea, în anul 1791, a Austriei din război au determinat-o pe Ecaterina a II-a să încheie victorioasă războiul cu turcii, fără a-și atinge însă scopul inițial⁴⁹.

Rusia Țaristă a mai încercat să-și ducă la îndeplinire strategia expansionist-culturală și în 1821 și în 1829, a salvat Austria Habsburgică de la disoluție în 1849, a încercat din nou să atace Imperiul Otoman în 1853, rezultatele fiind cu mult sub așteptări (doar un Protectorat în principatele Române între 1829 și 1853).

⁴⁹ J. Brechtefeld, *Mitteleuropa and German politics. 1848 to the present*, London, 1996, p. 10 și urm; Mathias Bernath, *Historische Bücherkunde Südosteuropa. Mittelalter, Byzanz, Bulgarien, Serbien, Albaner, Slowenen, Ungarn, Kroatien, Ragusa, Bosnien, Rumänien*, Teilband 1, Oldenbourg, München 1978-2002, *passim*; Bogdan-Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică...*, p. 736; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, „De la independență la Marea Unire (1878-1918)”, coordonator Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 123 – 125.

Grecia a reușit în prima jumătate a secolului al XIX-lea să își obțină independența cu sprijin occidental, dar multe teritorii locuite de greci se aflau încă sub control otoman⁵⁰.

Sfârșitul războiului din 1877, victoria tranșată prin Tratatul de la San Stefano și Berlin în 1878, lăsau Austro-Ungaria fără ceea ce i se promisese (să fi fost o atenționare că Rusia nu uitase atitudinea ezitantă a Austriei la 1789?), Viena fiind nevoită să se mulțumească doar cu un protectorat în Bosnia-Herzegovina, ceea ce nu reprezenta o anexiune. Serbia și România deveneau independente, Bulgaria rămânea autonomă (până la Balcani), iar Rumelia Orientală era un principat pus sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

Imperiul Otoman. Situația politică internă

De-a lungul secolelor, chestiunea politică și diplomatică principală în Sud-Estul Europei a fost cunoscută ca noțiunea de problemă orientală. Ea a reprezentat, în special, chestiunea supraviețuirii Imperiului Otoman, a salvării ori, dimpotrivă, a lichidării Imperiului Otoman, fapt folositor politicilor externe ale Marilor Puteri ce sperau și se considerau îndreptățite pentru a prelua moștenirea otomană fie pentru ele, fie ca să permită emanciparea popoarelor creștine controlate de secole de către sultanii otomani.

Statul otomanilor a ajuns la maxima sa întindere teritorială, în Asia, Europa și Africa, undeva pe la 1550-1560. Titlul de Sultan a fost completat cu o funcție

⁵⁰ Jonathan S. McMurray, *Distant Ties: Germany, the Ottoman Empire, and the Construction of the Baghdad Railway*, Westport, Connecticut, 2001, p. 2.

religioasă, aceea de calif, urmașul profetului Mahomed, liderul spiritual al musulmanilor de pretudindeni. Fiind și califi, sultanii au introdus masiv în structura politico-legislativă otomană normele juridice, islamice, constituite atât pe învățăminte din Coran, cât și pe tradiția islamică. După dispariția sultanului Suleyman Magnificul (1520-1566) extinderea teritorială a Imperiului Otoman a ajuns la punctul de unde va începe stagnarea. În paralel cu maximumul expansiunii, a fost tot mai clară tendința spre plafonare, urmată de declinul major, evident în secolul al XVII-lea. Confruntările dintre otomani și vecinii persani, precum și cu cei din bazinul mediteraneean, polonii, românii, habsburgii, au devenit constante.

Familia Kuprulu, după 1650, a reușit o echilibrare a politicii interne și o revitalizare a politicii externe. Otomanii vor tinde să reîncerce să cucerească Viena, a doua oară după eșecul din 1529. Campania de la Viena din iulie – septembrie 1683 s-a lovit de forța unei alianțe compuse din Austria, Polonia, Veneția și unele state germane. Austriecii au trecut la o contraofensivă care a dus la îndepărtarea otomanilor din Ungaria, din Transilvania, din Croația, Serbia sau Macedonia (în aceste ultime două provincii, numai temporar)⁵¹.

În regiunile de la nord, în zona Mării Negre, Petru cel Mare, țarul Rusiei, a avut inițiative antiotomane. Pacea din 26 ianuarie 1699 de la Karlowitz stabilea ca Polonia să preia din nou Pocuția, Podolia și vestul Ucrainei, turcii fiind nevoiți să slăbească intervențiile în Moldova. Veneția câștiga Moreea. Austria ocupa

⁵¹ Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Marile Puteri și România, 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996, p. 90-94.

majoritatea teritoriului Ungariei, o mare parte a Croației și Transilvania (Banatul și Oltenia au fost ocupate în 1718, Oltenia revenind otomanilor în 1739)⁵².

Imperiul Otoman s-a aflat astfel într-o permanentă situație de regres politic, începând din secolul al XVII-lea. În perioada 1768-1812, pe teritoriul Țărilor Române s-au desfășurat nu mai puțin de 6 războaie ruso-austro-turce, prin care se încerca obținerea dominației în arcul carpatic.

Momentul anului 1821 a reprezentat o încercare de emancipare a popoarelor balcanice, sprijinită în secret de Rusia, care se constituise ca putere susținătoare a Sfintei Alianțe, dar care dorea slăbirea Imperiului Otoman. Eșecul din 1821 nu a descurajat puterea de la Sankt Petersburg, deoarece, în 1826, după înțelegerea de la Akkerman, a urmat un nou conflict finalizat printr-o înfrângere a otomanilor. Aceștia au trebuit să semneze, în calitate de învinși, în 1829, un tratat la Adrianopol. Putere învinsă, Înalta Poartă (nume sub care apare împărăția sultanilor) a fost forțată să reziste ofensivei ruse în plină ascensiune. Țările Române au intrat sub protectorat rusesc, otomanii neputând lua vreo decizie fără asentimentul Rusiei. În 1848, Europa a cunoscut un val revoluționar, care în Centrul și Sud-Estul Europei a fost stăvilit în 1849 de către Rusia, devenită jandarm al Europei. Profitând de lupta de unificare germană, italiană, Rusia a crezut că în 1853 va putea impune împărțirea moștenirii omului bolnav, însă a fost învinsă de Franța și Anglia, care au pus, la Paris, problema

⁵²Mihai Popa, *Ecaterina cea Mare, „proiectul grec” și românii*, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ecaterina-cea-mare-proiectul-grec-si-romanii>, accesat la 28 ianuarie 2019.

românească din dorința de a crea un stat românesc pe post de tampon în calea pretențiilor Rusiei.

Rusia a așteptat două decenii, până în 1877, pentru a ataca din nou Imperiul Otoman, de această dată reușind să aibă acceptul Austro-Ungariei și bunăvoința fostelor aliate ale otomanilor, îndeosebi a Angliei, interesată și ea de insula Cipru. Germania a ținut frâiele pacii din 1878, Rusia reușind în mare parte să-și atingă scopul redobândirii ieșirii la Dunăre și câștigarea influenței în Balcani, în Serbia și Bulgaria⁵³.

Imperiul Otoman a trecut printr-o serie de reforme, precum epoca Tanzimat-ului (1839-1876) și Revoluția Junilor Turci (1908), care însă nu au schimbat perspectiva imperială a politicii otomane și nici structura politică internă a Imperiului.

Constituirea statelor naționale în Balcani

Începea, în aceste condiții, etapa pierderilor de teritorii pentru Imperiul Otoman în zona teritorială a Europei, în timp ce promotoarele politicii expansioniste spre zona europeană a Imperiului Otoman, Austro-Ungaria și Imperiul Rus și-au intrat în rolul lor deja cunoscut. În prima etapă, Austro-Ungaria a vizat expansiunea spre zona centrală din Pensinsula Balcanică, adică Macedonia. În secolul al XVIII-lea, Imperiul Habsburgic a inițiat contra otomanilor conflictele din anii 1716-1718 - tratat de pace semnat la Passarowitz; din anii 1736-1739 - tranșat prin tratatul de la Belgrad și cel din anii 1787-1791, finalizat prin tratatul de la Șistov.

⁵³ Robert Mantran, *op. cit.*, p. 253

Linia de frontieră dintre otomani și habsburgi din 1739, cu excepția anexării Bucovinei în anii 1775-1776, a rămas nemodificată până la momentul Congresului de Pace de la Berlin din iulie 1878, când Austria a devenit protectoare a Bosniei-Herzegovina⁵⁴.

Politica Rusiei în secolele XVIII-XIX a vizat, de la domnia țarului Petru cel Mare, ca obiectiv major, controlul politic al regiunii nordice a Mării Negre, de la Caucaz la râul Nistru și până la linia Dunării. Apoi, Rusia și-a propus avansul spre zona balcanică pe care ar fi dorit să o includă teritorial, având interesul de a ocupa și Principatele Române în integralitatea lor.

Secolele XVIII-XIX vor cunoaște opt conflicte ruso-austro-turce, spațiul românesc fiind teatru de operații, de cele mai multe ori. Conflictul din perioada 1710-1713, incluzând și campania comună a moldovenilor și rușilor de pe Prut, din anul 1711, cu implicarea directă a țarului Petru cel Mare ca aliat cu domnul Moldovei, Dimitrie Cantemir, s-a soldat cu un eșec. Ostilitățile dintre cele două imperii s-au oprit temporar, rușii fiind cei care s-au văzut nevoiți să facă un pas în spate, dar nu pentru mult timp, deoarece urmașii lui Petru cel Mare au continuat politica ponto-balcano-dunăreană de expansiune teritorială⁵⁵.

Rusia a participat la trei conflicte în anii 1735-1739, anii 1768-1774 și anii 1786-1792, ultimele două sub directa supervizare a Țarinei Ecaterina a II-a. La capătul lor, deși rezultatele au fost schimbătoare, granița de

⁵⁴ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, Vol. I, Institutul European, Iași, 2000, p. 23-29.

⁵⁵ Bogdan Catană, *Relațiile româno-sârbe (1875-1913)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p. 23-29.

vest a Rusiei a ajuns pe Nipru, apoi pe Nistru, iar în Caucaz a atins regiunea Kuban.

Spațiul românesc a fost un teatru de operații principal. Singurul avantaj, ca să-l numim așa, a fost faptul că rușii au impus dispariția monopolului economic al otomanilor asupra Principatelor. Rușii au impus un protectorat, care, alături de ridicarea monopolului otoman, au făcut obiectul păcii de la Kuciuc-Kainargi din 1774. Protectoratul a fost oficializat și extins prin Tratatul semnat la Adrianopol în 1829. Până atunci însă, epopeea napoleoniană a limitat cumva pretențiile și posibilitățile Rusiei de a se extinde în Principate. În anul 1806, profitând de luptele lui Napoleon cu Austria, trupele ruse au trecut granița Nistrului atacând trupele otomane, inclusiv la sudul Dunării. Există un episod destul de neclar, adeseori semi-legendar al unei presupuse acțiuni de spionaj a Rusiei la Hanul lui Manuc din București. Dragomanul Dumitrache Moruzi ar fi oferit agenților ruși scrisoarea lui Napoleon către Sultan, în care acesta anunța intenția Franței de a ataca Rusia, din cauza faptului că Rusia nu respecta Blocada continentală, decretată de Napoleon la Berlin după 1809, care viza distrugerea economică a Angliei.

Cert este că Rusia, deși cu inițiativa ofensivă în conflict, a decis brusc să facă pace cu otomanii, pacea fiind semnată la București, în data de 16/28 mai 1812. Rușii au anexat Moldova dintre Prut și Nistru (generalul Kutuzov, învingătorul lui Napoleon în 1812, și-ar fi dorit ocuparea Moldovei până la Siret, dar presiunea evenimentelor i-a determinat pe ruși să se oprească la

Prut) și au putut pregăti rezistența contra invaziei lui Napoleon.

Războaiele ruso-turce din anii 1828-1829, anii 1853-1856, respectiv din anii 1877-1878, au avut pe lângă Caucaz, frontul principal în spațiul românesc și Balcanic. Rusia a cunoscut unele succese (tratatul din 1829 a avut un act special pentru Moldova și Țara Românească), dar și înfrângeri, în 1856 pierzând accesul la Dunăre prin județele din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, care reveneau la Moldova. Marile Puteri au acceptat în cadrul negocierilor purtate la 1878 să repermită Rusiei accesul la Dunăre prin aceste județe românești, România primind Dobrogea și Delta Dunării, pe care Rusia le-a luat de la otomani în contul unei părți din despăgubirile de război⁵⁶.

Marile Puteri au avut o atitudine schimbătoare și diferită față de ecuația românească și balcanică. Dacă la Viena și la Petersburg lichidarea prezenței politice a otomanilor în zona europeană era un obiectiv major, Parisul, Berlinul și Londra considerau că muribundul imperiu al sultanilor le-ar fi ajutat să-și susțină propriile lor interese în domeniul exporturilor și lucrărilor de infrastructură, propunându-și ca să anexeze sau să controleze teritoriul ce aparținuse până atunci sultanilor.

Momentul 1878, când Anglia a primit Cipru, iar Rusia a primit Kars, Ardahan și Batumi, a deschis calea colonialismului franco-britanic care s-a extins în Africa de Nord, din Maroc până în Egipt, otomanii rămânând numai cu Orientul Mijlociu, Caucazul, Siria, Palestina.

⁵⁶ Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei...*, p. 123-124.

În concepția strategilor de la Paris și Londra, a apărut la finalul Războiului Crimeii ideea de a crea un stat-tampon la Dunăre, cu un fel de neutralitate în stilul Belgiei și Elveției, care să țină Rusia departe de Constantinopol și Strâmțori. Viena și Berlinul vor fi într-o competiție majoră pentru unificarea Germaniei în jurul Prusiei, respectiv Austriei, și deci, cumva, interesul pentru zona balcano-dunăreană se va estompa pentru cel puțin 15 ani, până la 1870.

Așadar, problema românească a devenit problemă europeană nu numai datorită rolului emigrației românești pașoptiste, care a constituit baza documentară, istorică a emancipării Principatelor. Franța și Anglia au folosit argumentele emigrației române pentru a-și impune punctul de vedere. Rusia, fiind înfrântă, trebuia să asiste la jocurile franco-engleze, iar Viena și Berlinul să aștepte să-și regleze propriile aspirații interne pentru a reveni în arena disputelor politice internaționale. Viena și Berlinul sesizaseră faptul că, în sfera colonială, avansul francez și britanic era cu mult mai mare.

Regulamentele Organice fuseseră înlocuite de Convenția de la Balta Liman, iar forumul păcii de la Paris a decis să creeze o Convenție în 1858, care să asigure baza constituțională a viitoarei uniuni politice dintre Țara Românească și Moldova.

Marile Puteri și Chestiunea Orientală – Premisă pentru Chestiunea Balcanică

Cea mai mare parte a popoarelor din Balcani s-au individualizat etnic și lingvistic în Evul Mediu, pe ruinele fostului Imperiu Bizantin, pe care grecii l-au

considerat drept antecesorul unui viitor stat grec. Pe lângă greci, bulgarii și sârbii au reușit să își creeze propriile entități statale prin simbioza slavilor cu vlahii, macedo-românii și ilirii. Lor li s-au adăugat, ulterior, interesele și prezența maghiarilor și venețienilor care, în calitate și de purtători ai confesiunii catolice, au manifestat un interes ridicat datorită existenței unor importante stăpâniri teritoriale în spațiul balcano-pontic. Macedo-românii și ilirii islamizați (strămoșii albanezilor) au ajuns cumva în imposibilitatea de a avea măcar rudimentele unor organizări de tip statal. Efemerul țarat româno-bulgar din veacurile XI-XIII se va bulgariza, căzând apoi pradă avansului turcilor selgiucizi și osmanlâi, la jumătatea secolului al XIV-lea. Până în secolul al XV-lea, Balcanii vor ajunge complet sub autoritatea turcilor, Imperiul Bizantin încetând să mai existe în 1453.

Noua realitate s-a concretizat la debutul secolului al XIX-lea, prin revoluții desfășurate la sudul Dunării și în Țara Românească. Primăvara anului 1804 a marcat începutul răscoalei sârbilor. Trebuie însă văzut ce anume a generat un demers de o asemenea anvergură. Secolele XIV și XV constituie perioada în care poporul sârb, organizat statal în mai multe entități, a fost cucerit de Imperiul Otoman în majoritatea teritoriilor locuite, iar restul, care ocupau litoralul Mării Adriatice, fiind controlați politic și militar de venețieni. După campania turcească eșuată de atac asupra Vienei din anul 1683, în contextul reprezentat de pacea de la Karlowitz din anul 1699, o bună parte dintre sârbi au devenit supușii Imperiului Habsburgic, rămânând astfel până în anul

1918. Putem vedea aici asemănări între situația românilor și sârbilor, din acest punct de vedere.

Înglobarea teritorială a sârbilor de către otomani a condus la o serie de limitări și vexațiuni: nu a mai existat o viață statală proprie, au fost lichidate elita politică și națională, a avut loc deposedarea materială a instituțiilor, au apărut servituțile pentru susținerea armatelor otomane și a instituțiilor otomane. Ce a rămas cumva neschimbat a fost statutul Bisericii. Otomanii dădeau libertate de cult în schimbul onorării obligațiilor, ceea ce a permis Bisericii să conserve cumva spiritul identitar național⁵⁷.

Doar o zonă restrânsă teritorial, cuprinzând nu mai mult de câteva mii de kilometri pătrați în Vestul muntos al Peninsulei Balcanice, la sfârșitul veacului al XVII-lea, a reușit să reziste cu instituții autonome. În anul 1696, un lider politic și militar sârb, Danilo Petrovici Njegoș, a întemeiat dinastia de cnezimitropoliți, o abordare cu totul originală a situației din Balcani la acel moment. Acesta a fost statul numit Muntenegru, care a acționat ca un teritoriu autonom din veacul al XVIII-lea, dar devenit subiect de drept internațional din secolul XIX, independența sa fiind recunoscută de jure ca urmare a semnării celor două tratate: San Stefano, martie 1878 și Berlin, iulie 1878.

Sârbii și croații, aflați sub ocupația Vienei, au putut acționa mai repede în vederea dobândirii unei conștiințe naționale și ideologii naționale, pentru că s-au putut integra în sistemul administrativ și politic habsburgic mai ușor, mai ales croații care erau catolici.

⁵⁷ Stevan K. Pavlovitch, *A History of the Balkans 1804-1945*, London & New York, 1999, p. 12.

Treptat s-a ajuns la ideea că dacă se va reuși crearea unui nucleu independent sud-slav, toate teritoriile locuite de slavi - sârbi, croați, sloveni, bosniaci, macedoneni, să se alătore politic acestuia, indiferent de diferențele etnice și religioase dintre ele⁵⁸.

Prima revoltă a debutat așadar în anul 1804, atunci când Gheorghe Petrovici (sau Karageorghe) a fost ales lider politic, el fiind, așadar, fondatorul primei din cele două cunoscute dinastii autohtone sârbești - Karageorgjevic din Serbia (a doua este dinastia Obrenovic). Vilayetul Belgradului, precum și capitala, au ajuns să fie controlate de răsculați. Viena și Petersburgul au acordat fiecare în parte câte un sprijin, de altfel interesat, fiindcă aceste puteri, Austria și Rusia, doreau să realizeze o extindere în Balcani. Rusia a pornit războiul antiotoman din perioada 1806-1812, folosind Oltenia românească pentru contactele directe inițiate cu răsculații, care au primit sprijin militar, logistic și uman. Evident, Rusia dorea să arate că protejea interesele slavilor, acesta fiind pretextul pe care îl va utiliza și în viitor pentru a-și atinge unul din scopurile geopolitice principale, acela de a controla strâmtoarele Bosfor și Dardanele, mergând, în acest scop, chiar până la lichidarea statului otoman. Așadar, între Belgrad și Petersburg s-a născut o alianță de facto care va cunoaște o dezvoltare puternică în deceniile următoare. În data de 16/28 mai 1812, Rusia Țaristă, aflată sub presiunea pusă de apropierea campaniei care va fi inițiată de către Împăratul Franței, Napoleon I, a impus Imperiului Otoman, la București, un tratat de pace. Conform prevederilor acestuia, statul sârb beneficia de

⁵⁸ Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *op.cit.*, p. 12-18.

autonomie, iar Rusia își rezerva dreptul de a interveni în relația dintre sârbi și otomani. Culmea este că nu numai otomanii nu s-au mulțumit cu această decizie, dar nici liderii sârbilor nu doreau înlocuirea unei tutele cu o alta, fie ea creștină.

Cum Rusia a fost prinsă cu problema rezistenței la invazia armată a trupelor lui Napoleon în anul 1812, în vara următoare, otomanii, net superiori ca forță armată, au reușit să restabilească un control politic și militar asupra Serbiei, care se apropia de situația existentă la momentul anului 1804. Congresul de la Viena, pe de altă parte, nu a acordat prea mare atenție doleanțelor sârbilor. Luna aprilie 1815 a marcat o altă răscoală, de data aceasta condusă de Miloș Obrenovici. Otomanii au reușit să îi facă față, dar în final au trebuit să renunțe fiindcă Rusia, devenită o forță învingătoare a lui Napoleon, un stâlp al reacțiunii europene, a amenințat Poarta cu un nou război, iar sultanul a considerat că nu putea să reziste și a preferat pacea cu Rusia și, implicit, acceptarea ca statul sârb autonom să aibă o organizare internă, să se reformeze instituțional, să schimbe valorile sociale și culturale, pe scurt să obțină autonomia politică, ceea ce însemna cumva finalul Vilayetului de Belgrad, stabilit după 1456.

Tratatele internaționale de la Akkerman din 1826 și de la Adrianopol din 1829 recunoșteau autonomia noului stat (care avea regimul juridic similar cu al Principatelor române, reconfirmat la Paris în 1856 și la San Stefano, Berlin, la 1878).

Timp de un secol apoi, până la Pacea de la București din 10 august 1913, a avut loc lupta națională pentru crearea statului modern independent sârb. Aici

vorbim de o dublă emancipare. Dacă cea de sub otomani s-a încheiat la 1913, cea de sub habsburgi s-a încheiat în 1918, când a apărut Regatul Sârbo-Croato-Sloven, numit apoi Iugoslavia.

Sudul Peninsulei Balcanice era locuit masiv de greci ajunși sub stăpânirea otomanilor după 1453⁵⁹. Diaspora greacă din Levant și până în sudul Rusiei, Europa Centrală și de Vest, Principatele Române, a început să se organizeze treptat. Elementele modernității, propagate de figurile emblematice precum Rigas Velestinos, A. Corais, au început să contribuie la apariția ideilor privind statul elen. Au apărut organizații secrete cu scopul susținerii independenței lumii grecești, ca de exemplu Eteria, fondată în anul 1814 la Odessa, cea mai cunoscută. În cadrul ei, negustorii, intelectualii, clericii, militarii s-au remarcat și s-au organizat. Deja la 1820, erau nu mai puțin de 1000 membri activi. Mentorul din umbră al Eteriei a fost Antonis Ioannis Capodistrias, ministru de externe al Rusiei și, ulterior, primul șef de stat din istoria Greciei independente⁶⁰.

Alexandru Ipsilanti, devenit efor general în aprilie 1820, și-a asumat pregătirea unei ridicări generale a grecilor din Principatele Române și Basarabia, pentru a crea teren propice de acțiune pentru Rusia, care, deși convenise la Viena în cadrul Sfintei Alianțe că nu va

⁵⁹ Leonid Boicu, Vasile Cristian, Gheorghe Platon (coordonatori), *România în relațiile internaționale. 1699-1939*, Junimea, Iași, 1980, p. 297.

⁶⁰ Gheorghe Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică în secolele XVIII - XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, p. 12-18.

contribui la schimbarea ordinii existente, uneltea pe ascuns să atace Imperiul Otoman, dar să lase să se înțeleagă că face aceasta și a intervenit pentru ajutorarea creștinilor din Balcani. Eteriștii dispuneau de 2.000 soldați, iar în luna februarie 1821 au trecut în Moldova. Au existat tatonări și negocieri cu liderul Revoluției Române, Tudor Vladimirescu și el un om apropiat, ca valori și interese, intereselor Rusiei (ofițer combatant în războiul din 1806-1812, sudit rus). Ipsilanti avea și el gradul de maior în Armata Rusiei, unde tatăl său, fostul domnitor, deținea pe cel de general, pierzându-și un braț în bătălia de la Leipzig contra lui Napoleon.

Alexandru Ipsilanti a dezvăluit accidental intențiile Rusiei și astfel aceasta s-a văzut nevoită să retracteze sprijinul acordat românilor și grecilor, ceea ce a dus la ruptura româno-eteristă, la asasinarea lui Tudor și la înfrângerea eteriștilor la Drăgășani, Sculeni și Secu în 1821.

Fratele lui Alexandru, Demetrios, ajutat de Mado Mavrogenous, Laskarina Boubulina și alți eroi greci ai luptei pentru independență, precum Theodoros Kolokotronis, a condus lupta greacă de eliberare, pornită în Grecia la 25 martie 1821, care a determinat reacția de ajutor a Rusiei, Angliei, Franței.

Războiul s-a purtat terestru, naval, mai ales în bazinul Mării Egee, dar și în Peloponez, în Epir etc. În luna ianuarie a anului 1822, o întrunire la Epidaur va proclama constituirea și chiar independența Greciei, având o constituție republicană. Războiul a durat cel puțin un deceniu cu rezultate schimbătoare, grecii având grele pierderi în anii 1825-1826. Marile Puteri au

trimis flotele lor în luptă, flota engleză, flota franceză și flota rusă, care au scos din luptă flota otomano-egipteană. Războiul ruso-turc din 1828-1829 a ajutat și el la succesul grecilor, chiar dacă indirect.

Anglia, Franța și Rusia au impus Imperiului Otoman să ia act de statutul de independență al Greciei, prin conferințele de la Londra și de la Paris. În 1830, statul național grec era primul stat independent, primul stat creștin, cu instituții moderne din Balcani. Nu cuprindea mai mult de o treime din totalitatea teritoriilor locuite de greci. Astfel, ca și în cazul sârbilor, grecii vor lupta și ei pentru a-și mări teritoriul național, pentru a reuși includerea în acesta a fraților lor încă situați sub dominație otomană. Grecii vizau ocuparea Anatoliei de Vest și chiar a Constantinopolului, dorind să ocupe Tracia occidentală (actualul teritoriu turc din Europa). Situația s-a prelungit până în anul 1922, când, pentru Grecia și otomani, s-a încheiat Primul Război Mondial⁶¹.

Serbia, Muntenegrul și Grecia sunt primele state care apar astfel în Balcani. Imperiul Habsburgic controla nordul Serbiei, Croația, dar și Slovenia, coasta Dalmației, iar după 1878 a devenit protector în Bosnia-Herzegovina.

O parte însemnată a teritoriului balcanic, Macedonia și actualul teritoriu al Bulgariei rămâneau sub control otoman. Bulgarii au început și ei treptat să se organizeze, chiar pe teritoriul Principatelor Române. Momentul decisiv a fost în 1870, când Bulgaria a amenințat că se va uni cu Biserica Romei, iar Rusia a

⁶¹ Gheorghe N. Căzan, S. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 95.

influențat Imperiul Otoman să acorde puteri sporite Mitropolitului Antim I, liderul unui exarhat bulgar. A apărut o elită politică și culturală bulgară din rândul căreia s-au ridicat lideri marcantți precum Vasil Levski, Hristo Botev, Liuben Karavelov și Georgi Rakovski. Așa a apărut și un Comitet Revoluționar Bulgar care a trecut la acțiune. Vasil Levski își va pierde viața în 1873, ucis de otomani. A urmat un conflict ideologic și politic între Liuben Karavelov și Hristo Botev care a dus la punerea mișcării în imposibilitatea de a mai putea să-și asume lupta bulgară pentru emancipare.

Răscoala din Bosnia-Herzegovina din anul 1875 a determinat reorganizarea bulgarilor în anul următor în Comitetul Central Revoluționar Bulgar. Din 1876, Rusia demarase consultările secrete cu Austro-Ungaria, cu Germania, dar și cu Anglia în vederea unei noi acțiuni antiotomane. Răscoalele din Bosnia-Herzegovina, situația din Bulgaria, îi dădeau pretextul favorabil de intervenție. Rusia, alături de diplomați britanici, francezi, austro-ungari, germani și italieni, a susținut necesitatea rezolvării chestiunii bulgare. Practic, răscoala cuprinsese regiunea Plovdiv-Sliven, iar atitudinea dură a otomanilor a dus la masacrarea a 12.000 de bulgari, fapt ce a creat o puternică impresie pe plan internațional⁶².

Războiul ruso-turc din 1877, pornit după ce Rusia a încheiat cu România o convenție politică și una militară, va duce la crearea statului autonom bulgar și a Rumeliei Orientale.

Imperiul Otoman rămăsese un stat cu o structură învechită, bazată pe vechea structură bizantină adaptată

⁶² *Ibidem.*

dreptului canonic musulman. Pe fondul contactelor cu marile puteri, a medierii dragomanilor fanarioți care gestionau chestiunile diplomatice ale Imperiului, pe fondul conflictului permanent realizat de ieniceri, trupele de elită otomane recrutate din vilayetele otomane și instruite în religia otomană și arta militară otomană, s-a simțit nevoia unei reforme.

În timpul sultanului Selim al III-lea (1789-1807), a apărut o primă încercare de îngrădire a influenței ienicerilor, iar Reformele au continuat în epoca sultanului Mahmud al II-lea (1808-1839), sultanului Abdul Medjid (1839-1861) și sultanului Abdul Aziz (1861-1876).

Numele generic al reformei interne otomane a fost acela de tanzimat (sultanul Abdul Medjid a avut cea mai mare influență în această privință). Se doreau schimbări structurale și instituționale la nivelul regimului juridic al supușilor și a regimului instituțiilor fundamentale, ca acelea cu rol în administrație, finanțe publice, justiție, armată și cultură, dar și limitarea influenței religioase și juridice a califilor și cadiilor.

Chiar dacă Imperiul Otoman a reușit să recupereze din decalaj, reforma a fost târzie, iar opoziția tradiționalist-religioasă a devenit acerbă.

Rămâneau în Balcani două popoare cu un rol nedefinit. Vorbim aici de urmașii ilirilor islamizați, adică albanezii și aromânii, adică megleno-românii, macedo-românii și istro-românii. Exponenți ai latinității sud-dunărene, separați de secole de frații lor latini de la nordul Dunării, ei au căutat să aibă o anumită identitate, deși majoritățile etnice - sârbă, greacă și

bulgară le-o negau și chiar au încercat să o distrugă, atunci când au apărut primele state balcanice.

Albanezii căzuseră sub dominație otomană după ce rezistența lui Skenderbeg și a lui Ali din Tepelena a fost înfrântă de otomani. Unii albanezi au creat trupe de mercenari, numiți arvaniți sau arnăuți, care au devenit gărzi ale fanarioților la Iași și la București. Din rândul albanezilor se ridicaseră pașale precum celebrul vizir Sinan Pașa de la finalul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.

Macedonia, disputată de Bulgaria, Grecia și Serbia, și Epirul, disputat de Grecia și etnicii albanezi, vor continua să alimenteze tensiunile balcanice până la izbucnirea Primului Război Mondial.

Așadar, Chestiunea Balcanică se naște pe fondul modelării statelor balcanice din punct de vedere teritorial cu scopul de a cuprinde cât mai mult din teritoriile locuite de conaționali lor, chiar dacă aceștia nu formau o majoritate în anumite regiuni. Exemplu este Epirul, unde se întâlneau interese albaneze și grecești, dar și Dobrogea, unde românii s-au intersectat cu pretențiile nejustificate ale bulgarilor, care s-au dedat chiar la acțiuni de factură teroristă care afectau siguranța națională a României.

Bulgarii doreau să facă din Dobrogea un spațiu bulgar de tranzit între Sudul Basarabiei (unde veniseră după 1856, bulgarii colonizați de ruși în sudul Ucrainei de azi și rămăseseră după ce Sudul Basarabiei a revenit între 1856 și 1878 Moldovei, ba chiar au mai venit și din Rusia, fiindcă Petersburgul le anulasă privilegiile inițiale) și bulgarii din zona litoralului Mării Negre, din teritoriul etnic național bulgar. Bulgarii au fost

nemulțumiți că Dobrogea a fost cedată României și Sudul Basarabiei a revenit la Rusia. De exemplu, la Tulcea, bulgarii formau cea mai importantă comunitate etnică, înainte de 1878, fiind la același nivel cu românii, urmași de otomani, greci, evrei, armeni, lipoveni etc.

Vom vedea cum Chestiunea Balcanică va avea și o componentă de dispută între români, greci, sârbi și bulgari în chestiunea macedo-românilor. Cele mai violente dispute au fost însă cele cu bulgarii, ajungându-se la criza frontierei din Dobrogea în 1878 și la necesitatea ca România să primească o compensație teritorială pentru pierderea Basarabiei de Sud.

CAPITOLUL II

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ȘI SITUAȚIA DIN BALCANI (1878-1883)

Cele două borne cronologice sunt reprezentate de semnarea Tratatului de Pace de la Berlin și sfârșitul conflictului balcanic sârbo-bulgar. România a fost nevoită, în perioada 1878-1883, pentru a i se recunoaște independența, să își rezolve aspectele de ordin constituțional (chestiunea cetățeniei pentru locuitorii din România care nu sunt creștini), de ordin economic (răscumpărarea acțiunilor trustului falimentar Stroussberg și a rețelei de căi ferate construite în România).

De asemenea, trebuie remarcată proclamarea, în 14 martie 1881, a Regatului, pe fondul asasinării Țarului Rusiei. Cum situația raporturilor cu Rusia rămăsese oricum tensionată după Congresul de Pace de la Berlin, tensiunile s-au amplificat și mai mult pe fondul implicării Rusiei în chestiunea frontierei româno-bulgare din Dobrogea (Bulgaria era autonomă la acea dată), pentru că Rusia a sprijinit fățiș Bulgaria, care, în anul 1885, a reușit să își alipească Rumelia Orientală.

Astfel se explică de ce, în 1883, România a trebuit să ia în considerare o alăturare la *Tripla Alianță*, mizând

pe prezența Germaniei în alianță. Totuși, politician versat și vicelan, Bismarck a evitat capcana care i se pregătea de către diplomația românească, în sensul că a solicitat perfectarea unei alianțe directe între România și Austro-Ungaria, la care Germania să adere ulterior. Așadar, Guvernul de la București era constrâns oficial să nu mai aducă în discuție situația românilor din Austro-Ungaria, iar Austro-Ungaria urma să aibă frontiera sud-estică apărată în cazul declanșării unui atac din partea Rusiei.

Evident, tratatul trebuia să fie secret, nu atât din cauza opiniei publice (votul nu era universal, era cenziar, iar interesele de grup primau la votanți, în fața intereselor naționale) cât din cauza iritării Rusiei, care nu s-ar fi resemnat confruntată cu această situație și în nici un caz nu ar fi așteptat în mod pasiv, fără să încerce a influența Serbia sau Bulgaria contra României.

România și deceniul premergător proclamării independenței de stat. Premisa esențială a viitoarelor raporturi geopolitice din Balcani (1866-1877)

Recunoașterea, în luna octombrie 1866, a noului Principe de la București, Carol I, de către Poarta Otomană, prin *firman*, cu sprijinul important al Împăratului Napoleon al III-lea, punea România pe o nouă traiectorie internațională. Timp de 11 ani, până în 1877, deși plătea tribut Porții, România a început să fie văzută tot mai evident drept un stat aproape independent.

Implicarea României în politica balcanică s-a făcut pe două paliere esențiale: primul s-a derulat în contextul luptei pentru dobândirea independenței, iar cel de al doilea în contextul modificării configurației

Balcanilor după Tratatul de Pace de la San Stefano și Berlin din 1878, când Serbia, Muntenegru și România au devenit independente, iar Bulgaria a devenit autonomă. Primul palier, care excede perioadei tezei noastre de doctorat, se întinde între anii 1866 și 1877, iar cel de al doilea este cel al tezei noastre de doctorat, respectiv palierul 1878-1914.

Prințul Carol I, după ce a obținut recunoașterea domniei din partea Imperiului Otoman, a demarat, *cu pași mărunți*, activitatea prin care România trebuia să-și pregătească dobândirea independenței de stat. Astfel, era necesar ca România să reușească în proiectul abolirii jurisdicției consulare, în impunerea noțiunii de *România* în diplomație, și, de asemenea, să acrediteze diplomați în capitalele statelor importante, să încheie convenții și să poată emite monedă națională sau decorații pentru forțele armate⁶³.

A existat, la un moment dat, un proiect pe care tânărul prinț de la București l-a luat în calcul cu prudență, proiectul numit *Confederația creștină a statelor de la Dunărea de Jos și din Peninsula Balcanică*. Totuși, grecii, sârbii și bulgarii erau departe de a vedea ceea ce îi unește, mizând mai mult pe lucruri menite să îi implice în conflicte. Asta nu înseamnă că, în luna ianuarie 1868, Serbia și România nu au perfectat o Convenție și că românii nu au sprijinit pregătirile revoluționare bulgare, fapt care a fost receptat intens negativ la Viena și la Paris⁶⁴.

Viena, prin vocea cancelarului Ferdinand von Beust, a tatonat terenul la Constantinopol, cerând

⁶³ Academia Română, *Istoria Românilor*, Volumul II, Tom II, p. 432-437

⁶⁴ *Ibidem*.

otomanilor să intervină militar, iar Constantinopolul solicitase o anchetă privind posibilul ajutor român dat insurgenților bulgari.

Principele Carol I comandase arme din Prusia, iar faptul că acestea au fost transportate pe teritoriul Rusiei a dat de înțeles Vienei, Londrei și chiar Parisului că România ar plănuși ca la 10 mai 1868 să încerce declanșarea unui conflict pentru independență și chiar să proclame Regatul⁶⁵.

Principele Carol I a decis în 1869 să efectueze un turneu diplomatic în Crimeea (în august), apoi în capitalele vest-europene (până în noiembrie) pentru a vedea cum ar fi receptat Marile Puteri o eventuală independență a României, iar impresiile finale nu au fost dintre cele mai optimiste pentru tânărul prinț român și nici pentru cauza României.

Petre Mavrogheni a fost desemnat de Prințul Carol să discute cu Lordul Granville despre garantarea neutralității României (Londra dorea să inițieze o *Ligă a neutrilor*), dar diplomatul englez a fost foarte rezervat, deoarece Anglia dorea să fie garantată integritatea Imperiului Otoman. În paralel, Carol a discutat și cu Baronul Pottenburg pentru a vedea cât era dispusă Viena să ajute România, dar diplomatul austro-ungar a păstrat rezerva, nedorind să dea de înțeles că Viena ar da curs propunerii românești⁶⁶.

⁶⁵<http://sorin-damean.blogspot.com/2012/01/carol-i-si-politica-externa-romaniei-i.html>, accesat la 18 mai 2020.

⁶⁶ Sorin Liviu Damean, *Aspecte privind relațiile româno-germane la începutul domniei lui Carol I (1866-1881)*, „Europa XXI”, Iași, vol. XI-XII/2002-2003, Editura Mica Valahie, București, p. 119-138.

Perioada 1864-1870 este perioada în care Germania, Austria și Italia erau prinse în luptele privind unificarea germană, respectiv, italiană, iar Franța încerca să favorizeze Italia.

Principele Carol, care luptase în oastea Prusiei contra Danemarcei, a încercat, în perioada 1866-1870, să vadă cum ar fi putut găsi pentru țara sa, România, o cale prin intermediul căreia să îi accelereze obținerea independenței. România era prinsă între Imperiul Otoman, Rusia și Austria (din 1867, Austro-Ungaria), puteri care acceptaseră cu greu și Unirea din 1859, cât despre declararea independenței, aceasta era ceva care ar fi afectat planurile Angliei și Franței de a menține integritatea Imperiului Otoman⁶⁷.

Rusia dorea să denunțe principiul *neutralității Mării Negre* și, mai mult decât atât, trupele ruse făceau manevre tot mai apropiate de granița cu Basarabia de Sud care acum aparținea României, semn că Țarul dorea să redobândească ieșirea Rusiei la Dunăre.

La 25 noiembrie 1870, Principele Carol trimitea o scrisoare reprezentanților Puterilor Garante, mai puțin Franței care fusese înfrântă în războiul cu Prusia, prin care acestea trebuiau să recomande României ce trebuia să facă pentru a avea o conducere stabilă și un viitor sigur. Erau, evident, idei care convergeau spre independență, fapt pe care diplomații europeni l-au sesizat.

⁶⁷ Aurel Preda Mătășaru, *Tratat de relații internaționale moderne și contemporane (1648-1947)*, vol. I, ediție revizuită și adăugită, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 23-26

Memoriul, redactat de Principele Carol în decembrie 1870, pe care dorea să-l transmită statelor garante, pune problema neutralității României sub garanția colectivă a Marilor Puteri și folosirea sumei tributului datorat otomanilor pentru necesitățile dezvoltării interne⁶⁸.

În 1873, apariția *Ligii celor Trei Împărați* îi oferea României șansa de a încerca să tragă foloasele apariției acestei platforme comune pentru Viena, Berlin și Petersburg, însă Rusia o va folosi pentru a încerca din nou declanșarea unui conflict cu Imperiul Otoman, mizând acum pe neutralitatea Vienei și pe acceptul tacit al Londrei, în schimbul primirii de teritorii din Imperiul Otoman.

Totuși, existau voci la nivelul diplomaților europeni care considerau că o ieșire a României de sub suzeranitatea otomană ar aduce-o mai aproape de spectrul anexiunii de către Rusia. Cel mai vehement susținător al păstrării situației a fost Gyula Andrassi, care considera că dacă România dorea independența, atunci ea ar renunța la garanțiile de la Paris. Surprinzător, aceeași teză a fost folosită mai târziu de Rusia, care solicitase Basarabia de Sud în 1878, iar românii spuneau că se încălca Tratatul din 1856. Partea rusă considera că, semnând convenții cu Rusia în 1877 și intrând în război în mai 1877, România a renunțat benevol la garanțiile Marilor Puteri și, deci, folosirea principiilor din 1856 de la Paris era caducă, din punct de vedere al dreptului internațional, în viziunea Rusiei.

⁶⁸ Iulian Oncescu, Ion Stanciu, *Introducere în istoria modernă a Românilor (1821-1918)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 123-134.

Diplomații Puterilor Garante au observat și au comentat faptul că ziarul *Pressa*, unde Vasile Boerescu realiza ample campanii în favoarea neutralității și chiar independenței naționale, ar fi fost un fel de *oficios guvernamental*, cum se exprima diplomația franceză⁶⁹.

Imperiul Otoman manifesta o opoziție acerbă față de orice tentativă concretă și, până la urmă, de posibilitatea legală ca România să poată semna cu țările din Europa o simplă convenție comercială⁷⁰.

Într-o convorbire cu reprezentantul diplomatic englez, când acesta i-a spus lui Carol că Imperiul Otoman îl poate vedea drept un conspirator, Carol a spus că va conspira cât timp el va fi considerat de otomani *gubernator turc*, ceea ce în niciun caz nu era.

Consulii străini la București au observat că principele român folosea orice prilej pentru a solicita sprijin pentru independență.

Anul 1874 a venit cu momentul unei vizite a lui Carol la Londra și la Berlin (vara și începutul toamnei lui 1874) unde prințul român a fost din nou dezamăgit, mai ales la Berlin, unde împăratul Wilhelm I i-a dat de înțeles că România este necunoscută și Imperiul Otoman se bucură în Europa de o mare simpatie pe care România nu va putea să o scadă oricât s-ar strădui să o impună pe a sa.

România adoptase o lege vamală protecționistă care, deși nemulțumea statele europene, nu le-a împiedicat să încheie în anii următori convenții

⁶⁹ Sorin - Liviu Damean, *Diplomați englezi în România, 1866-1880*, Editura Universitaria, Craiova, 2008, doc. 89.

⁷⁰ Idem, *Carol I și independența României*, în „Historica”, Craiova, nr. 2/2002, pp. 5-9.

comerciale direct cu România, specificând otomanilor acest lucru în octombrie 1874.

Astfel, deși nu a fost avantajoasă pentru România, convenția din 1875 cu Austro-Ungaria putea fi interpretată drept un mare succes diplomatic al Bucureștiului.

Izbucnirea răscoalei din 1875 din Bosnia-Herzegovina redeschidea ceea ce se numea *problema orientală*, adică prezența în Europa a Imperiului Otoman. Trecuseră 19 de ani de la Tratatul de la Paris din 1856 și Rusia căuta cu orice preț să ajungă la revizuirea condițiilor de atunci care o lăsau fără ieșire la Dunăre și cu stigmatul de stat învins pe plan european, mai ales că la 1873 revenise cumva la *masa celor mari* prin Alianța celor Trei Împărați.

România a decis că, oricât de mult ar simpatiza cu cauza răsculaților din Bosnia-Herzegovina și ulterior a celor din Bulgaria, așteptarea și prudența erau singurele opțiuni, pentru că garanția colectivă a Marilor Puteri reprezenta atunci maximum obținut pe plan internațional, iar a renunța la aceasta putea însemna sfârșitul drumului început la 1856.

Prințul Carol, din discuțiile purtate cu diplomatul Filipescu, trimis la Petersburg, înțelesese că Țarul dorea deja să preia Basarabia de Sud de la România. Zinoviev, consulul rus la București, spunea că răscoala bosniacă va afecta situația din Balcani și chiar din întregul Orient. Evident, Carol s-a adresat Vienei, pe care o considera singura care ar fi avut un cuvânt greu în Balcani, în contextul manifestării intențiilor ruse.

Discutând cu diplomatul austro-ungar de la București despre greutatea impusă de suzeranitatea

otomană, Carol a fost sfătuit să accepte că situația actuală era cea mai bună. Același mesaj l-a primit și de la Zinoviev care i-a spus că România ar trebui să acorde sprijin Rusiei care să poată trece Dunărea în Balcani pentru a sprijini creștinii oprimați de Imperiul Otoman.

Încercând să afle poziția Berlinului în privința unui sprijin acordat Rusiei, Împăratul Wilhelm a sugerat ca România să aibă o convenție cu Rusia, nefiind de dorit ca Rusia să tranziteze teritoriul României fără o convenție politică.

Un important moment de criză a fost în decembrie 1876, când noua Constituție Otomană considera România drept *provincie privilegiată* a Imperiului Otoman, asemeni Egiptului, ceea ce a generat un val de proteste la București, fiind invocată autonomia în virtutea Capitulațiilor.

Diplomația franceză, care căuta să taxeze orice afirmație despre independență a lui Carol ca o atitudine revoluționară, dorea să menajeze Imperiul Otoman. Franța urmărea, la rândul său, revenirea în grupul marilor forțe, după momentul 1871, și astfel avea nevoie de Imperiul Otoman, dar mai ales de Rusia.

Imediat după preluarea funcției de ministru de externe al României de către liberalul Vasile Boerescu, la 26 mai/7 iunie 1873, John Green, reprezentantul diplomatic al Marii Britanii la București, în corespondența diplomatică avută cu Sir Henry Elliot, reprezentantul Londrei la Constantinopol, afirma că în România a început o viguroasă campanie de presă având ca subiect declararea independenței țării. Cei doi diplomați nu ignorau nici alte elemente, precum accentuarea tensiunilor dintre România și Turcia, care,

în ciuda nemulțumirii Puterilor Garante, continua să acționeze ca unic suzeran al României⁷¹.

La aceasta se adăuga și faptul că Prințul Carol începuse a fi tratat ca un suveran, așa cum a fost cazul vizitei sale efectuate la Viena, eveniment corect surprins de către John Green, din București, la 23 iunie/5 iulie 1873⁷².

Deloc de neglijat pentru John Green era și faptul că acțiunile de presă din România se bazau pe un sâmbure de adevăr, diplomatul britanic invocând, la 9/21 iulie 1873, problema obținerii sau declarării independenței României prin capitalizarea tributului; instituirea unei decorații naționale, dar și dorința clasei politice românești de a-l identifica pe Prințul Carol cu acest act, eclipsând meritele naționale avute până acum de către Prințul Cuza, care decedase de curând.

Britanicii urmăreau creșterea popularității Prințului Carol, foarte satisfăcut de altfel de primirea sa în capitalele imperiale Viena și Berlin, acesta putând profita acum și de criza financiară a Imperiului Otoman pentru a propune capitalizarea tributului. La acestea se adăuga și interesul comun al României și Austro-Ungariei de a încheia un tratat comercial. Progresele înregistrate de România pe plan intern, contribuiau la accentuarea disensiunilor dintre aceasta și Poartă, adăugându-se și faptul că scrisoarea Marelui Vizir către Principele Carol nu a fost transmisă la București, întrucât nu respecta uzanțele diplomatice⁷³.

⁷¹ Idem, *Diplomați englezi în România, 1866-1880*, doc. 90.

⁷² *Ibidem*, doc. 91-92.

⁷³ John Green către Foreign Office, 24 august/5 septembrie 1873, *Ibidem*, doc. 94.

La 23 noiembrie/5 decembrie 1873, răspunzând unei interpelări a lui Mihail Kogălniceanu, adresată ministrului afacerilor străine Vasile Boerescu, acesta din urmă sublinia primordialitatea Convenției de la Paris și dreptul României de a nu fi obligată să țină cont de capriciile oamenilor politici de la Constantinopol⁷⁴.

Accelerarea ritmului în drumul parcurs de România pentru dobândirea independenței iese în evidență și din evenimentele anului politic 1874.

România nu renunțase la vehicularea ideii obținerii independenței prin capitalizarea tributului. De departe, cel mai însemnat eveniment de la începutul anului era înființarea agenției diplomatice române de la Sankt Petersburg conduse, în calitate de reprezentant diplomatic, de G. Filipescu.

Britanicii aveau în vedere convingerea Domnitorului Carol I potrivit căreia, pentru a împiedica prăbușirea Turciei, ca urmare a dificultăților financiare, Marile Puteri puteau să ia în calcul crearea unui stat român independent. În acest sens, Prințul Carol dorea să propună încheierea de tratate comerciale fără intermedierea Turciei. Totodată, britanicii aflaseră de tendința de a-l considera pe Contele Andrassy, ministrul de Externe austro-ungar, drept un susținător al ideii unui stat român independent⁷⁵.

La 30 aprilie/12 mai 1874, britanicii menționau chiar eventualitatea acceptării de către Guvernul englez a titlaturii de România, în loc de *Moldo-Valahia*⁷⁶.

⁷⁴ John Green către Foreign Office, 28 septembrie/10 octombrie 1873, *Ibidem*, doc. 95.

⁷⁵ John Green către Contele Derby, 18/30 martie 1874, *Ibidem*, doc. 96.

⁷⁶ C. E. Mansfield către Foreign Office, 24 noiembrie/6 decembrie 1876, *Ibidem*, doc. 130.

La 24 iunie/6 iulie 1874, era raportată sosirea noului agent diplomatic sârb la București, Petroniević, fiind luate în calcul și zvonurile despre o înțelegere româno-sârbă ostilă Turciei, dat fiind faptul că urmau să aibă loc manevrele militare de toamnă, la care participa și Principele Muntenegrului⁷⁷.

Unii miniștri ai Guvernului de la București tatonau terenul pentru a obține acreditarea la Londra a unui agent diplomatic român, la care se adăugau demararea de către România a negocierilor pentru încheierea convențiilor comerciale cu Austro-Ungaria și Rusia. În plus, Prințul Carol era pe deplin mulțumit de modul în care fusese primit cu ocazia vizitei de la Londra⁷⁸.

Britanicii apreciau atitudinea României de a se considera legată de Turcia doar prin prisma plății tributului, factorii de decizie de la București profitând de decizia Austro-Ungariei, Rusiei și Germaniei de a încheia convenții comerciale cu România, fără a prejudicia suzeranitatea Porții, care renunțase la a acorda firme de recunoaștere pentru convențiile comerciale ale României⁷⁹.

Declanșarea răscoalei din Bosnia Herzegovina era pentru Prințul Carol și Vasile Boerescu, un prilej de a păstra o neutralitate activă, o victorie a Serbiei putând fi momentul declarării independenței României. În plus, Prințul Carol menținea o corespondență activă cu reprezentantul diplomatic al Rusiei la București.

⁷⁷ *Ibidem*, doc. 102.

⁷⁸ C. Vivian către Foreign Office, 23 aprilie/5 mai 1874, *Ibidem*, doc. 97.

⁷⁹ C. Vivian către Foreign Office, 31 martie/11 aprilie 1876, *Ibidem*, doc. 116.

Londra cunoștea decizia Consiliului de Miniștri de a nu concentra trupele pentru manevrele de toamnă, fapt ce denota poziția de neutralitate a României (confirmată și de raportul din 24 septembrie/6 octombrie 1875) față de evenimentele din Herzegovina. Totuși, era prezentată și intenția unor ofițeri sârbi care veniseră la Turnu Severin și la Craiova, pentru a recruta forțe combatante pe teritoriul României⁸⁰.

Foreign Office analiza dorința Principelui Carol de a încheia o convenție comercială cu Anglia, pornind de la faptul că Franța a acceptat principiul încheierii de către România a unor convenții comerciale cu Puterile străine, dar mai ales de la semnarea de către Austro-Ungaria a Convenției comerciale. Diplomatul britanic nu a neglijat nici dificultățile survenite în negocierile cu Rusia pentru semnarea Convenției comerciale, mai ales că acesta primise o informație de la o *sursă sigură*, în sensul că diplomația de la Sankt-Petersburg efectua demersuri susținute pe lângă Franța reclamând cele trei județe din Sudul Basarabiei⁸¹.

Preparativele de război ale Rusiei, confirmate, confidențial, de consulul francez la București, Baronul des Michel, erau privite cu îngrijorare de Principele Carol și membrii Guvernului său, aceștia făcând demersuri în favoarea obținerii protecției din partea celorlalte Puteri Garante și luând în calcul o posibilă înțelegere între Rusia și România în privința

⁸⁰ Idem, *Imaginea României în rapoartele diplomaților englezi de la București (1866- 1880)*, în vol. *Relații Internaționale. Lumea diplomației. Lumea conflictului*, coordonatori: Ionuț Nistor, Paul Nistor, Iași, Editura Pim , 2009, p. 81-101

⁸¹ *Ibidem*.

independenței, de vreme ce Poarta dorea să obțină tributul mai devreme⁸².

Sultanul Abdul Hamid al II-lea a avut o atitudine profund intransigentă, contrară intereselor României, ceea ce a dus la eșecul discuțiilor și negocierilor purtate la Conferința de la Constantinopol din 1876. Cum nici marile capitale europene nu erau interesate să sprijine România pe drumul deschis cu 20 de ani în urmă la Congresul de la Paris din 30 martie 1856, Principele Carol I a decis că era oportun să încheie imediat cum a avut ocazia, convenția militară cu Rusia țaristă. Încă din ianuarie 1877, Principele fusese anunțat de către Marele Duce Nicolae că acesta preluase comanda trupelor rusești, deoarece Rusia își propusese în secret să intervină militar în apărarea creștinilor afectați de politica otomană, deși, declarativ, susținea că nu avea de gând să declanșeze un conflict militar cu Imperiul Otoman. Totuși, înțelegerea cu Guvernul de la București era necesară, pe de o parte fiindcă, România avea garanția colectivă a Marilor Puteri după 1856, iar pe de altă parte, fiindcă Țarul estima că la un viitor conflict, care i-ar aduce independența, România ar participa la efortul de război atât militar, cât și logistic⁸³.

Diplomații britanici fuseseră informați de premierul Catargiu și de Ion Bălăceanu, ministrul român de Externe, că, în eventualitatea unui război general, România va refuza să plătească tributul și se va alia cu acea Putere care-i garantează independența, iar

⁸² *Ibidem*.

⁸³ St. John către Foreign Office, 29 iunie/11 iulie 1876, *Ibidem*, doc. 119.

orice intenție de a ocupa teritoriul României, fără permisiunea sa, va fi respinsă cu forța.

Ion Bălăceanu dorea ca Franța și Anglia să încurajeze atitudinea de neutralitate a României, pe fondul unei neîncrederi a Rusiei tot mai sporite, legate de faptul că acel guvern era nesigur și promova o atitudine reținută față de Sankt-Petersburg, pentru a evita o predominare a intereselor rusești în România.

La 21 mai/2 iunie 1876 a avut loc ratificarea Convenției comerciale româno-austro-ungare. Principele Carol urmărea cu atenție cursul evenimentelor pentru a interveni de partea celui care-i garantează cele mai mari avantaje. În plus, ministrul român de Externe, potrivit căruia Guvernul a rezistat la numeroase oferte și promisiuni venite din partea Rusiei, Mihail Kogălniceanu, a dezmințit ideea că Rusia era pe punctul de a ocupa România (e interesant faptul că diplomatul britanic folosea noțiunea de *Principate* (*these Principalities* în engleză) și nu de *Moldo-Valahia* ca un stat unificat).

Britanicii luau în calcul zvonul potrivit căruia consulul rus la București exercita presiuni asupra Guvernului princiar pentru permiterea trecerii unor ofițeri și soldați ruși spre Serbia, precum și a cetelor bulgare dincolo de Dunăre, fapt dezmințit de Nicolae Ionescu, ministrul român de Externe, care se temea de posibilitatea intervenției rusești și regreta că Anglia nu voia să accepte că soluția *Chestiunii orientale* era crearea unei Confederații răsăritene formată din state autonome sau independente⁸⁴.

⁸⁴ C. E. Mansfield către Foreign Office, 25 august/6 septembrie 1876, *Ibidem*, doc. 120.

Diplomația britanică a luat act de refuzul Porții de a încheia cu România o Convenție poștală. Dorința Prințului Carol al României era ca opiniile exprimate în discuția cu diplomatul britanic Mansfield să fie aduse la cunoștința Ministerului de Externe de la Londra, dar să nu apară în *Cartea Albastră* britanică. Dorința Rusiei Țariste era de a beneficia de o mai mare simpatie românească față de cauza creștinilor din Imperiul Otoman, în timp ce Austro-Ungaria se arăta neliniștită de numărul ridicat de voluntari ruși care se implicau alături de sârbi. Evident că Austro-Ungaria cunoștea puterea reală a armatei ruse care se implicase în stoparea Revoluției de la 1848. Ajutorul rus era expresia panslavismului, o strategie pe care Austria nu o agreea, fiindcă avea incluse între granițele sale teritorii care compuneau cândva Polonia, Cehia, Slovacia, Croația și Slovenia. Evident, ținta Austro-Ungariei la acel moment era Bosnia-Herzegovina, iar influența rusă în Balcani era de natură să îi blocheze această țintă militară și politică.

Britanicii foloseau titulatura de România, în corespondența internă, pe care o considerau ca fiind agreată de Poartă.

Britanicii au luat act de informațiile transmise de ministrul român de Externe, Nicolae Ionescu, care acreditau ideea iminenței intervenției ruse în Bulgaria, care însă nu putea crea probleme României. Totodată, diplomații britanici erau conștienți de faptul că în România puterea fusese preluată de către un guvern liberal, condus de I.C. Brătianu, care dezmințise

zvonurile că s-ar alătura Rusiei, ieșind din neutralitate în caz de intervenție a acestei puteri⁸⁵.

Totuși, britanicii înțelegeau că România nu se va alia în nici un caz cu Puterea Suzerană, respectiv Poarta, fapt ce o implica *de facto* în război ca inamic al acesteia.

La 12/24 noiembrie 1876, Ali Bey a venit la București sperând să aibă sprijinul României. C.A. Rosetti afirma însă că era mai bine să se accepte o alianță cu Turcia decât una cu Rusia⁸⁶.

Britanicii erau informați cu privire la faptul că existau aprecieri diferite ale Primului Ministru și ale Ministrului de Externe față de *asigurările* primite din partea Cabinetelor europene cu privire la neutralitatea României. Misiunea generalului Lakeman la Constantinopol avea scopul bine definit de a sonda atitudinea Porții în privința unei eventuale dorințe a acesteia și a Puterilor europene ca armata română să supravegheze și să ocupe Bulgaria⁸⁷.

Ion C. Brătianu avea o atitudine de considerație față de Rusia, care, din 1828, intervenise major în schimbarea statutului politico-juridic al Principatelor.

Britanicii puneau divergențele de opinii ale lui Brătianu și Rosetti, față de ceilalți, în privința abandonării moderației, pe seama trecutului lor radical-

⁸⁵ C. E. Mansfield către Foreign Office, la 28 august/9 septembrie 1876, *Ibidem*, doc. 121.

⁸⁶ C. E. Mansfield către Foreign Office, 2/14 septembrie 1876, *Ibidem*, doc. 122.

⁸⁷ C. E. Mansfield către Sir H. Elliott, 17/29 septembrie 1876, *Ibidem*, doc. 123.

revoluționar, fiind etichetați drept *vechi conspiratori și roșii*.

De asemenea, aceștia monitorizau Viena care era interesată de atitudinea României față de “criza orientală”. În plus, este redată forța nemulțumirilor provocate la București de prevederile Constituției otomane, unde România era socotită *provincie privilegiată* a Imperiului, iar românii erau calificați drept *supuși otomani*. Diplomatul britanic a surprins intenția Guvernului princiar de a adresa o notă de protest Guvernului otoman. Așa cum reieșea din convorbirea cu Prințul Carol, *Constituția Otomană* a fost inamicul principal al grupării filoturce, care s-a și dezintegrat, guvernul român mergând până la a refuza plata tributului. Așadar, la 11 ani de la urcarea sa pe tronul României, Principele Carol a dorit să fructifice oportunitatea reprezentată de redeschiderea *Chestiunii orientale*, pentru a transforma independența României din deziderat, în realitate⁸⁸. România, la două decenii de la sfârșitul Războiului Crimeii, evoluase într-un ritm extraordinar. Realizările din acești 20 de ani creaseră coeziune internă și alimentaseră scopul obținerii independenței, avut în vedere la 1848.

Totuși, Marea Britanie, ca susținătoare a problemei românești de fapt pentru a frâna accesul Rusiei spre Strâmători, avea relații bune cu Imperiul Otoman, bazate pe comerț și realizare de infrastructură. Marea Britanie nu dorea ca Austro-Ungaria și Germania, devenită imperiu unificat în 1871, să

⁸⁸ C. E. Mansfield către Foreign Office, 15/27 noiembrie 1876, *Ibidem*, doc. 129.

acapareze piața otomană, motiv pentru care ar fi putut să susțină Rusia, cum se va și întâmpla în 1877. Așadar, Marea Britanie, profitând de regresul Franței după 1871, căuta să mențină bunele relații cu otomanii, fiind dispusă să sacrifice încercările de independență ale României.

Nici Germania și nici Austro-Ungaria nu vedeau cu ochi buni o posibilă independență a României. Germania avea în vedere chestiunea evreiască, iar Austro-Ungaria nu dorea ca românii din dubla monarhie să se îndrepte spre un stat românesc independent, din punct de vedere al aspirațiilor lor de autodeterminare națională. Deși Carol I era membru al familiei domnitoare a Germaniei, Marea Britanie nu putea uita susținerea pe care o avusese de la Napoleon al III-lea.

Așadar, România trebuia să își găsească propriul drum în această complicată ecuație a relațiilor internaționale din Sud-Estul Europei. România era situată în arealul geopolitic balcanic, astfel că situația sa era avută în vedere de către Marile Puteri ale Europei tocmai în acest context.

Singura putere care era dispusă să schimbe statu-quo-ul și, implicit, să ofere o șansă României era Rusia, care dorea să recâștige gurile Dunării. Pentru asta, Rusia era dispusă să ajute România, alături de ajutorul acordat pentru Bulgaria și Serbia, în numele sprijinului creștinilor subjugăți de Poarta Otomană. Totuși, diplomația de la București era prudentă, fiindcă se știa că Rusia dorea ceva ce se afla acum în granițele României-gurile Dunării.

România și lupta diplomatică pentru cucerirea și recunoașterea independenței de stat (1877-1880)

Participarea trupelor române alături de cele ale Rusiei Țariste la campania de la sud de Dunăre din 1877-1878 împotriva Imperiului Otoman, în vederea realizării dezideratului de cucerire a independenței de stat pe câmpul de luptă, îndreptățea pretențiile Guvernului României de a asista și la negocierile diplomatice ce vizau stabilirea condițiilor păcii, cu atât mai mult cu cât existau indicii serioase că Rusia intenționa să anexeze sudul Basarabiei, deși încheiase o convenție la 4/16 aprilie 1877, prin care se angaja să respecte integritatea teritorială a statului român⁸⁹.

Nu numai că emisarul politic al României, colonelul Eraclie Arion, nu a fost admis la negocierile de armistițiu de la Kazanlâc, însă devenise tot mai evident că Rusia va încheia pace separată cu Imperiul Otoman, fără a ține cont de România. În astfel de împrejurări primejdioase pentru poziția statului român, se va iniția o campanie de sensibilizare a Cabinetelor europene în direcția dobândirii unor garanții pentru recunoașterea imediată a independenței și a neutralității, fără a avea cunoștință de angajamentele anterioare, de altfel secrete, dintre Alexandru al II-lea și Franz-Joseph (la Reichstadt, în iulie 1876)⁹⁰, cu

⁸⁹ Sorin Liviu Damean, *Recunoașterea internațională a independenței de stat a României*, în *Stat și societate în Europa*, vol. I, coordonatori: Sorin Liviu Damean, Lucian Dindirică, Craiova, Editura Universitaria, 2009, p. 162-194.

⁹⁰ *Memoriile Regelui Carol I al României. De un martor ocular*, vol. IV, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 25; *Independența României. Documente*, vol. II, pp. 262-263.

consimțământul lui Bismarck, prin care sudul Basarabiei urma să revină Imperiului rus. Nu fusese neglijată nici diplomația otomană în vederea recunoașterii cât mai grabnice a independenței, în speranța că, în acest fel, Rusia nu ar mai putea încorpora sudul Basarabiei ca *teritoriu turcesc*⁹¹.

Întrucât diplomația rusă comunicase deja intenția sa de a redobândi controlul juridic internațional asupra Sudului Basarabiei, care asigura Rusiei accesul la vărsarea Dunării (reoferindu-i statutul de putere dunăreană pierdut la Congresul de Pace de la Paris din 1856), fiind de acord să compenzeze pierderea teritorială suferită de România (formulare a diplomației ruse care dădea un pământ românesc contra altui pământ românesc) prin cedarea către aceasta a sangeacului Tulcea (Dobrogea), ministrul de externe român Mihail Kogălniceanu avertizase că în această tristă eventualitate românii vor rezista la maxim, energic, atâta timp cât vor fi sprijiniți de oricare din Puterile europene⁹².

Totuși, după cum arăta Misha Glenny, imediat după discursul lui Mihail Kogălniceanu era evident că Marile Puteri nu erau interesate să ia în calcul eventualele pretenții teritoriale ale României, ci erau în principiu de acord numai cu recunoașterea independenței țării. Concomitent, cele două Camere

⁹¹ *Memoriile Regelui Carol I...*, vol. IV, p. 29; Anastasie Iordache, *Ion Ghica. Diplomatul și omul politic*, Editura Majadahonda, București, 1995, p. 323.

⁹² N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, ediție îngrijită de Elisabeta Simion, Editura Albatros, București, 1998, p. 170.

legislative ale Parlamentului român adoptau în unanimitate o *moțiune* referitoare la menținerea inviolabilității teritoriului, respingându-se cu fermitate orice tranzacție în privința sudului Basarabiei⁹³.

La data de 19 februarie/3 martie 1878, la San Stefano, s-a încheiat un tratat de pace care se va dovedi preliminar, fără participarea delegatului român, unde se stipula, printre altele, independența României (art. 5) și cedarea de către Poartă a sandjacului Tulcea (Dobrogea). Alături de acesta, se cedau Delta Dunării și Insula Șerpilor, Rusiei care urma să le ofere României, iar aceasta din urmă să cedeze sudul Basarabiei (art. 19). Timp de doi ani, trupele rusești aveau liberă trecere pe teritoriul României, din și înspre Bulgaria (art. 8). Asemenea prevederi au stârnit reacția Guvernului și a parlamentarilor. În timp ce premierul român, I. C. Brătianu, declara că nu va ceda *decât forței*, în Senat, ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, considera că Tratatul de la San Stefano era lovit de nulitate absolută.

Situația devenea tot mai tensionată pe măsură ce cancelarul rus, Gorceakov, amenința cu ocuparea României, în eventualitatea respingerii prevederilor din tratat. Concomitent, se înregistra o concentrare a trupelor rusești în jurul Capitalei, la asemenea măsuri Consiliul de miniștri, convocat de urgență, luând decizia ca armata să ia *pozițiune de apărare*, însuși domnitorul efectuând inspecții militare în Oltenia⁹⁴.

⁹³ Misha Glenny, *op. cit.*, p. 142.

⁹⁴ N. Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875-1878)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 243 și urm

Cum însă prevederile de la San Stefano stârniseră serioase nemulțumiri la Londra și Viena, îndeosebi în privința extinderii teritoriului bulgar până la Marea Egee - Anglia dublând chiar protestele cu ocuparea efectivă a Strâmtoarelor de către navele flotei sale, speranțele Guvernului de la București începuseră să renască. Și aceasta cu atât mai mult cu cât Rusia, pentru a evita izolarea sau chiar constituirea unei coaliții ostile, își manifesta disponibilitatea față de convocarea unui Congres european, unde să se rediscute condițiile păcii de la San Stefano⁹⁵.

În asemenea circumstanțe avea să se desfășoare călătoria primului ministru I.C. Brătianu la Viena și Berlin, pentru a tatona terenul asupra disponibilității Cabinetelor europene în direcția sprijinirii concrete a cerințelor românești. Dacă Austria recomanda, de fapt spre propriul avantaj, rezistența la pretențiile rusești, Otto von Bismarck se arătase *extraordinar de rezervat*, fiind preocupat, mai cu seamă, de răscumpărarea căilor ferate - ce fuseseră construite de o companie prusiană - de către statul român. La rândul său, tatăl domnitorului nu mai întrezărea nici o speranță în favoarea României, fiind deja previzibile anumite *aranjamente particulare* între Puterile occidentale. Întrădevăr, forumul european întrunit la Berlin a fost precedat de o serie de acorduri secrete anglo-ruse (30 mai 1878 - chestiunea sudului Basarabiei, considerată de țară ca fiind una *de onoare*), anglo-otomane (4 iunie), anglo-austro-ungare (6 iunie) prin care și-au fixat propriile interese (Austria dorea Bosnia-Herzegovina, promisă de Rusia la

⁹⁵ Vezi Gh. I. Brătianu, *Bismarck și Ion C. Brătianu*, București, 1936, p. 6.

Reichstadt și sandjakul Novi-Bazar, așezat practic între Serbia și Muntenegru, iar Anglia solicita în special controlul insulei Cipru), firește în dauna statelor mici precum Serbia și România. României i se refuza din nou admiterea delegaților săi la viitorul Congres de pace, sub pretextul că independența sa nu fusese încă recunoscută, la respectivul for urmând să participe numai puterile care fuseseră părți contractante la Congresul de Pace din 30 martie 1856 de la Paris⁹⁶.

În data de 1/13 iunie 1878, la Berlin, cu Otto von Bismarck pe post de gazdă, începeau lucrările Congresului de Pace de la Berlin care trebuia să refacă jocurile politice și să revizuiască tot ce se discutase și se convenise în scris la San Stefano, în cadrul tratatului semnat atunci. Încercând să surprindă și, în același timp, să tatoneze *la cold* poziția Cabinetelor europene, emisarii români I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu nu primeau altceva decât o *simplă bunăvoință*. Ministrul de Externe al Franței, Waddington, afirmase deja că România trebuia să considere că a pierdut deja Basarabia de Sud. Așadar, neadmisă la tratative, România trebuia să se mulțumească să ia act de ce urma să se reglementeze acolo⁹⁷.

Abia în ședința Congresului de la 17/29 iunie 1878 avea să figureze pe ordinea de zi și problema audierii plenipotențiarilor români, acceptată nu cu prea mare ușurință. În pofida unor palide obiecții din partea lordului Beaconsfield în privința retrocedării sudului Basarabiei și a libertății gurilor Dunării, contele rus

⁹⁶ Sorin Liviu Damean, *România și Congresul de pace de la Berlin (1878)*, Editura Mica Valahie, București, 2005, p. 9-10.

⁹⁷ Misha Glenny, *op. cit.*, p. 147.

Șuvalov preciza că problema Sudului Basarabiei reprezintă o *cestiune de onoare* pentru țara sa. Mai mult, Gorceakov ținea să amintească faptul că românii încălcaseră Tratatul din 1856 (prin care fuseseră retrocedate Moldovei cele trei județe Cahul, Ismail și Bolgrad, aflate în sudul Basarabiei) prin simplul fapt că s-au alăturat Rusiei contra Imperiului Otoman pe frontul din Bulgaria, adică ei înșiși nu s-au mai simțit confortabil în limitele aceluia tratat. Rusia ceruse României să permită accesul trupelor ruse la sudul Dunării, dar nu îi ceruse să se alătore inițial ei, *in extremis* numai atunci când eșuase ofensiva din Caucaz și situația frontului din sudul Dunării devenise instabilă pentru ruși. Telegrama Marelui Duce Nicolae vorbea de manevre militare. Așadar, diplomatic, Rusia s-a ferit să considere România aliat, cu tot eroismul românesc la Plevna, Grivița, Rahova, Smârdan etc.

Astfel, România, Serbia și Muntenegru au primit teritorii cucerite anterior și deținute de către Imperiul Otoman, după ce independența Bulgariei și a Serbiei au fost recunoscute cu condiția proclamării deplinei libertăți a cultelor și drepturilor egale pentru toți locuitorii, iar începând cu 29 iunie 1878, Congresul s-a ocupat de chestiunea românească, preluarea sudului Basarabiei de către Rusia fiind compensată prin cedarea Dobrogei de către Imperiul Otoman Rusiei, care să o ofere României, în schimbul sudului Basarabiei. În ședința din 1 iulie, I.C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu au înfățișat drepturile istorice ale României asupra Basarabiei și au cerut recunoașterea independenței țării. Din păcate, răpirea sudului Basarabiei era considerată un fapt împlinit. Waddington a declarat că

plenipotențiarilor francezi cer Congresului independența României, dar în aceleași condiții ca acelea pentru Serbia, referitoare la principiul egalității în drepturi. Se solicita României, în vederea recunoașterii independenței, revizuirea Articolului 7 din Constituția adoptată în anul 1866⁹⁸.

Modificarea acestui articol va implica depășirea cadrului legislativ strict intern, căpătând valențe internaționale ca urmare a condițiilor impuse prin Tratatul de la Berlin (1/13 iulie 1878) pentru recunoașterea independenței României. De altfel, prin acest Tratat se va încălca și principiul *inalienabilității* teritoriului statului român, prevăzut în art. 2 din Constituție, Rusia anexând sudul Basarabiei, oferind în schimb Dobrogea.

După retragerea reprezentanților români, reprezentantul Franței, Waddington, avansa propunerea ca România să aibă recunoscută independența (alături de independența Serbiei), *condiționată* însă de acordarea *egalității tuturor confesiunilor religioase* în privința exercitării drepturilor civile și politice, opinie împărtășită de toți ceilalți plenipotențiar⁹⁹.

Atunci, la Berlin, contele Waddington a încercat un joc diplomatic. România pierdea Sudul Basarabiei, însă putea obține Insula Șerpilor și Silistra, ca o compensație teritorială în Sudul Dobrogei, inclusiv o frontieră de la Rahova până la Mangalia. Rusia a fost

⁹⁸ Sorin Liviu Damean, *Carol I și Constituția română de la 1866*, în „Analele Universității din Craiova. Istorie”, An XIII, nr. 2(14)/2008, Editura Universitaria, Craiova, p. 149-160.

⁹⁹ *Ibidem*.

greu de convins în această privință deoarece ea dorise o *Bulgarie Mare*, un stat slav independent în Balcani, iar acum trebuia să se mulțumească cu o Bulgarie mică, autonomă și cu teritoriu redus.

Trebuie menționat în subsidiar că delimitarea frontierei de sud va constitui una din cele mai serioase probleme, care a tensionat relațiile ruso-române în perioada ulterioară. Rusia, prin Contele Șuvalov, era fermă pe poziții: România, dacă voia să-i fie recunoscută independența, trebuia să cedeze pretențiilor Țariste formulate asupra Sudului Basarabiei.

Practic, dorind să diminueze influența pe care Rusia o dobândise prin negocierile de pace de la San Stefano din 19 februarie/3 martie 1878, cancelarul german Otto von Bismarck decisese să organizeze el în capitala Imperiului German, Berlin, un nou Congres de Pace unde lucrurile să fie mult mai riguros așezate, în special în Balcani.

Început la 1/13 iunie 1878, acest forum al păcii a cunoscut timp de o lună negocieri dure și s-a încheiat printr-un tratat internațional deosebit de important a cărui dată de semnare de către înaltele părți contractante a fost 1/13 iulie 1878.

Acest tratat european recunoștea independența României (art. 43). La articolul 44, se solicita modificarea Articolului 7 din Constituția României din 1866. Practic, România nu trebuia să mai impună diferența religioasă drept condiție pentru dobândirea unor drepturi politice, pentru acces în demnități sau la acordarea cetățeniei unui rezident care aspira la statutul de cetățean. România trebuia să aibă prevederi

legislative care să încurajeze libertatea și organizarea cultelor care, evident, nu aduceau atingere integrității și suveranității României. În articolul 45, Basarabia de Sud (județele Cahul, Bolgrad și Ismail - o suprafață totală de circa 5000 km pătrați care asigurau accesul la Dunăre) urma să fie retrocedată Rusiei țariste. Articolul 46 definea faptul că Dobrogea urma să intre în componența României, drept *compensație*. În plus, mica Insulă a Șerpilor (Insula Leuke din Antichitate, considerată ca loc de înmormântare al legendarului erou homeric Ahile) și teritoriul nord-dobrogean de la vărsarea Dunării în Marea Neagră, dintre brațele Dunării (numit Delta Dunării), urmau să intre, de asemenea, în granițele României. O Comisie Europeană a Dunării urma să arbitreze chestiunea împărțirii apelor și pescăriilor (art. 47). Tratatul mai cuprindea și alte stipulații de interes pentru Comisia Europeană a Dunării, precum libertatea comerțului (art. 48), dreptul de a încheia convenții consulare (art. 49), iar supușii otomani se vor bucura de aceleași drepturi ca supușii celorlalte Puteri europene (art. 50). Alte prevederi referitoare la atribuțiile Comisiei Europene a Dunării și drepturile României au fost incluse în articolele 52-57¹⁰⁰.

Din acest moment, sarcina cea mai dificilă a diplomației românești și a Guvernului de la București avea să fie recunoașterea independenței de către Puterile europene și îndeplinirea clauzelor Tratatului de la Berlin¹⁰¹.

Recunoașterea independenței României, până în 1880, de către toate Puterile europene, îi oferea

¹⁰⁰ Idem, *România și Congresul de pace de la Berlin...*, p. 10.

¹⁰¹ *Ibidem*.

României dreptul de a se implica, așa cum îi dictau interesele, în complicatele jocuri geopolitice din Balcani.

Carol I, membru al familiei domnitoare a Germaniei, avea acum profilul unui lider de prestigiu care își cinstise, atât blazonul originii, cât și calitatea de suveran al României, prin eroismul și priceperea arătate pe câmpul de luptă.

Practic, așa cum se va putea vedea, România va avea pretenția să se implice în orice modificare a *statu quo*-ului din Balcani.

Momentul diplomatic anul 1878 și urmările sale pentru poazele din Balcani (1878-1883)

Prin *momentul diplomatic anul 1878* înțelegem perioada cuprinsă între lunile martie și iulie 1878, când Marile Puteri au convenit că sfârșitul războiului ruso-turc din 1877-1878 trebuia să ofere o soluție care se voia definitivă a *Chestiunii Orientale*, nemaifiind vorba doar de o pace ruso-otomană, ca în anul 1829, de exemplu. Deja, încă de la Congresul de Pace de la Paris din 30 martie 1856, Marile Puteri au decis că tot ce dorea Rusia să întreprindă contra Imperiului Otoman ar fi afectat raportul de forțe în Peninsula Balcanică. Așadar, pretențiile Rusiei la San Stefano au fost văzute ca fiind foarte exagerate de către Cancelarul Otto von Bismarck, acesta oferindu-se el să fie gazda, la Berlin, a unui congres de anvergură europeană care să nu fie cu nimic mai prejos decât cel organizat de Franța în 1856¹⁰².

¹⁰² *** *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I (1859-1917), București, 1970, p. 24-30.

Evident, Bismarck urmărea să ofere unele concesiile Marii Britanii pentru a o ține departe de Franța și de Rusia și să sacrifice cumva pretenția Austro-Ungariei de a anexa Bosnia-Herzegovina. Bismarck, în schimb, pentru a menaja Austro-Ungaria, a decis ca să nu accepte existența unei *Bulgarii Mari*, așa cum Rusia reușise să obțină la San-Stefano.

După încheierea Congresului de Pace de la Berlin, majoritatea acțiunilor Guvernului României au fost orientate în direcția recunoașterii independenței țării. În data de 1/13 iulie 1878, Mihail Kogălniceanu, titularul portofoliului externelor, a adresat circulara oficială diplomaților români acreditați în capitalele europene cunoscute Viena, Berlin, Roma, Paris, Sankt Petersburg și Belgrad, prin care agenții țării noastre erau chemați să solicite guvernelor pe lângă care erau acreditați transformarea agențiilor diplomatice și consulatelor generale din București în legații și ridicarea la același rang a celor românești în capitalele țărilor menționate. Aceasta ar fi avut drept consecință recunoașterea independenței României. Puterile europene au lăsat fără răspuns aceste demersuri ale diplomației române. Excepție au făcut numai Austro-Ungaria și Rusia. Austro-Ungaria încerca să profite de nemulțumirea cercurilor conducătoare din România față de Rusia pentru a dobândi poziții importante în țara noastră. Pe de altă parte, așa cum bine arată Misha Glenny, după Congresul de la Berlin, în Balcani, mai precis în România, Serbia și Muntenegru, state care s-au alăturat Greciei în *familia statelor independente*, s-a instaurat treptat ideea că nu vecinii vor ajuta la lupta de

emancipare națională, ci *sponsorii generoși*, adică puterile cu interese în zona Balcanilor.

La 15/27 septembrie 1878, Parlamentul de la București a intrat în sesiune extraordinară pentru a dezbate ratificarea tratatului, precum și modificările legislative necesar a fi adoptate în urma Tratatul de Pace de la Berlin¹⁰³.

Senatul, prin Vasile Boerescu, a decis să se conformeze la data de 26 septembrie 1878, pentru a convoca Adunarea Constituantă și a forma comisia pentru a prelua Dobrogea. România, spunea același Vasile Boerescu, trebuia să evite situația în care poate tocmai Rusia să fie autorizată de forumul european să execute clauzele tratatului, prin forță.

La Camera Deputaților exista tendința deputaților Puterii de a se opune față de acceptarea condițiilor, cum ar fi în cazul lui Nicolae Ionescu, numai că voci conservatoare din Opoziție, precum Titu Maiorescu, cereau să se evite tergiversarea, fiindcă Tratatul de la Berlin nu conținea nici o prevedere cum că ar fi fost necesar de a fi acceptat prin consimțământ de către celalată parte, mai ales că România a fost mai mult obiectul Tratatului decât subiect participant. Adică România a trebuit să primească independența condiționat de îndeplinirea unor condiții asupra cărora nu fusese consultată.

Cei care îndemneau la acceptare aveau în vedere și articolul 22 din Tratatul de la Berlin, prin care se stipula că Rusia va putea tranzita pe teritoriul României pentru a face legătura cu trupele din Bulgaria.

¹⁰³ Misha Glenny, *op. cit.*, p. 150.

Consulul rus, baronul Stuart, a cerut încă din august 1878 predarea Sudului Basarabiei, așa cum în 1857-1858, procedase Rusia. Aceasta considera că numai așa vor putea fi păstrate relațiile de bună vecinătate. Rusia a cerut reglementare de frontieră, tocmai pentru a întârzia cu predarea Dobrogei pe care o primise prin tratat ca o parte din despăgubirea de război. Se vehicula chiar ideea că Rusia ar fi putut ocupa România din punct de vedere militar, numai că impresia generală ar fi fost că Rusia, care reclama apărarea creștinilor, după ce a fost ajutată de România creștină, ar fi ocupat-o militar. Practic, își distrugea mobilul acțiunii militare din 1877.

Pe de altă parte, Principele Carol, după ce a consultat sfaturile și părerile juriștilor, considera că Guvernul nu trebuie să semneze niciun fel de act prin intermediul căruia să fie înstrăinat un pământ românesc. Astfel, s-a ajuns la procedura schimbului de note diplomatice, retragerea efectivă a trupelor române din Basarabia de Sud urmând a se face la 1 octombrie 1878¹⁰⁴. România a dorit să evite ideea că se realiza un schimb și dorea disocierea chestiunii basarabene de chestiunea dobrogeană.

Preluând Dobrogea, la 14 noiembrie 1878, în care exista o populație cu o mentalitate mai apropiată de balcanismul otoman decât de Europa, România își făcea

¹⁰⁴ Sorin - Liviu Damean, *Congresul de Pace de la Berlin.....*, p. 12 și urm.

debutul în cel de-al doilea palier, ca stat independent implicat profund în chestiunile balcanice¹⁰⁵.

Tratatul de la Berlin, în articolul 2, stipula faptul că frontiera româno-bulgară trebuia să treacă de la est de Silistra, la sud de Mangalia. Cum se luase în calcul construirea unui pod peste Dunăre, iar terenul mai bun era la vest de Silistra, România voia să aibă capul de pod pe teritoriul său, deci implicit la Silistra.

Delimitarea frontierei trebuia să se realizeze ca urmare a unor decizii luate în cadrul Comisiei de la Constantinopol care și-a început lucrările la 11/23 octombrie 1878. Austro-Ungaria era singura putere care susținea România. Rușii propuneau distanța de 21 de kilometri est de Silistra pentru frontieră, ceea ce însemna că România pierdea semnificativ.

Mihai Pherekyde și coloneii Fălcoianu, Arion și Slăniceanu cereau ca să se țină cont de faptul că România dorea o frontieră care să îi asigure securitatea. Cu excepția reprezentantului rus, Bogoliubov, ceilalți membri ai comisiei au decis ca România să primească o colină din zonă, denumită Arab Tabia, iar frontiera să fie la 800 m în aval de Silistra. Vremea rea din decembrie a determinat ca lucrările comisiei să fie reluate după trecerea în anul 1879. În ianuarie 1879, pornind de la ideea că marea majoritate a membrilor comisiei oferiseră Arab Tabia României, românii au ocupat militar colina.

Marea Britanie și Austro-Ungaria susțineau România, dar celelate puteri, mai ales Rusia, au notificat

¹⁰⁵ Idem, *Un moment tensionat din istoria relațiilor româno-ruse. Problema Sudului Basarabiei (1878)*, „Europa XXI”, Iași, vol. XIII - XIV/2004-2005, Casa Editorială Demiurg, Iași, p. 233 - 238

România să se retragă de pe Arab Tabia. Rusia a trimis deja 10 000 soldați spre pozițiile românești, iar pentru a evita o confruntare militară, România a cedat Arab-Tabia la 21 februarie 1879¹⁰⁶.

Într-un final s-a decis ca frontiera să fie pe talvegul Dunării, ținând cont de curentul cel mai puternic. Insulele de pe cursul Dunării, cele din dreapta curentului, urmau să fie atribuite României, iar cele din stânga, Bulgariei, ca enclave, urmând ca ambele state să convină cum să împartă insulele care aparținuseră Imperiului Otoman. Situația a rămas neclară până în decembrie 1879. Până la urmă, Austro-Ungaria a obținut ca frontiera să treacă la est de Silistra, cu Arab-Tabia la România, sultanul acceptând abia în 1881 să semneze acordul, în aceeași perioadă când a reglementat și frontiera cu Grecia.

Guvernul României a cerut reprezentanțelor diplomatice din marile capitale să depună demersurile oficiale necesare pentru ca aceste state să accepte ca România să ridice aceste misiuni diplomatice la rangul delegații, iar misiunile diplomatice ale marilor puteri să fie de asemenea ridicate la rangul delegații la București.

La 9 septembrie 1878, cu toată opoziția Austro-Ungariei care credea că acest fapt va alimenta iredentismul românesc în Transilvania, Carol a primit titlul de Alteță Regală, care reflecta statutul de țară independentă a României¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Daniela Bușă, *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și primul război mondial (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2003, p. 48-49.

¹⁰⁷ Sorin - Liviu Damean, *Congresul de Pace de la Berlin...*, p. 14-22.

Imperiul Otoman a reluat relațiile diplomatice cu România în decembrie 1878, numai Parisul, Berlinul, Londra și Roma tergiversând momentul recunoașterii independenței depline a României, refuzând acreditarea de miniștri plenipotențari.

Faptul că România se mișca prea lent în chestiunea revizuirii articolului 7 din Constituția din 1866, în optica cabinetelor europene sus amintite, a determinat ca ele să întârzie autorizarea reprezentanților lor să depună scrisorile de acreditare în fața suveranului român.

Mesajul Tronului din 15-27 noiembrie 1878 a subliniat necesitatea de a se întruni Constituanta. Începutul lucrărilor acesteia s-a produs după declarația lui Ion C. Brătianu din 17 ianuarie 1879. Vasile Boerescu era de părere că România nu este obligată să acorde cetățenia evreilor în bloc (articolul 44 din Tratatul de la Berlin cerea modificarea articolului 7 din Constituția din 1866), ci numai celor născuți pe teritoriul României, eroilor din Războiul de Independență. Evreii, supuși străini care erau în România, nu ar fi trebuit să se bucure de cetățenie pentru că nici creștinii supuși străini din România nu o dobândiseră din oficiu. În plus, România putea să dea libertate de cult fără a o dubla însă prin acordarea cetățeniei.

Ion C. Brătianu reușea să rămână șef al Guvernului, prezentând o nouă formulă guvernamentală, un așa-zis Guvern Brătianu 3 la 11 iulie 1879. Cu Ion C. Brătianu premier, guvernul a decis că modificarea articolului 7 se impunea ca soluție, fiind

oferită naturalizarea individuală. Cetățenia română a fost acordată în bloc unui număr de 1074 evrei¹⁰⁸.

Germania a impus României și soluționarea chestiunii falimentului Stroussberg. România angajase acest concern pentru a construi calea ferată Vârciorova-București-Roman, dar cum România nu avea bani, Stroussberg a decis să emită obligațiuni cu dobândă de 7,5% pe an, tranzacționate pe piața europeană, garantate de România. Cum trustul a dat faliment în 1871 din cauza speculațiilor de bursă, Otto von Bismarck a somat România ca să răscumpere acțiunile Stroussberg apelând chiar la Imperiul Otoman ca putere suzerană la acea dată, ca să forțeze diplomatic România să se supună, interzicând acesteia să corespundă diplomatic sub nume propriu în Europa¹⁰⁹.

În octombrie 1871, Concernul Bleichroder-Hanseman a preluat lucrările, România plătind dividendele restante și garantând dobânda de 5% anual. Problema a revenit așadar în 1878-1879, când România trebuia să accepte să răscumpere căile ferate care se construiseră pe traseul convenit.

În ianuarie 1880, România a acceptat răscumpărarea, în cuantum de 237 500 000 franci.

¹⁰⁸ Idem, *Aspecte privind relațiile româno-germane la începutul domniei lui Carol I (1866-1881)*, „Europa XXI”, Iași, vol. XI-XII/2002-2003, Editura Mica Valahie, București, p. 119-138.

¹⁰⁹ Idem, *Recunoașterea independenței României. Între deziderat și finalitate (1877- 1880)*, „Diplomație și diplomați români”, vol. II, Focșani, Editura Pallas, 2002, p. 91-105; Idem, *Carol I și „afacerea Stroussberg”: reacții și atitudini*, „Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani”, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 199-208.

România urma să plătească, în decurs de 43 de ani, acțiunile principale, acceptând ca ipotecă întreaga rețea feroviară și venitul net din monopolul tutunului. Acțiunile fuseseră transformate în obligațiuni cu dobândă de 6% anual, dividendele fiind între 3,3 și 8%. România a început exploatarea rețelei feroviare la 1 aprilie 1880¹¹⁰.

La 8 februarie 1880, Germania, Marea Britanie și Franța au recunoscut independența României¹¹¹.

Paralel cu tratativele pentru recunoașterea independenței s-au desfășurat și acelea care aveau drept obiectiv ridicarea României la rangul de regat. Discuțiile concrete pentru transformarea României în regat au fost abordate cu prilejul călătoriei efectuate la Berlin, Sigmaringen și Viena de către premierul Ion C. Brătianu, în martie 1880. Motivul oficial al călătoriei primului ministru român a fost înmânarea ordinului *Steaua României* împăratului Germaniei, Kronprinzului și cancelarului Bismarck, precum și definitivarea cedării căilor ferate către statul român. Primirea care i-a fost făcută lui Brătianu în Germania a fost excelentă. Toate persoanele oficiale germane și-au exprimat satisfacția pentru aplanarea dificultăților financiare între cele două țări și s-au exprimat elogios cu privire la armata română, pe care însă nu uitau să o considere drept *o demnă creație a unui Hohenzollern*¹¹².

¹¹⁰ <http://sorin-damean.blogspot.com/2009/09/delimitarea-frontierei-de-sud-dobrogei.html>, accesat la 23 iunie 2019.

¹¹¹ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C.), Colecția Microfilme, Austria, rola 168, cadrul 797 (Kriegsarchiv, Wien, Memoires 7/164.)

¹¹² Sorin Liviu Damean, *Consulul englez la București, Charles Edward Mansfield și criza orientală (1876-1878)*, „Analele

În convorbirea pe care Brătianu a avut-o cu Bismarck s-a abordat și problema proclamării regatului României. Brătianu i-a explicat cancelarului că regatul ar consolida situația dinastiei în România și ar întări unitatea țării și orânduirea politică existentă. Bismarck s-a declarat, fără echivoc, în favoarea erijării României la rangul de regat, promițându-i lui Brătianu întregul său sprijin. La Viena însă, Brătianu a fost sfătuit să mai aștepte cu proclamarea regatului. Atât la Berlin, cât și la Viena, Brătianu a purtat convorbiri cu Bismarck, Haymerle și Andrassy și asupra alianței germano-austro-ungare, încheiată în toamna anului 1879¹¹³.

Apariția conceptului geopolitic de *Chestiunea Balcanică* - rezultat firesc al Tratatului de Pace de la Berlin (3/13 iulie 1878)

Criza Orientală dintre anii 1875 și 1878 a schimbat complet fața Balcanilor. Imperiul Otoman mai controla, ca putere suzerană, Principatul Bulgariei și Rumelia Orientală. Era obligat să accepte un protectorat austro-ungar în Bosnia-Herzegovina și nu mai stăpânea efectiv, în partea europeană, decât Thessalia, Macedonia, Epir și Albania, precum și Tracia Orientală cu Adrianopolul. În 1881, Thessalia și o parte a Epirului (cealaltă a fost

Universității din Craiova. Istorie”, An XIII, nr. 2(14)/2008, Editura Universitaria, Craiova, p. 299-312; P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României, 1354-1920*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 120-122.

¹¹³ S.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 42/1877, f. 5.

alipită ulterior Albaniei) au fost cedate prin tratat Greciei¹¹⁴.

Marile Puteri, Rusia și Austro-Ungaria în special, au înțeles că momentul anexiunilor directe trecuse. Acum, la 1878, nu puteau decât să se folosească de zbaterile statelor balcanice care vroiau fie independență deplină, fie unificare teritorială, din acest punct de vedere cele mai importante fiind Serbia și Bulgaria. Dacă Serbia se apropiase de Viena, Bulgaria se baza în schimb pe Rusia, numai că, până în anul 1914, situația va deveni diametral opusă¹¹⁵.

Imperiul Otoman va începe și el după 1879, treptat, să se apropie de Puterile Centrale și să abandoneze cooperarea cu Anglia care îi preluase insula Cipru și va prelua, ulterior, coloniile din Africa de Nord și Orientul Mijlociu. Rusia va fi eternul rival care va încerca să forțeze lucrurile în Balcani, preferând acest spațiu Caucazului, unde otomanii au avut mereu o rezistență dură¹¹⁶.

Statele nou apărute în geografia Balcanilor nu pot decât să fie atente la jocul de șah al marilor puteri și să aibă grijă să nu devină simpli pionii pe această tablă geopolitică.

La orizont, se iveau o serie de probleme nu neapărat noi, dar care puteau să apară în urma situației incerte lăsate de Tratatul de Pace de la Berlin din 1878. Una din chestiuni era stabilirea frontierei dintre

¹¹⁴ Mihail Valerianu, *Chestiunea balcanică și politica externă a României*, București, 1913, p. 27.

¹¹⁵ B. Jelavich, *Austria-Hungary, Romania and the Eastern Crisis, 1876-1878*, în „Südost Forschungen”, Band XXX, 1971, p. 81-82.

¹¹⁶ S.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 52/1880, f. 131.

România (stat independent) și Bulgaria (stat autonom), urmată de pretențiile Bulgariei, Greciei și Serbiei asupra Macedoniei, unica posesiune balcanică a Imperiului Otoman (în Bosnia-Herzegovina se instaurase un protectorat austro-ungar)¹¹⁷.

În mod evident, considerăm o veritabilă *cutie a Pandorei* ca fiind deschisă de către Rusia încă de la Reichstadt din 1876, când, dornică de revanșă față de Imperiul Otoman, promisese Bosnia-Herzegovina Austro-Ungariei, în schimbul neutralității. Rusia își propusese să sprijine crearea unei *Bulgarii mari*, ceea ce ar fi afectat România și Serbia. Cum Otto von Bismarck a temperat elanul Rusiei de a folosi foarfeca pe *postavul Balcanilor*, amintindu-și simbolic de originea familiei sale (criticii lui Otto von Bismarck afirmau că particula *von* era contestabilă, deoarece primul purtător atestat al numelui Bismarck, Rullo, fusese croitor), Rusia a căutat să se apropie mai întâi de Bulgaria, apoi de Serbia și de România, în timp ce Austro-Ungaria va căuta să se apropie de Bulgaria, în dauna Serbiei și a României. Așadar, România era direct interesată de *Chestiunea balcanică*. Vecinii săi, Serbia și Bulgaria, extinzându-se, stricau statu-quo-ul de la Berlin. Implicată din perspectivă etnică în problema Macedoniei, România trebuia să penduleze cu abilitate între Austro-Ungaria și Rusia ca Mari Puteri și între Bulgaria și Serbia ca vecini¹¹⁸.

¹¹⁷ Corneliu-Mihail Lungu, *Relații româno-austro-ungare în perioada 1878 - 1886*, în "Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, București, Seria Istorie - Serie nouă, Anul 1, Nr. 1, 2010, p. 98-104.

¹¹⁸ Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *op.cit.*, p. 227.

Imperiul Otoman, suzeran formal al Bulgariei, nu mai avea graniță comună cu România, dar ținea de Macedonia cu forța imperiului decăzut, fiindcă pierderea Bosniei-Herzegovina era ireversibilă, fiind definitivă în 1908, anul independenței Bulgariei. Apăruseră premisele unui conflict între Bulgaria și Serbia, evident tot pe chestiuni de frontieră, chestiuni translatate apoi și în direcția Macedoniei, unde mai era un pretendent serios, Grecia, primul stat independent din Balcani, emancipat de sub dominație otomană¹¹⁹.

¹¹⁹ S.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 52/1880, f. 13; vezi și *Memoriile Regelui Carol I, de un martor ocular*, vol. XVII, p. 47.

CAPITOLUL III

CHESTIUNEA BALCANICĂ ÎN PERIOADA 1883-1902

În perioada 1883 - 1902 România, ca stat independent, a fost aliată cu Puterile Centrale. Este o perioadă în care Serbia independentă și Bulgaria autonomă (teritoriul de la Dunăre la Balcani), apoi Bulgaria unită autonomă (după unirea Bulgariei cu Rumelia Orientală), au început să se confrunte pentru reglementarea unor diferende teritoriale, sub privirile Austro-Ungariei și Rusiei.

România ca partener al Triplei Alianțe (1883-1902)

Respingerea hotărârilor Conferinței de la Londra a reprezentat opoziția deschisă împotriva Marilor Puteri, iar consecințele acestei acțiuni puteau fi grave. În condițiile în care diplomația franceză făcea demersuri asidue ca România să adere la Tratatul de la Londra, izolarea diplomatică a României pe arena politicii internaționale devenise totală. De asemenea, exista temerea justificată a unei intervenții militare a Rusiei în Balcani. Totodată, tratatul de alianță dintre Austro-

Ungaria și Germania din octombrie 1879, a fost urmat, la scurt timp, de tratatul tripartit germano-ruso-austro-ungar din iunie 1881, care stabilea angajamentele semnatarilor de *a ține cont de interesele respective în Peninsula Balcanică*, înțelegând prin aceasta ocuparea unor teritorii și stabilirea influenței în diferite zone. Într-o astfel de conjunctură, cercurile conducătoare române s-au decis pentru o alianță defensivă cu Austro-Ungaria și Germania, interesele monarhiei austro-ungare în Balcani fiind în opoziție cu cele ale Rusiei țariste, Germania tinzând spre rolul de așa-zis arbitru între cele două mari puteri¹²⁰.

Aderarea României la Tripla Alianță - prin încheierea tratatului secret defensiv cu Austro-Ungaria din 18/30 octombrie 1883, la care s-a alăturat, în aceeași zi, și Germania - a fost impusă de:

- politica activă a Rusiei Țariste în Sud-Estul Europei;
- starea de izolare, treptată, în care ajunsese România pe arena internațională;
- necesitatea evidentă a unei stabilități din punct de vedere politic, după marele efort național al cuceririi pe câmpul de luptă a deplinei independențe;
- dezvoltarea economiei naționale pe calea capitalismului, în sensul industrializării prin acordarea unei ponderi deosebite industriei ușoare, fapt care necesita un import continuu și masiv de mașini

¹²⁰ Sorin Liviu Damean, *Implicarea lui Carol I în coordonarea politicii externe românești (1881-1914)*, „Analele Universității din Craiova. Istorie”, an VI, nr. 6/2000, Editura Universitaria, Craiova, p. 17-27.

industriale și agricole din statele industrializate - respectiv Germania și Austro-Ungaria;

- comerțul exterior al României era îndreptat spre statele capitaliste avansate din centrul și apusul Europei (datele statistice oficiale cu privire la importurile și exporturile României din această perioadă sunt elocvente).

Alăturarea României ca aliat cu fiecare stat membru în Tripla Alianță - respectiv încheierea tratatului secret cu Austro-Ungaria - a fost reglementată în timpul călătoriilor lui I.C. Brătianu și Carol I la Berlin și Viena. În iulie 1883, I.C. Brătianu și-a programat un concediu pentru tratament la băile Franzensbad. În această călătorie, primul ministru român s-a întâlnit la Friedrichsruhe cu Omul de Fier, cancelarul german Otto von Bismarck.

Cancelarul german a stabilit împreună cu Ion C. Brătianu toate detaliile și etapele prin care avea să se concretizeze vizita suveranului român în Germania.

Regele român urma să fie naș de botez al viitorului împărat Wilhelm al II-lea. În timpul acestei vizite, Regele Carol I va purta tratative cu Împăratul Wilhelm I al Germaniei și Cancelarul Imperiului German, cu privire la alianța politică a României cu imperiile centrale, iar la întoarcere se va opri și la Viena pentru aceleași scopuri. La 4/16 august 1883, Regele Carol I a părăsit capitala și la 18 august a fost întâmpinat de Împăratul Germaniei, la Postdam¹²¹.

¹²¹ Gh. Platon, *Considerații privind situația României în preajma aderării la Tripla Alianță*, în "Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza", Istorie, Iași, nr. 18, 1972, p. 156-186; Idem, *Informații privind orientarea politică a României la sfârșitul secolului al XIX-*

Regele României și-ar fi dorit o alianță preponderent defensivă cu Germania, numai că Otto von Bismarck voia să facă o alianță între România și Austro-Ungaria, indicându-i regelui român să aibă un dialog cu Austro-Ungaria. Evident, aceasta însemna ca regele român să nu mai aducă vreodată în discuții oficiale subiectul românilor ardeleni persecutați de Austro-Ungaria. Rezultatele discuțiilor cu împăratul Franz-Joseph, de la 25 august 1883, au fost hotărâtoare pentru încheierea alianței. Astfel, regele a stabilit temelia pe care Brătianu a construit tratatul de alianță româno-austro-ungară. După călătoria regelui, relațiile dintre București și Viena s-au ameliorat sensibil. Etapa următoare pe drumul negocierilor Viena-București a constituit-o vizita la Viena a lui Ion C. Brătianu, unde urma să aibă discuții cu ministrul de externe ungar Kalnoky și cu Otto von Bismarck.

După mai multe discuții și negocieri, Austro-Ungaria și România au ajuns la un consens, semnând un tratat secret de alianță în capitala Austro-Ungariei, Viena, în data de 18/30 octombrie 1883. Cele două state au fost reprezentate la nivel de miniștri de externe, Gustav Kalnoky, respectiv D.A. Sturdza, care și-au pus semnătura pe tratat, în numele suveranilor lor, Franz-Joseph, respectiv, Carol I.

Tratatul se remarcă print-un cuprins relativ redus ca întindere. Atrag atenția preambulul tratatului în care se menționa că acesta era unul defensiv și dorea păstrarea statu-quo-ului, precum și garantarea relației

lea, în *Sub semnul Clio. Omagiu academicianului profesor Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 396-404; Idem, *România și politica de alianțe. Istorie și actualitate*, București, 1993, p. 106-118

de prietenie indestructibilă bilaterală, bazată pe respectarea statu-quo-ului și pe cooperarea în toate situațiile care ar apărea și ar putea perturba echilibrul politicii celor două state. În afară de acest preambul, în tratat mai erau un număr de șapte articole¹²².

Articolul 1 prevedea angajamentul părților contractante de a se abține pe viitor de la alăturarea în structuri de cooperare, alianțe politico-militare, dăunătoare fiecărei părți contractante și de a se sprijini între ele, evident dacă propriile interese de stat ale fiecărei părți contractante în parte nu ar fi fost afectate. Aici, cei care au analizat tratatul bilateral ar fi trebuit, în viziunea mea, să constate că ambele părți contractante lăsau o mică porțiță spre ieșirea rezonabilă din tratat. Practic, dacă este să analizăm momentul deciziei României de a rămâne neutră în iulie-august 1914, nu numai faptul că Austria era stat agresor a fost cauza proclamării neutralității românești, ci și această prevedere potrivit căreia interesele naționale specifice aveau și ele limita lor. Ori, la 1914, după ce România atacase Bulgaria în virtutea aceluiași interese naționale, fără ca Austro-Ungaria să protesteze, România a arătat clar că, la nevoie, propriile interese o vor sili să reconsidere temeiurile și motivațiile alianței din 1883,

¹²² Lilio Cialdea, *La politica estera della Romania nel quarantennio prebellico*, Bologna, 1933, p. 171; G. Brătianu, *Bismarck și Ion C Brătianu*, în "Magazin Istoric", 1997, 31, nr. 9, p. 5-10, nr. 10, p. 13-17; G. Fotino, *Les missions de Goluchowski et de Bülow auprès de Roi Carol I-er de Roumanie (Extrait de la Revue d'Histoire Diplomatique, Juillet - Septembre, 1932)*, Paris, 1932; Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 până la 1930*, București, 1943, p. 176-177; Sebastian Dragoș Bunghez, *Parlamentul și politica externă a României (1899-1914)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2018, p. 202-210.

cu reînnoirile ulterioare. Celelalte articole prevedeau că părțile contractante se angajau să se ajute reciproc în cazul unui atac neprovocat, să cadă de acord asupra măsurilor ce trebuiau luate în cazul amenințării de agresiune și să nu încheie pace separată. Tratatul se încheia pe o perioadă de 5 ani și se putea prelungi pe încă trei ani, dacă nici una dintre părțile contractante nu l-ar fi denunțat sau nu ar fi cerut vreo modificare. Tratatul urma să rămână secret și trebuia să fie ratificat în trei săptămâni de la data semnării¹²³.

Deși tratatul din 1883 nu s-a bucurat de o apreciere prea bună în posteritatea politică și științifică, trebuie spus, în spiritul adevărului istoric, că acest tratat româno-austro-ungar, la care a aderat și Germania în aceeași zi și, ulterior, va adera și Italia - state membre ale Puterilor Centrale, a avut câteva beneficii incontestabile. Țara noastră, proaspăt devenită independentă, reușea să încheie perioada de izolare internațională care poate fi fatală oricărui stat independent. În plus, Carol I reușea să atragă de partea sa unul din doi potențiali rivali ai României (Austro-Ungaria și Rusia) și anume Austro-Ungaria, care oricând, fie și conjunctural, putea să se înțeleagă, în dauna României, cu Rusia (să nu uităm că Rusia salvase Austria la 1849).

Un alt avantaj al României a fost faptul că regele Carol I își consolida prestigiul său personal, dar și pe cel al Casei Regale. Având un aliat puternic ca Austro-

¹²³ A. F. Pribram, *Les traites politiques secrets de l'Autriche-Hongrie*, Paris, 1932, p. 118-121 ; Daniel Crețu, *România și reînnoirea Triplei Alianțe*, în „Transilvania”, 11, 2015, p. 82-91.

Ungaria, România putea să evolueze pe plan intern fără să se teamă de un eventual conflict european.

Austro-Ungaria avea pace la hotarul cu România și un aliat în cazul unei eventuale agresiuni rusești. De aceea, Viena și Berlinul se exprimaseră în sensul că România era un vector al păstrării statu-quo-ului în vecinătatea Balcanilor.

Negocierile propriu-zise pentru prelungirea tratatului de alianță dintre România și Puterile Centrale, încheiat în 1883, au fost deschise prin memoriul înaintat de ministrul României la Berlin, Alexandru Beldiman, cancelarului german von Bulow, la sfârșitul lunii aprilie 1901.

Problema compensațiilor teritoriale pe care România trebuia să le primească la sudul Dunării nu a fost pusă în mod deschis, ci, în schimb, partea română ar fi dorit și insistat ca să includă între prevederile conexe unui posibil *casus foederis* și posibilitatea unui atac din partea Bulgariei.

Unul dintre motivele pentru care diplomația germană a respins propunerile guvernului de la București, fără a folosi acest argument în fața diplomaților români, a fost politica externă a Italiei în privința problemei albaneze. Eventualele fricțiuni dintre Roma și Viena puteau chiar să ducă la distrugerea Alianței. Reich-ul german dorea și o reapropiere de Rusia, de aceea a făcut demersuri la Viena ca pretențiile românești să nu facă obiectul negocierilor pentru reînnoirea alianței din 1883.

Acestea sunt condițiile în care România și Austro-Ungaria au reînnoit tratatul secret la 4/17 aprilie 1902, pe baza textului similar cu cel din 1883, Germania aderând

la 12/25 iunie, iar Italia la 30 noiembrie/12 decembrie 1902.

Înnoirea tratatului era o confirmare a statu-quo-ului balcanic, dar arăta, în același timp, faptul că Austro-Ungaria, dorind să păstreze un echilibru în relațiile cu Rusia, nu a satisfăcut pretențiile românești, nedorind să împingă Bulgaria spre Rusia, dar nici să închidă problema, pentru că avea nevoie ca România să continue să privească spre Dunăre, nu spre Carpați, la românii din dubla-monarhie¹²⁴.

Eforturile diplomației românești de a găsi consens, dar mai ales sprijin internațional consistent și efectiv pentru punerea în aplicare a viziunii Guvernului de la București față de politica externă orientată spre rezultate în complicata ecuație a geopoliticii Balcanilor, aveau ca scop principal păstrarea integrității teritoriale românești, în eventualitatea modificării raportului de forțe din Balcani. În următorii ani, diplomația românească a fost foarte atentă față de orice mutație în raportul de forțe pe plan general și regional european. Crearea în Europa a unui sistem militar și politic opus Puterilor Centrale, a pus diplomația de la București în situația de a avea anumite îndoieli, în privința stabilității politice a zonei, în cazul în care Antanta, noul bloc politico-militar, ar fi devenit dominantă, dispărând *ultima ratio* a încheierii tratatului secret din 1883, de la început o piedică în calea rezolvării problemei românilor din monarhia dualistă.

¹²⁴ Gheorghe N. Cazan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 37-39.

Stabilirea frontierei României independente cu Principatul Autonom al Bulgariei (1881-1886)

După asasinarea Țarului Alexandru și proclamarea Regatului, la 14 martie 1881, România a căutat să își promoveze statutul de țară independentă, căutând să tranșeze chestiunea frontierei de sud cu Bulgaria, subiect de animozitate din 1878 până în 1913. România, având o comunitate de vlahi în Timoc și Voivodina, dar fiind legată prin prisma latinității orientale de macedo-români, istro-români și megleno-români, urmărea cu interes chestiunea Macedoniei.

În ceea ce privește chestiunea frontierei dobrogene dintre România și Bulgaria, membrii Comisiei tehnice au fost de acord să păstreze granița trasată de Comisia Europeană a Frontierelor, dar au recomandat ca o fâșie de pământ, care nu includea Arab Tabia, să intre în componența Bulgariei. Acest lucru însemna că Bulgaria urma să aibă un drum propriu de la Silistra la Karaorman, lung de opt mile și ducând către Varna la Marea Neagră. Marile Puteri vor boicota proiectul, inginerii fiind acuzați că și-au depășit atribuțiile. Tehnica a cedat primatul intereselor politice¹²⁵. Comisia tehnică a reconfirmat locația podului peste Dunăre stabilită prin mandatul primei comisii. În ciuda acestor decizii, Guvernul român a reafirmat dreptul istoric al României asupra Silistrei și a reamintit, de asemenea, prevederile articolului 46 de la Berlin. După evaluările colonelului Home (Protocolul VII al Comisiei de Delimitare, Constantinopol, 26 nov.

¹²⁵ Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, Editura Machiavelli, București, 1995, p.197.

1878) Silistra număra 7000 musulmani, 2500 români și 1500 bulgari. Deoarece lucrările Comisiei tehnice n-au îmbunătățit situația precară și prejudiciabilă a țării noastre, România s-a simțit autorizată să solicite bunăvoința Puterilor europene occidentale, în punerea în aplicare a rezultatului propriilor decizii și să-i permită să ia în posesiune integrală teritoriul acordat prin articolul 46, care cuprinde și punctul Arab-Tabia. Dimitrie Brătianu a fost însărcinat să expună aceste considerații și să ceară, în același timp, ajutor Ministrului turc al Afacerilor Externe¹²⁶.

Cum Rusia continua să forțeze nota pentru o rectificare a graniței către nord, Heymerle, noul Ministru de Externe al Austro-Ungariei, a propus o modificare a liniei frontierei, oferind Bulgariei un segment din drumul Silistra-Karaorman, care intra în partea românească a Dobrogei, și păstrând Arab-Tabia pentru România. Guvernul rus și-a dat consimțământul asupra acestei modificări. Lucrurile erau acum în favoarea Bulgariei, iar România nu a obiectat, deși colonelul Fălcoianu, delegatul român la lucrările celor două Comisii, după atente studii, a declarat această combinație inacceptabilă, opinând ca ea să fie combătută și respinsă de Guvernul României. Vasile Boerescu, într-un raport către Conte de Hoyos, Ministrul Plenipotențiar și Trimisul Extraordinar al monarhiei dualiste la București, a afirmat că România nu era în măsură de a evalua și a supune judecății decizia

¹²⁶ Arhiva M.A.E., *Fond Constantinopol, diviziunea Politice*, vol. 109, V. Boerescu către D. Brătianu, 14/26 februarie 1880. Telegramă f. nr. .

favorabilă Bulgariei, calificată drept o *combinație*¹²⁷. Guvernul român sublinia că acestuia nu îi fusese făcută propunerea respectivă, astfel că România a decis să respecte decizia de modificare și să solicite punerea sa în aplicare. Diplomatul și omul politic român mulțumea din complezență Vienei pentru bunele oficii exercitate în fața guvernelor Marilor Puteri și pentru faptul că Viena urma să comunice modificarea, într-o manieră oficială, imediat cum va exista acordul în această privință al Marilor Puteri.

În august 1881, s-a acceptat revizuirea liniei de frontieră după o îndelungată târăgănare din partea Imperiului otoman, care abia după o lună a sancționat modificarea printr-o *Iradea*. În acest timp, toți ambasadorii Puterilor semnatare ale Tratatului de la Berlin i-au adus la cunoștință Sultanului că Guvernele lor au ratificat deja actul relativ la noua frontieră și cereau Guvernului otoman să-și dea la rândul său adeziunea. Puterile semnatare însă, au evitat să informeze România și Bulgaria despre acordul lor până în martie 1883. Deși Cabinetul de la Viena trebuia să comunice la timp României și Bulgariei decizia luată de Puteri, Guvernul nostru nu s-a gândit niciodată să reclame Austro-Ungariei faptul că nu a informat-o asupra acestui lucru, dar nici să o învinuiască de această întârziere.

Chiar dacă Puterile au ratificat actul de delimitare emis de Comisia Internațională în favoarea Bulgariei, tot aceasta a fost cea care s-a găsit interesată să ceară aplicarea cât mai rapidă a actului final. Pentru a avea

¹²⁷ *Ibidem*, V. Boerescu către D. Brătianu, 2/14 martie 1880. Circulară confidențială nr. 3.592.

siguranța că lucrurile vor rămâne neschimbate, agentul diplomatic al Bulgariei în România i-a propus lui Sturdza, noul ministru al Afacerilor Externe, instituirea unei Comisii mixte româno-bulgare¹²⁸.

Răspunsul lui Sturdza a fost pozitiv, trecându-se la stabilirea atribuțiilor viitoare ale acesteia. Principala atribuție a fost să pregătească aplicații asupra deciziei Puterilor, conform actului întocmit la Constantinopol în 17 decembrie 1878, modificărilor aduse ulterior articolelor 6 și 7 ale acestui act și conform notelor identice schimbate între Puteri, ca efect al sancționării și modificării acestui act.

O altă atribuție care îi revenea Comisiei mixte era aceea de a aplica bornele de marcaj pe linia fixată de Puteri ca frontieră definitivă între România Trans-Danubiană și Bulgaria.

Puterile, care erau destul de rezervate în ceea ce privește fixarea liniei acestei frontiere, au delegat, astfel, executarea tehnică a activității lor celor două Guverne interesate. Hărțile au fost atașate actelor descriptive, pentru ca decizia Comisiei Europene privind reglementarea graniței să aibă reperatele geografice accesibile pentru cei care manifestă un interes în această privință.

În data de 27 februarie/7 martie 1883, Comisarii regali au fost desemnați. Guvernul român a cerut să se procedeze în mod egal la numirea delegaților săi. Cabinetul de la București a propus, printre altele, o întâlnire a Comisiei la București, în cel mai scurt timp,

¹²⁸ *Ibidem*, V. Boerescu către Conte de Hoyos, 12/24 iunie 1880. Raport nr. 9.922, confidențial.

pentru a se hotărî asupra unui plan de expediție militară și asupra operațiilor tehnice cu care a fost însărcinată¹²⁹.

După înmânarea notelor colective ale Puterilor la București și la Sofia, ca urmare a demersurilor făcute de Guvernul regal în vederea accelerării executării deciziilor europene, Guvernul bulgar a comunicat, în mai 1883, că nu i se părea normal sau mai bine spus *rațional* parcursul frontierei. Practic, Sofia spera ca Bucureștiul să fie de acord cu o rectificare bazată pe *logică*, existând chiar posibilitatea ca acordul care ar fi urmat să ia în calcul și modificări teritoriale cu voia ambelor părți contractante.

La aceste propuneri, Cabinetul român a răspuns că, din punctul său de vedere, studiile preliminare par inutile în prezența actului de delimitare întocmit de Puteri, care se bazează pe studii preliminare complete și care constituie o decizie definitivă.

Actul de delimitare a rămas în suspans aproape un an. La 15 ianuarie 1884, Guvernul bulgar a notificat la București numirea comisarilor bulgari și specifica că a făcut acest lucru din dorința Sofiei ca delimitarea frontierei româno-bulgare din Dobrogea să se facă pe baza principiului granițelor deja convenite anterior.

În aprilie-mai 1884, Comisia Bulgaro-Română s-a întâlnit la București: Generalul Fălcoianu, Barozzi și inginerul G. Duca reprezentând România și K. Zankow, Prințul Vilkov și inginerul Proquerbe, din partea Bulgariei. Comisia a organizat șase ședințe până în 12/24

¹²⁹ Sorin Liviu Damean, *Delimitarea frontierei de Sud a Dobrogei (1878-1881)*... p. 363-366.

mai. Cinci alte ședințe au avut loc la Silistra în mai-iunie. Încă de la prima ședință, Guvernul român a avut regretul să constate divergențe în gândire. El a recomandat aplicarea deciziilor definitive ale Puterilor cu privire la traseul frontierei dintre Dobrogea și Bulgaria. Comisarii bulgari au propus posibilitatea abaterii parțiale de la traseul pe care Comisia Europeană l-a fixat. O altă cerere a comisarilor princieri a fost aceea că, înainte de a pleca la fața locului pentru a se trece la operațiunea tehnică propriu-zisă de delimitare a frontierei, trebuie să se întocmească un act între delegații celor două țări care să regleze relațiile dintre populațiile limitrofe, atât din punct de vedere juridic, cât și economic.

După această rundă de discuții la București, Comisia a convenit, totuși, să revină la fața locului pentru a parcurge frontiera de la Silistra până la Ilaulik, fixând în acest fel toate punctele și pentru a semna imediat protocolul final¹³⁰.

Diplomații britanici acreditați la București continuau să urmărească atent mersul evenimentelor, fiindcă Imperiul Britanic dorea să mențină integritatea Imperiului Otoman, cel puțin în așa fel ca Rusia să nu ajungă la Strâmători, fiindcă britanicii, profitând de căderea Franței, aveau deschise piața otomană și, deși primiseră Cipru, Kars și Ardahan Batumi, evident voiau mai mult, dacă Poarta otomană ar fi căzut.

¹³⁰ Arhiva M.A.E., *Fond Constantinopol, diviziunea Politice*, vol. 109, Sturdza către D. Brătianu, 27 august/8 septembrie 1884. Copie după nota nr. 14.079.

Diplomații englezi urmăreau cu atenție și diferendele dintre Bulgaria și Serbia, care vor degenera, la un moment dat, într-un conflict. Ei se informau atent și exact despre politica și interesele diplomației de la Sankt Petersburg în Peninsula Balcanică. Apar informații exacte despre o serie de evenimente deosebit de importante, precum răcirea relațiilor între București și Belgrad. Era preconizată chiar o posibilă vizită a suveranului român la Belgrad.

La Londra, exista preocuparea de a se ști date concrete, inclusiv despre dificultățile survenite în ceea ce privește stabilirea frontierei româno-bulgare în zona Arab-Tabiei.

Erau realizate ample analize și asupra efectelor alipirii de către Guvernul de la Sofia a Principatului Rumeliei Orientale, aflat sub suzeranitatea Porții Otomane după 1878, asupra declarațiilor războinice făcute de către autoritățile de la Belgrad prin vocea suveranului Serbiei, cât și legat de atitudinea de neutralitate a Guvernului român de la București, care în nici un caz nu va subscrie pretențiilor formulate mai mult sau mai puțin explicit de către Guvernul de la Belgrad.

Nu lipseau din corespondența diplomatică britanică nici aprecierile care exprimau satisfacția Puterilor europene privind atitudinea de neutralitate a Guvernului de la București față de criza bulgară.

Marea Britanie urmărea și informațiile din zona de graniță a României cu Bulgaria. Circulau zvonuri nefondate privind trecerea voluntarilor ruși de pe teritoriul românesc la sudul Dunării, în țara vecină. Aceste zvonuri apăreau în contextul în care se dorea

atragera atenției puterilor europene asupra faptului că Rusia ar putea să facă din Bulgaria un avanspost de unde să aspire la ocuparea Strâmtorilor. Evident, Rusia dorea să aibă azeziunea bulgarilor pe care nu ar fi obținut-o numai prin acțiuni subversive.

Britanicii știau din convorbirea cu ministrul român de externe, Ion Cămpineanu, că exista posibilitatea ca propunerea Austriei de a ceda Vidinul către Guvernul de la Belgrad să devină realitate. Acest fapt constituia un pericol pentru diplomația de la București și putea determina cercurile guvernamentale de la București să solicite o compensație în zona Silistra¹³¹.

În cele din urmă, britanicii au apreciat laudativ atitudinea de neutralitate a Guvernului de la București față de războiul sârbo-bulgar.

Practic, România era preocupată să devină un factor de mediere în Balcani, ori de câte ori statu quo-ul ar fi fost amenințat. România era atentă la pericolul reprezentat de orice creștere teritorială, respectiv creștere a influenței Bulgariei sau Serbiei, pentru interesele sale¹³².

România nu putea admite ideea pierderii Arab-Tabiei și cea a rămânerii Silistrei la Bulgaria. Astfel, șansa de a avea terenul care putea fi un cap de pod, în eventualitatea că s-ar fi ridicat un pod între România și

¹³¹ Percy Sanderson, către Marchizul Salisbury, 24 septembrie /6 octombrie 1885, *Ibidem*, doc. 55.

¹³² Percy Sanderson, către Marchizul Salisbury, 8 septembrie/10 octombrie 1885, *Ibidem*, doc. 57.

Bulgaria peste Dunăre, fusese pierdută de către România.

Comisia româno-bulgară de trasare a frontierei de sud a funcționat până în anul 1886. Rezultatul a dezamăgit partea română. Ei insistau pe scăderea valorii strategice a graniței dobrogene, precum și pe imposibilitatea construirii unui pod peste Dunăre, lângă Silistra. Pe de altă parte, acest conflict al graniței a reprezentat și îndepărtarea României de Rusia. Nedreptatea făcută României nu a reușit altceva decât să întărească tânărul stat de la nordul Dunării, iar istoria îi va permite să își ia revanșa. Orgoliul rănit la 1878 va fi uitat atunci când România va anexa Cadrilaterul în timpul Războaielor Balcanice și își va asuma rolul de arbitru al Balcanilor.

Diplomația românească și evenimentele din Bulgaria și Serbia (1885-1887)

La finalul verii anului 1885, diplomatul Nacev, trimisul Bulgariei la București, a discutat cu Ljubomir Kaljević, diplomatul sârb acreditat în capitala României, subiectul reluării relațiilor diplomatice dintre Sofia și Belgrad. La începutul toamnei lui 1885, austro-ungarii lansaseră informații cu privire la un convoi care ducea arme, muniții dinspre Sofia la Vidin, pentru ca radicalii sârbi refugiați să se poată înarma. O parte dintre ei reușiseră să ajungă la Calafat, pe teritoriul României. S-a vehiculat ideea că la Calafat s-ar fi ascuns chiar liderul radical sârb Nikola Pašić. În această perioadă, Regele Milan călătorea frecvent în Germania și Austro-Ungaria pentru pretinse probleme de sănătate, acestea

reprezentând de fapt excursii externe pentru lungi partide de vânatoare.

În data de 6/18 septembrie 1885, răscoala din Filipopol (Plovdiv), capitală a Provinciei Rumelia Orientală, îl înlătura pe guvernatorul otoman și proclama alipirea Rumeliei la Bulgaria, în fapt o unire politică de facto. Principele Aleksandr Battenberg, noul lider bulgar, a avut de atunci imaginea de unificator național și politic al Bulgariei. Evident, la București, a existat o simpatie la aflarea veștii, mai ales că Unirea din 1859 nu era așa îndepărtată în mentalul colectiv. Oficial, România a manifestat calm și prudență, dar Rusia a agitat spectrul *încălcării tratatului de la Berlin*.

Dacă Țarul Rusiei era nemulțumit de această situație nou apărută, pentru că astfel creștea influența Puterilor Centrale în Balcani, Austro-Ungaria, la rândul ei, speculând orice moment care i-ar fi permis să anexeze Bosnia-Herzegovina, regele Milan al Serbiei era neplăcut surprins, considerând că unirea Bulgariei va duce la un regres politic al Serbiei. Milan începuse să se teamă chiar că Bulgaria putea amenința Serbia¹³³.

Conflictul sârbo-bulgar va duce la o tensiune care se va menține până în primul sfert al secolului al XX-lea. Bulgaria ajutase insurgenții sârbi în anul 1883, mulți refugiați veniseră pe teritoriul Bulgariei, iar afacerea Bregovo va juca și ea rolul său aparte. Miloš Obrenović achiziționase la Bregovo, pe malul stâng al Timocului, mal aparținând Serbiei pe atunci, o proprietate. Schimbarea cursului Timocului a făcut ca proprietatea să ajungă pe teritoriu otoman, ulterior bulgăresc. Sârbii au păstat totuși un punct de control avansat acolo.

¹³³ Nicolae Ciachir, *Orașul București...* p. 282.

Serbia și Bulgaria conveniseră să își reglementeze frontiera pierzând fiecare ceva în favoarea vecinului. Serbia însă a dorit să păstreze toată zona, depozitând Bulgaria de ceea ce aceasta obținuse în mod legal. În anul 1884, Bulgaria a somat Serbia să retragă punctul de control și soldații pentru că erau pe teritoriu bulgar. Serbia nu a dat curs ultimatum-ului, iar pe 22 mai 1884 bulgarii au ocupat zona în litigiu. Șase zile mai târziu, la 28 mai 1884, Serbia a rupt relația diplomatică. Chiar și după încheierea războiului și semnarea păcii, diferendul în cauză a rămas nerezolvat până în 1888.

În 1884-1885, regele Milan era acuzat că soția sa avea o orientare filo-rusă, opoziția speculând acest fapt. În plus, în aceeași perioadă, Viena tindea să nu îl mai crediteze cu autoritatea pe care Milan și-o aroga, iar Muntenegru, statul aliat cu Serbia, se opunea tendințelor pro-austro-ungare ale lui Milan.

În vara anului 1883, cneazul Nikola al Muntenegrului a căsătorit-o pe fiica sa, Zorka, surprinzător, cu Petru Karađorđević, din dinastia rivală Casei de Obrenovic, Petru fiind descendentul lui Karageorge, cel care a ridicat steagul luptei anti-otomane¹³⁴.

Anul 1885 a marcat, în cariera politică a regelui Milan, ideea de a obține o extindere teritorială pe seama Bulgariei. Deja, la 7 iunie 1885, la granița sârbo-bulgară au apărut incidente armate. Serbia și-a rechemat agentul de la Sofia la Niș, iar agentul diplomatic al Bulgariei la Belgrad s-a întors la Sofia. Regele Milan se afla la Gleichenberg, premierul Miliutin Garašanin convingându-l să se întoarcă de urgență la Belgrad, nu

¹³⁴ Stevan K. Pavlovitch, *op. cit.*, London & New York, 1999, p. 124.

înainte de a merge la Viena unde contele Kalnoky, ministrul de externe austro-ungar, i-a garantat sprijinul. Așadar, beneficiind de sprijinul vecinului austro-ungar și având spatele acoperit de acesta din partea de nord și vest, Milan a ajuns la Belgrad, în data de 8 septembrie 1885, aducând cu sine și un împrumut, ce reprezenta echivalentul a 25 000 000 de dinari, pe care îl obținuse de la băncile din Viena¹³⁵.

La 10/22 septembrie 1885, primul ministru sârb, Miliutin Garașanin, a efectuat o vizită la Legația României din Belgrad (România, prin diplomatul său Emil Ghica, asigură reprezentarea diplomatică la Sofia și Belgrad conform uzanțelor diplomatice) pentru a avea o evaluare neutră privind avertismentul de ripostă al Bulgariei. În fapt, omul politic sârb dorea să tatoneze terenul, sperând la un ajutor din partea României. Acesta spera să capaciteze, prin intermediul diplomatului român, Guvernul de la București care să se asocieze cu Serbia. Bulgaria încălcase tratatul de la Berlin, întrucât modificase statu-quo-ul, iar în plus, România nu obținuse frontiera dorită în Dobrogea. Totuși, diplomatul român Emil Ghica nu și-a depășit atribuțiile. El a recomandat ca dorințele guvernului sârb să fie trimise la București, pentru ca acesta să evalueze situația și să ofere un răspuns Belgradului¹³⁶.

¹³⁵ Sorin Cristescu, *Carol I și politica României (1878-1912)*, Editura Paideia, București, 2007, p. 23.

¹³⁶ Daniel Cain, *Relații politico-diplomatice româno-bulgare în context sud-est european. 1900 - 1912*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din București, 2008, p. 1-12; Idem, *Diplomați și diplomație în sud-estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, Editura Academiei Române, București, 2012, p. 9-17.

Armata Serbiei s-a mobilizat, iar la Niș s-a convocat Skupștina în sesiune extraordinară, introducându-se de facto un fel de dictatură militară. Emil Ghica a mers la regele Milan în audiență, acesta ținând să precizeze că premierul expusese voința sa de suveran. Milan spera ca și Grecia să-l susțină în această întreprindere pentru că, în optica sa, revenind la condițiile de la San-Stefano, Bulgaria va amenința statu-quo-ul balcanic, iar el considera că statele balcanice trebuiau să ceară compensații pentru că echilibrul balcanic a fost deja viciat¹³⁷.

Regele Milan a plusat spunând că armata Serbiei putea avansa spre Sofia și chiar să ocupe poziții ofensive în Macedonia încă aflată sub control otoman. Totuși, Emil Ghica a urmat linia prudentă a guvernului român, aceea de a evita ca România să devină teatru de operații militare într-un posibil conflict ruso-austro-ungar, fiindcă la asta se putea ajunge. România încheiase tratatul din 1883, în secret, cu Austro-Ungaria și nu îl putea încălca, fiindcă monarhia dualistă putea fi ajutată numai dacă era stat agresat și nu un stat agresor așa cum regele Milan și-ar fi dorit.

În data de 18/30 septembrie 1885, Emil Ghica primise de la Guvernul Serbiei recomandarea să ia în calcul faptul că, dacă ar fi participat la o acțiune contra Bulgariei, chiar și numai o demonstrație de forță, România putea primi Silistra, precum și un teritoriu de pe linia Rusciuk - Varna.

Emil Ghica știa că Alianța celor trei Împărați (austro-ungar, german și rus) impusese o pace și,

¹³⁷ Bogdan Catană, *Relațiile româno-sârbe 1875 - 1913*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p. 132.

implicit, o stabilitate în Balcani. El a dorit să știe dacă Viena îl ajuta pe Milan în demersul său, dar Milan nu a dat detalii. Diplomatul român miza pe faptul că Viena îl va tempera pe Milan, cu sprijinul Germaniei, însă, surprinzător, Viena și Berlinul doreau ca să existe o acțiune care să îi arate Rusiei că Balcanii nu-i aparțin de drept și că nu poate acționa de una singură.

La 17/29 septembrie 1885, ministrul de externe român, Ion Cămpineanu, a solicitat ca diplomației români să dezmință implicarea României într-o alianță cu Grecia și Serbia. Deși Milan își dorea Grecia ca aliat, aceasta nu avea la acea dată graniță cu Bulgaria, deci nu avea interesul să intre într-o alianță anti-bulgară. Generalul Catargiu, unchiul lui Milan, a fost trimis la București cu misiunea de a atrage România, numai că primirea de care acesta a avut parte în capitală a fost una rezervată¹³⁸.

Ion C. Brătianu și Ion Cămpineanu au luat în calcul ideile exprimate de regele Milan. România dorea să primească o compensație teritorială pe seama Bulgariei, dar interesele țării în acel moment îndemnau la prudență și la neutralitate activă. Otto von Bismarck și Kalnoky, la întâlnirile cu Ion C. Brătianu, au recomandat României să fie neutră și astfel îi va fi admisă neutralitatea.

Regele Carol I a vizitat Craiova, la 1 - 2 octombrie 1885, inspectând Corpul I Armată *Carol I*, pentru că România trebuia să aibă trupe în stare de alarmă pe sectorul Calafat-Pristol unde se afla un *triplex confinium* româno-sârbo-bulgar, adică era un punct de frontieră unde se întâlneau granițele a trei state. Cu această

¹³⁸ *Ibidem*.

ocazie, regele a acceptat ca numele său să fie acordat actualului Colegiu Național *Carol I*, pentru că a fost plăcut impresionat de calitatea învățământului, a cadrelor didactice și a elevilor¹³⁹.

Regele Milan fusese anunțat de către ministrul Turciei și, totodată, informarea a ajuns și la Skupștina convocată la Niș, că un atac conta Bulgariei (aflată încă sub suzeranitate otomană) era un atac contra Imperiului Otoman. În același timp, Grecia promisese un sprijin mai mult formal. Culmea este că, sondând opiniile de la Petersburg și Berlin, Austro-Ungaria a început și ea să îi solicite lui Milan să mai domolească discursul belicos anti-bulgar. Austro-Ungaria spera ca, renegat de Rusia, Aleksandr Battenberg să se apropie de Viena și Berlin, mai ales că el era rudă și cu regina Victoria a Angliei. Austro-Ungaria a încercat să arate că se va organiza o mediere la nivel balcanic în această chestiune, mai ales că se invocă depășirea limitelor unui tratat internațional.

În data de 24 octombrie/5 noiembrie 1885, Conferința reprezentanților diplomați de la Constantinopol și-a început lucrările. România a solicitat în nume propriu ca Bulgaria să dărâme fortificațiile de la Vidin care ar fi fost construite ca să amenințe malul românesc al Dunării. România nu a avut succes. Conferința era una de lucru, fără a avea puterea de a da sancțiuni¹⁴⁰.

Regele Milan a decis să își vadă de politica sa și, la 2/14 noiembrie 1885, Serbia a declarat război împotriva

¹³⁹ *Ibidem*, p. 133.

¹⁴⁰ Vasile Maciu, *România și politica marilor puteri față de Serbia*, în "Revista de Istorie", nr. 9, tom 27, 1974, p. 1318

Bulgariei. Regele Milan credea că după retragerea ajutorului rusesc, armata Bulgariei nu va fi capabilă să facă față ostilităților. În plus, pretextul invocat de Milan a fost presupusa atacare a unor pichete de grăniceri sârbi de către soldații bulgari.

La data de 4/16 noiembrie, la Slivnița, bulgarii au reușit să oprească înaintarea infanteriei sârbe. Armata bulgară, ajutată de trupe de voluntari rumelioți, a trecut la contraofensivă, bulgarii intrând în Serbia și ocupând localitatea Piroat. Austro-Ungaria a intervenit de partea Serbiei, la 6/18 noiembrie, cerând ca bulgarii să se retragă pe granița lor. În data de 26 noiembrie 1885, reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei la Belgrad, contele von Khevenhuller, a cerut lui Alexandru Battenberg să încheie armistițiul. Acesta a fost semnat la 10/22 decembrie 1885.

La 15/27 noiembrie 1885, regele Carol al României, la deschiderea sesiunii Corpurilor Legiuitoare, în Mesajul Tronului a declarat: *Relațiunile noastre cu toate Puterile sunt din cele mai bune. Evenimentele politice cari s'au petrecut la hotarele noastre, cu toate că ne-au putut îngriji un moment, nu ne-au atins. Stăruința cu care România își urmează mersul ei pacinic, atitudinea ei demnă și liniștită, au ridicat încă mai mult pozițiunea statului*¹⁴¹.

Așadar, România a adoptat această chibzuită și, putem spune, esențială tactică a neutralității, în virtutea respectării statu-quo-ului balcanic, ceea ce i-a adus un prestigiu evident în fața Marilor Puteri europene.

¹⁴¹ Miodrag Milin, *Relații politice româno-sârbe în epoca modernă (secolul al XIX-lea)*, București, 1992, p. 148.

România a ajutat ambele state beligerante, Serbia și Bulgaria, cu ambulanțe care și-au îndeplinit misiunea până în ianuarie 1886.

Spitalele de campanie românești, medicii, voluntarii și cadrele medicale asistente au fost unanim apreciate primind decorații ca Sf. Alexandru, în Bulgaria și Sf. Sava, în Serbia. Cel puțin câteva zeci de mii de lei au fost cheltuite de România care a trimis echipamente, inclusiv pe calea ferată, spre Belgrad. Există informații despre medici bulgari școliți în România care s-au descurcat admirabil. Românii care au luat parte ca voluntari în serviciul medical au putut constata moralul slab al armatei sârbe. Atât cei care au participat la spitalele organizate în Bulgaria, cât și în Serbia au văzut că în ambele armate luptau români de lângă Vidin pentru bulgari și români din *Vlaho-Clisură* (zona Kladovo-Negotin) pentru sârbi. Astfel, românii trăitori în Serbia și Bulgaria au fost prinși în conflictul străin de ei, la fel cum mai târziu, în primul război balcanic (octombrie 1912-mai 1913), aromânii au luptat unii contra altora în armatele statelor care îi înglobaseră, pentru a elibera Macedonia de turci și a o împărți conform dreptului internațional în vigoare la acea dată¹⁴².

Ministrul Român la Sofia, Al. Beldiman, a comunicat în data de 5/17 ianuarie 1886 că Marile Puteri doreau ca discuțiile de pace să se poarte la București. Otomanii ceruseră ca discuțiile să aibă loc la Constantinopol, dar în cele din urmă, neutralitatea și sprijinul medical al României și medierea diplomatică pre și post conflict, au convins diplomația otomană să

¹⁴² *Ibidem.*

lase șansa Bucureștiului. De la Roma, diplomația italiană a transmis același mesaj.

Parlamentul României a fost scena politică și instituțională națională de unde, în data de 25 noiembrie 1885, s-a cerut același lucru, pacea să se negocieze și să se semneze la București. Cert este că deși Grecia și Serbia au protestat, capitalele europene de prim rang au decis să accepte ca Aleksandr Battenberg să fie numit și guvernator al Rumeliei Orientale, pe lângă calitatea de cneaz al Bulgariei. Prin dubla sa calitate, el devenea de facto artizanul unificării Bulgariei. Ca un corolar, Imperiul Otoman a decis ca, în februarie 1886, să recunoască unirea Rumeliei Orientale cu Bulgaria și calitatea de guvernator a prințului Aleksandr Battenberg.

Un episod important în această epocă a fost planul lui Battenberg de a oferi regelui Carol al României coroana Bulgariei. Unirea cu România (fie și personală) ar fi amintit de vechiul stat româno-bulgar al familiei Asăneștilor. Prudent, Carol a refuzat oferta, pentru că aliații României din cadrul Puterilor Centrale nu ar fi avizat proiectul, iar Rusia ar fi avut cea mai dură reacție posibilă, mai ales că îi retrăsese sprijinul lui Battenberg. Rusia ar fi perceput totul ca pe o intenție agresivă, astfel că proiectul de unire din 1887 a rămas la stadiul de intenție.

Înainte de momentul deschiderii oficiale a tratativelor, ministrul Serbiei, Ćedomilj Mijatović, a avut discuții similare ca obiective și conținut și cu ministrul Germaniei la București, Busch. Acesta a atras atenția ministrului Serbiei că Germania dorea menținerea păcii în Balcani, deoarece de aceasta

depindeau bunele relații dintre Austro-Ungaria și Rusia, relații la care Germania ținea foarte mult (era perioada în care Otto von Bismarck miza pe menținerea cu orice preț a păcii cu Rusia). De aceea, Serbia trebuia să renunțe efectiv la orice speranță de a redeschide conflictul, altfel ar fi putut avea de înfruntat o presiune sporită din partea marilor puteri. Indicații similare a primit și de la însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii, Sunderson. Acesta a sfătuit Serbia să nu abordeze problemele care țin de situația de dinainte de război.

Încercând să convingă Serbia de amicitia și bunele intenții politice ale Vienei, ministrul Austro-Ungariei, Mayr, s-a întreținut mai mult timp cu delegatul Serbiei. El i-a explicat cursiv și detaliat lui Ćedomilj Mijatović că, dimpotrivă, serviciul țării sale – oprirea trupelor bulgare de a captura orașul Niș atunci când armata sârbă se afla într-o mare problemă, lipsa muniției – a fost de cea mai mare însemnătate, Serbia fiind salvată de la o catastrofă. Sârbii însă nu trebuiau să aștepte irealizabilul sau imposibilul din partea Austro-Ungariei. Reînnoirea ostilităților i-ar fi fost, în conjunctura dată, foarte periculoasă statului sârb. La fel de lipsită de perspectivă apărea și aducerea chestiunii unirii Bulgariei la masa tratatelor¹⁴³.

În data de 23 ianuarie 1886, la București, au început tratativele diplomatice vizând pacea după conflictul dintre Serbia și Bulgaria. Imperiul Otoman participa de drept, deoarece Bulgaria era încă formal sub suzeranitate otomană, având doar autonomie. Rezentatul Turciei, Medjid – pașa, avea rangul de

¹⁴³ A.J.P. Taylor, *Monarhia Habsburgică. 1809 – 1918. O istorie a imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, 2000, p. 138.

prim delegat. Reprezentantul Bulgariei, G.G. Gheșov și reprezentantul Serbiei, C. Mijatović erau pe pozițiile următoare. Fiecare diplomat avea câte un secretar, Mustafa Reșid-Bey pentru Medjid-Pașa, Ivan A. Zanković din partea lui C. Mijatović și Veliko Pentzovitz pentru diplomatul bulgar G.G. Gheșov. De la început s-a observat poziția mai avantajoasă obținută de Bulgaria în perioada conflictului, mai ales datorită opiniei publice care i-a fost favorabilă. În schimb, acțiunea Serbiei nu a fost prea bine privită în Europa și în plus ea s-a soldat și cu un eșec lamentabil.

Serbia și-a trimis la București pentru tratative pe ambițiosul său ambasador de la Londra din acea perioadă, Ćedomilj Mijatović. Încă de la sosirea sa în București, pe 21 ianuarie/2 februarie 1886, Ćedomilj Mijatović a făcut mai multe scurte vizite de curtoazie ministrului român al afacerilor externe, Mihai Pherekyde, precum și decanului corpului diplomatic, contele italian Tornielli. În aceeași zi, diplomatul sârb i-a primit pe cei doi oameni politici, Pherekyde și Tornielli, la Grand Hôtel du Boulevard pentru a discuta perspectivele de la care se putea pleca în vederea încheierii păcii. Cu ocazia acestor convorbiri ministrul român a dat dovadă de cea mai înaltă luciditate politică. El a încercat să tempereze modul intransigent adoptat în cadrul discuțiilor de C. Mijatović, care respecta, întru totul, indicațiile primite de la Belgrad. Pherekyde a îndemnat la moderație și la luciditate în tratarea acestei delicate probleme, mai ales datorită deselor schimbări ale situației internaționale. În plus, ministrul român constata că nici României nu-i era indiferent faptul că în vecinătatea sa lua ființă Bulgaria Mare. Pherekyde era

convins că România va putea aduce pacea în Balcani. Aceleași argumente au fost folosite și de contele Torielli. Acesta primise instrucțiuni atât de la Roma, cât și de la Berlin, pentru stimularea tratativelor și păstrarea păcii¹⁴⁴.

El l-a sfătuit pe Mijatović să nu se opună unirii Rumeliei Orientale cu Principatul Bulgariei și să nici nu formuleze pretenții teritoriale. Pe aceeași linie se înscriau și discuțiile avute de către diplomatul sârb cu însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la București. Serbia a dorit să afle poziția Marii Britanii în legătură cu intenția Serbiei de a cere o despăgubire teritorială mică, mai ales pentru consolidarea prestigiului regelui Milan, care își exprimase dorința de a abdică. Se observa din nou lipsa de realism a lui Milan și a principalilor săi consilieri. În final, ministrul Italiei a făcut o remarcă interesantă la toate aceste evenimente care bulversaseră regiunea: probabil că unirea Bulgariei cu Rumelia nu ar fi fost acceptată de marile puteri, dar faptul că Bulgaria a fost statul atacat în acest conflict și a rezistat cu eroism în fața sârbilor, i-a făcut pe bulgari eroi în ochii opiniei publice europene, care a devenit astfel net pro-bulgară.

Așadar, România și Italia mergeau pe o linie de conciliere, căutând să evite creșterea din nou a tensiunii sârbo-bulgare. Adică, în traducere, Serbia nu trebuia să se ambiționeze, dar, de cealaltă parte, nici Bulgaria nu

¹⁴⁴ Bogdan Catană, *op. cit.*, p. 135.

trebuia să câștige prea mult la capitolul teritorial și la cel de imagine¹⁴⁵.

Prima ședință oficială a avut loc în data de 23 ianuarie/4 februarie 1886, după-amiază, la ora 14.30. În consens cu ceilalți delegați, ministrul de externe al României, Mihail Pherekyde, reprezentantul țării gazdă, s-a implicat să dea ceremoniei un caracter cât mai festiv. Oficialii, în completă ținută de gală, purtând însemne ale rangului, însoțiți de secretari, s-au întrunit în saloanele Ministerului de Externe.

România a asigurat un cadru de discuții înzestrat cu toate dotările și mijloacele necesare unei întâlniri diplomatice la cel mai înalt nivel, în saloanele Ministerului de Externe unde trebuiau să aibă loc negocierile. Pereții salonului principal erau decorați cu tablouri ale familiei regale domnitoare a României, alte tablouri reprezentând, de asemenea, figurile Sultanului, regelui Serbiei și principelui Battenberg. Gazda diplomatică, M. Pherekyde, a oferit delegatului sârb fotoliul din dreapta sa, iar reprezentanților otoman și bulgar, locurile din stânga. Astfel C. Mijatovic s-a aflat vis-a-vis de Madjid pașa, secretarul său Zancović găsimdu-se față în față cu oficialul bulgar G.G. Gheșov¹⁴⁶.

Ca gazdă, ministrul român Mihail Pherekyde a avut cuvântul de deschidere a conferinței de pace, vorbind în numele regelui, al guvernului și al națiunii române. El a salutat prezența acestora la București, a mulțumit conducătorilor otoman, bulgar și sârb pentru

¹⁴⁵ B. G. Makarovitsch, *Les causes diplomatiques et les opérations stratégiques de la guerre serbe – bulgare 1885 – 1886 d'après les documents les plus exactes*, Roman, 1900, p. 135.

¹⁴⁶ Bogdan Catană, *op. cit.*, p. 139.

încrederea acordată României și dorea ca pacea să mulțumească toate înaltele persoane și state implicate. Delegatul otoman, Madjid-Pașa, a exprimat recunoștința pentru cordialitatea ospitalității românești și a regelui Carol, pledând în favoarea păcii și înțelegerii. Delegatul Serbiei, C. Mijatovic, a adus elogiul poporului român și dinastiei conducătoare spunând că românii și-au dobândit încrederea și prietenia tuturor vecinilor, stima și respectul lumii civilizate. G.G. Gheșov, delegatul Bulgariei, a subliniat, ca și partea sârbă, satisfacția pentru desemnarea capitalei României drept gazdă a conferinței de pace, alegere acceptată de către marile puteri. România și Casa Regală a României au avut parte de multe vorbe măgulitoare, evident de factură diplomatică și relativ forțate și meșteșugite, așa după cum se procedează în astfel de ocazii.

Prima întrunire a fost una cât se poate de distinsă și destinsă, cu toasturi în fața unei cupe de șampanie, cu elogiul permanente pentru România.

Ședința inaugurală a fost redactată de secretarul delegației sârbe, Zanković, care, începând din 27 ianuarie/8 februarie, la recomandarea ministrului Pherekyde, a fost ajutat de Alex. Em. Lahovary pentru redactarea atât a protocoalelor la întrunirile confidențiale, cât și a actelor oficiale. A fost ales Lahovary, deoarece el cunoștea foarte bine problemele balcanice.

Cea de-a doua ședință a avut loc la 25 ianuarie/6 februarie 1886 și a fost una extrem de scurtă (nu a durat mai mult de o jumătate de oră), deoarece delegatul Serbiei, Mijatović, a declarat că nu primise încă toate instrucțiunile din partea guvernului său, astfel că nu

putea să participe la hotărâri fie ele și provizorii sau la negocieri de etapă.

În data de 26 ianuarie/7 februarie delegatului sârb i se va transmite de la Belgrad să se abțină să inițieze sau să participe la tratative cât timp delegatul otoman nu prezenta dovada înaltei sale împuterniciri oficiale. Pentru a înlătura acest obstacol diplomatic, artificial desigur, pentru a câștiga timp și a pune presiune (cei care sunt învinși uzează de toate mijloacele pentru a reduce dezavantajele, ori Serbia asta urmărea de fapt), Madjid pașa a informat grupul de negocieri de la București că documentul va sosi de la Constantinopol, printr-un curier diplomatic care deja își începuse misiunea. Demnitarul otoman a propus ca plenipotențiarilor să se întâlnească în discuții confidențiale și informale pentru echilibrarea căilor de dialog. Toți demnitarilor implicați au considerat că desfășurarea părții oficiale a Conferinței ar fi mult mai eficientă dacă fiecare spunea direct ce opinii și condiții avea de formulat. Găsindu-se pus în situația deloc onorabilă de a fi acuzat de obstrucționare a eforturilor de pace, delegatul Serbiei a acceptat propunerea otomană.

Prima întâlnire oficială importantă între reprezentanții celor trei state aflate în dispută a avut loc în data de 27 ianuarie/8 februarie. Reprezentantul otoman s-a arătat interesat de a afla condițiile Serbiei pentru încheierea păcii. Împuternicitul sârb a cerut ca reprezentantul Porții, în calitate sa de suzeran al părții bulgare, să preia inițiativa proiectului de acord. Discuția a continuat în legătură cu abordarea problemei în cauză. Diplomatul sârb dorea ca partea bulgară, în

consens cu trimisul Imperiului Otoman, să formuleze un proiect global, la care să se raporteze apoi un contra-proiect al Serbiei, acest gen de abordare fiind net favorabil părții aflate în expectativă, care putea găsi ușor contra-argumente. Era exact ceea ce se pare că dorea Belgradul să se întâmple în cursul acestor negocieri.

Serbia a acceptat, mai mult de nevoie, să-și atenueze disputa diplomatică directă cu Bulgaria la masa tratativelor, din cauza eșecului înregistrat anterior pe calea armelor, dar sperând desigur și la eșecul tratativelor. Madjid Pașa și G.G. Gheșov nu erau însă debutanți în politică. S-au pronunțat în favoarea analizării textului oficial, pas cu pas, element cu element, aspect față de care, în cele din urmă, C. Mijatović a fost nevoit să își dea acordul. Delegatul sârb, mai meticulos și mai zelos decât ar fi fost nevoie în mod normal, a încercat să justifice în scris concesiile permise – dorind să evite o ruptură încă de la început și să își trădeze opoziția față de finalitatea așteptată, pacea.

Inițial, proiectul de pace a fost gândit mult mai complex. La întrebarea dacă în textul acordului se dorea includerea amnistierii celor *compromiși în război*, Mijatović a răspuns afirmativ. Reprezentantul otoman a etalat preocuparea de bază asupra chestiunii dacă Serbia intenționa să cuprindă în acord și problema graniței de la Bregovo, pe Timoc, obiect de dispută în 1883-1884. El și-a informat partenerul de dialog asupra instrucțiunii ce o avea din partea guvernului otoman, aceea de a propune să fie precizată granița de pe Timoc, dintre Serbia și Bulgaria, în baza acordului de la Berlin. Granița urma să fie precizată și nu rectificată, deci

rezolvarea diferendului de la Bregovo putea urma acest model. La solicitarea diplomatului G.G. Gheșov s-a discutat și intenția Serbiei de a include prevederile comerciale bilaterale. Rezumatul discuțiilor a fost redactat de secretarul român Al. E. Lahovary, care l-a difuzat în această formă și corespondenților de presă¹⁴⁷.

Turcia a notificat reprezentantului Serbiei conținutul a două articole din tratatul de pace propuse în ședința ordinară din data de 30 ianuarie/11 februarie 1886. Unul din articole sublinia *pacea și prietenia* dintre Serbia și Bulgaria. Fixarea frontierei dintre cele două state, în baza tratatului de pace de la Berlin, și intervenția unei comisii mixte, după o lună de la ratificarea tratatului în lucru, au fost temele de interes.

Mijatovic l-a informat pe Madjid că acceptarea din partea țării sale a punctului 2 ar implica ideea falsă că granița dintre Serbia și Bulgaria n-ar fi definitiv stabilită. Astfel, prin acest mod al redactării s-ar soluționa indirect și diferendul de frontieră de la Bregovo. Dorința guvernului de la Belgrad era în mod clar rezolvarea directă a problemei, iar nu ca o consecință secundară, creată din chestiunea delimitării teritoriale între foști beligeranți.

Reprezentantul Porții a reținut obiecția, promițând reformularea acestui punct în așa fel încât să fie evitate situațiile de tensiune de la granița sârbobulgară. Ședința din 27 ianuarie 1886 s-a încheiat, la propunerea delegatului Serbiei, acceptată și de ceilalți, ca până la sosirea scrisorilor oficiale de la Constantinopol pentru diplomatul Madjid-Pașa, să se

¹⁴⁷ Miodrag Milin, *Relații politice româno-sârbe...*, p. 150.

desfășoare o serie de întruniri private în vederea realizării unor schimburi de idei între delegați¹⁴⁸.

La 29 ianuarie/10 februarie 1886 s-a desfășurat o întâlnire confidențială pentru a se încerca să se găsească un limbaj comun în vederea informării marilor puteri asupra desfășurării tratatelor. În capitala imperiului otoman s-au făcut presiuni diplomatice pentru ca marile puteri să fie înștiințate oficial și regulat asupra desfășurării Conferinței de la București. Informarea fusese făcută pe cale orală, la inițiativa comună a părților angajate. În continuare, s-a convenit de către părțile implicate în negociere să fie transmise și copiile protocoalelor oficiale, iar diplomații urmau să emită o declarație din care să reiasă că la aceasta s-a procedat din propria lor inițiativă.

Delegatul otoman a primit dovada calității sale de reprezentant oficial al Turciei la ședința din data de 30 ianuarie/11 februarie. S-a continuat discuția asupra modalității de formulare și conținutului declarației către marile puteri, exprimate astfel încât să nu prejudicieze atributele de independență ale statelor implicate. Nu s-a reușit însă stabilirea unei formulări convenită unanim. Șeful diplomației românești, Mihail Pherekyde, chiar atrăgea atenția – tot confidențial – că asemenea afirmații ca cele utilizate atunci ar putea produce un precedent nedorit.

De la început, au existat o serie de divergențe cu privire la redactarea preambulului. C. Mijatović solicitase ca Bulgaria să fie denumită *principat tributar*, ceea ce ar fi dorit și delegatul otoman, cu intenția vădită de a asigura sprijinul Turciei pentru Serbia în chestiuni

¹⁴⁸ Nicolae Ciachir, *Orașul București...*, p. 282

sensibile. G.G. Gheșov s-a împotrivit, invocând necesitatea primirii unui acord special din partea guvernului bulgar. Diplomatul G.G. Gheșov a afirmat că scopul declarat al conferinței era să încheie pacea și nu să stabilească statutul politic al Bulgariei. Chestiunea a fost lăsată în suspensie, deoarece era mai importantă discutarea punctului 1 din tratat, în formularea delegatului otoman, pe care C. Mijatović a acceptat-o direct. El și-a depășit sensibil instrucțiunile primite de la Belgrad care îi impuneau o poziție obstructionistă, dar era clar faptul că dorea o pace onorabilă și trainică. Ba chiar a declarat că ar fi primit telegrama cifrată, în care era notificat de Guvernul său să ceară din partea lui Madjid proiectul întreg al tratatului noaptea târziu, când hotărârea în această privință deja fusese luată. Așadar, diplomația sârbă a căutat să obțină tot ce putea mai mult dintr-o situație potrivnică Serbiei, înfrântă pe câmpul de luptă.

Ministrul Rusiei, contele Urusov, l-a avertizat pe C. Mijatović asupra îngrijorării țării sale față de pregătirile de război semnalate în Serbia. Urusov a subliniat că Alianța celor Trei Împărați nu admitea periclitarea păcii din partea Serbiei. În consecință, arăta diplomatul rus, atât Viena, cât și Petersburgul considerau că Serbia lucra împotriva propriilor interese dacă ignora ocazia unei păci onorabile. De asemenea, însărcinatul cu afaceri britanic, Sunderson, a venit cu informația confidențială că Bulgaria nu intenționa să revendice despăgubiri bănești din partea Serbiei. Guvernul de la Londra era neplăcut impresionat de târăgănarea consultărilor, pusă mai ales pe seama Serbiei. El avertiza, de asemenea, că aceasta se înșela

grav dacă spera în complicitatea Greciei. Anglia și Germania erau ferm hotărâte să anihileze orice eventuală inițiativă militară a flotei grecești. Europa era atât de iritată de atitudinea Serbiei încât, dacă ea nu va primi pacea, se putea foarte ușor pune în discuție chestiunea independenței sale. Probabil că Mijatović a fost serios intimidat de aceste presiuni, deloc menajante, fiindcă s-a prezentat la Madjid pașa pentru a se disculpa de întârzierea provocată. Delegatul otoman a ușurat într-un fel poziția Serbiei, prin poziția conciliantă față de aceasta. La fel și contele Tornielli s-a dovedit un bun prieten al Serbiei, sfătuindu-i pe participanți în vederea accelerării lucrărilor de pace.

Următoarea ședință oficială, a cincea, a fost cea din data de 3/15 februarie 1886. La început a fost luat în discuție articolul 2 al tratatului. C. Mijatović a solicitat prezentarea, în întregime, a proiectului bulgaro-otoman. G.G. Gheșov a ripostat, declarând că nu este autorizat a proceda astfel, decât în situația când și delegatul sârb ar prezenta, simultan, proiectul său. Mijatović a fost de acord, după insistențele părții otomane, să se treacă la discutarea pe articole, respectiv la elucidarea conținutului articolului 2 din proiectul bulgaro-otoman referitor la amnistierea reciprocă a celor compromiși în război. Acesta a fost acceptat de Serbia, cu remarca necesității amendării sale printr-o clauză referitoare la libertatea de întoarcere în patrie a cetățenilor sârbi expulzați în cursul războiului și trăind în Bulgaria. Gheșov a obiectat, în sensul că faptul urmează de la sine, din însăși împrejurarea păcii. Madjid a propus atunci ca punctul 2 să fie acceptat în forma inițială, iar problema ridicată de delegatul Serbiei

să constituie obiect al unui punct separat, urmând a fi discutat într-o întâlnire viitoare. Era adoptat astfel și punctul 2. Enunțul din preambulul actului, referitor la condiția politică a Bulgariei, urma să fie discutat într-o ședință separată.

Refuzul Serbiei de a veni cu propriile vederi de pace au trezit și reacții ale marilor puteri. Baronul Mayr și Sunderson au condamnat unanim poziția delegatului oficial sârb. Aceștia arătau că nu era corect a cere bulgarilor să își expună, de la început, tot ce gândesc în legătură cu înfăptuirea păcii și apoi Serbia să nu se supună aceleiași proceduri.

Serbia dorea să câștige timp pentru a-și realiza un plan dinainte stabilit. Astfel, Mijatović trebuia să insiste tot mai mult pentru înfățișarea proiectului bulgaro-otoman în formă integrală, pentru ca apoi să ceară 2 – 3 zile în vederea studierii textului, cu rezultat, bineînțeles, negativ. Urma apoi să fie avansat proiectul sârb al tratatului, pe care bulgarii ar fi trebuit să îl refuze. Însă ar fi expirat termenul de armistițiu, iar Serbia ar fi putut relua ostilitățile, având astfel un pretext chiar mai solid decât anteriorul.

C. Mijatović rezuma situația la trei posibilități procedurale pentru Serbia: a) a persevera în conformitate cu instrucțiunile de până acum și a se revendica proiectul părții celeilalte - fără a dezvălui propriul proiect elaborat; b) a avansa pe linia proiectului sârbesc, insistând ca acesta să fie singurul admis ca bază a tratativelor; c) a veni cu textul în redactare proprie, de la Belgrad așteptându-se doar un

semnal diplomatic (telegramă de confirmare) pentru adoptarea procedurii de urmat¹⁴⁹.

Partea bulgară își propusese: 1) nu admitea soluționarea diferendului Bregovo în lumina așteptărilor Serbiei, ci indirect, pe calea demarcației de frontieră, în baza situației de facto; 2) Bulgaria nu accepta extinderea acordului – în sensul încheierii și reglementării raporturilor comerciale; 3) Bulgaria voia să ridice problema despăgubirii de război pentru daunele pricinuite de agresiunea sârbă.

Revendicările Serbiei pentru baza de discuție a viitorului acord de pace erau următoarele: a) reîntoarcerea cetățenilor sârbi – rezidenți în Bulgaria – izgoniți în timpul războiului; b) oferirea clauzei națiunii celei mai favorizate pe seama produselor sârbești din partea Bulgariei; c) Bulgaria să accepte a asigura liniștea graniței comune; d) dărâmarea fortificațiilor Vidinului, considerate a reprezenta o amenințare a graniței de răsărit a Serbiei; e) amenajarea, în cel mai scurt timp posibil, a căilor ferate bulgare, în vederea racordării acestora cu cele sârbești; f) restituirea localității Bregovo către Serbia.

În cadrul celei de-a șasea ședințe din data de 5/17 februarie 1886, reprezentantul Serbiei propusese un text pentru articolul 3 al tratatului, referitor la refugiații de origine sârbă din Bulgaria. După o serie de discuții în contradictoriu, delegatul otoman a propus continuarea acestei chestiuni într-o ședință viitoare.

¹⁴⁹ Idem, *La conclusion de la paix ...* în “Revue des études sud-est européennes”, III, 3 – 4, București, 1965, p. 576.

Ideile și propunerile Serbiei au fost contracarate de energica atitudine și de acțiunea concertată a Marilor Puteri. În data de 6/18 februarie 1886, Madjid Pașa îi făcea cunoscută delegatului sârb recomandarea de a depune propriul proiect, deodată cu cel bulgar, în fața reprezentanților Puterilor Europene. Acestea vor trebui să delibereze și – în baza celor două propuneri – să reformuleze un act ce va rămâne definitiv. C. Mijatović și-a declinat și de această dată consimțământul pentru o asemenea formulă. Totuși era foarte îngrijorat de reflecția baronului Mayr, care observa că marile puteri sunt pe cale să își piardă răbdarea și să impună condițiile păcii, în forma dorită de ele.

Încă din 6/18 februarie 1886 în capitala Imperiului Rus, Sankt Petersburg, se conturase un puternic sentiment de nemulțumire față de Serbia care era acuzată că prin revendicările sale, ce au condus la inevitabile tergiversări, s-a ajuns la impasul conferinței de la București. Concluzia șefului cabinetului Rusiei, Giers, în fața ministrului Serbiei, era aceea că Serbia nu dorea de fapt să încheie pacea și că aceasta revendica Bregovo, dar nu admitea posibilitatea rectificării frontierei așa cum dorea Bulgaria. Sârbii doreau, totodată, clauza națiunii celei mai favorizate, fără a fi dispuși, la rândul lor, să o acorde Bulgariei, precum o acordaseră Austro-Ungariei. În aceeași zi, reprezentanții marilor puteri la București înaintau o notă colectivă de protest. Aceștia erau unanimi în a condamna refuzul delegatului sârb de a-și depune proiectul condițiilor de pace, în întregime și în același timp cu cel al delegatului Bulgariei. De aceea, ei

recomandau delegatului sârb să ceară, cât mai curând, pe cale telegrafică, noi instrucțiuni de la Belgrad pentru a se putea relua discuțiile¹⁵⁰.

În acele momente, omul politic sârb C. Mijatović se afla într-o situație extrem de dificilă, având de făcut față atât delegaților celorlalte state participante la conferință, cât și regelui Milan care, la 7/19 februarie 1886, l-a criticat pe trimisul său pentru afișarea unei conduite prea concesive, mai ales în ceea ce privește amnistierea celor compromiși în perioada războiului. Regele Milan se gândea în special la adversarii săi politici, precum cei din partidul radical, care s-au aflat o bună perioadă de timp în Bulgaria. Însuși C. Mijatović a fost deranjat de atitudinea obtuză a superiorilor săi și nu a ezitat să se pronunțe asupra conduitei de urmat în asemenea situație. El s-a arătat gata să-și părăsească postul, în caz că s-ar găsi de cuviință să fie eliberat din inițiativa celor ale căror interese le servea și s-ar fi găsit o persoană mai potrivită pentru această misiune.

Superiorii lui C. Mijatović de la Belgrad și-au schimbat atât părerea, cât și tonul față de activitatea acestuia, mai ales după ce au primit nota colectivă a marilor puteri. Această schimbare trebuie strâns corelată și cu ascensiunea rapidă la Belgrad a partidei filoruse, grupată în jurul reginei Natalia, aflată în conflict cu suveranul, a cărui reputație era în continuu declin. Neînțelegerile dintre Milan și Natalia s-au dezlănțuit dinaintea războiului sârbo-bulgar. Regina se arăta tot mai deranjată de repetatele infidelități ale regelui, iar Milan îi reproșa reginei sale rigiditatea. Așadar, regele austrofil și regina rusofilă erau în conflict

¹⁵⁰ Bogdan Catană, *op. cit.*, p. 140.

permanent. Ministrul român de la Belgrad, Emil Ghica, a notificat la București toate aceste detalii. Regina își încuraja apropiatii să-l constrângă pe regele Milan să abdice în favoarea fiului său minor, Alexandru, și a Consiliului de Regenți (compus din regina Natalia, politicienii de rang înalt Jovan Ristić și M. Piroćanac).

În cadrul celei de-a șaptea ședințe oficiale, din data de 10/22 februarie 1886, se va constata o schimbare majoră în atitudinea părții sârbe. Aceasta a venit cu proiectul complet și deodată cu ceilalți parteneri. Diplomatul sârb a primit ordin din partea guvernului său să depună imediat proiectul țării sale. Când s-a dat citire proiectului sârbesc, care cuprindea un articol unic și care prevedea restabilirea stării de pace între Serbia și Bulgaria, aceasta a constituit o mare surpriză. Reprezentanții Serbiei și Bulgariei au cerut o amânare de câteva zile, pentru a se consulta cu propriile guverne. Toată lumea se așteptase la o înșiruire mult mai consistentă de revendicări din partea Serbiei. Toți delegații fac referiri, în luările lor de cuvânt, la numeroasele puncte comune din variantele lor de tratat¹⁵¹.

Ședința a șaptea va fi reluată în data de 13/25 februarie 1886, prilej cu care are loc o tot mai evidentă apropiere între punctele de vedere sârb și bulgar. Reprezentantul Bulgariei a înaintat propunerea sa de pace, ce consta în contopirea celor două articole asupra cărora se realizase până în acel moment un consens. Era vorba despre restabilirea păcii și amnistierea compromișilor. C. Mijatović nu a fost de acord

¹⁵¹ Miodrag Milin, *Sources diplomatiques serbes ...*, p. 364.

deoarece, în urma prezentării proiectului său, acesta nu și-ar mai fi avut rostul. Reprezentantul Serbiei a insistat să fie acceptat proiectul cu articol unic, cerându-le celor prezenți să sprijine propunerea sa. La această propunere Gheșov nu a mai dat un răspuns clar, iar Mijatović a tergiversat luarea unei decizii, afirmând în continuare că nu are încă instrucțiuni din partea guvernului său pentru semnarea tratatului în forma propusă de Turcia și sprijinită de Bulgaria. Ședința s-a încheiat cu observația reprezentatului Turciei, care arăta că, în toate discuțiile purtate referitor la principatul Bulgariei, nu au fost folosite toate calificativele ce îi fuseseră acordate acestuia, așa cum rezultă din actul final al Congresului de la Berlin. El se referea aici la situația de suzeranitate a Porții față de Bulgaria, adăugând în final faptul că omisiunea numelui complet cu care era desemnată Bulgaria la Berlin, nu va duce de fapt la nici o schimbare a relațiilor dintre Imperiul Otoman și Bulgaria.

Soluția a fost găsită tot de reprezentantul otoman, Madjid-pașa, în cadrul penultimei ședințe, a opta, din 18 februarie/2 martie 1886. Acesta a remarcat că, de fapt, cele două proiecte, sârb și bulgar, au și elemente comune. De aceea important era ca ceea ce se găsea comun să fie valorificat sub forma unui nou și definitiv proiect de pace. Dovedindu-se un om de inițiativă, delegatul otoman a și înfățișat un nou proiect din partea Porții, care încerca să concilieze cele două puncte de vedere. Proiectul otoman a suferit și el în cadrul discuțiilor unele mici modificări, iar reprezentantul Turciei s-a dovedit dispus să-l și semneze imediat, având în acest sens și împuternicirea

guvernului său, dar cu condiția ca și C. Mijatović să procedeze la fel¹⁵².

În finalul negocierilor, Mijatović a precizat că reprezentanții marilor puteri au insistat ca el să uzeze de întreaga sa influență pe lângă guvernul său, pentru evitarea oricăror dificultăți în acceptarea textului propus. El remarca, de asemenea, moderația și înțelepciunea cu care bulgarii își însușeau recomandările marilor puteri și își exprima convingerea că Serbia își dădea seama că nu putea păși într-un război fără a risca cea mai mare primejdie pentru dinastia națională și chiar pentru existența ei statală. În opinia sa, proiectul tratatului, în forma la care se ajunsese, se dovedea onorabil pentru regatul sârb, dar și de astă dată a mai cerut o minoră modificare.

În consecință, C. Mijatović făcea un apel insistent către guvernul de la Belgrad pentru a accepta acest proiect al otomanilor. Răspunsul pozitiv primit de la Belgrad a dus la semnarea păcii de la București la 19 februarie/3 martie 1886. Această ultimă ședință, a noua, a fost una dedicată numai semnării tratatului. La ora 13.00, delegații au declarat închise lucrările conferinței¹⁵³.

Tratatul de pace semnat la București este unul extrem de simplu și concis. El se compune dintr-un preambul, care îi prezintă pe delegații celor trei state participante la negocieri, și tratatul propriu-zis, compus dintr-un articol unic. Acesta restabilește pacea între Regatul Serbiei și Principatul Bulgariei, chiar din data semnării tratatului. El mai prevedea că documentele

¹⁵² Idem, *Relații politice româno-sârbe...*, p. 152.

¹⁵³ Nicolae Ciachir, *Orașul București ...*, p. 283.

prin care fiecare stat ratifica respectivul tratat vor fi schimbate la București în termen de 15 zile¹⁵⁴.

În privința prelungirii discuțiilor, ziarul *Românul* arăta, la 22 februarie 1886, că principalele cauze au constat în existența alianțelor încheiate între statele balcanice, intervenția aproape constantă a marilor puteri, mai ales a Austro-Ungariei și Rusiei, și, nu în ultimul rând, a Greciei care se afla în continuare pe picior de război.

Cu prilejul ultimei ședințe, delegatul Turciei s-a arătat mulțumit de încheierea păcii și a ținut să mulțumească României în mod deosebit pentru rolul avut în finalizarea pozitivă a acestui eveniment care tulburase liniștea în Balcani. Ceilalți doi delegați, ai Serbiei și Bulgariei, s-au alăturat și ei spuselor reprezentantului Turciei.

Ziarul *Românul* vorbește, în numărul său din 5 martie 1886, despre prânzul oferit pe 4 martie 1886 de ministrul român de externe, Mihail Pherekyde, în cinstea delegaților la tratative, unde au fost invitați și alți diplomați străini din București. La 7 martie 1886, același ziar arăta că delegații au ieșit de la conferință cu ramura de măslin și încheia prezentând spusele acestora cum că *bucuria noastră ... ar fi și mai mare, dacă liniștea ar dura cât se poate mai mult.*

Totuși, singurul element pozitiv în Pacea de la București din 19 februarie/3 martie 1886 nu a fost atât rezolvarea unei părți a Chestiunii Balcanice (diferendul sârbo-bulgar), cât diminuarea influenței Rusiei în Balcani. În primul rând, Rusia a fost nemulțumită de faptul că Prințul Battenberg, care se bucurase anterior

¹⁵⁴ Bogdan Catană, *op. cit.*, p. 154.

de sprijin rusesc, nu a avut acordul Rusiei în problema unirii Bulgariei cu Rumelia Orientală. Încercând să submineze poziția lui Aleksandr Battenberg, Rusia nu a făcut decât să se ajungă la al doilea element defavorabil pentru Petersburg și anume venirea pe tronul Bulgariei a lui Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha, deci o dinastie de proveniență germană, care apropia Bulgaria de Germania și Austro-Ungaria, influența rusă devenind aproape simbolică.

Așadar, în vecinătatea de sud a României, Austro-Ungaria se va întări și acest fapt se va constata cât de nefast a fost cu ocazia luptelor din Primul Război Mondial, când Bulgaria și Imperiul Otoman erau aliatale ale Puterilor Centrale, România aliindu-se în extemis cu Antanta în vara anului 1916¹⁵⁵.

Așadar, înțelepciunea și priceperea Regelui României, Carol I, au dus la gestionarea cu succes a uneia din crizele majore ale Balcanilor. Carol I a înțeles că nu putea face o uniune cu Bulgaria fără să deranjeze Marile Puteri. Alianța secretă cu Puterile Centrale ar fi devenit practic publică, iar nici el și nici partenerii săi nu doreau acest lucru. Drumul către independență al Bulgariei avea să mai aibă de parcurs aproape un sfert de veac până la materializarea sa, în anul 1908¹⁵⁶.

Ultimii ani ai veacului al XIX-lea au cunoscut un complicat joc de șah în Balcani. Fiecare stat balcanic a început să îl suspecteze pe celălalt de provocări, ba chiar unele state au încercat să creeze alianțe

¹⁵⁵ Nicolae Răzvan Mitu, *Liberalismul din Serbia și Bulgaria până la sfârșitul primului război mondial*, Editura Aius, Craiova, 2009, p. 152.

¹⁵⁶ *Ibidem* p. 154.

conjuncturale, căutând să capaciteze aliații pentru interesul statului inițiator al alianței de moment. A început o cursă de căutare a unor favoruri din partea Marilor Puteri. Bulgaria și Serbia urmăreau extinderi teritoriale, dar și eliberarea conaționalilor care trăiau în imperiile vecine. România sprijinea cauza aromânilor din Balcani, cauza românilor din Austro-Ungaria și era atentă ca escaladarea situației din Balcani să nu o surprindă nepregătită. În mod clar, Bulgaria dorea și părți din Dobrogea, fiindcă bulgarii erau, de exemplu, cea mai importantă comunitate din orașul Tulcea și zona învecinată.

Perspectiva unui război franco-german a determinat Rusia să-și intensifice acțiunile de atragere a României și Bulgariei în sfera sa de influență. Premierul I.C. Brătianu deținea informații că mai mulți agenți ruși acționau pe teritoriul României, ca negustori și meșteșugari, cu scopul de a pregăti terenul propice creării unei federații balcanice sub egida Rusiei. Pe fondul agitației europene, Rusia a proiectat o revoltă a bulgarilor, în februarie 1887, combinată cu o insurecție militară la Rusciuk și Silistra. În Rusia, exista așa numita mișcare *nihilistă*, care își propunea distrugerea barierelor dintre bogați și săraci, prin generalizarea fraternizărilor în masă, un prim pas spre internaționalismul bolșevic de la începutul secolului XX.

În acest cadru s-a pus chiar problema unei *federații balcanice*, principalii inițiatori fiind reprezentanții panslavismului rusesc, așa-numiții *narodnici*. Primii socialiști din România, de origine rusă sau bulgară, au răspândit ideea unui stat balcanic

federal, în revista *Svoboda - Libertatea*¹⁵⁷: *Toate națiunile balcanice ar trebui să se unească pentru înfrățirea și alcătuirea unei confederații libere: bulgari și sârbi, români și greci, dați-vă mâna unul altuia.*

La 9 august 1886, detronarea prințului Aleksandr Battenberg, la un an după istorica uniune dintre Bulgaria și Rumelia, a condus către o tentativă de realizare a unei uniuni româno-bulgare sub egida regelui Carol I al României. Regența formată din Stambulov, Karavelov și Mutkurov a început demersurile pentru a oferi tronul bulgar regelui Carol I.

Acest important episod al relațiilor româno-bulgare a avut următoarea desfășurare cronologică: în urma declanșării mișcării de independență a lui Aleksandr von Battenberg în Bulgaria, mai mulți funcționari ruși și filo-ruși sunt îndepărtați din posturi cheie, între 1885-1887, iar în luna iunie 1886, chiar Aleksandr von Battenberg i-a propus regelui Carol proiectul de unire româno-bulgară.

La 9 august 1886, Rusia a orchestrat detronarea lui Battenberg, care, cu o mică suită, a fost dus la Reni, în Basarabia de Sud. La 16 august a avut loc contra-revoluția lui Ștefan Stambulov, care l-a reinstaurat pe von Battenberg, eliberat de ruși la insistențele guvernului britanic. Din cauza primirii lui Battenberg la București, la 17 august, Rusia a pus la cale asasinarea lui I.C. Brătianu, eșuată la 4 septembrie 1886.

În urma acțiunilor de spionaj întreprinse de Zamfir Arbore, la legația rusească din București, ale căror rezultate au fost publicate în revista *Telegraful*, acțiunile Rusiei au fost demascate. Replica rusă nu a

¹⁵⁷ Miodrag Milin, *Relații politice româno-sârbe...*, p. 159.

întârziat, iar în martie 1887, omul de legătură al guvernelor bulgar și român, prefectul din Rusciuk, Mantov, a fost ținta unui atentat. Anterior, în 1886, Rusia a rupt relațiile diplomatice cu Bulgaria, timp de 10 ani.

La 10 - 22 iunie 1887, Rusia cerea ultimativ României să nu accepte oferta bulgară de constituire a statului dualist româno-bulgar. Carol I a aflat, în urma interceptării corespondenței secrete, că Franța sprijinea Rusia să-și păstreze influența în Balcani. În consecință, Carol I și-a consultat aliații din Tripla Alianță (Austria și Germania) și, aflând că Rusia le avertizase că va interveni militar în România și Bulgaria, a comunicat țarului Rusiei, la 15 iunie 1887, că va refuza să fie rege al statului româno-bulgar la a cărui naștere se lucra, fără acordul său. Criza a luat sfârșit prin medierea Austriei și Germaniei, care au sugerat că Bulgaria putea fi condusă de prințul Ferdinand de Saxa Coburg, la 7 iulie 1887¹⁵⁸.

Ideea statului româno-bulgar a venit din dorința de a pune capăt influenței Rusiei în Balcani. Un stat care să controleze malul de vest al Mării Negre, pe model dualist austro-ungar, cu români în posturile guvernamentale cheie, putea influența decisiv soarta Balcanilor, prin realizarea unei coaliții cu grecii și sârbii.

Deși sprijinită cu entuziasm de elita bulgară, uniunea nu a avut loc, deoarece Carol I nu dorea implicarea României într-un război cu Rusia, întrucât ar fi expus alianța cu Puterile Centrale, ținută în secret, antrenând, totodată, Balcanii într-un conflict general.

¹⁵⁸ Bogdan Catană, *op. cit.*, p. 155-157.

CAPITOLUL IV

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ȘI CHESTIUNEA BALCANICĂ ÎN PERIOADA 1887-1910

Intervalul dintre Pacea din 1886 de la București și obținerea independenței de către Bulgaria în 1908, respectiv ultima prelungire a Tratatului din 1883, a fost marcat de disputele diplomatice dintre România și Austro-Ungaria legate de rezervele față de prelungirea condițiilor din Tratatul din 1883, consemnate inițial. Se va ajunge, la un moment dat, ca din momentul expirării primului termen și până la încheierea unui nou tratat, să existe un hiatus. Acest hiatus era reprezentat, evident, de faptul că D.A. Sturdza nu dorise să își asume *ab initio* aceleași angajamente asumate în anul 1883 de Ion C. Brătianu, mai ales că situația românilor din Ardeal era nesigură. Practic, D.A. Sturdza voia să fie sigur dacă poziția suveranului român era aceeași cu cea din 1883 și dacă acesta dorea să mențină relațiile cu Puterile Centrale, pe fondul agravării comportamentului guvernului maghiar, parte a guvernului dualist austro-ungar, față de populația românească din Ardeal. În plus, au loc Petiția

Memorandum-ului și procesul memorandiștilor care au produs destul răsunet în Europa, minând și mai mult relațiile și așa sensibile între Viena și București, pe care Berlinul nu mai reușea să le redreseze decât foarte greu.

Perspective diplomatice externe și românești privind Chestiunea Balcanică

În Balcani, anul 1864 marcase apariția primelor școli susținute de București pentru aromâni. În perioada următoare, popoarele oprimate din Balcani s-au răsculat de mai multe ori. Aromânii au început să aibă propriile școli și biserici, dar a apărut un conflict între cei ce doreau să lupte pentru originea lor latină și cei ce doreau să păstreze orientarea culturală grecofonă. Conflictele au avut de multe ori urmări violente, sângeroase, concretizate și în pagube materiale și culturale irecuperabile¹⁵⁹.

La 31 ianuarie/12 februarie 1887, Lascelles, trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar britanic la București, îl informa pe secretarul de stat pentru Afacerile Externe ale Marii Britanii, marchizul Salisbury, despre: audiența oficială acordată de regele României pentru a primi scrisorile de acreditare ale diplomatului britanic; situația din Principatul Bulgariei; convingerea Regelui că, în pofida neînțelegerilor franco-germane, pacea va fi menținută în Europa. În eventualitatea unui război între Franța și Germania, Regele era sigur că ultima va fi victorioasă, însă în eventualitatea unui război între Imperiul Rus și Imperiul Austro-Ungar, chiar dacă poziția diplomației

¹⁵⁹ Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi în România, 1881-1914*, Editura Universitaria, Craiova, 2009, II doc. 61.

de la București ar fi extraordinar de dificilă, va adopta o atitudine de strictă neutralitate¹⁶⁰.

La 30 martie/11 aprilie 1887, același diplomat trimitea o corespondență importantă marchizului Salisbury, secretar de stat pentru Afacerile Externe ale Marii Britanii, despre o posibilă candidatură a Prințului de Neuwied, cumnatul suveranului român, la tronul de la Sofia.

La 26 iulie/7 august 1887, un nou raport diplomatic informa despre dorința Rusiei ca premierul Brătianu să fie demis, încurajând eforturile opoziției conservatoare din România și despre complicațiile pe care le-ar avea cumnatul regelui român la Sofia.

În data de 10/22 august 1887, secretarul de stat pentru Afacerile Externe ale Marii Britanii primea de la diplomatul britanic acreditat în capitala României, sinteza-raport a discuțiilor purtate de acesta cu suveranul român la Castelul Peleş referitoare la situația de la Sofia și la lipsa de influență și popularitate de care se avea parte acolo cumnatul suveranului român.

Din București, în data de 14/26 mai 1888, Frank C. Lascelles, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar britanic în România, trimitea un nou raport către Marchizul Salisbury, secretar de stat pentru Afacerile Externe ale Marii Britanii, despre anumite sume de bani utilizate de Comitetele panslaviste care activează în România.

La 1/13 septembrie 1888, însărcinatul cu afaceri al Legației britanice în România, J.G. Kennedy, informa despre vizita Reginei Natalia a Serbiei la București și Sinaia.

¹⁶⁰ *Ibidem*, doc. 62.

La 15/27 noiembrie 1888, secretarul de stat al Afacerilor Externe din Marea Britanie, primea de la București, un amplu raport despre viziunea guvernului de la București în legătură cu explozia panslavismului în Bulgaria și Serbia, ceea ce însemna o creștere a influenței Rusiei în Balcani.

La 18/30 martie 1889, întrevvederea cu suveranul român și discuția referitoare la consolidarea poziției sale în țară; abdicarea Regelui Milan și situația Serbiei, au făcut obiectul unui alt raport diplomatic trimis de la București la Londra.

La 6/18 august 1889, diplomatul englez de la București informa centrala diplomatică despre preparativele întreprinse la Sofia în favoarea proclamării independenței și a Regatului, precum și atitudinea diplomației ruse.

La 19/31 august 1889, secretarul de stat pentru Afacerile Externe ale Marii Britanii primea un raport despre impresiile suveranului român asupra situației din Europa unde fusese în vizită. La acestea se adăugau informații despre: vizita Împăratului Wilhelm al II-lea în Anglia și primirea cordială rezervată; situația de la Sofia și Belgrad; convingerea suveranului român că, în eventualitatea unui război sârbo-bulgar, cei care vor avea câștig de cauză vor fi bulgarii; satisfacția suveranului român legată de situația politică internă și externă¹⁶¹.

La 20 februarie/4 martie 1890, diplomația engleză de la București raporta viziunea oficialilor români față

¹⁶¹ *Ibidem.*

de criza bulgară și situația de la Berlin, unde a avut loc triumful socialiștilor în alegeri.¹⁶²

Pentru anul 1895, rețin atenția o serie de rapoarte diplomatice despre temerea cercurilor politice de la București față de situația din Balcani, răcirea relațiilor româno-bulgare, presupuse intrigi rusești și bulgare în Dobrogea, pericolul de escaladare a tensiunilor din Balcani și îngrijorarea oficialilor de la București față de *problema macedoneană*. Erau punctate și tensionarea relațiilor româno-bulgare, dar și propaganda rusă și bulgară în Dobrogea.

În 1896, diplomația britanică de la București puncta întrevederea cu premierul D.A. Sturdza, când britanicii și-au exprimat poziția oficială de a menține statu quo-ul în răsăritul Europei și integritatea statului otoman

Anul 1897 cunoaște și el evenimente esențiale aflate în atenția diplomației britanice precum: satisfacția diplomației austro-ungare și a celei rusești în privința atitudinii rezervate a României față de conflictul greco-turc; întrevederea dintre suveranul român și reprezentantul otoman la București; relațiile excelente existente între Constantinopol și București, informațiile despre zvonurile nefondate, privind proclamarea independenței Bulgariei¹⁶³.

În anul următor, 1898, diplomații britanici de la București au raportat informații despre întrevederea cu reprezentantul rus la București, decanul Corpului diplomatic și restabilirea influenței rusești în Peninsula Balcanică.

¹⁶² *Ibidem*, doc. 65-85.

¹⁶³ *Ibidem*, doc. 115-211.

În 1899, afirmațiile reprezentantului rus, potrivit cărora diplomația de la Sankt Petersburg a avertizat Sofia să nu ocupe Macedonia, cooperarea anglo-rusă în ceea ce privește problema cretană, interesele statului român în Balcani, care sunt legate de populația aromână din Macedonia, opinia ministrului rus că, în eventualitatea ocupării Macedoniei de către Sofia, Bucureștiul este interesat în a obține o compensație de-a lungul frontierei de sud a Dobrogei, au făcut obiectul unui raport diplomatic trimis de la București la Londra.

Se observă exactitatea și meticulozitatea relatărilor din rapoartele diplomatice ale britanicilor acreditați la București. Aceasta demonstrează că diplomații britanici își creaseră un sistem atent și riguros de relații în societatea românească, până la înaltele cercuri ale puterii de la București, reușind să raporteze chiar și cele mai detaliate informații despre politica externă românească.

Britanicii monitorizau intențiile Rusiei de a influența politica în Balcani, planurile expansioniste ale bulgarilor (inclusiv acțiunile Sofiei în Dobrogea), temperările venite de la Petersburg și chiar planurile guvernului de la Sofia de proclamare a independenței. Totodată, diplomații britanici observaseră bunele relații dintre România și Imperiul Otoman.

Problema identității aromânilor ca parte a *Chestiunii Balcanice*

Diplomația de la București a căutat să monitorizeze în permanență chestiunea aromânilor din Balcani, pentru a fi capabilă să urmărească atent situația din Macedonia în întregul său și care părea să

escaladeze spre un posibil conflict care viza împărțirea sa între statele și popoarele vecine cu Macedonia, adică grecii, sârbii, bulgarii. Aromânii aveau un ascendent latin incontestabil, făceau parte ca și românii din ramura latinității orientale, ruptă de penetrația slavă din secolul VII p.Chr.

Așadar, România continua să îi sprijine pe aromâni, cultural și căuta să se implice inclusiv pe plan politic. Nu avea graniță comună cu Macedonia, dar pericolul bulgar care amenința Dobrogea determina o atenție sporită la București.

România era, de asemenea, profund nemulțumită de trasarea frontierei româno-bulgare din Dobrogea, după 1878, și căuta în permanență să obțină ceea ce contele Waddington îi promisese la Tratatul de la Berlin, adică o compensare în Dobrogea de Sud pentru pierderea Basarabiei de Sud. Evident compensația era una meritată, dar, pe de altă parte, România dorea să ofere cumva și un teritoriu aromânilor din Balcani care ar fi dorit să se strămute din cauza persecuțiilor la care erau supuși din partea Bulgariei și Greciei.

Așadar, chestiunea propusă de Waddington venea ca o mânășă diplomației românești care urmărea, nu numai să controleze posibilul cap de pod de la Silistra (unde se dorea construirea unui pod peste Dunăre, între România și Bulgaria, deoarece acolo conformația solului și rezistența terenului în fața eroziunii apelor Dunării o permiteau), ci și să obțină un teritoriu pe seama Bulgariei, iar aceasta la rândul său s-ar fi putut extinde în Macedonia, în cazul unui conflict balcanic.

Anul 1899 este, de asemenea, prolific pentru informările britanicilor de la București trimise la

Londra. Rapoartele diplomatice informau despre: convorbirile cu reprezentantul francez la București, care îi împărtășește diplomatului britanic opiniile suveranului român în ceea ce privește situația din Balcani; convingerea regelui român că pacea va fi menținută și ca urmare a intervențiilor Marilor Puteri la Sofia și Constantinopol; situația politică de la Viena și Pesta; fricțiunile cu Guvernul maghiar ca urmare a acțiunilor arbitrare ale acestuia față de românii transilvăneni; declarațiile ministrului român de Externe în fața Camerei deputaților referitoare la politica Guvernului liberal; interesele statului român în regiunea Macedoniei și subvenționarea școlilor române din Brașov¹⁶⁴.

Și în 1900 au fost o serie de evenimente de interes pentru diplomația britanică: asasinarea la București a profesorului aromân Ștefan Mihăileanu de către un bulgar, membru al Comitetului macedonean din Sofia; întvederea cu noul ministru român de Externe, Alexandru Marghiloman, privind asasinarea profesorului Mihăileanu; solicitarea diplomației române adresată Guvernului bulgar privind instituirea unei anchete judiciare asupra Comitetului macedonean din Sofia, implicat în asasinat; refuzul Guvernului bulgar în acest sens și avertismentele guvernanților români în sensul adoptării de măsuri restrictive și a expulzării cetățenilor bulgari din țara noastră au fost de asemenea surprinse în corespondența britanică¹⁶⁵.

¹⁶⁴ *Ibidem*, doc. 116-121.

¹⁶⁵ *Ibidem*, doc. 123-134.

Alte informații importante surprinse în rapoartele anului 1900 de către britanici se referă la: exacerbarea conflictului româno-bulgar în urma refuzului Guvernului de la Sofia de a lua măsuri împotriva Comitetului macedonean; articolele violente din presa română la adresa Sofiei; apelul Guvernului român la suportul Marilor Puteri în soluționarea acestei chestiuni. Alte informații priveau afirmațiile ministrului de Externe, Alexandru Marghiloman, conform cărora diplomația germană și austro-ungară susțin Guvernul român în disputa cu Sofia și poziția diplomației de la Sankt-Petersburg în această privință.

Diplomația britanică era la curent cu problema asasinării profesorului Mihăileanu și cu susținerea României de către Austro-Ungaria și Germania. Acestea susțineau doleanțele României, ca Bulgaria să desființeze Comitetul Macedonean și să ancheteze implicarea acestuia în mișcările subversive antiromânești. Britanicilor nu le scăpa nici adâncirea crizei dintre România și Guvernul maghiar în privința Ardealului.

Diplomația de la București se arăta interesată de o eventuală cooperare între Berlin și Londra, ceea ce ar fi putut diminua influența rusă în creștere în Balcani și o întărire a rolului Triplei Alianțe pentru a se păstra statu-quo-ul în Balcani.

În 1901, diplomații britanici informaseră Londra despre întrevederea cu Regele Carol I având drept subiect de discuție: relațiile tensionate dintre România și Bulgaria; afirmația Regelui că România nu va tolera un stat bulgar extins; convorbirile cu ministrul român de externe în același sens; convingerea Guvernului

român că există un plan al Comitetului macedonean de la Sofia de alipire a celei mai mari părți din Macedonia la statul bulgar; asigurările date de diplomația de la Viena și cea de la Berlin privind susținerea țării noastre. interesele franceze și britanice în țara noastră și în Peninsula Balcanică; alianța franco-rusă și suportul Guvernului francez în privința politicii rusești în Europa de Sud-Est; interesele Rusiei, care nu sunt în favoarea constituirii unei Confederații balcanice au fost de asemenea obiectul unui alt raport diplomatic.

Anii 1902-1905 au fost amplu analizați de către diplomații britanici aflați la post în România. Au fost trimise detalii importante despre: proiectul unei vizite a regelui român la Sofia; succesul vizitei regelui Carol peste Dunăre; nota ministrului român de externe adresată reprezentanților săi în străinătate, potrivit căreia Guvernul este interesat de bunăstarea populației aromâne din Macedonia și de menținerea aici a status quo-ului; numărul populației aromâne, care nu este mai mare de 100.000; aprecierea diplomatului britanic conform căreia statul român, în eventualitatea constituirii unei Bulgarii Mari, va căuta o compensație teritorială, probabil de-a lungul frontierei de sud a Dobrogei.

Alte rapoarte priveau: întrevvederea cu suveranul român care este optimist în legătură cu situația din Bulgaria și pesimist în legătură cu situația din Ungaria; satisfacția privind atitudinea Sankt-Petersburg-ului și Vienei față de Bulgaria; politica de maghiarizare a Guvernului de la Pesta - Arhiducele Franz Ferdinand ar

fi fost ostil aspirațiilor maghiare și favorabil românilor, germanilor și slavilor din Ungaria¹⁶⁶.

În anul 1903, populația aromână a luat parte activ la răscoala macedoneană - revoluția Ilinden, îndreptată contra administrației otomane. În bătălia de la Crușevo (astăzi în Macedonia de Nord), răsculați aromâni comandați de revoluționarul emblematic aromân Pitu Guli, au dus o luptă grea timp de o zi întreagă înfruntând armata otomană mult superioară ca oameni și dotare. Diplomații României au făcut un lobby puternic la Constantinopol, iar Sultanul Abdul Hamid al II-lea a oferit recunoașterea vlahilor ca o minoritate distinctă în Imperiul Otoman și le-a acordat drept la educație și slujbă religioasă în limba maternă. Iradeaua a fost dată la 10/23 mai 1905, această zi devenind ulterior, până în zilele noastre, ziua internațională a aromânilor.

Revoluția Junilor Turci a permis aromânilor să participe la viața politică din Imperiul Otoman. Doi aromâni au prins câte un loc în Parlamentul Otoman și apoi au avut demnități publice importante. Totuși, în intervalul 1912-1913, războaiele balcanice care au dus la împărțirea Macedoniei, au determinat încetarea efectelor Iradelei, pentru că statele care au preluat teritoriile locuite de aromâni nu au mai recunoscut Iradeaua.

Aromânii au ajuns să fie parte a conflictelor balcanice luptând în statele în care trăiau, uneori, unii împotriva celorlalți.

¹⁶⁶ Ștefan Cătălin Trofin, *Relațiile româno-britanice în perioada 1904-1916*, UAIC, Iași, 2016, rezumatul tezei de doctorat, p. 8.

Grecii au avut, inițial, o atitudine antiromânească, dar considerând că România îi putea ajuta în propriile lor aspirații balcanice au decis să mai îndulcească persecuția aromânilor, deși atacurile din presa elenă au continuat.

Și în 1904, diplomații britanici urmăreau: eforturile Guvernului român de a obține din partea Sultanului recunoașterea independenței bisericii române din Macedonia - este arătată opoziția Patriarhului de la Constantinopol; eforturile românești de a obține o înțelegere cu Guvernul turc în vederea folosirii limbii române în bisericile și școlile din Macedonia; satisfacția ministrului român de Externe, Ion I. C. Brătianu, în legătură cu suportul britanic la Constantinopol¹⁶⁷.

În anul 1905 sunt prezentate: tensionarea relațiilor greco-române; persecuțiile la care erau supuși aromânii din Macedonia de către greci; excomunicarea de către Patriarhul grec a aromânilor; măsurile coercitive pe care România le va lua în cazul în care nu vor înceta persecuțiile; articole apărute în presă privind mișcarea panelenică au făcut obiectul unui alt raport diplomatic.

Imperiul Otoman pierduse Serbia, își încetase suzeranitatea (fie ea simbolică) asupra României, păstra o suzeranitate asupra Bulgariei și Rumeliei Orientale, controla formal Bosnia-Herzegovina, pierduse Ciprul, în favoarea Marii Britanii, și Dobrogea, în favoarea Rusiei, care, la rândul său, o schimbase cu județele din Sudul Basarabiei, pe care le preluase de la România, oferindu-i, la schimb, Dobrogea (nu fără emoții și peripeții),

¹⁶⁷ Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi*, II, doc. 199-205.

pierduse porturile Kars, Ardahan și Batumi, însă mai stăpâna efectiv Albania și Macedonia.

Practic, Imperiul Otoman trebuia să își refacă imaginea de autoritate politică în posesiunile non-otomane pe care le deținea. Factorii de decizie de la Constantinopol erau conștienți că Serbia, Bulgaria și Grecia nu vor ezita să reia agitațiile naționaliste în Macedonia, fiindcă Bulgaria își dorea independența, dorea Rumelia Orientală și, evident, o felie cât mai mare din Macedonia. Tocmai acesta este contextul în care Imperiul Otoman a luat o decizie curioasă, dar de înțeles pentru strategia sa, tot în plan cultural, aceea de a-i recunoaște pe latinofonii din Balcani ca etnie separată de greci și bulgari.

Imperiul Otoman mai controla și Insula Adakaleh pe Dunăre (în dreptul Orșovei), aflată sub protectoratul Austro-Ungariei, unde trăiau în deplină autonomie câteva sute de turci, care aveau relații prietenești cu România. Imperiul Otoman știa că România este o potențială țintă în fața Rusiei și a decis să cultive relații de prietenie, fiindcă practic nu mai aveau nimic în litigiu, în afară de latinofonii din Macedonia, supuși unui tratament puternic discriminatoriu de către grecii și bulgarii în mijlocul cărora trăiau (nu aveau biserici și școli, iar autoritățile otomane, de regulă, nu interveneau în autonomia internă a comunităților creștine).

Astfel, Sultanul Abdul Hamid al II-lea (1876-1906) a decis să dea curs inițiativelor românești de sprijinire a latinofonilor din Macedonia. Desele atrocități grecești asupra comunităților latinofone au fost raportate

sistematic de diplomația românească la Constantinopol¹⁶⁸.

Grecia și România chiar ajunseseră să rupă relațiile diplomatice bilaterale din cauza *Afacerii Zappa*, iar chestiunea latinofonilor era și ea una deosebit de spinoasă. Diplomația de la București a decis să aibă o atitudine mult mai activă în fața autorităților otomane. România era nemulțumită că nu primise Silistra și de faptul că Bulgaria fusese avantajată la stabilirea frontierei dobrogene. În plus, românii timoceni (inclusiv din regiunea Vidinului) erau persecutați, ceea ce era un motiv de disensiune și între români și bulgarii autonomi¹⁶⁹.

Tot în cadrul evenimentelor notabile ale anului 1905 ar trebui prezentată și implicarea Londrei în acordarea de către Constantinopol a drepturilor pentru aromânii din Macedonia. Astfel, britanicii încercau să se implice în sprijinul României pentru ca, la un moment dat, să își poată impune unele interese sau să își materializeze scopuri de politică externă, pe termen mediu și lung.

Un pas important în direcția reglementării situației latinofonilor din Balcani a fost făcut în februarie 1905, când ministrul de externe român, Titu Maiorescu, obținuse acordul formal al Porții pentru înființarea Consulatului românesc de la Ianina (Epir), însă inițiativa românească s-a lovit de refuzul categoric al ministrului grec de externe, Gryparis. În același an, grecii au săvârșit noi atrocități la adresa latinofonilor

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ Ileana Bulz, *Anglia, România și sud-estul Europei (1878-1914)*, Teză de doctorat, Iași, 1999, p. 79.

din Macedonia și Epir. Diplomația de la București a amenințat chiar că își va rechema reprezentantul diplomatic de la Constantinopol, dacă autoritățile otomane nu puneau capăt atrocităților grecești. Așadar, Constantinopolul putea să contrabalanseze ostilitatea latentă bulgară, sârbă și greacă, îmbunătățind relația cu România¹⁷⁰.

Astfel, sub influența intenției declarate a ministrului român la Constantinopol, diplomatul Alexandru Emil Lahovari, de a-și părăsi postul diplomatic în maxim 10 zile, Iradeaua pentru aromâni a fost dată cu data de 10/22 mai 1905 și cu sigiliul imperial (turga) al sultanului otoman Abdul Hamid al II-lea¹⁷¹.

Iradeaua respectivă era destinată comunităților de aromâni care beneficiau de autonomie internă, de auto-administrare locală, de educație și drepturi confesionale conform etniei și confesiunii aromânilor. Așadar, au fost autorizate școlile și bisericile specifice pentru aromâni. Sultanul a emis și „teșchereaua”, adică actul normativ cu instrucțiuni pentru autoritățile otomane. Sultanul a dat o proclamație care confirma înlesnirile date de această Iradea, confirmate de „teșcherea”.

Mihail Pocletaru, profesor la Bitolia, azi în Macedonia de Nord, a compus un imn de laudă adresat sultanului Abdul Hamid al II-lea¹⁷².

¹⁷⁰ Șerban Rădulescu-Zoner, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 13.

¹⁷¹ Nicolae Pepene, *op. cit.*, p. 1-2; Adina Berciu-Drăghicescu, *Iradeaua imperială din 9/22 mai 1905* <https://www.art-emis.ro/istorie/iradeaua-imperiala-din9-22-mai-1905>, accesat la 12 iunie 2019.

¹⁷² Bogdan-Gabriel Chiriac, *România și Chestiunea Balcanică...p. 737*.

Delegațiile aromânilor aflați cu reședința în România, au inițiat acțiuni diplomatice externe, cu sprijin românesc. Ei cereau ca Macedonia să fie un stat federativ în care să aibă și ei calitate oficială¹⁷³.

Marile Puteri nu doreau un alt stat în Balcani, iar România, care dorea ca prințul de Wied, nepotul Reginei Elisabeta a României, să ocupe tronul Albaniei, a decis să lase și ea garda jos în această privință.

La finalul anului 1907, diplomația engleză analiza modul în care suveranul român își expunea viziunea situației politice din Balcani. Rămânea încă în atenția diplomației britanice diferendul de frontieră dintre România și Bulgaria, legat de insulele de pe Dunăre.

La nivelul anului 1907, diplomația britanică raporta Londrei informații detaliate despre: programul de reforme în domeniul agrar inițiat de Guvernul liberal; interviul acordat de Rege unui ziar german, în care analizează situația politică din Balcani; vizita ministrului bulgar de Externe la București și disputa asupra unor insule de pe cursul fluviului Dunărea; intenția unui Mare Duce de a vizita Bucureștii pentru a participa la inaugurarea Catedralei ortodoxe rusești de ziua Sfântului Nicolae¹⁷⁴.

Așadar, diplomația britanică sesizase că România începuse să se apropie de Antantă și să răcească relațiile cu Puterile Centrale.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 739.

¹⁷⁴ Ileana Bulz, *op.cit.*, p.80-81.

Antanta și Imperiul Otoman – o schimbare de abordare în relațiile diplomatice și influența acestei schimbări în relațiile României cu statele balcanice și cu Marile Puteri europene

România a întreținut relații diplomatice cu Principatul autonom al Bulgariei. A fost singura situație de acest tip în epocă pentru diplomația românească. Cum relațiile cu Grecia scăpâiau serios, din cauza chestiunii latinofonilor din Macedonia, România avea astfel un motiv serios să intervină, de fiecare dată când statu-quo-ul din Balcani era amenințat. România mediase la București diferendul sârbo-bulgar din 1884 - 1885.

Evident că evoluția ulterioară a lucrurilor a dus ca Serbia, Bulgaria și Grecia să nu mai recunoască Iradeaua Imperială, după ce au obținut părți din Macedonia. În 1908, Bulgaria a devenit independentă față de Imperiul Otoman (Bosnia - Herzegovina a fost anexată de Austro-Ungaria, care lăsa oarecum pe planul doi posibila expansiune spre Thessaloniki - numai dacă Rusia se îndrepta iarăși spre Constantinopol).

Practic, România exercita un drept istoric, acela de a proteja o populație latinofonă din Balcani. Aromânii, Megleno-românii, Istro-românii și Vlahii timoceni, au fost comunități latinofone, separate de invazia slavă din secolul VII, rupti de latinitatea nord-dunăreană. România era așadar, în 1906, singurul stat latinofon din Balcani, ceea ce, din punct de vedere etic, o obliga să se preocupe de soarta latinofonilor din Balcani¹⁷⁵.

¹⁷⁵ A. Rossos, *Rusia and the Balkans: Inter-Balkan rivalries and Russian foreign policy 1908-1914*, Toronto-Buffalo-London, 1981, p. 134.

România dorea să obțină o compensație teritorială în Balcani, întrucât, la Congresul de Pace de la Berlin se pusese problema obținerii de către România a orașului Silistra, care avea o poziție strategică deosebită (Art. 46 din Tratatul de la Berlin). Incidentele de la Arab Tabia (un detașament românesc a ocupat Colina Arab Tabia din fața Silistrei în ianuarie 1879, deoarece discuțiile privind delimitarea frontierei româno-bulgare trenau în cadrul Conferinței de la Constantinopol, începute la 11/23 octombrie 1878 și suspendate în decembrie 1878) au dezavantajat România, care s-a retras la 21 februarie 1879, sfătuită fiind să nu intre într-un conflict cu Rusia Țaristă, susținătoare a intereselor bulgare. Armata rusă a ocupat Arab Tabia la 22 februarie 1879.

Statutul de țară independentă dobândit de România va fi recunoscut de către Grecia în data de 11 februarie 1880. Legea adoptată la 2 februarie 1879 permitea României să deschidă alte nouă reprezentanțe cu statut de legație, inclusiv la Atena. În data de 28 decembrie 1879, Constantin Esarcu devenise ministru rezident, primind acreditarea de titular al Legației de la Atena, la 31 decembrie 1880. A fost succedat de G.M. Ghica (1882-1888), apoi de Emil Ghica (1888-1889) și de către Dim. Olănescu (1889-1892).

Imperiul Otoman a încercat, din februarie 1880, prin intermediul sultanului Abdul Hamid, să obțină o alianță cu România, Dimitrie Brătianu, ministrul român la Constantinopol, primind direct de la Sultan oferta de alianță otomană, pe care, evident, o va declina specificând că aștepta instrucțiunile regelui Carol I și ale guvernului care-l acreditase.

Până în 1897, partea turcă va relua propunerea, discutând-o cu miniștrii români la Constantinopol, Mitilineu și Trandafir Djuvara.

D.A. Sturdza, liderul guvernului, împreună cu regele Carol își expuseseră clar doctrina diplomatică: România nu era interesată de chestiunea balcanică decât în măsura în care nu se respecta statu-quo-ul și în care propriile sale interese ar fi fost amenințate. Imperiul Otoman, care încă era suzeran al Bulgariei, nu ar fi fost de acord să accepte României compensația în Sudul Dobrogei, iar pentru România ar fi fost mai ușor să reacționeze după o greșeală a Bulgariei. România se alăturase în secret Puterilor Centrale pentru a se proteja din cauza relației tensionate cu Rusia.

Grecia l-a acreditat pe M. Dragoumis, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la București, în data de 21 august 1881. În anul 1880 s-au deschis și consulatele românești din Grecia, un consulat general la Pireu, urmat de consulatul de la Ianina și consulatul de la Thessaloniki. În insula Corfu și la Patras au fost deschise câte un consulat onorific. Un alt consulat onorific a fost deschis în 1887 la Kefalonia. Anul 1892 a marcat suspendarea relațiilor diplomatice din cauza problemelor legate de testamentul binefăcătorului grec Evanghelie Zappa, decedat în România în anul 1865. Epitropia olimpică, destinată majoritară a averii acestuia, a fost preluată de statul grec. Românii au cerut ca dezbaterile legate de testament să aibă loc conform legilor românești, care indicau cu claritate că bunurile imobile de pe teritoriul României nu puteau reveni celor fără cetățenie română.

În anul 1896, relațiile diplomatice au fost reluate, George Bengescu și Cleon Rangavis fiind trimiși la Atena, respectiv la București¹⁷⁶.

În 1896, revolta cretanilor contra dominației otomane a declanșat un nou război, iar numeroși greci din România s-au oferit voluntari sau au oferit donații materiale. Din păcate, la pacea din Constantinopol s-a decis ca Thessalia să revină Imperiului Otoman, la finalul războiului.

În anul 1900, ca urmare a încheierii convenției dintre România și Grecia, au fost deschise oficial școli în limba elenă pentru etnicii greci pe lângă cele ale comunităților elene din România, statul român oferind fonduri. Relațiile au devenit foarte destinse și grație politicianilor Take Ionescu și Elefterios Venizelos. Situația de calm nu va dura decât 5 ani, deoarece la orizont a apărut o criză. Sultanul Abul Hamid al II-lea a dat cunoscuta Iradea care îi recunoștea pe aromâni ca minoritate distinctă, în Macedonia. Aromânii care trăiau în Grecia au primit cu satisfacție vestea, dar evident Iradeaua nu avea putere pe teritoriul elen, iar România a cerut aplicarea principiului protecției minorităților.

Astfel, la 9/22 mai 1905, relațiile diplomatice trec din nou printr-o criză soldată cu suspendarea lor. I. Papiniu și Tombazis au părăsit posturile lor diplomatice. Expulzările, molestările de persoane, devastările de prăvălii, magazine și manufacturi, dar și incendierea bisericilor și tipografiilor inflamează

¹⁷⁶ A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice, 1911-1913*, Editura Paideia, București, 1998, p. 199.

spiritele. Biserica Ortodoxă Greacă îi acuză pe aromâni de nesupunere, iar în București au avut loc proteste deschise ale locuitorilor Capitalei contra grecilor.

Statul român a denunțat Convenția din 1900, fapt ce a dus ca acele școli ale grecilor deschise la Constanța, Brăila, Tulcea și la Calafat să fie închise, iar liderii grecilor din România să fie amenințați cu justiția.

Totuși, la București va lua ființă un for de cercetare, Institutul de Studiu al Europei de Sud-Est, care concretiza un demers inițiat de mult timp de istoricii Nicola Iorga, Vasile Pârvan și cercetătorul Gheorghe Murgoci. Neoeleistica era apanajul unor cercetători de renume precum V.A. Urechia, Ioan C. Filitti și Eudoxiu Hurmuzaki. În 1906, se va inaugura noua școală a grecilor din București. La 1907, a apărut lucrarea *Elenismul în România*, sub semnătura lui Demostene Russo, fondator al școlii române pentru studiile neoeleene.

La 1911, relațiile diplomatice se vor relua. Grecia avea nevoie de susținerea României în chestiunea de interes major pentru greci, Macedonia. Ori, România îi proteja pe aromânii de acolo și deci aceasta nu putea să aibă rele relații cu Bucureștiul, pentru că otomanii îi recunoscuseră pe aromâni, iar grecii trebuiau să lase impresia de bunăvoință față de București. A. Florescu și D. Carussos și-au luat posturile diplomatice de la Atena și, respectiv, București în primire¹⁷⁷.

Deja ideea că succesiunea Imperiului Otoman trebuie accelerată avea o valoare axiomatică. În plus, la fel de axiomatică era și ideea că Balcanii erau deja *un*

¹⁷⁷ Daniel Cain, *op. cit*, p. 12-17.

butoi cu pulbere, atât din cauza diferendelor între noile state balcanice, cât și din cauza intereselor Marilor Puteri care, dacă doreau să împartă moștenirea otomană, voiau partea lor și nu erau dispuse să acorde prea mare credit statelor mici, care doreau să își modeleze limitele teritoriale pe criterii etnice, fapt ce le aducea și pe ele în conflict reciproc, unele cu altele.

Să nu uităm că pe lângă greci, bulgari, sârbi și români, mai erau aromânii, albanezii și chiar turcii, pentru că mișcarea reformatoare din Imperiul Otoman avea și ea propriile planuri, iar dispariția totală a statului turc nu era unul dintre ele. Evident, turcii reformatori doreau un stat nou pe principii moderne, dar aici se ciocneau de Grecia care dorea Constantinopolul și Vestul Anatoliei, inclusiv toate insulele din Marea Egee, ca parte a *Marii Idei* enunțate de *Marele Cretan*, Elefterios Venizelos.

La două decenii după războiul ruso-turc din 1877-1878, în 1897, Austro-Ungaria și Rusia Țaristă au convenit că în Balcani trebuia reglementată păstrarea statu-quo-ului, adică ambele puteri trebuiau să țină cont una de cealaltă. Situația a rămas neschimbată timp de 11 ani, până în 1908 și, de atunci, până în 1912-1913, când era clar că Austro-Ungaria și Rusia se situaseră pe poziții complet antagoniste. La Viena exista un puternic nucleu grec (cu o contribuție decisivă la lupta națională de eliberare), ca de altfel și la Odessa. Era evident faptul că Viena ar fi sprijinit pretențiile Rusiei de a ajunge la Constantinopol, numai dacă obținea un culoar prin Macedonia către capitala acesteia, Thessaloniki, oraș încă ocupat de către otomani și locuit de o comunitate puternică de turci (aici s-a născut Mustafa Kermal-

Atatürk), dar dorit și de greci (în 1917, Grecia a intrat în Primul Război Mondial pentru a contracara Austro-Ungaria în Macedonia și a cuceri orașul Thessaloniki).

Raporturile diplomatice între români și bulgari s-au acutizat în 1900, atunci când s-au reluat disensiunile pe tema Macedoniei, dar când a apărut și chestiunea legată de Insula Bujorescu. Aceasta s-a format în dreptul localității Zimnicea, la 1840. Insula era în partea românească a talvegului Dunării, dar ea s-a extins treptat, din cauza depunerii de aluviuni și s-a unit cu un ostrov, Eșek-Adasî, care era dincolo de talveg în apele Bulgariei. Bulgarii care se ocupau cu valorificarea lemnului în ostrovul împădurit bulgar au ajuns și pe Insula Bujorescu, fiind în conflict cu autoritățile române care acuzau violarea frontierei de stat.

În 1889, Guvernul de la Sofia a cerut delimitarea frontierei pe noul teren aflat în mijlocul Dunării. Numai că, 5 ani mai târziu, în 1894, Insula Bujorescu, a cărei exploatare începuse să se facă bilateral, s-a apropiat și s-a unit cu țărmul românesc. Drept consecință, bulgarii au primit interdicția de a mai lua lemn din această insulă¹⁷⁸.

În martie 1898, Sofia a confirmat că Insula Bujorescu aparținea României, dar a cerut ca Insula Eșek-Adasî să fie recunoscută ca teritoriu bulgar. S-a ajuns astfel, ca ambele țări să implanteze acolo câte un pichet de grăniceri, unul în fața celuilalt, separate de linia frontierei.

Totuși, devenise clar că noua conformație a țărmului nu mai justifica pretențiile Bulgariei, dar Sofia a mărit miza. Dorea ca, în schimbul abandonării

¹⁷⁸ Gheorghe Cliveti, *România și Puterile garante...*, p. 169.

pretențiilor față de teritoriul Bujorescu-Eșek-Adasî, Bucureștiul să admită apartenența inițială a teritoriului la Bulgaria¹⁷⁹.

În vara anului 1899, creșterea debitului Dunării a dus la retragerea bulgarilor, iar după revenirea la normal a debitului, românii au interzis revenirea postului bulgar de graniță.

În data de 26 februarie 1900, premierul Bulgariei, Ivanceov, i-a comunicat lui Nicolae Mișu, diplomatul român acreditat la Sofia, că Bulgaria va merge cu un litigiu în fața Tribunalului de la Haga, dar dacă românii i-ar reprimi pe bulgari, litigiul s-ar stinge de la sine. Totuși, presa de la București a început să acuze Bulgaria de neprincipialitate și, cum Bulgaria nu era încă independentă, Sofia a decis să renunțe pentru a nu pierde în ochii Marilor Puteri de care depindea, până la urmă, ieșirea Bulgariei definitiv de sub tutela otomană, fie ea tot mai simbolică.

România era partener secret al Triplei Alianțe, iar normalizarea raporturilor româno-bulgare, în condițiile în care Bulgaria era aliata fidelă a Rusiei, făcea ca România să fie vecină cu un stat care avea o orientare pro-rusă, deci un stat cu o politică periculoasă pentru interesele românești (la granița de sud și așa problematică, atât fluvial - nu se rezolvase situația Insulei Bujorescu, cât și terestru - Silistra și amânarea soluționării frontierei dobrogene). Tocmai chestiunea compensației românești dincolo de frontiera dobrogeană, lăsată în suspensie la 1878, determina Bucureștiul să fie atent la orice încercare a Sofiei de a-și

¹⁷⁹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Problema 52, vol. 1, nepaginat

impune punctul de vedere în chestiunea Macedoniei, dezavantajând România. Ori, în primăvara anului 1901, România avea indicii despre o posibilă excaladare a conflictului pentru Macedonia.

În Macedonia, grupuri bulgare și sârbe se luptau ilegal pentru supremație, neputînd fi controlate de către otomanii care doar formal mai controlau regiunea.

Comitetul Macedonean din Bulgaria a folosit atentatul și crima politică pentru a-și impune scopurile. Anul 1900 a făcut ca din cauza a două atentate (unul contra unui agent bulgar, altul contra unui jurnalist român), relațiile bilaterale bulgaro-române să se îndrepte spre suspendare. În februarie 1900, *agentul provocator* Kiril Fitovski era asasinat. El deconspirase activitatea unui comitet antiromânesc care avea o denumire destul de belicoasă și îndreptată contra intereselor aromânilor și ale României. Acest comitet era condus de Boris Sarafov și se numea Comitetul Suprem pentru Macedonia și Adrianopol, a cărui abreviere în limba bulgară era VMOK¹⁸⁰.

În iunie 1900, jurnalistul și profesorul aromân Ștefan Mihăileanu, director al Gimnaziului Grec din București și redactor al unei publicații cunoscute, *Peninsula Balcanică*, a fost la rîndul său lichidat pentru o presupusă trădare. După uciderea lui Mihăileanu, Guvernul român a dat o notă ultimativă, cerînd arestarea lui Boris Sarafov pentru atentat la siguranța României și a început o campanie de sensibilizare a

¹⁸⁰ Daniel Cain, *Dunărea ca graniță în relațiile româno-bulgare (1879-1913)*, în *Andrei Timotin* (ed.), *Dinamici sociale și transferuri culturale în Sud-Estul european (secolele al XVI-lea - al XIX-lea)*, București, Editura Academiei Române, 2019, pp. 342-349.

cabinetelor europene. Cei bănuți că ar ajuta cât de puțin VMOK au fost concediați atât în România, cât și în Macedonia de către autoritățile otomane, ceea ce a dus la faptul că zeci de mii de bulgari au fost expulzați sau nevoți să ajungă singuri în Bulgaria și au rămas fără loc de muncă.

Guvernul de la Sofia a refuzat să dea curs cererilor României, motivând că trebuia ca Justiția să se pronunțe dacă Sarafov și cei acuzați de români ar fi fost realmente implicați în asasinarea lui Ștefan Mihăileanu¹⁸¹.

România a suplimentat la vedere efectivele din zona graniței și a acuzat Sofia că sunt cete ale VMOK, recrutate dintre bulgari, care se pregăteau să dea lovituri pe teritoriul României, în special în Dobrogea.

Singura consecință benefică a *afacerii Mihăileanu-VMOK* a fost aceea că pentru a nu irita România, Imperiul Otoman a rezolvat unele diferende de ordin vamal și a oferit concesiuni importante aromânilor din Macedonia. Era clar că, la 1900, un război româno-bulgar ar fi inflammat Peninsula Balcanică, deoarece tensiunile erau mult mai mari între Marile Puteri decât fuseseră în cazul precedentului conflict sârbo-bulgar din 1885.

Să nu uităm de faptul că Austro-Ungaria fusese de acord la 1897 să se păstreze statu-quo-ul în Balcani (oricum nu avea încă terenul clar delimitat pentru anexarea Bosniei-Herzegovina, realizată la 23 septembrie/6 octombrie 1908, pe care o râvnea încă de

¹⁸¹ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1900-1924*, vol. I, Editura Albatros, București, 1998, p. 47.

dinainte de 1877), iar Rusia nu dorea ca Bulgaria să provoace o criză cu Imperiul Otoman. Așadar, Viena și Petersburgul au transmis la București punctul lor de vedere, acela că era de evitat un război între București și Sofia¹⁸².

Intervenția Marilor Puteri a determinat Sofia să declare că au fost începute demersurile privind anchetarea asasinatului contra lui Ștefan Mihăileanu.

Așadar, la Sofia s-a făcut resimțit *lobby-ul rusesc*, așa cum la București putem vorbi de cel al Austro-Ungariei, adică diplomații ruși și austro-ungari au avut serios de lucru în Bulgaria și România¹⁸³.

Austro-Ungaria a mediat ca o convenție comercială să fie încheiată între România și Grecia, care prevedea clauze economice speciale. În acest timp, bulgarii deja trecuseră la înarmarea de voluntari în așa numite forțe paramilitare.

Grecia și România nu agreau Rusia, iar Austro-Ungaria și Rusia au forțat Bulgaria să desființeze asociațiile de trăgători la țintă, care mascau de fapt forțe antrenate pentru a interveni în Macedonia sau în România. Pe de altă parte, Serbia dorea ca România să se alieze cu ea contra Bulgariei în contextul unei posibile intervenții bulgare în Macedonia. Evident, tot politiciii austro-ungare trebuie să i se atribuie amplificarea neîncrederii României în intențiile Serbiei.

În plus, Austro-Ungaria a lăsat să se înțeleagă faptul că Serbia ar fi distrusă de trupele austro-ungare

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Petre Mihai Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus*, Editura Dacia Traiană, București, 1944, p. 320.

dacă ar fi avut vreo intenție de a declanșa o criză contrară politicii Vienei în Balcani. Avea în vedere, evident, o posibilă opoziție sârbă la anexarea Bosniei-Herzegovina.

Tocmai din acest motiv, al tatonării terenului, în toamna lui 1900, Petre P. Carp și Alexandru Marghiloman (premier și ministru de externe) au făcut vizite la Berlin și la Viena.

Cei doi au pus problema că România ar fi avut nevoie de susținerea Vienei și Berlinului pentru a se impune militar în Bulgaria și a obține o compensație în Dobrogea de Sud, la care avea dreptul conform înțelegerilor de la Berlin, dacă Bulgaria ar fi intrat în Macedonia. S-a argumentat și faptul că Bulgaria este aliata Rusiei și, astfel, Tripla Alianță ar fi avut de câștigat. Culmea este că Germania a fost absolut împotriva și a avertizat Viena să nu accepte planurile românilor, în absența unui acord al Berlinului, pentru că era împotriva actului de cooperare al României cu Tripla Alianță ca România să fie stat agresor, fiindcă numai un stat agresat putea să ceară ajutor celorlalte aliați.

Așadar, Viena și Berlinul căutau să nu amplifice criza latentă din Balcani, pentru că atunci, în mod clar, Rusia avea motivația să iasă la atac, iar Imperiul Otoman era puternic slăbit după pierderile din 1877-1878.

România a încercat să coopereze mai atent cu Bulgaria, dând de înțeles prin diplomații de la Sofia că Bucureștiul regreta că determinase Bulgaria să coopereze mai strâns cu Rusia la 1900. Din 1901, Bulgaria a fost condusă de coaliția compusă din Partidul

Democrat și din Partidul Progresiv-Liberal, forțe politice pro-ruse. Coaliția Karavelov-Danev a căutat să arate loialitate față de otomani. Noul guven încerca să arate că VMOK nu avea acceptul Sofiei și că, dacă erau dezordini în Macedonia și Tracia, ele erau legate de slăbiciunea instituțiilor otomane, fiind astfel nevoie de medierea marilor puteri¹⁸⁴.

În noaptea de 23/24 martie 1901, conducerea VMOK a fost reținută și anchetată, eliberarea având loc la 1 august 1901. Atunci, Stoian Mihailovski și generalul Ivan Ţoncev au triumfat la Congresul al IX-lea al VMOK, reușind îndepărtarea facțiunii lui Boris Sarafov și a fidelilor săi. Noii lideri VMOK erau apropiații regelui Ferdinand de Saxa Coburg al Bulgariei. Guvernul bulgar reușea astfel să domolească și suspiciunile Bucureștiului privind complicitatea oficială în acțiunile cu potențial terorist ale VMOK.

România și Bulgaria au ajuns în februarie 1900 să semneze Convenția pentru convorbirile telefonice, printr-un cablu subacvatic, de la Giurgiu la Ruse, iar 29 noiembrie 1900 a fost data semnării convenției pentru pescuitul pe Dunăre. Convențiile politice și economice beneficiau de principiul clauzei națiunii celei mai favorizate.

Guvernul Ivanceov nu a mai cerut ca țărani implicati în răscoala de la Ruse care fugiseră în România să fie extrădați. Orașele Gabrovo, Oreahovo, Plevna (Pleven) și Grivița au devenit după 1897 loc de pelerinaj

¹⁸⁴ Nicu Pohoată, *Relațiile româno-ruse și politica Antantei față de România în contextul desfășurării primului război balcanic*, http://cogito.ucdc.ro/cogito/relatiileromanorussipoliticaantanteini cupohoata_6.pdf, p. 4.

al unor delegații militare și civile românești, comemorând luptele de la 1877.

Boris Sarafov a mers la Viena și la Paris pentru a căuta sprijin material în privința luptei pentru Macedonia, însă Viena s-a abținut, promițându-i lui Sarafov protecție și intrarea sub protecția serviciilor secrete austro-ungare la Viena, chiar sub un nume fals. Viena dorea să îl folosească la un moment dat pentru propriile sale interese, dar Boris Sarafov a refuzat. România a militat în permanență pentru ca Viena să vadă adevăratele intenții ale lui Sarafov. De aceea, Viena a evitat susținerea demersurilor lui Sarafov¹⁸⁵.

Între 15 mai și 1 iunie 1902, o delegație oficială bulgară (principele Ferdinand, premierul Danev și ministrul de război) a fost primită la Petersburg. Scopul întrevederii a fost clar: semnarea unei convenții militare secrete, la 31 mai 1902, care se dorea o contrapondere la convenția militară dintre România și Austro-Ungaria (tratatul din 1883 era secret și nu se făcea trimitere la el) și în care se specifica faptul că Bulgaria și Rusia puteau să coopereze contra Austro-Ungariei și României, dar Bulgaria să evite un conflict cu otomanii sau cu sârbii și grecii și să se apere de un atac din partea României sau Triplei Alianțe (nu se cunoștea alianța secretă a României), lupta armată trebuind dusă până la atingerea scopului propus, respectiv înfrângerea agresorilor fără a se ține cont de numărul de victime și distrugerii suferite de ruși și bulgari.

¹⁸⁵ Sorin Liviu Damean, *Implicarea lui Carol I în coordonarea...*, p. 17-21.

Așadar, Bulgaria a mers la Petersburg dorind să obțină ajutorul Rusiei în cazul în care dorea să folosească subversiv VMOK contra Imperiului Otoman și chiar contra României. Rusia însă a dat iluzia unui ajutor în caz de atac, dar a primit dreptul de a se implica în organizarea armatei bulgare, fapt ce nu a fost apreciat de Ferdinand. Rusia, prin această convenție, își apropia armata bulgară, o armată creștină, pe care la nevoie ar fi putut să o implice într-un conflict cu Puterile Centrale sau cu România, fără să lase însă Bulgaria să provoace o criză în Balcani.

Practic, diplomația rusă de la Petersburg obținea un prețios element diplomatic pentru politica sa balcanică, ceea ce ar fi descurajat un posibil atac din partea vecinilor Bulgariei sau din partea Austro-Ungariei.

România, în schimb, a căutat să se apropie de Bulgaria pentru a ține politica bulgară sub observație. În octombrie 1902, la Plevna, Carol I al României și Ferdinand al Bulgariei, alături de șefii guvernelor și miniștrii de externe român și bulgar, au pus problema construirii unui pod peste Dunăre, conectării feroviare a celor două țări. Se dorea ca ambele state să facă demersuri pentru a evita amestecul Austro-Ungariei în problemele navigației dunărene și să rezolve chestiuni comerciale și chestiuni de frontieră. S-a rediscutat și s-a prelungit convenția privind pescuitul.

În 1903, diplomatul francez acreditat la București și cel sârb de la Sofia raportau centralelor lor diplomatice faptul că România și Bulgaria nu erau chiar cei mai buni vecini din lume, existând tensiuni între ei,

pentru că Bucureștiul dorea păstrarea statu-quo-ului în Peninsula Balcanică.

Lucru mai rar în general, între puterea și opoziția din România, ambele forțe s-au înțeles să susțină cauza românilor din teritoriile ocupate, dar și cauza aromânilor chiar dacă se acuzau reciproc că nu au făcut suficient când controlaseră Guvernul. De la 1870 și până la 1902, România a cheltuit între 14.000 și 547.029 de franci pentru aromâni.

Diplomatul britanic Kenedy, acreditat la București, a aflat de la Ion C. Brătianu că Bucureștiul miza pe ostilitatea dintre Austro-Ungaria și Rusia care ar fi menținut statu-quo-ul în Balcani. Adică era un echilibru al temerilor reciproce ale celor două puteri care căutau însă să aibă aliați în rândul micilor state balcanice¹⁸⁶.

România, susținută de Serbia, dorea ca aromânii să fie recunoscuți și era conștientă că Bulgaria urmărea să preia singură Macedonia. Sultanul Abdul Hamid al II-lea a acordat Iradeaua din 1905, care îi recunoștea pe aromâni drept comunitate de sine stătătoare, etnic, religios și lingvistic, sub influența statelor din Tripla Alianță pe care nu le putea refuza fiindcă avea nevoie de investiții occidentale.

Între 1905 și 1908, România a ajuns la concluzia că Imperiul Otoman în Balcani era el însuși o garanție de stabilitate, lucru pe care Grecia, de exemplu, nu îl putea accepta fiindcă dorea să obțină Thessalia, Epirul și Macedonia, unde locuiau și etnici greci. Serbia dorea și ea să primească o parte din Macedonia, fiindcă existau

¹⁸⁶ Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi...*, II, doc. 215.

și acolo etnici sârbi, după cum și în Bosnia-Herzegovina.

România a privit cu prudență politica rusă din Balcani, una de tradiție, dar nu a vrut să coopereze cu otomanii în cazul unei atitudini agresive a Bulgariei. Totuși, după 1878, Rusia s-a concentrat și pe politica din Extremul Orient, însă înfrângerea în fața japonezilor la Tushima i-a făcut pe ruși să se reorienteze spre Balcani, unde se loveau de interesele Austro-Ungariei.

Dacă este să analizăm politica din Balcani a ultimului deceniu (1904-1914) dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, Rusia se bucura de sprijinul Franței și Angliei, iar Austro-Ungaria mergea pe mâna Germaniei. Așadar, Bulgaria, Imperiul Otoman, Grecia și Serbia reprezentau țările țintă ale Marilor Puteri, pentru a le atrage în siajul lor. România era legată de Tripla Alianță, dar și în cazul ei, ambele blocuri vor începe demersurile diplomatice persuasive de atragere.

Mizând pe arma panslavismului și a ortodoxiei, Rusia nu a obținut mereu ce și-a dorit. De exemplu, Serbia și-ar fi dorit ca Rusia să o ajute ca Austro-Ungaria să nu anexeze, în 1908, Bosnia-Herzegovina, ceea ce a dus la o scădere în simpatie a rușilor în ochii Belgradului. Serbia nu tolera nici sprijinul rus dat Bulgariei.

Trebuie văzut cum a evoluat și interesul puterilor europene față de Imperiul Otoman. Dacă *Junii Turci* la 1908 au adus cu ei o simpatie pentru Tripla Înțelegere, Sultanul a continuat să se opună reformelor profunde, mai ales cele din partea europeană a Imperiului Otoman, una destul de consistentă încă. Atunci dacă Franța și Marea Britanie, după 1856, luptaseră deschis

pentru a susține Imperiul Otoman, acum, pe fondul pretențiilor austro-ungare, chiar cu riscul extinderii influenței ruse, Parisul și Londra au decis să sprijine afirmarea noilor state balcanice în detrimentul Imperiului Otoman.

Practic, interesele Triplei Înțelegeri în Balcani au evoluat cumva de la o atitudine contrară Austro-Ungariei, la o atitudine contrară Imperiului Otoman. Evident, Imperiul Otoman a intrat în sfera de interes a Puterilor Centrale¹⁸⁷.

România era încă destul de circumspectă în relația cu Rusia, deoarece ecourile momentului 1878 nu se stinseseră definitiv. Totuși, relațiile au început să cunoască o schimbare în bine, deși faptul că Rusia avea în continuare Basarabia și prezența unei dinastii germane la București făceau ca România să se afle încă în siajul Triplei Alianțe, iar chestiunea românilor persecutați din Ardeal începuse să atârne greu în mentalul unor oameni politici care deja deveniseră promotori ai unor idei pro-Antantă, neratând nici ocaziile de a călători și a se întâlni cu oameni politici din Rusia. Faptul că ambele blocuri militare intraseră în echilibru, dar și faptul că sentimentele pro-Antantă crescuseră, au determinat diplomația de la București să ia în calcul o reechilibrare și o reevaluare în politica sa externă.

Momentul politic 1908 a determinat diplomația de la Londra să constate că Imperiul Austro-Ungar era departe de a reprezenta un garant al statu-quo-ului, ceea ce a determinat Guvernul britanic să se informeze inclusiv pe plan științific multidisciplinar despre

¹⁸⁷ *Ibidem*, doc. 217.

structura internă a imperiului multinațional și chiar despre viabilitatea sa economică, deoarece Austro-Ungaria acoperea teritorial o importantă parte a Europei Centrale și de Sud-Est. Evident că statutul minorităților era o direcție importantă de studiu, fiindcă pe plan militar adeziunea minorităților la cauza majorității putea să nu fie atât de mare precum s-ar fi dorit de către Viena și Budapesta.

Următoarele rapoarte diplomatice urmăreau atent anumite gesturi de bunăvoință ale Franței pentru România, în contextul în care Ionel Brătianu devenise premier. Totodată, erau analizate posibilitățile unor noi confruntări în Balcani, precum și posibilitatea ca România și Austro-Ungaria să încheie o convenție comercială.

Aflat la București, în data de 7/20 ianuarie 1909, Conyngham Greene, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar britanic în România, expedia un raport diplomatic către Sir Edward Grey, secretar de stat pentru Afaceri Externe ale Marii Britanii, despre: situația politică internă și preluarea funcției de premier de către Ion I. C. Brătianu; decorarea Prințului moștenitor Ferdinand, de către reprezentantul francez la București, cu *Legiunea de onoare*; Ordinul de zi pe armată, în care este prevăzută eventualitatea unor tulburări în Balcani; negocierile privind încheierea Convenției comerciale cu Austro-Ungaria¹⁸⁸. Mai sunt analizate și chestiunile legate de problema aromânilor, dar și de vizita prințului moștenitor german care a oferit bastonul de feldmareșal al armatei germane Regelui Carol al României.

¹⁸⁸ *Ibidem*.

Din București, în data de 4/17 februarie 1909, Conyngham Greene, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar britanic în România, expedia un raport diplomatic către Sir Edward Grey, secretar de stat pentru Afaceri Externe ale Marii Britanii, despre: aniversarea a 50 de ani de la Unirea Principatelor; populația aromână din Macedonia; moartea Mitropolitului Primat Iosif Gheorghian; plecarea Prințesei Maria spre Nisa; negocierile privind încheierea Convenției comerciale cu Austro-Ungaria¹⁸⁹. Tot din București, în data de 15/28 aprilie 1909, același Conyngham Greene, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar britanic în România, expedia un amplu raport către Sir Edward Grey, secretar de stat pentru Afaceri Externe ale Marii Britanii, despre: vizita în România a Prințului moștenitor german, care i-a oferit suveranului român bastonul gradului de feldmareșal din Armata germană (Regele fusese tânăr locotenent în 1864, iar în 1866 solicitase demisia pentru a putea pleca în România pentru a fi ales prinț domnitor la București); semnarea Convenției comerciale cu Austro-Ungaria, percepută ca o victorie pentru diplomația română; recunoașterea oficială de către statul român a independenței Bulgariei.

Apreciem ca deosebit de complete și de minuțioase raporturile diplomatice engleze în această perioadă, ele urmărind atent tot ce se petrecea la București.

¹⁸⁹ *Ibidem.*

Atitudinea României față de interesele rusești și austro-ungare în Balcani

Perioada 1895 - 1913 găsea diplomația bulgară într-o efervescență provocată de accelerarea demersurilor de apropiere de România, dar și de dobândire a independenței depline, unde se putea conta și pe ajutorul vecinilor. Să nu uităm că în secolul XIX, România fusese un *teren propice* unde militanții bulgari se adăpostiseră și planificaseră acțiuni pentru independență. Totuși, pe parcurs, lucrurile alunecaseră pe panta apariției unei atitudini anti-românești după criza frontierei din 1878, fondarea VMOK și după ce bulgarii tindeau cumva să capete influență în Dobrogea.

Că relațiile româno-bulgare erau destul de efervescente, o dovedește numărul de diplomați din cei 18 ani ai intervalului 1895-1913: 7 diplomați bulgari acreditați la București. Mulți cunoșteau limba română și aveau chiar și soții născute pe teritoriul României. Marko Balabanov, fostul președinte al Adunării Naționale, de două ori Ministru al Afacerilor Străine, este numai unul dintre aceste exemple.

Țarul Nicolae al II-lea a încheiat o convenție militară secretă cu Bulgaria în 1909 și încerca să atragă și România care era totuși apropiată de Tripla Alianță. Rusia dorea să izoleze Austro-Ungaria în Balcani, după ce Bosnia-Herzegovina fusese anexată de Viena, iar Bulgaria devenise independentă în 1908.

În intervalul 1909-1910, a avut loc o *criză bosniacă*, fapt ce a dus la apariția ideii unei *confederații balcanice*. Și totuși, de ce a trebuit să vină anul 1914, adică exact momentul premergător debutului primei conflagrații mondiale, pentru ca Rusia să facă pasul decisiv spre

România. Un răspuns îl constituie eroarea de apreciere a diplomației de la Petersburg. De exemplu, Sazonov, în anul 1910, considera România ca stat dunărean, fără nici un interes în Balcani. Prioritatea lui fusese captarea Bulgariei pe orbita politicii rusești. Rusia nu a știut să exploateze diferendele româno-austro-ungare (chestiunea aromânilor, precum și cea a Transilvaniei) și nu a înțeles că România dorea o extindere în Balcani pentru a compensa o posibilă împărțire a Macedoniei și pentru a proteja comunitățile de aromâni¹⁹⁰.

România dorea să se implice în Balcani și să aibă pretenții teritoriale numai dacă se modifica statu-quo-ul. Ori, după 1908, statu-quo-ul se modificase prin anexarea de către Austro-Ungaria a Bosniei-Herzegovina și prin proclamarea independenței Bulgariei.

După recunoașterea independenței Bulgariei de către România, în 1909, relațiile bilaterale nu au cunoscut nici înrăutățirea, nici îmbunătățirea acestora. Totuși, la finele anului 1910, Bulgaria a decis că mandatul lui Hristofor Hespaciev trebuia să se încheie. În locul acestuia, va fi acreditat un alt diplomat, Gheorghii Kalinkov. Premierul Titu Maiorescu va declara că îi păstra acestui onorabil reprezentant al guvernului bulgar o recunoștință moderată. Un alt politician și diplomat, Grigor Naciovici, nu avea deloc cuvinte laudative despre personalitatea și aptitudinile diplomatice ale lui Gheorghii Kalinkov¹⁹¹.

¹⁹⁰ A.M.A.E., Fond 71 (1910), R. 15, f. 253.

¹⁹¹https://www.academia.edu/35290104/un_diplomat_bulgar_la_bucuresti_Gheorghii_Kalinkov_1911-1913, accesat la 12 iulie 2019..

Scurta carieră diplomatică a lui Gheorghe Kalinkov se va rezuma exclusiv la postul de la București, în acea perioadă caracterizată de marile convulsii din Balcani, războaiele balcanice.¹⁹²

În acea perioadă, personalul Legației bulgare la București (situată pe strada G. Cantacuzino nr. 13) era format din cinci persoane: un ministru plenipotențiar, un secretar I, un secretar II, un secretar III și un atașat militar. Rusia reprezintă însă adevărata *hârtie de turnesol* a relațiilor româno-bulgare.

Pe lângă existența temerii unei apropieri între Sofia și Sankt Petersburg, Kalinkov observă la români un sentiment de invidie și de teamă ca nu cumva Bulgaria să le amenințe pretinsul ascendent cultural al României în Orient .

România, ca parte a unei *confederații balcanice*, a fost o opțiune geopolitică în luna ianuarie a anului 1912, pe care o promova un adept al politicii Antantei, diplomatul Take Ionescu. El dorea ca să existe o unitate a statelor riverane Mării Negre. Astfel, dacă Rusia ar fi avut întâietate politică în Balcani și în relația cu Imperiul Otoman, pacea ar fi fost garantată în Balcani. Take Ionescu era de părere că importanta *chestiune a Strâmtorilor* ar putea fi astfel rezolvată de Rusia și Tripla Înțelegere. Astfel, a discutat chestiunea și cu Raymond Poincaré, căruia i-a reproșat că de la Paris și de la Petersburg, România nu primea sprijinul pe care și l-ar fi dorit.

Totuși, această *Antantă Balcanică* a devenit o realitate din care România nu a făcut parte, iar Rusia nu

¹⁹² *Ibidem.*

a putut preîntâmpina declanșarea războiului cu Imperiul Otoman pentru Macedonia.

Revenind la relațiile româno-bulgare, între 1900 și 1913, la Sofia au fost acreditați diplomații Nicolae Mișu, urmat de Constantin Diamandy și de Dimitrie I. Gr. Ghika. Nicolae Mișu și Dimitrie Ghica vor deveni ulterior Miniștri ai Afacerilor Străine.

Totuși, relațiile româno-bulgare nu vor ajunge la amplitudinea la care se așteptau Sofia și Bucureștiul, deoarece la Sofia erau prea mulți rusofili, iar la București prea mulți rusofobi. Rusofiliile spuneau că România este unealta Vienei, iar rusofobii spuneau că Bulgaria este unealta Rusiei.

Diplomații străini de la București au observat că relațiile București-Sofia nu mai puteau să fie unele firești, normale. La cumpăna celor două secole, diplomatul bulgar Hristofor Hesapciev spunea că relațiile bilaterale au trecut de la faza de aroganță românească, prin faza de respect și tatonare, către îngrijorarea românilor față de *viul spirit* al poporului bulgar.

România a observat modul cum Bulgaria a știut să penduleze între Austro-Ungaria și Rusia după 1886, realizând unirea și independența și emițând pretenții la Macedonia. România a decis să joace cartea statu-quo-ului balcanic, iar când nu era posibil, să ceară Bulgariei ca, în schimbul atitudinii de bunăvoință față de o posibilă extindere teritorială în Macedonia, bulgarii să ofere României, pașnic, Silistra și un teritoriu cam de mărimea Sudului Basarabiei în Sudul Dobrogei¹⁹³.

¹⁹³ Daniel Cain, *Diplomați și diplomație în Sud-Estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, Editura Academiei Române, București, 2012, p. 82.

Așadar, România și Bulgaria se tatonau reciproc, așteptând cursul evenimentelor viitoare pentru a-și materializa opțiunile de politică externă. Un astfel de eveniment a fost anexarea, în 1908, a Bosniei-Herzegovina de către Austro-Ungaria. Ministrul de externe al dublei monarhii, baronul Alois von Aehrenthal, a expus, în 3 memorii, șefilor de guvern de la Viena și Budapesta, în 1907, importanța anexiunii acestei provincii, aflată deja, de la Congresul de Pace de la Berlin din 1878, sub administrație austriacă, dar sub suzeranitate otomană. Astfel, în viziunea sa, s-ar fi întărit grupul provinciilor slave, s-ar fi reechilibrat balanța economică a imperiului, în sensul că dacă Ungaria avea ieșire la mare, era de acord cu reeșalonarea bugetului comun, în direcția reorientării unor sume importante către armată și flotă (de aceasta din urmă, dispunea doar Austria)¹⁹⁴.

Idealul baronului von Aehrenthal era atragerea Serbiei, independentă din 1878, în uniunea tarifară austro-ungară, în viziunea sa pasul cel mai important al unei posibile integrări în imperiu, fapt ce putea reprezenta sfârșitul aspirațiilor Serbiei către unificarea slavilor sudici din monarhia dualistă sub egida sa. Dar, dincolo de orice viziuni idealiste, anexarea Bosniei-Herzegovina se impunea din trei considerente, bine puse în evidență de diplomatul austriac: evoluțiile din Imperiul Otoman (revoluția *junilor turci* care a impus un nou parlament, în care urma să fie reprezentată și

¹⁹⁴ Hristofor Hesapciiev, *Amintirile unui diplomat bulgar în România (1905-1910)*, Editura Fundației Pro, București, 2003, p. 230.

Bosnia-Herzegovina) și din Bulgaria, precum și pretențiile Rusiei în privința Strâmătorilor.

Șeful diplomației austro-ungare a demarat apropierea de Bulgaria, dorind să creeze o diversivune - proclamarea independenței acesteia, după unirea din 1885, urmând să producă suficientă senzație, încât problema anexiunii Bosniei-Herzegovina să fie undeva în planul secund al relațiilor internaționale. Bulgaria și-a proclamat independența în data de 5 octombrie 1908, iar a doua zi, Austro-Ungaria a anexat Bosnia-Herzegovina. Reich-ul german nu a avut o părere prea bună despre acțiunea Austro-Ungariei, deoarece era pus în dificultate (era aliat cu Austro-Ungaria, dar avea serioase interese economice în Imperiul Otoman). Noul ministru de externe al Rusiei, Aleksandr Izvolski, a urmărit concomitent obținerea unui succes diplomatic de mare răsunet, repunând pe rol *problema Strâmătorilor*

Eforturile Vienei și Berlinului de a atrage Sofia într-o alianță împotriva unui posibil bloc balcanic dirijat de Rusia au eșuat, pentru că Rusia a acceptat ca să preia în contul datoriilor de război ale Turciei rămase din 1878, suma cerută de Poartă Bulgariei în vederea recunoașterii independenței sale, lucru pe care Sofia l-a agreat imediat. În această ecuație trebuia să se implice și diplomația românească, pentru care aceste evenimente aveau să fie nu numai importante pe plan european, ci și pentru viitorul relațiilor sale diplomatice¹⁹⁵.

¹⁹⁵ M. de Taube, *La politique russe d'avant guerre et la fin de l'Empire de tsars. 1904-1917*, Paris, 1928, p. 278.

Complicațiile au apărut imediat, deoarece Rusia nu a obținut ceea ce dorea, adică să controleze Strâmtoarele, în schimbul acceptării acestei încălcări a Tratatului de la Berlin (în 1875-1876, diplomația rusă consimțise la această anexiune în schimbul neimplicării Austriei în viitorul război ruso-turc din 1877-1878). Neliniștea guvernului român nu a trecut neobservată la Viena, întrucât rapoartele diplomatice austro-ungare semnalau chiar și posibilitatea ca România să pună Viena în situația de a alege între Sofia și București.

Temerile ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei la București au fost exagerate, lucru care reieșea din asigurările date de regele Carol la 19 martie 1909, înainte de sfârșitul crizei. Politica externă a României a fost direcționată înspre menținerea statu-quo-ului din sud-estul Europei. Acest lucru a fost prezentat deschis de către regele român diplomaților dublei monarhii, cu precădere aceluia care dorea un război deschis cu Serbia. Serbia, pentru diplomația românească, era o piesă importantă pe tabla de șah a Balcanilor, dezacordul acesteia față de un eventual conflict dintre sârbi și austrieci păstrându-se pe parcursul întregii crize bosniace.

Între 1908 - 1912, relațiile româno-bulgare au devenit deosebit de încordate datorită acțiunilor destabilizatoare ale *comitațiilor* bulgari din Dobrogea și cererilor României de a soluționa problema compensațiilor teritoriale din sudul Dobrogei, la care se făcuse referire în Tratatul de la Berlin. Complicarea relațiilor greco-române ca urmare a disputei legate de moștenirea milionarului grec de la Brăila, Evanghelie Zappa, accentua criza balcanică. Carol I a intuit foarte

bine problema cu care se confrunta politica balcanică, exprimându-se către prințul Furstenberg, ministrul Austro-Ungariei la București, că nu ar putea să existe o prietenie între cei care înclinau balanța spre Bulgaria sau spre Serbia în sensul susținerii unidirecționale a expansiunii teritoriale a Belgradului sau a Sofiei.

Pe teritoriul românesc, în importantele centre portuare dunărene și maritime Turnu Severin, Brăila, Galați și Constanța, dar și în cele mai mari orașe ale României, la București și la Iași, Comitetul Suprem Macedonean avea *filiale*¹⁹⁶.

Comitetul a strâns fonduri, a recrutat posibili soldați, iar la nevoie a comandat și asasinate. Asasinarea profesorului Mihăileanu, care critica în publicația *Peninsula Balcanică* iredentismul bulgar, a inflammat puternic spiritele la București. La Paris, Londra, Viena, Constantinopol și Petersburg, existând temeri ca România să nu treacă la acțiuni militare contra Bulgariei, diplomații au făcut corp comun cerând Sofiei să ancheteze vinovații și să dizolve Comitetul Revoluționar. În 1901, arestarea lui Sarafov păruse că va liniști lucrurile, dar urmele conflictului nu se vor șterge prea ușor. Totuși, nu trebuie neglijate și unele apropieri pe plan economic, necesare unor societăți aflate în proces modernizator ireversibil. Nu lipsesc nici convențiile de reglementare a frontierei fluviale (în 1908 se încheie complet diferendul legat de Insula Bujorescu), a pescuitului și a comunicării telefonice bilaterale.

¹⁹⁶ G. Kalinkov, *Romanija i neinata politika spriamo Balgarija (prez 1911-1912 i 1913 god.)*, Sofia, Pečatnitsa Balkan, 1917, p. 255-257.

Concluzia care se desprinde de aici este că timp de trei decenii, între 1878 și 1908, tensiunile au dominat relațiile româno-bulgare, acestea fiind cumva întrerupte de momente de pace. Ba chiar s-a încercat ulterior, la finalul Primului Război Mondial, și o posibilă căsătorie a Principesei Marioara, fiica Reginei Maria și a Regelui Ferdinand, cu Prințul Boris, viitorul rege Boris al III-lea, dar diplomații bulgari, neciopliți și bădărani, au ratat momentul, Marioara căsătorindu-se cu regele Iugoslaviei, Alexandru. Fără îndoială că în anii interbelici nu s-ar fi ajuns la aceste încercări matrimoniale planificate de Regina Maria, dacă nu ar fi existat experiența acestui amețitor carusel al relațiilor politico-diplomatice din Balcani în ultimul sfert al secolului al XIX-lea și primul deceniu și jumătate al secolului XX¹⁹⁷.

Nu numai Serbia sau Bulgaria erau în atenția Marilor Puteri în Balcani. Grecia și Imperiul Otoman aveau și ele nu doar diferendul legat de Macedonia, ci și pe cel legat de insula Creta, confruntându-se militar la finalul secolului XIX. Italia râvnea și ea la Eritreea și Cirenaica, ceea ce însemna că ea însăși dorea să se confrunte cu Imperiul Otoman. Când în 1902 s-a semnat o nouă formă a Tratatului Puterilor Centrale, Italia nu a reușit să se impună în fața Vienei atunci când dorise să se scrie clar că statu-quo-ul balcanic nu trebuia să se modifice. Este lesne de înțeles de ce: Austro-Ungaria dorea Bosnia-Herzegovina și nu putea să-și anuleze propriile interese. Totuși, Viena a reușit să scoată Italia din tensiune, dând garanții scrise că nu va interveni dacă Italia ar dori să se extindă în zona Africii,

¹⁹⁷ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 53.

în detrimentul otomanilor. Adică Viena își urmărea agenda de a anexa Bosnia-Herzegovina, Italia putea să se confrunte cu otomanii, iar Grecia visa la Creta și la Macedonia.

Așadar, în primul deceniu al secolului XX, Balcanii erau în fierbere. La 1908 se împlineau 30 de ani de la Congresul de la Berlin, congres proiectat de Bismarck pentru a redesena Balcanii, numai că schițele de atunci nu puteau dura. Cei care semnaseră Tratatul de la Berlin nu ținuseră cont de aspirațiile statelor balcanice care, de multe ori, le făceau să rivalizeze între ele. Faptul că României i se dăduse de înțeles că ar putea obține o compensație în Balcani după pierderea Barasabiei de Sud era de natură să implice România și mai mult în chestiunea balcanică, în ciuda rezolvării parțiale a chestiunii aromânilor. România nu putea tolera ca Serbia sau Bulgaria să se extindă, iar ea să rămână în limitele impuse la 1878 la Berlin¹⁹⁸.

Austro-Ungaria sonda terenul la Sofia¹⁹⁹, Rusia sonda terenul la Belgrad, iar România avea alianță secretă cu Puterile Centrale în ciuda diferendelor cu Austro-Ungaria legate de românii asupriți din dubla monarhie austro-ungară.

¹⁹⁸ M. de Taube, *La politique russe d'avant guerre et la fin de l'Empire de tsars. 1904-1917*, Paris, 1928, p. 278.

¹⁹⁹ Melanica-Rita Barbu, *Marile Puteri și Peninsula Balcanică (1900 – 1912)*, în "Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, București, Seria Istorie – Serie nouă, Anul 1, Nr. 2, 2010, p. 70-76; Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 423.

Marile Puteri și schimbările politice în Balcani (1902-1908)

Austro-Ungaria, Germania și Rusia doreau la momentul anului 1902 să nu încurajeze aspirațiile statelor balcanice cu prețul stricării fragilului echilibru dintre cele trei imperii. Totuși, anul următor, în 1903, în Macedonia izbucnea un conflict care redeschidea Chestiunea Orientală prin chestiunea balcanică.

Macedonia era o regiune cu puțin peste 2 milioane de locuitori, pestriță etnic și nu mai mare de 65 000 kilometri pătrați. Practic, Bulgaria, Grecia și Serbia doreau să aibă teritoriile unde locuiau etnicii lor, în suspensie rămânând etnicii albanezi și macedo-românii. Dacă albanezii erau cumva condamnați să rămână sub dominație otomană neavând un nucleu statal măcar autonom care să-i apere, macedo-românii aveau un sprijin de la România.

România în niciun caz nu dorea ca Bulgaria să aibă granițele așa cum fuseseră propuse la San-Stefano, considerând că Tratatul de la Berlin era superior, astfel că San Stefano era un țel potențial revizionist.

Momentul 1903, legat de Răscoala de la Krusevo²⁰⁰, a dus la o reacție a Imperiului Otoman care a reprimat răscoala. Totuși, Anglia, Rusia, Franța, Austro-Ungaria, Germania și Italia au reușit să impună

²⁰⁰ Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu (coord.), *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821-1923)*, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 89 .

Imperiului Otoman o comisie internațională la Salonic, capitala Macedoniei²⁰¹.

Germania a reușit să concesioneze construcția căii frate Constantinopol-Bagdad, în timp ce Austro-Ungaria și Germania s-au înțeles să creeze un fel de comisie de control mixtă din punct de vedere politic, iar din punct de vedere militar, Italia trebuia să acționeze ca un fel de jandarm internațional.

Franța, Anglia și Rusia erau nemulțumite fiindcă pătrundea capitalul german în Imperiul Otoman, ceea ce făcea dificil ca, la un moment dat, o eventuală aspirație a lor de cucerire a posesiunilor asiatice și africane ale otomanilor să fie greu de pus în aplicare.

Pe alt plan, întărirea României și Serbiei nu era privită cu ochi buni de Austro-Ungaria, pentru că spre aceste state tindeau conașionali lor din Dubla Monarhie.

Austro-Ungaria nu a fost prea încântată de demersurile din 1905 ale diplomației românești pentru că acestea ar fi deranjat Sofia și Atena, dar, pe de altă parte, Germania, Rusia, Anglia și Italia au susținut diplomația românească în chestiunea drepturilor pentru aromâni, de la Constantinopol.

În intervalul 1907-1908, Italia a dorit ca să mărească forța jandarmilor de la Salonic, dar Austro-Ungaria, aliata sa, nu a fost de acord pentru că ea dorea ca între Viena și Salonic să se facă un drum de fier, prin sandjakul otoman Novi-Pazar, ceea ce însemna atragerea Serbiei în sfera economică și politică a Vienei,

²⁰¹ Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2002, p. 76.

unde se mai aflase pentru o perioadă de timp relativ îndelungată, în timpul regelui Milan.

Italia dorea și ea ca să aibă conexiune feroviară spre zona adriatică a Balcanilor, motiv pentru care propunerea Austro-Ungariei nu era deloc bine primită la Roma.

Britanicii și rușii urmăreau însă contracararea influenței germano-austro-ungare în Imperiul Otoman, susținând pe canalele lor secrete reforme pe model britanic, ceea ce a dus la declanșarea de către Enver Pașa a revoluției Junilor Turci.

Austro-Ungaria și Rusia au avut o înțelegere prin care Rusia să aibă acces neîngrădit prin Bosfor și Dardanele, în schimbul acceptării ca Viena să anexeze Bosnia-Herzegovina. Creta era o dorință a Greciei, ca și Macedonia râvnită și de sârbi și bulgari, iar bulgarii doreau să-și proclame independența.

Italia nu privea cu ochi buni anexarea Bosniei-Herzegovinei, dar a acceptat tacit situația pentru că i s-a promis că nu va fi stânjenită în aspirațiile din Tripolitania și Cirenaica dacă ar fi fost de acord și cu reglementarea regimului strâmtorilor.

Totuși, să nu uităm că rușii au fost înfuriați de gestul Vienei (ministrul de externe rus a negat că și-ar fi dat acceptul omologului austro-ungar pentru anexiune) și au cerut la Londra ca Rusia să aibă libertate de trecere prin Strâmtori. Anglia nu a susținut Rusia, care, nereușind la acest capitol, a căutat pe viitor să găsească situații care să îi dea calitatea de arbitru.

Practic, momentul 1908 a însemnat finalul influenței ruse la Sofia și finalul influenței austro-

ungare la Belgrad, Bulgaria începând să se apropie de Austro-Ungaria, iar Serbia de Rusia²⁰².

România privea cum Imperiul Otoman era tot mai mult atras de Austro-Ungaria și Germania, aliații săi din Tripla Alianță, ceea ce ar fi dus pe viitor la complicarea chestiunii balcanice reprezentate de Macedonia, în următorii cinci ani.

Deja Franța, Anglia și Rusia se organizau în secret în Antanta sau în Tripla Înțelegere, în timp ce Tripla Alianță era marcată de aspirații diferite ale Italiei și României față de direcția impusă de Austro-Ungaria și Germania.

Practic, în jurul chestiunii balcanice, România trebuia să contracareze Bulgaria, chiar cu riscul iritării Vienei. Nici o extindere a Bulgariei sau Serbiei nu se putea face fără ca România să nu aibă compensația promisă. Grecia, care se uita tot mai mult spre Paris și Londra, era dispusă să susțină România date fiind disputele anterioare în chestiunea aromânilor.

Așadar, la 1908, chestiunea balcanică era reprezentată de problema macedoneană și de problema aromânilor, alături de problema albanezilor care începea și ea să se ivească la orizont și unde România va încerca să se implice fiindcă o mare parte dintre macedoromâni trăiau în teritorii unde se afla o populație albaneză majoritară.

Etnicii albanezi râvneau să controleze tot Epirul, regiune unde exista o dualitate de populație, greacă și albaneză.

²⁰² Georges Corm, *Europa și Orientul. De la balcanizare la libanizare: istoria unei modernități neîmplinite*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 57.

CAPITOLUL V

ROMÂNIA ȘI SOLUȚIONAREA „CHESTIUNII BALCANICE” (1901/1910 - 1913/1914)

Resurecția națională a popoarelor balcanice începuse încă de la finalul epopeii napoleoniene, în al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, dar, cu excepția Greciei, restul națiunilor balcanice vor începe să lupte pentru propria autodeterminare, abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai mult sub auspicii franceze și rusești.

Nici Napoleon I și, putem spune, nici Napoleon al III-lea, în mod deosebit, nu au acordat o atenție prea mare Balcanilor, ci dimpotrivă, se poate spune că au ignorat Balcanii, considerându-i cel mult o monedă de schimb în jocul Marilor Puteri, tot la fel cum au fost percepute și Principatele Române aflate la frontiera lumii balcanice.

Poate tocmai presiunea extraordinară a lui Napoleon al III-lea în sprijinul realizării unității italiene și a celei românești a determinat Viena să se concentreze pe zona balcanică, care până atunci fusese cumva, o *primă opțiune* pentru Rusia.

Am făcut această paranteză istorică la debutul acestui ultim capitol al tezei de doctorat, pentru că începutul secolului XX marca un secol de la finalul epopeii napoleoniene. Adică, trebuie spus că Sfânta Alianță și Congresul de la Viena au influențat soarta Europei începând din 1814-1815, pentru fix un secol, până la 1914, trecând prin momentele revoluționare din 1821, 1830, 1848 și luptele pentru unificarea Germaniei și Italiei, care au dus la pericolul prăbușirii Imperiului Habsburgic, salvat în extremis de Otto von Bismark prin introducerea dualismului austro-ungar la 17 februarie 1867.

Așadar, Austro-Ungaria forța lucrurile în Balcani pentru că, la fel ca Germania, în cursa colonială rămăseseră mult în urma Franței și Angliei.

Primii 14 ani ai secolului XX au fost ani relativ liniștiți în cea mai mare parte a Europei. Rusia a suferit o înfrângere catastrofală în 1905, la Thushima, în fața japonezilor, în 1907 în România s-a desfășurat o amplă răscoală țărănească din cauza problemelor legate de lipsa pământului și situația țărănimii, căreia i s-a atribuit și o componentă destabilizatoare pentru structura statului român, pusă la cale de către socialiștii nihilști ruși, dar așteptată și de Austro-Ungaria, care, aliată cu România din 1883, ar fi putut să intervină pentru a nu distruge autoritatea de stat, pe care unii istorici o vedeau amenințată de către răsculați.

Războaiele balcanice din secolul XX au fost practic ultima confruntare specifică gândirii militare a secolului al XIX-lea. Ele au dominat acest prim deceniu și jumătate al secolului XX.

România, observând că atenția Marilor Puteri slăbise, acestea fiind concentrate pe supravegherea reciprocă și căutarea de aliați, s-a impus ca mediator al situației cauzate de conflictul statelor creștine cu Imperiul Otoman în privința Macedoniei, acceptând și independența micului stat albanez.

Izbucnirea Primului Război Mondial a lăsat problema Balcanilor în limitele Păcii de la București, iar Macedonia a rămas împărțită în linii mari și după aceea, așa cum s-a decis în 1913. Singura situație fluctuantă a fost aceea a Cadrilaterului, preluat de România în 1913, pierdut în 1916, recâștigat în 1918 și cedat în 1940.

Se spune că Balcanii au fost detonatorul Primului Război Mondial. Desigur, momentul Sarajevo, la 14/28 iunie 1914, a fost doar un pretext de care era nevoie. Puterile Centrale și Antanta erau de mult pregătite să se confrunte, inclusiv militar și, evident, ar fi putut găsi oricare alt pretext.

Moartea Arhiducelui Franz Ferdinand, un moștenitor al tronului austro-ungar dispus la federalizare și regândirea statului dualist, a pecetluit soarta Austro-Ungariei dând startul unei resurrecții naționale în monarhia dualistă de tipul celei petrecute cu un secol mai devreme în Balcanii dominați de Imperiul Otoman.

Deteriorarea relațiilor politice româno-bulgare (1900-1910)

Întreaga perioadă 1900-1910 stă sub semnul încercărilor României de a-și impune statutul de țară independentă și de a reuși să reglementeze situația frontierei de la Sudul Dunării. Putem deosebi aici trei

mici perioade. Perioada 1900-1905 este dominată de faptul că Rusia continua să fie o forță interesată în Balcani²⁰³.

Putem să punctăm aici un element nou și anume faptul că acum încep să își facă simțită prezența Serviciile de informații românești, care se aflau, la începutul secolului al XIX-lea, la începuturile lor. Activitățile de informații au fost legiferate prin legile lui Alexandru Ioan Cuza la 12 noiembrie 1859. Prin Ordinul zilnic - înalt nr. 83, în sediul general militar a fost înființată Secțiunea a II-a (Inteligența Militară). În perioada 1865-1867, activitatea de informații a fost încredințată Direcției I pentru Ministerul de Război, iar până în 1882, statul major general a desfășurat această activitate specifică. Din 1882 și până în 1914, această activitate a fost condusă de la sediul militar general (Oficiul 2 - Informații aparținând Direcției I Operațiuni).

La 1 februarie 1900, unii membri ai VMOK (mișcarea teroristă bulgară) au ucis pe cetățeanul bulgar Kiril G. Fitowski, un spion bulgar (fost dezertor din armata bulgară pentru idealurile sale macedonene), care a desfășurat acțiuni subversive în Imperiul Otoman și, de asemenea, în localitățile Turnu Măgurele, Corabia, București și Giurgiu - orașe din România, Nikopole, Ruse - orașe bulgare. Este posibil ca el să fi fost eliminat de către mișcarea teroristă bulgară pentru o trădare în cele din urmă către turci a secretelor bulgare (inclusiv un transport ilegal de arme în Vinița - Macedonia). O altă acuzație a fost aceea că Fitowski a deturnat anumite sume de bani ce trebuiau utilizate

²⁰³ Nicolae Răzvan Mitu, *op. cit.*, p. 45-56.

pentru cumpărarea de arme, în interese personale. Autorul principal al asasinatului a fost Boiciu Ilieff, fiind ajutat și de alți prieteni.

La 22 iulie 1900, un alt terorist bulgar, Stoian Dimitroff, a ucis cu un foc de armă un profesor român și director al revistei *Peninsula Balcanică*, Ștefan Mihăileanu (patriot și activist aromân) la București. Stoian Dimitroff a fost convins că Ștefan Mihăileanu (un român născut în Ohrid, Macedonia) ar putea fi spion turc.

După cum reiese din actul judiciar al anchetei oficiale a celor două crime (Fitowski și Mihăileanu) emis în 11 septembrie 1900, teroriștii bulgari Boris Sarafov, Niculae Bogdanoff, Marcu Bosniacov și Anghel Pop Arsoff au avut un plan de eliminare inclusiv a regelui român Carol I prin utilizarea de arme de foc.

În 1903, chestiunea macedoneană se acutizează din nou. Stoian Danev preia postul de premier al Bulgariei încă din 4 ianuarie 1902. El este un susținător fervent al Rusiei care l-a sfătuit să scoată în afara legii Comitetul Suprem Macedonean condus de Traiko Kitanchev, care declanșase o răscoală în regiunea Struma.

Totuși, la 31 mai/ 13 iunie 1902, Bulgaria și Rusia semnează o convenție secretă. În primul ei articol, se arăta clar faptul că acea convenție se opunea celei militare dintre România și Austro-Ungaria încheiată în 1901. Evident, Rusia și Bulgaria nu știau nimic de tratatul secret din 1883.

Articolul 4 al acestei convenții nu dă bulgarilor nicio speranță în cazul în care ei ar dori să aibă o politică balcanică în Macedonia. Pur și simplu,

convenția oferea ajutor Bulgariei, dacă ar fi fost atacată de Austro-Ungaria sau de România, sau Rusia ar fi fost atacată de cele două state și atunci Bulgaria ar fi trebuit să intervină.

Diplomații francez și sârb, acreditați, primul la București, celălalt la Sofia, trimiteau rapoarte diplomatice în anul 1903 în care arătau că relațiile româno-bulgare nu erau dintre cele mai bune pentru că România voia menținerea statu-quo-ului. În plus, România a început să crească nivelul stipendiilor pentru macedoromâni de la suma modestă de sub 15 000 franci, la suma de peste 540 000 franci, ceea ce este o creștere uriașă.

Un mijloc eficient prin care putem să avem o imagine completă a relațiilor tot mai dificile dintre România și Bulgaria este analiza relațiilor diplomatice dintre România și Imperiul Otoman²⁰⁴.

Imperiul Otoman fusese printre primele state care recunoscuseră independența României fără condiții, acreditând un ministru plenipotențiar la București în 1878. La începutul secolului XX, devenise evident pentru Constantinopol că Bulgaria, Serbia, Grecia doreau Macedonia, iar România acționa pentru păstrarea statu-quo-ului. De aceea, Constantinopolul va încerca o apropiere de România. România nu mai avea niciun diferend teritorial direct cu Imperiul Otoman, fiind preocupată de soarta macedoromânilor din Macedonia și de pe viitorul teritoriu al Albaniei.

Rapoartele diplomației franceze (rapoartele diplomatului francez acreditat la București, trimise ministrului francez de externe Delcasse) arătau clar că

²⁰⁴ *Istoria Românilor*, vol. VII, tom 2, p. 123-125.

România era un fel de gardian al tratatelor europene ale momentului, fiind aceea care avea libertatea de a determina Bulgaria să nu amenințe inviolabilitatea acestor tratate prin politica sa de expansiune.

Diplomația britanică era și ea atentă la orice evoluție în zonă. Din documentele diplomatice britanice putem surprinde că bătrânul rege Carol I avea o soluție la problema Macedoniei, pe care nu a ezitat să o împărtășească ministrului britanic la București, Kennedy. Astfel, el considera că un guvernator creștin ar fi asasinat de naționaliștii din Macedonia. De aceea, autonomia Macedoniei sub un prinț dintr-o familie domnitoare europeană, cu garanția Marilor Puteri, ar fi putut fi de natură să mulțumească pe toată lumea, fiindcă dacă otomanii puneau un guvernator creștin, asasinarea lui putea fi urmată de anexarea Macedoniei de către Bulgaria care visa să se revină la situația reglementată de Tratatul de la San Stefano din 19 februarie/3 martie 1878²⁰⁵.

România avea relații mai bune cu Grecia și Serbia și acuza Bulgaria că ideea exprimată de Stoian Danev ca Macedonia să fie automă nu ar fi fost decât un subterfugiu care ar fi permis Bulgariei să anexeze militar Macedonia atunci când ar fi fost un context internațional favorabil.

În consecință Stoian Danev este înlocuit cu Ivan Evstatiev Gheșov care va conduce guvernul bulgar în intervalul 1911-1913.

Anul 1905 marchează însă dezastrul militar de la Tushima și evident, prima revoluție care a zguduit

²⁰⁵ M. Malecki, *Z zagadnien dialaktologii macedonskiej*, Rocznik Slawistyczny (Cracovia), XIV (1938), p. 142.

sistemul țarist, cea a *decembriștilor*. Este perioada în care Bulgaria începe tot mai mult să caute emanciparea definitivă de sub tutela Imperiului Otoman. Profitând de slăbiciunea Rusiei, Austro-Ungaria dorea Bosnia-Herzegovina.

În România, perioada 1905-1908 stă sub semnul Iradelei din 1905, acordată de către sultanul Abdul Hamid al II-lea, sub semnul unor noi încercări de apropiere diplomatică a Imperiului Otoman față de România, și sub semnul răscoalei țărănești de la 1907. Iradeaua a fost un semn de bunăvoință al Imperiului Otoman față de aromâni, ceea ce făcea ca România să fie atentă cât de mult dorea să se implice în chestiunea sensibilă a Macedoniei. Tratatul de la San-Stefano aproape că dăduse Macedonia în întregime Bulgariei, dar Tratatul de la Berlin tăiașe elanul Rusiei și nemulțumea Bulgaria care nu reușea să aibă ieșire la Marea Egee și mai avea de așteptat până să tranșeze problema Macedoniei²⁰⁶.

Totuși, în anul 1906, otomanii au reluat ideea apropierii de România, prin vizite ale unor diplomați otomani cu pregătire militară. În data de 11 noiembrie 1906, folosindu-se un pretext internațional pentru a se menaja suspiciunile Bulgariei, Munir Pașa a purtat discuții la București cu ministrul român de externe, I. Lahovary, precum și cu principele moștenitor al României, Ferdinand, legate de despăgubirile acordate de România foștilor proprietari otomani care plecaseră în 1878, din Dobrogea.

Guvernul de la Sofia a urmărit atent vizita și evident, că nu a rămas la impresia pe care voiau să o

²⁰⁶ Daniel Cain, *Diplomați...*, p. 67-76.

lase otomanii. Cel puțin ministrul de externe al Bulgariei, Hristofor Hespaciev, a discutat cu atașatul militar austro-ungar la Sofia, colonelul Rozwdowski, iar diplomatul militar austro-ungar a spus clar că România se temea să nu piardă Dobrogea din cauza pozițiilor avansate bulgare de la Dobrici. Porturile Constanța și Mangalia erau foarte vulnerabile. Prezența unei puternice minorități bulgare la Tulcea putea alimenta iredentismul bulgar, deci aserțiunea diplomatului austro-ungar era îndreptățită.

Anul 1907 este foarte agitat pentru Sofia și Constantinopol. Principele Bulgariei, Ferdinand, decide să ia taurul de coarne și vine în vizită la București. El înțelegea că dorința de independență a Bulgariei și pretențiile în Macedonia ar fi fost periclitate dacă Bucureștiul și Constantinopolul ajungeau la o înțelegere.

În iunie 1907, Abdulah Pașa, consilierul militar principal al Sultanului, a venit la București cu o decorație pentru suveranul român, care l-a trimis, la rândul său cu o decorație pentru sultan, pe generalul Alexandru Averescu.

Presa românească a anului 1907, dincolo de problemele răscoalei, insista pe șansa unui acord româno-otoman, ca o oportunitate uriașă pentru otomani care nu aveau niciun aliat în Balcani, în afara României²⁰⁷.

Evident, România nu a marșat spre o asemenea tendință, spre liniștea Bulgariei, dar încă lucrurile erau de ajuns de încordate fiindcă Bulgaria dorea Macedonia

²⁰⁷ A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice, 1911-1913*, Editura Paideia, București, 1998, p. 196-197.

fără să dea României nicio compensație în Dobrogea de Sud.

Singura înțelegere a fost semnată la 5 august 1907, când România a obținut respectarea drepturilor românilor rezidenți în Imperiul Otoman, fiind de acord cu despăgubirile date otomanilor dobrogeni.

Guvernul conservator se retrage, iar guvernul liberal cu Ionel Brătianu la Interne reprimă răscoala. La răscoală fuseseră descoperite încercări ale socialiștilor expulzați din Rusia de a comite acte contra stabilității României. Tocmai această perioadă de criză la București face ca în anul următor Austro-Ungaria să anexeze Bosnia-Herzegovina, iar Bulgaria să-și proclame independența, în 5-6 octombrie 1908. Este perioada în care Antanta se definitivează prin acordurile anglo-franceze, anglo-ruse și franco-ruse.

Anul 1908 este anul izbucnirii Revoltei Junilor Turci care pune Imperiul Otoman în situația de a lupta pentru a nu se dezintegra. Totuși, momentul 1908 face ca sprijinul anglo-francez să piardă teren în favoarea celui austro-ungaro-german.

Reprezentantul român la Constantinopol, Al Papiniu, a recunoscut autoritățile nou-venite la Constantinopol, pentru că Junii Turci promiteau drepturi minorităților. În octombrie 1908, chiar Kiamil Pașa, mare vizir, spera ca România să încheie un acord cu Imperiul Otoman, dar otomanii nu au obținut satisfacția dorită. În primul rând, România a observat modestul sprijin extern avut de Junii Turci și nu a dorit să supere Austro-Ungaria sau Germania printr-o oficializare a relației cu guvernul controlat de Junii

Turci când nicio putere europeană nu le acordase credit diplomatic.

Serbia, care avea relații bune cu România, era ajutată tot mai mult de Rusia, iar Austro-Ungaria nu dorea ca Serbia să aibă acces la Marea Adriatică. Așadar, România și Bulgaria se găseau prinse într-un sistem de alianțe (România avea tratatul din 1883, Bulgaria era aliat conjunctural) cu Austro-Ungaria și Germania, care cu excepția Greciei și Serbiei aveau un ascendent periculos în Balcani.

O a treia perioadă 1908-1910 este o perioadă de reconfigurare a poziției Bulgariei și României. Dacă România este tot mai curtată de Antanta, Bulgaria primește tot mai mult sprijin din partea Austro-Ungariei și Germaniei.

Proclamarea independenței Bulgariei și anexarea de către Austro-Ungaria a Bosniei-Herzegovina în 5-6 octombrie 1908 erau de natură a lovi în interesele otomane și România nu s-a grăbit să recunoască independența Bulgariei. Pe de o parte, avea relații foarte bune cu Imperiul Otoman, din 1907, fără însă a plasa spre o alianță și nu dorea să supere Constantinopolul, pe de altă parte, aștepta ca Viena și Constantinopolul să tranșeze chestiunea bosniacă, Austro-Ungaria fiind aliată cu România. Viena a acceptat să ofere Imperiului Otoman o despăgubire financiară în schimbul acceptării anexiunii Bosniei-Herzegovina de către Austro-Ungaria.

Așadar, România a așteptat reacția oficială otomană. Aceasta s-a produs la 6/19 aprilie 1909, la Constantinopol. Imediat, reprezentanța României la Sofia a primit, la 7/20 aprilie 1909, notificarea de a lua

act de recunoașterea independenței Bulgariei de către otomani. La 8/21 aprilie 1909, Carol I îl felicita pe principele Ferdinand care își luase titlul de țar, recunoscându-i și acest titlu. La 21 mai 1909, România și Bulgaria își ridicau rangul reprezentanțelor diplomatice la cel de legație. În 6/19 iulie 1909, Hristofor Hespaciev își prezenta la București scrisorile de acreditare, iar Constantin Diamandy, din partea română, o va face la 2/15 noiembrie 1909, după ce fusese desemnat de guvernul român în iunie 1909 și va pleca la Sofia, la 5 august 1909.

Așadar, România părea tot mai departe de visul de a-și vedea frontiera dobrogeană reglementată cu acea compensație care îi fusese promisă la Congresul de la Berlin. Totuși, recunoașterea independenței Bulgariei era privită de București ca o șansă de a tranșa disputa din sudul Dobrogei între două state vecine și independente.

Așadar, în anul 1910, România și Bulgaria rămâneau state cu divergențe care datau încă din 1878, dar care își realizaseră scopul principal, acela al proclamării independenței, următorul scop fiind cel al definitivării limitelor teritoriale în următorii ani. La 1910 România era conștientă că va trebui să acționeze atunci când Bulgaria va dori să-și extindă teritoriul pentru că interesele sale ar fi fost afectate în Balcani pe de o parte, în chestiunea macedoromânilor pe care otomanii îi recunoscuseră la 1905, iar pe de altă parte, de nereglementarea frontierei din Dobrogea de Sud care vulnerabiliza România prin prezența centrelor de la Silistra și Dobrici în interiorul Bulgariei, acestea amenințând direct porturile dobrogene românești.

În relațiile româno-bulgare, anii 1908 și 1909 mai pot fi analizați și din perspectiva ecuației politice Austro-Ungaria-Serbia-Bulgaria-Imperiul Otoman, în momentul reprezentat de anexarea de către Austro-Ungaria a Bosniei-Herzegovina și de proclamarea independenței Bulgariei, urmată de preluarea titlului de țar de către principele Ferdinand al Bulgariei.

Alois von Aerenthal (1854-1912) s-a întâlnit cu Aleksandr Izvolski, ministrul rus al afacerilor străine la Buchlau, pe teritoriul actual al Cehiei, unde Austro-Ungaria și Rusia au convenit ca Austro-Ungaria să anexeze Bosnia-Herzegovina.

Serbia, condusă de regele Petru, era într-o relație rece cu România, regele Carol I nefiind interesat să intervină în Balcani decât dacă se încălca statu-quo-ul. România era aliata Puterilor Centrale, dar Carol personal nu a fost de acord cu anexarea Bosniei-Herzegovina de către Austro-Ungaria, mai ales că Serbia chiar amenința că ar putea să se opună militar Austro-Ungariei.

Totuși, România se afla în relații reci cu Serbia, iar Rusia, considerată sprijinul Serbiei, era afectată încă de frământările revoluționare de după dezastrul de la Tushima care au fost puse sub control abia în 1907.

Ori Rusia nu a ajutat Serbia, ci a preferat să ajute Austro-Ungaria căreia îi promisese Bosnia-Herzegovina încă din 1876. Alois von Aerenthal va merge și mai departe, acceptând ideea rusă de a acorda despăgubiri otomanilor, dar și de a promite Serbiei un loc în Comisia Dunării, ceea ce România nu agreea, după cum nici celelalte state riverane nu doreau un membru în plus, care să fie tutelat de Rusia.

Începând din 1909, România a cunoscut un reviriment, mai ales că Ionel Brătianu prelua șefia PNL, principalul partid politic de atunci în România, ceea ce urma să ducă la o apropiată schimbare de guvern.

Carol I a protestat la Viena față de agresiunea austro-ungară, dar atitudinea de forță a Austro-Ungariei care a făcut unele manevre militare în Croația, a făcut ca România să își mai domolească opoziția.

Serbia a considerat, și asta reiese din rapoartele diplomaților români de la Sofia care discutau cu omologii sârbi, că, dacă preluarea Bosniei de către Viena ar fi constatăată de o capitală europeană de top, atunci sârbii se vor considera nemulțumiți și nu vor admite normalizarea situației în dezavantajul lor.

Așadar, România și Bulgaria aveau neînțelegeri, dar acum nici Austro-Ungaria și Serbia nu se înțelegeau. Se știa că Bulgaria dorea apropierea de Austro-Ungaria, că Serbia se apropia de Rusia, iar România căuta și ea să intervină într-o situație care afecta Balcanii deoarece era o încălcare a satu-quo-ului care se normaliza dacă otomanii și austrieții ar fi ajuns la un acord.

Bulgaria va profita de acest moment, fiindcă practic atunci a avut loc proclamarea independenței Bulgariei. Așadar zilele de 5 și 6 octombrie 1908 sunt zilele în care Austria a luat ce își dorea din 1876, iar Bulgaria a devenit independentă, la 30 de ani după România și Serbia.

În noiembrie 1908, în România au avut loc proteste contra Austro-Ungariei, iar deputații au protestat și ei la citirea Mesajului Tronului la deschiderea sesiunii parlamentare a anului 1908.

În primăvara anului 1909, România a fost nevoită să treacă în revistă propriile trupe, deoarece între Belgrad și Viena tensiunile erau pe punctul să escaladeze.

În anul 1909, se afirmă că a început timid să se vadă ruptura de Austro-Ungaria a României. În timp ce Franz-Ferdinand vizita Sinaia în iulie 1909, un grup de români a vizitat Belgradul, iar presa sârbă a salutat momentul ca un gest de prietenie al României.

Serbia a încercat în noiembrie 1909 să ajungă la un acord cu Imperiul Otoman pentru a preveni un acord otomano-austro-ungar, fapt care nu s-a întâmplat, pentru că otomanii puteau primi o compensație financiară, statul otoman având nevoie de bani și de expertiza inginerilor din spațiul german al Puterilor Centrale.

Avea să fie ultimul mare succes diplomatic al Austro-Ungariei care însă putea echivala și cu începutul unui eșec. Devenea evident că Bulgaria putea conta pe viitor pe Austro-Ungaria mai mult decât pe Rusia, numai că Viena începea să vadă distanțarea României ceea ce se va accentua în criza balcanică din 1912-1913, ultima dinaintea declanșării primei conflagrații mondiale.

Premisele, desfășurarea și consecințele războaielor balcanice pentru rezolvarea *Chestiunii Balcanice*

Regele Carol I, conform premierului Titu Maiorescu, lua în calcul o tensionare a relației cu Petersburgul dacă România ar fi decis să mobilizeze fie și parțial, armata sa. Titu Maiorescu era foarte recunoscător diplomației de la Quai d Orsay și se

adresase interlocutorului francez, Blondel, dând de înțeles că și-ar dori să discute probleme mult mai serioase precum o posibilă reorientare în politica externă a României.

Diplomatul Blondel nota în raportul lui că România, din 1881 încoace, evoluase mult mai mult în direcția unei relații mai bune cu Rusia, deci acest fapt nu trebuia ratat de Franța.

Gesturile de bunăvoință ale Franței continuau. Astfel, în data de 6/19 noiembrie 1912, Al. Em. Lahovary, reprezentantul diplomatic român la Paris, a primit de la M. Paleologue, demnitar francez care conducea departamentul destinat afacerilor politice la Ministerul de Externe francez, o încurajare: Franța împărtășea punctul românesc de vedere în privința Silistrei care trebuia să fie românească. Mai mult decât atât, Franța s-ar fi asociat României, dacă aceasta depunea un memoriu în fața Marilor Puteri care ar fi permis diplomației de la Paris să ia atitudine²⁰⁸.

Data de 7 noiembrie 1912 este momentul în care diplomația franceză, prin reprezentantul său de la Sofia, află de la diplomații Rusiei din capitala Bulgariei că Sofia ar fi fost dispusă să facă unele concesii României²⁰⁹.

Bulgarii și-ar fi dorit să ajungă cumva la un aranjament cu România, iar francezii au surprins și ei începutul unei încordări latente între România și Austro-Ungaria. Practic, românii, conform celor observate de diplomația franceză, ar fi interpretat medierea Vienei drept un gest lipsit de curtoazie

²⁰⁸ Mihai Macuc, *op. cit.*, p. 90.

²⁰⁹ *Ibidem*

diplomatică față de București care îi era aliat din 1883, deci de aproape trei decenii.

Data de 7/20 noiembrie 1912 marca începutul discuțiilor pentru armistițiul care trebuia să pună capăt conflictului balcanic. Al. Em. Lahovary a avut o amplă discuție cu Raymond Poincare, omul politic francez asigurând partea română că Franța va fi o susținătoare a doleanțelor României, aceasta putând să mizeze și pe ajutorul francez în a convinge Rusia că Bulgaria va ajunge în punctul în care să accepte că trebuie să cedeze Silistra României.

Faptul că Bulgaria dorea ca otomanii să nu mai aibă nicio posesiune europeană determina Franța să aibă în vedere ca România să primească satisfacția dorită. La 9/22 noiembrie 1912, francezii au reiterat ideea că Bulgaria ar trebui să fie mai receptivă față de doleanțele românești, deoarece Bucureștiul a declarat neutralitatea, ceea ce a scutit Sofia de complicații având frontiera sigură la granița de nord. Așadar, România trebuia cumva să fie răsplătită pentru atitudinea sa de neutralitate față de conflictul balcanic. Evident, astăzi știm că și Iradeaua din 1905 avusese rolul ei în relația de neutralitate, România nedorind să deranjeze Imperiul Otoman prin ajutarea Bulgariei, care nu îi ceda Silistra.

În cursul unei întrevederi particulare cu Guillemin, delegatul Franței la Comisia Europeană a Dunării, Take Ionescu a făcut cunoscut, cu titlu strict confidențial, punctul său de vedere asupra politicii României față de Bulgaria.

Totuși, nici la București nu domnea o atmosferă de deplin consens între politicieni. Take Ionescu, liderul Partidului Conservator Democrat, discutase cu

reprezentantul Franței în cadrul Comisiei Europene a Dunării, iar acesta, păstrând confidențialitatea discuției la nivel de sistem diplomatic francez, raportase superiorilor săi francezi rezumatul opiniei lui Take Ionescu. Omul politic român avea opinia că Bulgaria trebuia presată înainte de război să cedeze Silistra și un teritoriu de cel puțin 10 000 kilometri pătrați, fiindcă el credea că Bulgaria, echipată de Austro-Ungaria cu armament modern, ar fi putut câștiga rapid confruntarea cu otomanii care pierduseră în timpul Revoluției Junilor Turci sprijinul Parisului și Londrei din cauza refuzului punerii în aplicare a reformelor de fond în partea europeană, adică Macedonia și Tracia.

Camille Blondel raporta și el, la 18 noiembrie 1912, faptul că eventualitatea unei reorientări a politicii externe românești se simte tot mai mult în vederile politicianilor din Guvernul (Consiliul de Miniștri) de la București. Nu trecuse neobservată nici atitudinea declarativ pozitivă a diplomației ruse față de București. Pentru francezi, devenise clar că dacă Rusia oferea o garanție României de susținere a viziunii politice românești, atunci miniștrii ar fi putut chiar să forțeze mâna regelui Carol I să se uite și el mai atent spre Rusia. Să nu uităm că deja Principele Ferdinand, moștenitorul tronului, era căsătorit cu Principesa Maria care era verișoara primară a țarului Nicolae al II-lea al Rusiei și nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Așadar, ceea ce Rusia nu reușise în privința lui Carol I, reușise cu Ferdinand. Două state din Antantă aveau un pion în interiorul dinastiei de la București.

Acum, considera Take Ionescu, România era nu numai în vecinătatea Rusiei devenită tot mai puternică,

dar și a Bulgariei mult mai ambițioasă. În mod cert, Bulgaria avea o tendință de apropiere față de Viena. Așadar, o răcire a relațiilor cu Viena se putea face doar dacă Rusia plusa diplomatic în relația cu Bucureștiul suficient încât să descurajeze Bulgaria.

Practic, România regreta că nu se alăturase Confederației Balcanice, fiindcă dacă aceasta ar fi ajuns pe orbita diplomației ruse, România ar fi fost înconjurată de state slave cu vederi nu tot timpul compatibile cu ale sale.

Practic, francezii îi așteptau pe ruși să facă pasul decisiv, fiindcă România nu se simțea mulțumită de tratamentul la care o supusese Viena în conflictul balcanic. Adică Viena nu dorise România în acea confederație, sprijinind Bulgaria, în dauna alianței cu Bucureștiul. Blondel testase și tendințele opiniei publice românești, iar acestea nu erau favorabile Vienei. Așadar, România s-ar fi orientat spre Antanta dacă avea garanții. În plus, Franța era locul unde studiaseră majoritatea post-pașoptiștilor, cei care acum formau elita conducătoare din România.

Nici Viena nu putuse să nu remarce răceala manifestată la București față de alianța de la 1883. Conteul Furstenberg, pe parcursul lunii noiembrie 1912, trimisese o amplă corespondență la Viena din care reieșea, de exemplu, în data de 14 noiembrie 1912, în mod clar că Rusia începuse acțiunea de atragere a României. Deși aprecia loialitatea celor ce prelungiseră tratatul secret din 1883, în mod cert Viena nu putea cere politicianilor să nu țină cont de opinia publică, tot mai ostilă Vienei din cauza atitudinii Budapestei față de românii din imperiul dualist. Deja, fie și aluzia la un

posibil sprijin al României în chestiunea Transilvaniei sau Silistrei din partea Antantei, putea schimba cursul politicii externe de la București. În plus, faptul că Germania era în alianță nu mai avea forța din urmă cu aproape trei decenii pentru români, dacă Antanta știa ce să promită. Iar Germania nu putea promite Transilvania României²¹⁰.

Așadar, pentru contele Furstenberg, soluția era simplă: Viena trebuia să sacrifice Bulgaria pentru a conta pe loialitatea Bucureștiului. Neutralitatea României fusese și un act de loialitate față de Viena, nu numai față de Constantinopol²¹¹.

Francezii continuau să se apropie tot mai mult de politicienii de la București. O dovadă este faptul că a fost menținut 9 ani la post, din 1907 până la 1916, același reprezentant diplomatic, J.C. Blondel.

În ultima lună a anului 1912, Blondel a trimis un raport amplu la Paris, în care puncta discuția avută cu Ionel Brătianu și cea cu Take Ionescu. Ambii politicieni erau de părere că Rusia putea fi un partener de discuție. Și mult mai evident era pentru Blondel faptul că România, dacă lucrurile escaladau în Balcani, nu ar mai fi rămas neutră, ceea ce însemna întoarcerea spatelui către Viena și privirea spre Petersburg. Ionel Brătianu nu dorea ca România să devină ținta panslavismului, sperând la garanții rusești.

Ionel Brătianu știa că Rusia putea oricând să apese pe pedala panslavismului pe care îl neglija pe plan intern, dacă avea prilejul, de tipul celui din 1877, iar

²¹⁰ Gheorghe Cliveti, *op. cit.*, p. 254.

²¹¹ Ion Gheorghiu, *Relațiile dintre România și Austro-Ungaria în anii 1908-1914*, "Studii și articole de istorie", 1968, nr. 11, p. 143.

diplomația franceză înțelesese intenția lui Brătianu de a schimba cursul politicii externe la preluarea unui viitor mandat de șef al Guvernului, dacă Transilvania ar fi fost parte a unei înțelegeri româno-franco-ruse.

Ionel Brătianu avea reprezentarea corectă a agoniei sistemului dualist austro-ungar pe plan intern din cauza nerespectării drepturilor națiunilor ocupate. Și mai știa că putea să aibă speranțe în privința Transilvaniei cu sprijinul Rusiei. Totuși, nu disprețuia ideea de a obține o rezolvare a chestiunii litigioase cu Bulgaria prin bunăvoința Vienei. Așadar, deși putea părea o anomalie geografică, drumul României spre Transilvania nu traversa direct Carpații, el mergea surprinzător spre Bulgaria prin Balcani, cum va spune mai târziu Nicolae Iorga.

Diplomația franceză înțelesese că regele Carol putea fi forțat să schimbe politica externă numai dacă Rusia oferea ceva ce putea să întoarcă toată lumea contra lui Carol, respectiv recunoașterea drepturilor istorice în Transilvania. Franța nu trebuia decât să culeagă roadele unei apropieri româno-ruse. Deja Parisul știa că erau două curente la București, deși tratatul din 1883 nu era cunoscut de diplomația franceză, ci poate, cel mult, presupus. La acel moment, cheia politicii balcanice românești era cooperarea cu Puterile Centrale²¹².

O primă piedică a schimbării cursului politicii externe a fost faptul că tocmai Parisul și Londra se opuseseră ca România să ia parte la celebra Conferință a Ambasadorilor. Londra considera că România nu avea

²¹² A.M.A.E., Fond 71/1900-1919, vol. 11, f. 142. Diamandy către Maiorescu, 19 noiembrie/2 decembrie 1912.

ce să caute, în ciuda neutralității, la o conferință la care nu participau nici beligeranții. Londra voia România ca participantă la o etapă diferită, prin discuții la nivelul reprezentanților diplomatici care veneau cu mandat impus și greu de schimbat.

Francezii credeau că România va susține Austro-Ungaria în privința Albaniei, unde erau aromâni, iar Bucureștiul ar fi dorit o Albanie independentă și alcătuită ca o federație albano-macedoromână.

Camille Blondell arăta că nici Puterile Centrale nu stăteau degeaba. Bukarester Tagblatt anunța chiar că francezii creează intrigi prin care să atragă politicienii și opinia publică din România.

Un alt aspect pe care diplomația franceză l-a reținut în decembrie 1912 a fost legat de prezența în România a celui mai important om din conducerea sistemului militar rus, Marele Duce Nicolae Mihailovici. Rapoartele lui Camille Blondel din 13 și 14 decembrie 1912 surprind faptul că regele Carol I era încă destul de ferm pe poziții, în privința politicii externe românești²¹³.

Camille Blondel era un diplomat cu prea multă experiență pentru a supraevalua o serie de afirmații făcute din curtoazie de către suveranul român unui lider militar rus atunci când a primit un însemn militar de importanță majoră, bastonul de mareșal al armatei ruse cu ocazia împlinirii a 35 de ani de la cooperarea din războiul ruso-turc din 1877, la capătul căruia România își dobândise independența. În afară de rememorarea cooperării de atunci, suveranul român nu a spus nimic și nici nu a dat de înțeles că ar dori ca relația București-

²¹³ Titu Maiorescu, *România Războaielor balcanice și Cadrilaterul*, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 23-24.

Petersburg să evolueze mai mult decât până la acel moment.

Bătrânul rege Carol, care domnea deja de 46 de ani, nu spus nimic din ceea ce Rusia și-ar fi dorit să audă, fapt notat de Blondel în rapoartele lui trimise la Paris. Adică, în afară de dorința României ca pacea să domnească (adică să se respecte statu-quo-ul) în Balcani, bătrânul rege nu a spus nici măcar informal, adică la nivel de discuție protocolară, înaltului oaspete ce strategie ar avea România dacă s-ar produce un conflict regional sau de mai mare anvergură.

Partea rusă (evident și francezii) voia să știe care ar fi fost motivația reală a unui oficial militar austro-ungar de talia generalului Konrad von Hoetzendorf (Șeful Marelui Stat Major al armatei Austro-Ungariei) să vină la București în perioada 16-17 noiembrie 1912. Evident, în ciuda unor acțiuni de spionaj destul de bine orchestrate de Rusia, rușii nu aflaseră de Pactul din 1883, dar acum, din ceea ce probabil reușise spionajul țarist să afle, prin rețeaua țesută de diplomații ruși la București, Viena, Sofia sau Belgrad, în mod clar miza unei asemenea vizite nu putea fi decât o posibilă convenție militară româno-austro-ungară²¹⁴.

Diplomatul francez era convins că regele l-a asigurat formal pe oaspetele rus că vizita oficialului de la Viena nu schimbase nimic (azi, noi știm că nu schimbase nimic, nefiind nevoie de o convenție, întrucât exista deja un tratat secret), dar deja constata că regele Carol vedea că atitudinea potrivnică Vienei a

²¹⁴ Claudiu Lucian Topor, *Germania, România și Războaiele Balcanice*, Editura Universității "Al. I. Cuza", Iași, 2008 p. 89-91.

unor politicieni din opoziție era tot mai puternică în exprimarea opiniei publice.

Francezii știau că la ședințele Consiliului de Miniștri la care participase regele, miniștrii declaraseră că ei vor merge pe o neutralitate absolută, mai ales că principele von Furstenberg insistase să afle poziția României față de un conflict balcanic viitor²¹⁵.

Regele mergea pe linia abandonării neutralității simulând intenția de a fi de partea Austro-Ungariei contra Rusiei, fapt ce a dus la un protest zgomotos al unor miniștri care au amenințat cu demisia. În mod cert, Carol nu ar fi avut niciun succes dacă dezvăluia vechiul tratat din 1883, care ar fi deschis o prăpastie între rege și guvernul său. Concluzia raportului era clară: apropierea de Rusia câștiga teren, dar regele era încă puternic pe poziția lui.

Din acest motiv, la Conferința de la Londra care urma să definitiveze situația de la finalul războiului balcanic, România nu a fost prea bine tratată de Rusia, Franța și Anglia. Titu Maiorescu, în dialogul cu reprezentantul țarist la București, N. Schebeko, insista pe faptul că România trebuia să primească o compensație în Dobrogea de Sud pentru că se modificau la Londra condițiile Tratatului de la Berlin, și deci România nu încălca un statu-quo care se modifica prin consensul părților contractante.

Partea rusă prin vocea lui S.D. Sazonov nu a făcut decât declarații de curtoazie, neexprimând nimic concret. Toate părțile sperau ca Bulgaria să înțeleagă

²¹⁵ Adrian Bogdan Ceobanu, *Cultură, Politică și Societate în timpul domniei lui Carol I. 130 de ani de la Proclamarea Regatului României*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2011 p. 121-137.

singură că trebuia să se înțeleagă cu România care aștepta acest lucru fiindcă fusese neutră. Bulgaria, atacând Imperiul Otoman, trecea peste statu-quo-ul de la Berlin, astfel că nu se mai putea prevala, în ciuda tolerării atitudinii sale din partea Marilor Puteri, de prevederile Tratatului de la Berlin. Bulgaria se unise în 1885 cu Rumelia, aproape câștigase un conflict cu Serbia și devenise independentă din 1908. Acum își extindea teritoriul în Macedonia și Tracia. Așadar, în viziunea diplomației românești, Sofia nu mai putea să se ascundă în spatele Tratatului de la Berlin care era în vigoare dar ale cărui reglementări le depășise în ultimele trei decenii.

În acest timp însă, Viena știa că România începea să fie nesigură din cauza chestiunii românilor ardeleni, iar contele Berchtold îi promitea sprijin lui Stoian Danev care conducea Parlamentul Bulgariei.

Rusia înțelesese că trebuia să pluseze în relația cu Bucureștiul. Bulgaria a încercat un fel de diversiune promițând României drepturi pentru aromânii din Macedonia bulgară dacă România renunța la pretențiile sale asupra Silistrei. Deși evidența era clară, în sensul că, comitajii bulgari doreau să rupă toată Dobrogea de la România, diplomația de la Sofia califica îngrijorările României ca fiind rezultatul aflării unor lucruri lipsite de seriozitate. Totuși, Titu Maiorescu era neabătut pe poziția sa, insistând la 26 noiembrie 1912, în fața lui Stoian Danev, că Bulgaria nu trebuie să se mai prevaleze de tratatul de la Berlin ca să amâne soluția cerută de România în sudul Dobrogei. Românii știau că în școlile militare bulgare, Dobrogea apărea pe hărți drept Bulgaria de Nord, iar teritoriul era văzut ca un teritoriu

bulgar atribuit României prin Tratatul de la Berlin. Așadar, îngrijorările românești erau pe deplin justificate.

Așadar, revenind la momentul vizitei lui von Hoetzendorf la București, devenise clar pentru Tripla Înțelegere că Austro-Ungaria ar fi putut promite României sprijin în chestiunea aromânilor dacă România o sprijinea într-o acțiune contra Serbiei (Austro-Ungaria se temea amenințată dacă sârbii ar fi avut ieșire la Marea Adriatică) și dacă nu mai insista pe lângă Bulgaria în chestiunea Dobrogei de Sud. Totuși, România privea și la situația românilor ardeleni, iar aceștia nu puteau cântări mai puțin în balanță decât aromânii. În plus, la conferința de pace putea fi ridicată problema Iradelei din 1905 pe care statele care preluau părți din Macedonia ar fi putut să o respecte.

Totuși, la 3 decembrie 1912, regele Carol I a avut o discuție cu diplomatul Camille Blondel căruia i-a precizat că el va sprijini Albania, în acord cu Austro-Ungaria, Albania urmând a prelua tot Epirul cu orașul-centru Ioannina.

Marele Duce Nicolae Mihailovici, la 23 noiembrie 1912, a oferit Regelui Carol I bastonul de mareșal al armatei ruse regelui Carol I al României. Scopul său era să anuleze beneficiile vizitei lui Franz Conrad von Hoetzendorf.

Practic, România era prudentă în privința Confederației Balcanice din rațiuni de respect pentru alianța cu Puterile Centrale, temându-se de extinderea panslavismului.

Ionel Brătianu, în discuțiile cu Marele Duce Nicolae, fusese destul de rezervat, dar arătase clar că era

adeptul unei reorientări politice românești pe plan extern.

Conflictul italo-otoman din 1912 condusese la ideea că această confederație trebuia să aibă o țintă antiotomană. Ori, România nu mai avea nimic de obiectat în relația cu Imperiul Otoman.

Totuși, în ajunul Conferinței de la Londra, la care România spera să participe, discuțiile româno-bulgare ajunseseră la un eșec, prin neajungerea la un acord între Stoian Danev și Titu Maiorescu. N. Mișu, diplomatul român acreditat în Marea Britanie, primise ordinul direct ca România să nu dea impresia că ar fi influențată de vreo putere, el trebuind, dacă ar fi fost admis, să susțină exact ce dorea România să fie susținut acolo²¹⁶.

În data de 16 ianuarie 1913, totuși, Stoian Danev²¹⁷ fusese de acord ca Bulgaria să se retragă din două zone controlate care intrau ca un vârf de lance în teritoriul României, să dărâme fortificațiile de la Silistra și să ofere României la sud de Mangalia o suprafață lungă de 6 km care să ofere șansa unei extinderi a portului de la Mangalia. La aceeași dată, Bulgaria a consimțit să acorde unele drepturi politice aromânilor.

În ciuda evoluției acestor raporturi complicate pe plan internațional, România a prelungit, pentru ultima dată, în data de 23 ianuarie 1913, tratatul cu Puterile Centrale din 30 octombrie 1883.

²¹⁶ Nicu Pohoacă, *România și politica orientală a Franței în timpul desfășurării primului război balcanic*, în "Studii și Articole de Istorie", LXXIX, 2002, p. 104; Idem, *Politica externă a României în timpul războaielor balcanice (1912-1913)*, Editura Pro Universitaria, București, 2010, p. 78.

²¹⁷ Adrian Bogdan Ceobanu, *op. cit.*, p. 138-145.

Tratatul româno-bulgare se reia la Sofia, diplomatul D. Ghica fiind însărcinat la data de 9 februarie 1913 să ceară medierea internațională, în conformitate cu tratatul-convenție de la Haga, iar locația de desfășurare să fie capitala Rusiei, Sankt Petersburg. România, deși își dorea linia Turtucaia-Balcic, a fost de acord să ceară o frontieră care începea de la Silistra (în fapt cu 4-5 km la vest de Silistra) și până la Balcic. Anglia și Rusia se opuneau, Franța încă nu se decisese, iar Germania spera să convingă Rusia să accepte. Austro-Ungaria și Bulgaria urmau să fie și ele presate cumva de Germania să susțină medierea²¹⁸.

Între 18 martie 1913 și 26 aprilie 1913, Conferința de la Petersburg încheiată prin cunoscutul protocol (opinia publică de la București a ajuns să-l cunoască la 9 mai 1913) nu a făcut ca România să primească decât Silistra și 3 kilometri la vest de Silistra, fapt ce a dus la tensiuni politice la București. Nicolae Filipescu a demisionat, iar Take Ionescu a reușit cu greu să tempereze situația și să asigure menținerea guvernării lui Titu Maiorescu.

Totuși, din mai 1913, aceste mici câștiguri diplomatice aveau să aibă o viață scurtă. Bulgaria, sprijinită puternic de Austro-Ungaria, a început să se pregătească de război, considerând că va putea ataca aliații din primul război balcanic, ceea ce a și făcut, fără să declare război, în data de 17/30 iunie 1913.

România a făcut atunci un pas curajos, ceea ce marca practic ruptura de Austro-Ungaria. La 20 iunie 1913, România a declarat mobilizarea generală, ocupând

²¹⁸ *** *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 442.

Silistra la 28 iunie 1913. Titu Maiorescu anunța diplomații străini care era intenția României: frontiera Turtucaia-Balcic.

Bulgaria a fost rapid nevoită să cedeze și să depună armele. Marile Puteri au interpretat gestul României ca unul de păstrare a statu-quo-ului și de afirmare a intereselor sale de stat independent. Practic, eroarea a fost a Bulgariei, iar România a acționat în virtutea păstrării situației decise la Protocolul de la Petersburg. Pacea urma să fie discutată la București, începând din 17 iulie 1913, tratatul de pace fiind semnat la 10 august 1913.

România și-a afirmat rolul de arbitru al situației politice din Balcani, iar Viena și Berlinul au obținut de la România promisiunea că nu va avea vreo alianță cu Serbia.

Așadar, momentul de la București din 10 august 1913 punea capăt de facto colaborării cu Austro-Ungaria, în ciuda faptului că tratatul cu Puterile Centrale fusese prelungit în 1903, 1907 și 1913.

În concluzie, strategia națională a României a fost construită pe diferiți piloni, cum ar fi: monitorizarea mișcărilor extremiste și subversive din Bulgaria, consolidarea capacității de acțiune pentru activitatea militară a serviciilor de informații, protejarea vieții suveranului român, efectuarea anchetelor asupra crimelor politice și politica externă în păstrarea statu-quo-ului balcanic.

Aromânii, Macedo-românii, Istro-românii, Megleno-românii și Vlahii timoceni, erau persecutați de statele care au obținut părți din Macedonia. Deja, la București exista o elită a latinofonilor sud-dunăreni care

plecase din cauza represiunilor din Balcani și care a îmbogățit multe domenii din cultura românească: Theodor Capidan, George Murnu, Floria Capsali etc.

Primul Război Balcanic (desfășurat în perioada 8 octombrie 1912 - 18 mai 1913) a arătat faptul că Rusia reușise cumva să atragă România spre considerarea unei apropieri de Antantă. Take Ionescu și Elfterios Venizelos au fost cei mai buni prieteni. Vizita lui Venizelos la Brăila, Galați i-a dat ocazia să vadă cât de mult prosperau afacerile armatorilor greci. Take Ionescu a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Atena și pe cel de cetățean de onoare al orașului.

Anul 1914, momentul izbucnirii Primului Război Mondial, găsea România în tabăra Puterilor Centrale (în ciuda chestiunii românilor din Austro-Ungaria), mai mult ca un gest de curtoazie față de Germania (după 1878, în România s-a produs un curent de puternică ostilitate față de Rusia, iar Germania putea ajuta România, Berlinul condiționând însă alianța de relația amicală cu Austro-Ungaria). Între timp, Rusia se îndepărtase de Bulgaria, iar Bulgaria se apropiase de Austro-Ungaria (practic Puterile Centrale erau bine reprezentate în Balcani, Grecia și Serbia fiind izolate, pentru că și Imperiul Otoman se va alătura Puterilor Centrale). Totuși, în 1914, regele Carol I a primit vizita Țarului Nicolae al II-lea, întâlnirea istorică având loc la Constanța. Ca și la 1877, Rusia considera că drumul său spre Constantinopol trecea pe la București. Atacarea Bulgariei de către România în 1913 fusese explicată adversarilor interni ai ideii implicării României în conflictul balcanic că drumul României spre

Transilvania și Bucovina trecea prin Balcani. Acest fapt nu putea să scape atenției diplomației de la Petersburg, mai ales că Principele - moștenitor Ferdinand al României era căsătorit cu Principesa Maria, pe jumătate britanică, pe jumătate rusoaică. Adică, ce nu se reușise în cazul căsătoriei lui Carol I, se reușise în cazul lui Ferdinand, care la acel moment nu își revenise complet după ruptura de Elena Văcărescu. Mesajul esențial pe care România l-a transmis Europei în 1913-1914 arăta că aspirațiile sale se bazau pe strategia culturală potrivit căreia, țara noastră era o punte de legătură, o placă turnantă între „Mitteleuropa” și „Südosteuropa”, întrucât românii trăiau în întregul spațiu al etnogenezei lor, spațiul carpato-dunăreano-balcano-pontic.

Ruptura politică a României de Puterile Centrale s-a făcut din cauza relexelor tratamente aplicate de austro-ungari românilor din dubla monarhie. Rapoartele venite la Berlin de la Legația germană de la București arătau fără echivoc ostilitatea opiniei publice de la București contra Vienei, dar și faptul că Ionel Brătianu, dacă ar veni la guvernare, s-ar contra cu regele Carol în stabilirea priorităților de politică externă ale României.

Diplomația austro-ungară constata că moștenirea bătrânului rege Carol era nesigură în privința lui Ferdinand și a Mariei. Ba chiar micul prinț Carol era văzut ca un român naționalist căruia profesorul lui Nicolae Iorga îi cultiva ideea unei „Românie Mari”, care nu putea fi posibilă fără ca Transilvania să ajungă la România. Așadar, informațiile serviciilor secrete austro-ungare, la care aveau acces diplomații austro-ungari la București, arată cât de atent era monitorizată România.

Faptul că partea austro-ungară era atât de bine informată se datora existenței unei rețele de spionaj austro-ungar la București, ajutate indirect și involuntar de datele pe care familia regală a României le detalia în corespondența privată cu familia imperială de la Viena și cu familia imperială de la Berlin. Existau la Curtea Regală numeroși secretari străini particulari, exista o efervescență culturală germanofonă în spatele căreia spionajul austro-ungar și german încercau să fie la curent cu tot ce putea să fie schimbător la București. Astfel se explică de ce știa Viena atâtea despre Ferdinand, Maria și despre micul prinț Carol, viitorul Carol al II-lea. Însuși regele Carol I destul de zgârcit cu datele despre familie, discuta cu rudele sale de la Berlin și Viena aspecte privind pregătirea militară a armatei române. Existau și ziare de limbă germană sau propagatoare ale prieteniei cu Germania care nu erau decât un paravan pentru informațiile secrete despre ceea ce se petrecea la București.

În noiembrie 1913, Ottokar Czernin, prieten intim al lui Franz Joseph și posibil viitor ministru de externe, a fost trimis ca ministru la București pentru ca Viena să salveze alianța cu România. Ottokar Czernin considera că greșelile guvernelor maghiare în raport cu românii din dubla-monarhie vor atârna greu în viitoarea ecuație a relațiilor dintre România și Tripla Alianță. Chiar și el, diplomat cu experiență și cunoscător al realităților românești a înțeles că regele Carol trebuia să țină cont de opinia publică de la București.

Ottokar Czernin avea misiunea chiar de a determina ca regele Carol să facă publică alianța secretă încă din 1883. Totuși, diplomatul austro-ungar a spus că

regele Carol I nu va merge contra opiniei publice care este nemulțumită de faptul cum Ungaria ca parte a dublei monarhii nu respectă drepturile românilor.

Contele Haymerle sublinia faptul că Austro-Ungaria își permisesese luxul de a susține Bulgaria și a neglija aspirațiile României, pe lângă situația românilor ardeleni pe care o considera ca ținând de politica sa internă.

Ottokar Czernin, la 26 decembrie 1913/8 ianuarie 1914 arăta clar că după Pacea de la București din 10 august 1913, obținerea Cadrilaterului de către România în contextul în care Marile Puteri s-au implicat, mărise detenta României care nu mai manifesta același respect pentru Austro-Ungaria.

Succesul din Al Doilea Război Balcanic a dat aripi României, care a avut timp să-și planifice propria politică externă independentă de cea a Marilor Puteri. Ba chiar regele Carol I a devenit din omul prudent și calculat un lider animat de succes, privind cu mai mult curaj spre viitor, un viitor nesigur pentru alianța Vienei cu Bucureștiul, pe care Berlinul o construisese cu atâta migală.

Ottokar Czernin propunea să fie analizată o apropiere de Bulgaria ca o rezervă față de posibilele schimbări din politica externă a României. Ottokar Czernin era dispus să arate că mănua de mătase care era întinsă diplomatic României, acoperea un pumn de fier.

Devenise clar încă de la finalul anului 1913 că România nu va merge alături de Austro-Ungaria din cauza relelor tratamente aplicate românilor din Ardeal

de către unguri. Ba chiar Czernin ajunsese să considere că tratatul din 1883 ar fi un simplu *petit de hârtie*.

Primul ministru de la Budapesta, naționalistul Tisza Istvan, în toamna lui 1913, dorise să implementeze unele reforme pentru români și să poarte discuții cu Partidul Național Român din Transilvania. Tratatul românilor cu maghiarii au încetat, fără rezultat la 15 februarie 1914.

Ottokar Czernin îi scria ministrului de externe Berchtold, la 27 februarie/11 martie 1914 că alianța din 1883, deși prelungită în 1913, ajunsese o simplă hârtie și că din cauza greșelilor trecute, în cazul unui conflict major european, România nu va merge cu Austro-Ungaria ca aliați.

Diplomatul austro-ungar arăta că însuși regele Carol I avea idei de reorientare a politicii externe românești, deși era prea bătrân să o facă. Ottokar Czernin lua în calcul sfatul dat centralei diplomatice că ar trebui ca granița cu România ar trebui fortificată pentru că starea de spirit în România a devenit tot mai potrivnică Austro-Ungariei.

Czernin și-a recunoscut incapacitatea de a îndeplini misiunea publicării tratatului din 1883 pentru că situația tensiunilor față de Austro-Ungaria ar putea fi vizibilă pentru orice oficial austro-ungar care ar sta măcar o săptămână la București. Etapa vorbelor diplomatice trecuse, România cerea garanții și ar merge în direcția puterii care i le oferă. Iar cum Austro-Ungaria nu putea oferi garanții în chestiunea Transilvaniei și Banatului, era clar că simplele vorbe și asigurări erau fără efect.

Diplomația belgiană relata clar că noul guvern și majoritatea politicienilor de la București aveau studii în Franța, redescoperiseră spiritul revoluționar francez cu origini în secolul al XVIII-lea care strălucise la jumătatea veacului al XIX-lea. Guvernul de la București și chiar regele erau nemulțumiți de prietenia slabă cu Austro-Ungaria, iar Berlinul știa clar acest lucru.

Diplomatul belgian mai arăta că românii asociau Austro-Ungaria cu ideea de imixtiune, de intervenție din afară iar acum, România era gata să își ia libertatea de acțiune în politica externă²¹⁹.

Împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea și arhiducele moștenitor austro-ungar Franz Ferdinand au discutat la Conopiste, în 13 iunie 1914, că era vital pentru succesul politicii balcanice a Triplei Alianțe să mențină România de partea acesteia. România avea din rapoartele secrete austro-ungare o armată de 800 000 - 1 000 000 soldați, iar neutralitatea, pe care România ar putea să o adopte în caz că s-ar ajunge la un conflict în Balcani, în special cu Rusia, ar putea atârna greu în balanța victoriei finale.

Așadar, ca o concluzie, contratimpul în care România și Austro-Ungaria s-au găsit în „Chestiunea Balcanică” și în chestiunea românilor din Ardeal au dus la eșecul rămânerii României în Tripla Alianță ca aliat activ și nu neutru.

Al Doilea Război Balcanic (desfășurat în perioada 16 iunie-18 iulie 1913) a arătat că deși Tratatul din 1883

²¹⁹ Emil Diaconescu, *România și Marile Puteri după Congresul de la Berlin până la 1914*, Iași, 1937, p. 14-15.

fusese prelungit de curând, pentru ultima dată, el se păstra din curtoazia regelui Carol I, ajuns la o vârstă venerabilă și la o domnie la fel de venerabilă și din respectul miniștrilor și Guvernului față de bătrânul rege. Austro-Ungaria nu a știut, iar aici este vina Budapestei, să țină aproape România. Nici Italia nu mai era atât de conectată la optica Triplei Alianțe pentru că politicienii de la Roma văzuseră că monarhia dualistă nu-și mai putea reveni din declin, iar federalizarea, deși prezentă în spațiul politic, era total ignorată de către Viena și Budapesta. Împăratul Franz Joseph era la fel de venerabil ca și regele Carol, iar când suveranii sunt în vârste înaintate, politicienii încearcă să nu intervină cu abordări care să marcheze cotituri politice. Toți consideră că respectul pentru suverani și ascendentul lor fac lucrurile să meargă de la sine.

Non-intervenția Rusiei în criza din 1912-1913 a făcut ca România, care a beneficiat de ceea ce nu primise la 1878, să privească mai degajat relațiile cu Petersburgul.

Omul politic și diplomatul rus arătase clar că sarcina diplomaților ruși de la București a fost aceea de a influența România să vadă că politica sa externă, pusă sub busola și orientarea Germaniei, fusese de natură să aducă limitări și chiar neajunsuri intereselor naționale ale României. Sazonov dorea ca, apărând interesele Rusiei, să găsească o formulă convergentă de dialog constructiv la București, în sensul că Rusia, neavând nicio pretenție de la România, din contră o putea ajuta în cel mai serios mod posibil pe drumul făuririi unității naționale (aluzie la ideea că România dorea

Transilvania, evident, mai mult decât Basarabia) când viitorul apropiat ar fi permis-o.

Așadar, tot Balcanii, cu problemele lor, reprezintă cheia apropierei României de Tripla Alianță, prin intermediul Rusiei, dar și a culturii francofile a generației Marii Uniri. Rusia considera că în fața apetenței Bulgariei de a se apropia de Austro-Ungaria, trebuia să susțină Serbia și să se apropie de România.

Un alt moment a dus la apropierea României de Antanta. Franța s-a opus vehement modificării tratatului de pace din 1913, motivând Rusia să înceteze cu dorințele de revizuire.

Carol I, la 19 octombrie 1913, a mulțumit diplomatului francez acreditat la București pentru bunele oficii ale Franței. În plus, Carol I și-ar fi dorit ca Franța și Germania să ajungă la un acord de păstrare a statu quo-ului balcanic²²⁰.

La 2 noiembrie 1913, un raport al ministrului francez la Sofia arăta că Bulgaria ar accepta o alianță cu Berlinul care să redea respectul Bulgariei pe care Rusia nu-l oferise nici în 1886 și nici în 1912-1913. Evident, România ar fi fost afectată de o posibilă apropiere a Sofiei de Berlin și Viena.

Tratatul din 1913 de la București i-a adus României Cadrilaterul. dar a dus la despărțirea aromânilor din Macedonia în statele balcanice succesoare care nu au mai păstrat efectele Iradelei otomane din 1905.

În acest context, în noiembrie 1912, Albania a devenit independentă. iar România a sprijinit Albania pentru a da aromânilor șansa de a se grupa într-un stat

²²⁰ *Documents diplomatiques français* (se va cita *D. D. F.*), 3e serie, tome 4, p. 236-238.

balcanic care să-i ocrotească. Totuși, după abdicarea prințului de Wied, albanezii au reconsiderat atitudinea față de români și aromâni, închizând în 1926 școlile românești, etatizând învățământul în anii 30 ai secolului XX.

Este interesant că mai este un motiv indirect din cauza căruia „Chestiunea Balcanică” ar fi putut apropia Franța de România. Astfel, România a cheltuit resurse prețioase în organizarea armatei, însă situația din război nu a arătat prea bine din punct de vedere miliar. În acest context, deși Franța a încercat să ofere un împrumut României, până la urmă Germania, care inițial refuzase, a reușit să ofere României banii de care avea nevoie²²¹. În data de 12 noiembrie 1913, România și Germania au semnat convenția prin care banca Disconto Gesellschaft din Berlin oferea României împrumutul de 250 milioane lei aur, cu scadența pe 40 de ani, la dobânda de 4.5%.

În timpul Războaielor Balcanice, relațiile româno-ingleze nu au fost dintre cele mai bune. Totuși, după Pacea de la București din 10 august 1913, Sir George Barclay, ministru al Marii Britanii la București, făcea cea mai eficientă descriere în rezumat a atitudinii României în timpul războaielor balcanice. România devenise arbitru în Balcani și era mai sigură pe forțele sale.

S-a pus, la un moment dat, chiar problema unui tratat care să reunească România, Grecia și Serbia. Aflat la Paris în ianuarie 1914, Elefterios Venizelos, cel care a propus României acest tratat, a remarcat că regele Carol rămăsese fidel politiciii Germaniei, iar nu Triplei

²²¹ A.M.A.E., Fond 21. Rapoarte politice de la Paris. Anii 1908-1913, vol. 74, p. 222.

Alianțe. Suveranul român s-a arătat rezervat, spunând că el nu vrea să deranjeze Germania printr-un astfel de tratat, chiar dacă situația relațiilor cu Austro-Ungaria nu era cea mai fericită. Franța sprijinea intrarea României într-un tratat cu Serbia și Grecia. Ionel Brătianu era sceptic și declarase acest fapt lui Camille Blondel²²². Așadar, la 1914 singura politică a României în Balcani era menținerea statu-quo-ului la sud de Dunăre, iar România, care evita să fie sub influența Triplei Alianțe, nu voia apropierea de Antanta doar ca auxiliar al politicii Antantei în Balcani.

Era clar că România urma să se decidă să opteze în politica externă pentru un bloc care i-ar fi oferit ceva concret, și anume Transilvania. Nicolae Iorga spunea că peste Dunăre în 1913 se disputase chiar chestiunea Transilvaniei. Adică drumul spre Antantă al României era condiționat de soluționarea problemei naționale. România nu mai avea interese în Balcani, încercând să îi determine pe aromâni să vină în România sau să le creeze un cadru oficial mult mai avantajos în Albania. România spera ca Albania să le ofere aromânilor un statut recunoscut de etnie recunoscută cu toate drepturile care decurgeau de aici. Aceasta presupunea ca Albania să fi obținut tot Epirul disputat cu Grecia. Interesele balcanice ale României erau legate de păstrarea condițiilor de la Tratatul de la București din 1913. Ionel Brătianu a cerut prudență în abordarea relației cu PNR (Partidul Național Român din Transilvania și Banat) și a cerut PNR să aștepte momentul avantajos când România va putea să pună pe

²²² Nicu Pohoacă, *România și politica orientală a Franței...*, p. 105.

masă problema națională ca doleanță în fața Marilor Puteri²²³.

Presa germană urmărea atent jocurile pe care le făcea Antanta²²⁴, cu Rusia în rol principal, sprijinită de Franța.

Anul 1914 a venit cu două aspecte care legau strâns România de *Chestiunea Balcanică*. Austro-Ungaria și-a intensificat acțiunile de pedepsire a *iredentismului românesc*. Este știut faptul că numeroși macedo-români, din zona Macedoniei, completau imaginea cosmopolită a Vienei. Peste tot, în Imperiul Austro-Ungar, macedo-românii se impuseseră în domenii de vârf: Andrei Șaguna (mitropolit); Emanuel Gojdu (filantrop); Carol Tatarczy (concesionar și arhitect al Băilor Herculane în perioada de maximă înflorire a stațiunii imperiale); Coriolan Buracu, un bănățean destoinic, care, după 1924, va fi primul director al Teatrului din Turnu-Severin, preot, mentor și militant pentru idealuri naționale, în aceste calități fiind vizat și, ulterior, arestat, în vara anului 1914, pe fondul asasinării lui Franz Ferdinand la Sarajevo. De asemenea, generalul Nicolae Cena, macedo-român de origine, ofițer în Armata Austro-Ungariei și geodez desăvârșit, care va fi primul director al Stațiunii Băile Herculane după intrarea Banatului în hotarele firești ale României, a fost arestat din cauza bunelor sale raporturi cu preotul Coriolan Buracu.

Documentele pe care le-am cercetat în Arhivele Naționale arată faptul că autoritățile austro-ungare erau

²²³ *Ibidem*, p. 107.

²²⁴ V. Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea*. 1900-1916, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

nemulțumite de informările generalului Cena despre necesitatea ca românii să nu mai fie persecutați, fiindcă persecuțiile nu distrugau, din contră, ele întăreau idealul național. Ultima implicare a României în cursul verii și al toamnei anului 1914, în contextul asumării neutralității, a fost încercarea Regelui Carol I de a-și impune nepotul, prințul Wilhelm, ca rege al Albaniei, stat care își proclamase în 1912 independența și era, astfel, în calea pretențiilor Serbiei, Italiei, Austro-Ungariei și Germaniei de extindere a influenței și în acest mic stat.

Regele Carol I a declarat în luna martie 1914 că apariția Albaniei în Balcani ar fi fost un fapt generator de echilibru, iar candidatura nepotului soției sale ar fi fost un act politic pe care Europa cu siguranță l-ar fi sprijinit.

Personalitatea tânărului prinț Wilhelm era astfel creionată de către Regina Elisabeta a României, mătușa sa. Foarte bun sportiv, cu o excelentă educație, tânărul prinț ar fi fost cel mai bun conducător pe care un tânăr stat l-ar fi putut avea.

În intervalul martie-septembrie 1914, Wilhelm de Wied, nepotul Reginei Elisabeta a României, ajutat de Marile Puteri a preluat tronul Albaniei independente proclamate în noiembrie 1912. Aromânii considerau că vor avea o șansă în plus, dar declanșarea conflictului mondial, decesul regelui Carol I l-au lăsat pe tânărul rege fără sprijin fiind nevoit să abdice.

După războaiele balcanice din 1912-1913, România a obținut și sudul Dobrogei, denumit Cadrilater, compus din județele Caliacra și Durostor, dar, cu toate acestea, structura populației nu s-a modificat prea mult,

54% dintre locuitori fiind români și doar 13% bulgari. Din păcate, statul român a repetat greșeala din perioada 1878-1882 și a emis titluri de proprietate pentru bulgari, deși ei își obținuseră terenurile cu forța, de la turco-tătari, care erau astfel forțați să emigreze²²⁵.

După 1913, activitățile subversive bulgare și-au stabilit sediul central la Bazargic în Cadrilater. Aici, s-a creat Comitetul Dobrogea, cu scopuri iredentiste, disimulate în acțiuni culturale.

România a încercat să promoveze nume de elită în administrarea județelor din Cadrilater, precum Ion Cămăreșescu, în județul Durostor, și George Georgescu, în județul Caliacra.

La 28 iulie 1914, a izbucnit Primul Război Mondial. România era neutră, ca și Italia. Din 1915 Bulgaria a aderat la Tripla Alianță în speranța de a obține Dobrogea de la România, dacă aceasta din urmă s-ar lupta cu Puterile Centrale.

România și Bulgaria au devenit inamice din august 1916, iar din toamna anului 1916, la Turtucaia, trupele germano-bulgare au câștigat o bătălie care a marcat dezastrul pentru România, ocupată la 6 decembrie 1916, de trupele Puterilor Centrale. Dobrogea a fost ocupată de bulgari, iar la 18 decembrie 1916, la Babadag, bulgarii au organizat un Congres Pan-Dobrogean prin care au declarat că Dobrogea trebuia să se unească cu Bulgaria. Rapoartele serviciilor militare de informații au arătat că bulgarii au dorit epurarea etnică, fapt pe care comandamentele german și chiar turc l-au contestat cu hotărâre.

²²⁵ Nicu Pohoacă, *Politica externă a României*, p. 109.

Așadar, între 1878 și 1914, Chestiunea Balcanică s-a manifestat ca o rezultată a crizei balcanice constituite din: disputa sârbo-bulgară de după 1878 și până la 1908, jocurile Rusiei și Austro-Ungariei care căutau să antreneze Bulgaria și Serbia în orbita lor politică, încercările Germaniei și Austro-Ungariei de a menține România apropiată și aliată cu ele după 1883, pretențiile Austro-Ungariei de a anexa Bosnia-Herzegovina, care-i fusese promisă de ruși la 1876-1877, aspirațiile Serbiei, Bulgariei, Greciei la Macedonia deținută de otomani dar și la Tracia (Bulgaria și Grecia), chestiunea Albaniei și Epirului, chestiunea populației macedo-române din Balcani și, evident, compensațiile teritoriale dorite de România în sudul Dobrogei care i se promisese la Congresul de Pace de la Berlin²²⁶.

Războaiele balcanice (1912-1913) se produsese pentru că ambele blocuri militare Antanta și Puterile Centrale doreau ca statele balcanice să detoneze tensiunile acumulate după Congresul de la Berlin care crezuse doar că rezolvă crizele din Balcani (din contră, le amorsase și mai mult pentru că puterile ignoraseră aspirațiile naționale în Balcani) salvând Imperiul Otoman și sprijinind reformarea sa în partea europeană și acceptând drumul spre independență al unor state. După această detonare, aceste state erau mult mai ușor de atras de o parte sau de alta. Totuși, Italia (cu interese în zona Istriei și Dalmației dar și pe seama Imperiului Otoman) și România, aflate inițial în alianță cu Puterile Centrale s-au îndepărtat, în timp ce Serbia, apropiată de

²²⁶ Nicu Pohoată, *Politica externă a României....*, p. 119.

Austro-Ungaria s-a apropiat de Rusia, iar Bulgaria, sprijinită de Rusia, s-a apropiat de Austro-Ungaria.

Imperiul Otoman, susținut de Anglia și Franța, s-a apropiat de Puterile Centrale. Grecia a căutat să se păstreze neutră și să-și recupereze regiunile ocupate de otomani, fiind în contact permanent cu Anglia și Franța.

Așadar, putem spune că Primul Război Mondial a pornit din cauza dorinței Puterilor Centrale de a înfrânge Tripla Alianță pentru a deposeda statele componente de posesiunile lor coloniale și de a controla complet Balcanii. Pretextul mult așteptat trebuia căutat în efervescența Balcanilor și acolo a și fost găsit. Atentatul de la Sarajevo din 28 iunie 1914 a fost urmat la o lună de declanșarea Primului Război Mondial prin atacarea Serbiei care a căzut destul de rapid în 1914, în ciuda eroismului armatei sârbe. În Balcani, numai România și Grecia au fost de partea Antantei în 1916-1917. Balcanii vor continua să reprezinte până azi, după un al doilea război mondial și un război rece, o problemă geopolitică foarte complicată și generatoare de tensiuni.

CONCLUZII

România a fost, prin istoria sa, o insulă de latinitate într-o mare slavă. Rămas în orbita politică a Imperiului Roman de Răsărit, apoi a Imperiului Bizantin, teritoriul României a fost ținta pretențiilor expansioniste ale statelor medievale maghiar și polonez, iar apoi ținta expansiunii turcilor otomani, creatori ai unui imperiu, pe ruinele Imperiului Bizantin. Cucerirea statelor bulgar și sârb, precum și ocuparea teritoriului grecesc au adus Imperiul Otoman în situația de a emite pretenții la Europa Centrală și de Vest, unde s-au ridicat state puternice ca Franța, Marea Britanie, Statul Papal, Imperiul Romano-German și Statele Italiene.

Geniul napoleonian a lovit în structura statelor reacționare, oferind șansa popoarelor de a cunoaște ideile revoluției franceze, concretizate în revoluțiile europene din perioada 1821-1849.

Napoleon al III-lea, nepotul lui Napoleon I, a încercat să sprijine consolidarea statelor naționale în Europa Centrală și de Sud-Est, el dispărând însă din istorie, în 1870, prin înfrângerea de la Sedan.

Europa a ajuns să cunoască pretențiile Imperiului Habsburgic, Imperiului German, și Imperiului Rus la expansiune, în timp ce britanicii și francezii doreau menținerea integrității Imperiului Otoman.

În acest context a apărut România modernă, aflată în vecinătatea lumii balcanice din punct de vedere geografic, dar integrată cultural și geopolitic.

Spre România au privit, în mod evident, aromânii (macedoromânii, meglenoromânii, istroromânii), latinofoni care trăiau de veacuri în fosta Macedonia romană. Prin structura sa etnică deosebit de complexă și diversă, Macedonia a fost ocupată de otomani, care au încercat să păstreze mozaicul etnic. Aspirațiile Greciei, Serbiei și Bulgariei la o parte cât mai mare din Macedonia, dar și apariția statului independent albanez au complicat scena internațională, întrucât Marile Puteri aveau păreri divergente în privința păstrării, respectiv distrugerii, Imperiului Otoman.

Balcanii erau o miză expansionistă pentru Austro-Ungaria, care stăpânea deja Croația și Slovenia, dar dorea să se extindă, întrucât celelalte puteri dobândiseră o notorietate în expansiunea colonială. Austro-Ungaria, ea însăși o structură politică anacronică, bazată pe asuprirea unor popoare bine structurate etnic și confesional care puteau oricând să se organizeze într-un stat, pornind de la moștenirea medievală (polonezii, cehii, slovacii, croații, slovenii) sau să se unească, alături de frații lor care trăiau deja într-un stat independent (așa cum era cazul românilor), viza ocuparea teritorială efectivă a Bosniei-Herzegovina, învrăjbind Serbia și Bulgaria, iritând Rusia, care, pretextând că în Balcani trăiau slavii sudici, își aroga meritul de dezrobitoare a Balcanilor ocupați de Semiluna musulmană. Evident, Rusia țintea posesiunile otomane din Caucaz și Constantinopolul, dorind să întemeieze acolo un imperiu creștin.

Viitoarea Românie modernă a început să conteze în arena internațională după Congresul de Pace de la Paris din martie 1856, care făcuse din problema românească o chestiune de interes european. Marile Puteri, care au plasat atunci Principatele sub garanție colectivă, au sperat că România ar fi putut juca la Dunăre, rolul pe care Belgia îl avea la Rhin sau Elveția îl jucase în zona de interes dintre Germania, Franța și Austria. Destinul istoric al României avea să fie altul.

România, din punct de vedere al parcursului său, putea fi asemănată cu Serbia. Habsburgii și austro-ungarii stăpâneau etnici slavi și români care priveau spre Belgrad și București ca spre centre ale viitoarei lor independențe politice. Serbia și România, independente din 1877, au trebuit să penduleze între Rusia și Austria, în diverse situații, pe fondul ridicării Bulgariei, aceasta fiind și ea în permanentă căutare a sprijinului ori la Viena, ori la Petersburg.

Austro-Ungaria a fost singura putere europeană care a obținut ceva din punct de vedere teritorial în Balcani și anume Bosnia-Herzegovina, în 1908. Acest succes efemer a fost activ speculat de propaganda de la Viena și Budapesta ca o mostră a trăinicieii dualismului din 1867, numai că, de dragul unei achiziții teritoriale, Austro-Ungaria a neglijat tensiunile interne dintre diversele popoare care alcătuiau monarhia dualistă, în care se instalase șubrezenia, nu atât cea legată de economie, cât cea socială, etnică, naționalismul începând să se facă simțit mai ales în zonele controlate de Ungaria (Transliethania), în raport cu teritoriile controlate de Austria (Cisleithania).

Așa se face că în cei 36 de ani scurși de la încheierea Tratatului de la Berlin până la începutul Primului Război Mondial, Balcanii au acumulat tensiuni latente care au explodat, nu atât datorate conflictelor dintre statele balcanice care au existat fără îndoială (de ex. războiul sârbo-bulgar, războaiele balcanice), cât datorită imixtiunii Marilor Puteri. Acestea au tratat Balcanii ca pe teritoriile coloniale de pe celelate continente, încercând împărțiri cu rigla, uitând că în Balcani apăruseră elitele naționale și se formaseră mai multe generații pentru care independența era un scop în sine. Evident, independența însemna o aspirație care, o dată îndeplinită, atrăgea după sine și încercări de unificare și extindere teritorială, cu riscul ca acestea să afecteze interesele și chiar teritoriile altor state.

Practic, în mijlocul acestor complicate jocuri geopolitice se găsea România. Independentă din 1878, recunoscută pe deplin din 1880, România a căutat să își facă vocea cunoscută în Balcani, mai ales după ce a obținut Dobrogea, oferită de Rusia, în schimbul județelor din Sudul Basarabiei care asigurau Rusiei ieșirea la Dunăre. Dobrogea este din punct de vedere etnic, cultural, confesional și istoric o parte a istoriei Balcanilor, așadar, cel puțin prin faptul că a obținut Dobrogea, România avea dreptul de a se implica în Balcani. România a încercat practic să ajute cultural comunitățile latinofone din Balcani, deși nu avea un punct de conexiune teritorială cu acestea, între vlahii timoceni și macedoromâni existând comunități compacte de bulgari și sârbi.

Obținerea Cadrilaterului de către România va ajunge în perioada interbelică să fie văzută ca o

încercare de aducere acasă a aromânilor din Balcani, persecutați în statele care obținuseră părți din Macedonia de la Imperiul Otoman, refuzând să mai aplice Iradeaua care îi recunoștea pe aromâni ca popor distinct în Balcani.

Efemerul proiect politic al unui stat creștin, confederativ, pe ambele maluri ale Dunării, deși a fost atractiv pentru viitorul Rege Carol I, nu a fost fezabil, din cauza opoziției Marilor Puteri, în special a Rusiei și Austro-Ungariei, dar și al Marii Britanii ca protector internațional al Imperiului Otoman, de piețele căruia economia britanică avea mare nevoie, pentru a se conecta cu India și celelalte colonii asiatice și africane.

Considerăm că principalul element de noutate și principalul merit al tezei noastre de doctorat este faptul că am definit *Chestiunea Balcanică* prin interpretarea bibliografiei și documentelor diplomatice și am identificat și analizat toate aspectele definiției și particularitățile *Chestiunii balcanice* și crizelor acestei chestiuni.

Mutațiile intervenite în raportul internațional de forțe în intervalul 1887-1908 s-au repercutat direct și indirect asupra situației politice a României, în contextul ciocnirii intereselor marilor puteri în zona balcanică și dunăreană. În condițiile internaționale existente - războiul ruso-japonez, crearea Antantei, situația explozivă din Balcani etc. - diplomația românească, urmărind consecvent menținerea suveranității și integrității statului, a fost preocupată, în mod deosebit, de situația politică din Balcani. Ca atare, diferitele guverne, indiferent de coloratura politică, ce s-au perindat la conducerea României, cât și monarhul,

cu o mare pondere în conducerea politicii externe, au acționat pentru menținerea statu-quo-ului teritorial. În ceea ce privește poziția României în cadrul ciocnirilor de interese ale diferitelor state în Balcani de-a lungul primului deceniu al secolului al XX-lea este de subliniat faptul că, deși solicitată din diferite direcții, diplomația românească și-a menținut poziția neangajării. Astfel, propunerea unei convenții militare, venită din partea Belgradului în noiembrie 1900, nu a fost acceptată, după cum nici încercarea Turciei de a încheia o alianță contra Bulgariei. În sfârșit, mai trebuie relevat faptul că diriguitorii politicii externe românești nu au subscris la politica *aliatului* de la Viena atunci când, în timpul crizei bosniace, se pusese în discuția cercurilor conducătoare ale monarhiei bicefale un eventual război și chiar o anexare a Serbiei.

Precipitarea evenimentelor în sud-estul Europei și izbucnirea primului război balcanic - care a reunit într-o alianță Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegrul împotriva Turciei - au pus noi probleme politicii externe românești. Încurajate de înfrângerea turcilor în războiul cu italienii pentru Tripolitania, statele balcanice declară război Turciei în luna septembrie 1912, mai întâi Bulgaria, apoi Serbia, Muntenegrul și Grecia. Scopul declarat era eliberarea conașionalilor din Imperiul otoman și unificarea teritoriilor eliberate. Ostilitățile au evoluat în defavoarea Turciei care era amenințată, la un moment dat, cu ocuparea Constantinopolului. România n-a participat la primul război balcanic (8 octombrie 1912 - 18 mai 1913), declarându-se neutră. Astfel, ziarul *L'Indépendance roumaine*, din data de 20 septembrie 1912, în articolul

intitulat *Nici aventură, nici indeciziune* și Take Ionescu, într-un interviu acordat ziarului englez *Morning Post*, subliniau politica de neintervenție a României și dorința sa de a apăra cauza păcii în conformitate cu interesul european. România nu va rămâne însă dezinteresată în cazul unor schimbări teritoriale. Adoptând această poziție, România a contribuit, în mod hotărâtor, ca războiul din Balcani să rămână localizat. Evoluția evenimentelor a condus însă către o complicație a situației din această regiune. Imperiul austro-ungar a întreprins acțiuni cu scopul de a slăbi alianța balcanică și de a lovi în statul sârb. Tensiunea creată, din această cauză, între București și Viena a dat naștere unui nou flux al resentimentelor opiniei publice din România față de monarhia bicefală. La rândul său, Rusia și-a arogat dreptul de arbitru al conflictului din Balcani, ceea ce nu era de natură să liniștească cercurile conducătoare românești. De asemenea, divergențele existente între cele două mari puteri europene - Rusia și Austro-Ungaria - reprezentau o gravă amenințare pentru România. De aceea, guvernul român a rămas neclintit în politica sa de neutralitate condiționată și nu și-a schimbat atitudinea față de criza balcanică decât la cererea și cu consensul Marilor Puteri, în scopul restabilirii echilibrului și păcii între statele din sud-estul Europei.

Izbucnirea - în data de 16 iunie 1913 - a celui de-al doilea război balcanic, provocat fără veste de Bulgaria, împotriva Serbiei și Greciei, a complicat din nou situația în Balcani. Foștii aliați ai Bulgariei au adresat României cererea de a interveni pentru a pune capăt ostilităților. În seara zilei de 26 iunie 1913 se decidea intrarea

României în război. În nota adresată guvernului bulgar se spunea că Guvernul României nu putea admite o modificare a statu-quo-ului din Balcani fără ca să o considere o vătămare a intereselor sale. Așadar, Guvernul de la București își lua dreptul de a nu mai păstra starea de neimplicare dacă apăreau modificări teritoriale în interesul statului bulgar și în dauna celorlalte state balcanice. Practic, Bulgaria a atacat Serbia, fără ca Guvernul de la Sofia să utilizeze procedurile standard în aceste situații. Aflându-se în inferioritate și văzând că orice împotrivire este zadarnică, guvernul bulgar a cerut pace. Tratatul de pace s-a încheiat la București, la 28 iulie/10 august 1913, el fiind o emanație a statelor sud-est europene nemijlocit interesate, fără vreo intervenție directă a marilor puteri, iar încercările monarhiei austro-ungare, imperiului țarist și ale imperiului britanic de a-l cenzura, după modelul celor petrecute în 1878, au dat greș. Tratatul a impus Bulgariei să cedeze Serbiei o parte a Macedoniei, iar Greciei sudul acestei provincii, precum și o parte a Traciei apusene. Turciei îi era retrocedată o parte a Traciei răsăritene, cu orașul Adrianopol, iar România primea Dobrogea de sud până la linia Turtucaia-Ecrene.

În urma păcii de la București, contradicțiile pe plan european s-au accentuat în mod vădit. Imperiul austro-ungar manifesta o evidentă iritare față de România, care - sub impulsul factorului național - tindea la desprinderea de Tripla Alianță. Evident, la Viena și Berlin, dar și la Sofia, erau vizibile anumite gesturi de *captatio benevolentiae* ale Rusiei față de România, după cum se vedea clar că și România tindea

să dea curs, măcar formal, gesturilor de prietenie, interesată evident, ale Rusiei Țariste.

Relațiile româno-bulgare dintre anii 1878-1914 au evoluat în contextul general al luptei marilor puteri europene pentru influență în Balcani, între colaborare (proiectul unirii româno-bulgare) și conflict (criza războaielor balcanice). România a acționat, în permanență, pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial, în limitele impuse de alianțele politice existente, în scopul realizării intereselor naționale, de consolidare și menținere a integrității teritoriale.

Tratatul de pace de la București rămâne în istoria relațiilor internaționale ca un moment cu o importanță scăzută, din motivele pe care le-am prezentat mai sus. Pentru România, însă, dar chiar și pentru Bulgaria, acest tratat a reprezentat un moment important în afirmarea lor pe plan internațional. El a consacrat realizarea unității statului bulgar și, totodată, recunoașterea locului de factor de stabilitate al României în sud-estul Europei la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor.

Faptul că acest tratat nu s-a bucurat de popularitatea și nici de posteritatea altor tratate internaționale, s-a datorat probabil, atât celor prezentate mai sus, dar și faptului că marile puteri erau prinse în acele momente în alte probleme, mai ales cele coloniale. Faptul că reprezentanții acestor state nu s-au interesat decât de restabilirea statu-quo-ului antebelic, fără să participe la luarea deciziilor (noua situație a Serbiei de stat independent nici nu mai era compatibilă cu o asemenea interferență), confirmă pe deplin

dezinteresul statelor europene față de această chestiune.

Cum era de așteptat, statul care s-a impus în final în ceea ce privește locul unde să se desfășoare tratativele pentru încheierea păcii, a fost Germania. Bismarck a văzut în România, după alianța din 1883, un stat care poate să contribuie la restabilirea păcii în mod onorabil pentru toate părțile implicate, inclusiv pentru Imperiul german, care încerca în acea perioadă să mențină un echilibru între Rusia și aliata sa, Austro-Ungaria. Bucureștiul devenea astfel un loc ideal pentru restabilirea păcii în sensul pe care îl dorea Germania.

De la început, organizatorii români ai negocierilor s-au străduit să mențină o atitudine echidistantă față de părțile implicate. Au fost puse la dispoziția delegaților toate cele necesare pentru buna desfășurare a negocierilor. Iar din toate luările de poziție, depeșele telegrafice trimise, articolele din presa străină, etc. se poate desprinde satisfacția generală a delegațiilor străine prezente la București.

Nota generală în care s-au desfășurat negocierile a fost una amicală, mai ales din partea delegațiilor Turciei și Bulgariei. Fără a aduce critici reprezentantului Serbiei la aceste negocieri, Mijatović, se observă de la distanță atitudinea de boicot, de încetinire a negocierilor adoptată de acesta de-a lungul negocierilor. Tactica adoptată de acesta, de a încetini mersul tratativelor, era stabilită de la Belgrad. Milan avea un plan bine stabilit – de a încetini tratativele pentru a reîncepe războiul cu Bulgaria și a-și lua revanșa și reface autoritatea în Serbia – și de aceea a apelat la experimentatul Mijatović. Acesta îndeplinise mai multe funcții oficiale pentru

Milan de-a lungul timpului, în acel moment fiind ministru al Serbiei la Londra. Cu siguranță, nu era întâmplătoare desemnarea sa la tratativele de la București!

Experiența lui Mijatović l-a ajutat pe acesta să țină în șah negocierile pentru o perioadă. Acesta a reușit, folosindu-se de lucruri total ne semnificative, să ceară amânarea începerii discuțiilor. Deși nu este de lăudat, abilitatea sa de-a lungul discuțiilor este semnificativă. Până la urmă, atât Milan, cât și Mijatović, văzând că nu sunt sprijiniți de nimeni, și neavând încotro au trebuit să renunțe la această practică.

Trebuie reținută și poziția foarte corectă a Turciei pe tot parcursul negocierilor, și, totodată, demnitatea delegatului bulgar la București. După discuțiile contradictorii de la începutul negocierilor, delegații au reușit să ajungă la un consens. Atât reprezentantul Turciei, cât și cel al Serbiei au decis ca tratatul să conțină un articol unic, care, de fapt, restabiea statu-quo-ul antebelic dintre cele două state ce se aflaseră în conflict.

Perioada de aproape un an dintre Pacea de la București semnată în 10 august 1913 și izbucnirea Primului Război Mondial la 28 iulie 1914 se caracterizează prin faptul că diplomații Vienei și Berlinului acreditați la București au înțeles că evoluția evenimentelor îi copleșea, ba chiar s-ar putea susține cu argumente temeinice faptul că le depășea competențele atât oficiale, reglementate de normele și cutumele diplomatice, cât și competențele profesionale proprii. Acești diplomați au înțeles, analizând și primind informații de la spionii lor, că generația de politicieni

din care făcea parte Ion I.C. Brătianu, noul prim-ministru, era profund atașată valorilor promovate de Anglia și de Franța, că era mult mai sensibilă la problemele românilor oprimați din Ardeal. Cu cât încercau cei de la Viena și chiar de la Berlin să le atragă atenția celor de la Budapesta că încălcarea drepturilor românilor va fi cauza principală a distanțării evidente a României de Tripla Alianță, ei se loveau de un zid al opoziției și nepăsării.

Deși epoca lui Bismarck trecuse, Wilhelm al II-lea ținea mai mult la Austro-Ungaria decât la realitate și credea că România, având o dinastie germană, va fi fidelă Germaniei care garantase alianța cu Austro-Ungaria. El a neglijat faptul că apropierea ruso-franceză pe care el, fără să vrea, o accelerase suspendând fondurile trimise Rusiei, va atrage după sine o asiduă campanie de dirijare a României spre interesele Antantei. În niciun caz Tripla Alianță nu putea și nici nu voia să promită ce putea promite Antanta. Semnalele care veneau dinspre Roma arătau că Italia, parte a Triplei Alianțe (România semnase un tratat cu Austro-Ungaria la care Germania și Italia aderaseră, deci nu era un al patrulea aliat cu drepturi depline juridic vorbind), avea și ea unele interese care, dacă îi erau satisfăcute, ar fi putut revedea termenii cooperării cu Puterile Centrale, ceea ce s-a și întâmplat ulterior când, ca și România, Italia, deși membru deplin al Triplei Alianțe, s-a declarat neutră în iulie 1914, după o consultare prealabilă cu România.

Ajunși aproape de finalul demersului nostru științific, se cuvine să emitem câteva aserțiuni cu valoare de concluzie. În primul deceniu al secolului XX,

putem surprinde faptul că Franța, Marea Britanie și Rusia, care vor definitiva atunci alianța lor numită Tripla Înțelegere sau Antanta, vor încerca fiecare, separat, în felul său, să atragă România de partea Triplei Înțelegeri. Putem afirma că diplomația franceză a fost cea mai activă, pe poziții medii s-a situat diplomația britanică, în timp ce la polul opus, s-a aflat diplomația rusă.

Din acest motiv, al slabei implicări a Rusiei, Franța a încercat să atragă Rusia de partea ei, pentru ca România să se înscrie pe orbita politică a țintelor Triplei Înțelegeri în Balcani. Francezii s-au dovedit mai receptivi față de idealurile naționale românești, decât rușii, bineînțeles, pentru că rușii controlau Basarabia românească și, ca să atragă România, trebuiau să ofere ceva în schimb, pe seama Austro-Ungariei, fără însă a crea pretextul conflictului mondial care mocnea deja.

Pe de altă parte, diplomații Londrei și Parisului erau suficient de vigilenți și de informați încât să nu observe că România acționa în Chestiunea Balcanică pe culoare trasate de statele Triplei Alianțe, în ciuda eforturilor diplomației de la București de a convinge Londra, Parisul și Petersburgul că România avea propria sa politică externă, total independentă în problemele provocate de Chestiunea Balcanică.

Așa se explică de ce, Franța și Marea Britanie, informate de diplomații lor despre strategia rusă de politică externă în Balcani și nu numai, au decis, în ciuda simpatiilor franceze față de România, că Rusia trebuia să fie în avangarda politicii de atragere a României de partea Antantei. Atitudinea britanică și atitudinea franceză erau o consecință a scepticismului

manifestat de Londra și Paris față de atragerea României de partea Triplei Înțelegeri. Era o sarcină complicată care nu se putea rezolva decât cel mult pe un termen mediu.

Practic, francezii și britanicii au decis să dea un semnal de forță României prin două căi. Mai întâi, s-au opus ca România să participe la Conferința de la Londra, organizată la finalul Primului Război Balcanic (neutralitatea României convenise mai mult Austro-Ungariei, deci presupunerile de convergență între România și Puterile Centrale se verificau), iar mai apoi au decis să lase inițiativa abordării României, pe seama diplomației ruse, mult mai interesată de Balcani decât Franța sau Marea Britanie. Londra și Parisul au dat totuși de înțeles Rusiei că România, ca aliat al Rusiei în primă instanță, ar fi de folos acestei puteri la fel de mult ca și Antantei în cazul declanșării unui conflict generalizat.

Al Doilea Război Balcani (iunie-iulie 1913) s-a desfășurat în contextul în care Marile Puteri erau deja în blocuri militare diferite și ostile. Bulgaria, având sprijinul Austro-Ungariei, și-a atacat foștii aliați din Primul Război Balcanic. Germania nu s-a implicat direct, iar Franța și Marea Britanie, aliante cu Rusia, au înțeles că implicarea României contra Bulgariei a fost semnul depărtării de Tripla Alianță. România avea o poziție geostrategică în Sud-Estul Europei pe care Londra, Parisul și Petersburgul o considerau ca fiind una esențială pentru viitoarele raporturi politice și militare din Balcani.

România și Serbia au fost cumva favorizate de momentul recunoașterii independenței lor la 1878,

Bulgaria așteptând încă trei decenii pentru a fi independentă, deși războiul din 1877 se dusesse pe teritoriul ei. De aceea, diplomația de la Sofia a parcurs un ambiguu și sinuos drum diplomatic între Petersburg și Viena pentru a avea o extindere în Macedonia și chiar în Dobrogea. Rivalitatea sârbo-bulgară a determinat România să înțeleagă faptul că trebuia să aștepte un moment favorabil, să nu se apropie nici de Belgrad nici de Sofia, ci să păstreze expectativa până când agresivitatea Bulgariei îi va da motivul intervenției.

Pacea de la București din 10 august 1913 a fost prima pace din Sud-Estul Europei și chiar primul tratat internațional unde Marile Puteri nu au avut un amestec direct. Conferința de la Londra a reglementat frontierele balcanice, iar Primul Război Mondial a făcut ca, în linii mari, împărțirea Macedoniei făcută după Pacea de la București și Conferința de la Londra să se păstreze până azi, inclusiv după Al Doilea Război Mondial, după disoluția Iugoslaviei, în condițiile în care a apărut complicata situație geopolitică a Balcanilor de Vest.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE INEDITE:

Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale

- S.A.N.I.C :

- Fond „Regele Carol I”, dosar 433/1878; dosar 1530/1878; dosar 2138/1878; dosar 1555/1879; dosar 1930/1880; dosar 1592/1881; dosar 1955/1882; dosar 58/1913;

- Fond „Casa Regală”, dosar 42/1877; dosar 16/1878; dosar 54/1878; dosar 52/1880; dosar 16/1912; dosar 16/1913;

- Fond « MR-Cab. Min. », dosar 11;

- Fond « Ministerul de interne regal maghiar », dosar 735/1883;

- Colecția Microfilme Franța, rola 25;

- Colecția Microfilme Rusia, rola 227.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe -

A.M.A.E :

- Fond „Arhiva Istorică”, vol. 261, 262, 264, 265;

- Fond *Constantinopol, diviziunea Politice*, vol. 109;

- Fond 21. Rapoarte 1878-1913, vol. 87/1906-1908; Rapoarte politice de la Paris. Anii 1908-1913, vol. 74;

- Fond 71/1900-1919, vol. 45/1900; vol. 46/1900-1904; 1914, E2, Partea a II-a, Viena 1914-1924, vol. 24.

IZVOARE EDITE:

VOLUME ȘI COLECȚII DE DOCUMENTE:

- Carol I. *Corespondență privată (1878-1912)*, Editura Tritonic, București, 2005;
- Căzănișteanu Constantin, *Documente privind istoria militară a poporului român*, vol. IV-VII, Editura Militară, București, 1976 ;
- *Documents diplomatiques francaises 1-re serie (1871-1900)*, Paris, 1935 ; *Documente oficiale. Din corespondența diplomatică de la 2/14 septembrie 1877 până la 16/28 iulie 1880 prezentate corpurilor legiuitoare în sesiunea anului 1880-1881*, București, 1880;
- *Documente. Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani*, București, 1986;
- *Independența României. Documente*, vol. II, partea a doua, Editura Academiei, București, 1978;
- Damean Sorin-Liviu, *Diplomați englezi în România, 1866-1880*, Editura Universitaria, Craiova, 2008;
- Idem, *Congresul de Pace de la Berlin*, Editura Mica Valahie, București, 2011.

AMINTIRI, MEMORII, JURNALE:

- Bălăceanu Ion, *Amintiri politice și diplomatice (1848-1903)*, Editura Cavallioti, București, 2002;
- Candiano-Popescu Alexandru, *Amintiri din viața-mi*, vol I-II, Editura Eminescu, București, 1999;
- Dabija G.A., *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria, 1910-1913*, București, 1936;
- Djuvara T.G., *Mes missions diplomatiques: Belgrad-Sophia-Constantinople, Galatz-Bruxelles-Le Havre, Luxemburg- Athenes 1887-1925*, Paris, 1930;

- Hesapciev Hristofor, *Amintirile unui diplomat bulgar în România (1905-1910)*, București, Editura Fundației Pro, 2003;
- Ghyka Dimitrie, *Memorii:1894-1940*, Institutul European, Iași, 2004;
- Dr. G. Kalinkov, *Romanija i neinata politika spriamo Balgarija (prez 1911-1912 i 1913 god.)*, Sofia, Pečatnitsa Balkan, 1917;
- Marghiloman Alexandru, *Note politice 1897-1925*, vol. I, București, 1927;
- Schebeko N., *Souvenirs. Essais historique sur les origines de guerre de 1914*, Paris, 1936.

LUCRĂRI GENERALE:

- *** *Bulgaria and Romania. The nations of today*, London, The Waverly Book Company, Limited, (s.a.);
- *** *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, Editura Academiei, București, 1971;
- *** *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I (1859-1917), București, 1970;
- *** *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821-1923)*, Coordonatori Viorica Moisiuc & Ion Calafeteanu, București, Editura A.R.S.R., 1979, vol. I + II;
- Academia Română, *Istoria Românilor*, Vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003;
- Albertini Luigi, *Origins of the War of 1914*, Vol. I, Enigma Books, New-York, 2005;
- Atanasiu Victor, *Pe drumul dintre uniri (1859-1918)*, Editura Vasile Cârlova, București, 1995;

- Berindei Dan, *Diplomația românească modernă*, Editura Albatros, București, 1995;
- Biagini Antonello, *L'Italia e la delimitazione del confine in Dobrugia*, în „*Risorgimento. Italia e Romania. 1859-1879. Esperienze a confront*”, Editura Anima, București, 1992;
- Bulei Ion, *Culisele Tratatului din 1883*, în „Magazin Istoric”, 38, 2004, nr. 2;
- Bușă Daniela, *Comunitățile etnice minoritare din țările sud-est europene și statutul lor la sfârșitul sec. XIX*, în „SMIMod”/ Studii și Materiale de Istorie Modernă, 11, 1997;
- Idem, *Echilibrul european și modificările politico-teritoriale*, în „*Structuri politice în secolul XIX*”, București, 2000;
- Idem, *Frontierele țărilor din sud-estul Europei și Congresul de la Berlin*, în „*Istorie și societate*”, București, 2000;
- Idem, *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și primul război mondial (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2003;
- Idem, *Sfere de interes și aspirații naționale. Macedonia și Albania în context zonal și european (1878-1903)*, „SMIMod...”, 14, 2000-2001;
- Idem, *State și naționalități din sud estul Europei la sfârșitul secolului XIX și începutul sec XX*, în „Biblioteca Bucureștilor”, 3, 2000, nr. 8;
- Bulz Ileana, *Anglia, România și sud-estul Europei*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2003;
- Casso Leon, *Rusia și bazinul Dunării*, Editura Saeculum Vizual, București, 2003;

- Căzan Ileana, *Turcii otomani, Imperiul Otoman și sud estul Europei până la 1918*, Editura „Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir”, 2004;
- Căzan Gheorghe N., *România și Tripla Alianță (1878-1914)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979;
- Ciachir Nicolae, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878-1914)*, în „Buletinul de Studii și Referate”, 23, 1970, nr. 5;
- Idem, *Istoria modernă a Albaniei*, București, 1974;
- Idem, *Istoria modernă a Serbiei*, București, 1974;
- Idem, *Istoria slavilor*, Editura Oscar Print, București, 1998;
- Idem, *Istoria universală modernă*, vol. I, II, III, Editura Oscar Print, București, 1998;
- Idem, *Războiul pentru independența României în contextul european (1875-1878)*, Editura Albatros, București, 1996;
- Idem, *România în Sud-Estul Europei (1848-1886)*, Editura Politică, București, 1968;
- Chirică Codrin-Valentin, *Anglia și „chestiunea orientală” (1830-1900)*, Editura Helios, Iași, 1999;
- Cliveti Gheorghe, *Studiul relațiilor externe ale României moderne. Repere metodologice*, în „Concepte și metodologii în studiul relațiilor internaționale”, Iași, 1997;
- Cristian Vasile, *Prelegeri de istorie universală modernă*, vol. I, Editura Demiurg, Iași, 1998;
- Horga Ioan, *Europa secolului XIX*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2000;

- Ionescu Ion, *Dificultățile trasării frontierei dunărene între România și Bulgaria, efect al viciilor de text, redactare și procedură în urma tratatului de la Berlin*, Analele Dobrogei, Constanța, serie nouă, 5, 1999, nr. 1;
- Idem, *Politica Rusiei în bazinul Mării Negre, 1878-1916*, Editura Militară, București, 1998;
- Iorga Nicolae, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Vălenii de Munte, 1913;
- Iorga Nicolae, *Correspondence diplomatique roumaine sous le roi Charles I (1866-1880)*, București, 1938;
- Iorga Nicolae, *Politica externă a regelui Carol I*, București, 1923;
- Iscriu Gheorghe D., *Istoria modernă a României*, vol. I-II, Editura Nicolae Bălcescu, București, 1998;
- Lascu Stoica, *Independența Albaniei în percepția opiniei publice românești (1912-1914)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012;
- Macuc Mihai, *Aspecte ale problemei orientale în sec. XIX, dreptul de intervenție în treburile interne ale imperiului otoman*, în „Concepte și metodologie în studiul relațiilor internaționale”, Iași, 1998;
- Mamina Ion; Bulei Ion, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, Editura Silex, București, 1994;
- Miller William, *The Balkans. Romania, Bulgaria, Serbia and Montenegro*, London, 1896;
- Mincev Dimitar, *Problemes roumains refletes dans la presse bulgare del'epoque de la renaissance nationale*, în „Etudes Balkaniques”, 2, 1973;

- Mureșan Camil, *Europa modernă. De la renaștere la sfârșitul de mileniu*, vol. IV, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1997;
- Mureșan H., *Politica externă a României între 1871-1900 în corespondența diplomatică germană*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, 13, 1971;
- Olteanu Antoaneta, *Homo balcanicus. Trăsături ale mentalității balcanice*, Editura Paideia, București, 2004;
- Oncescu Iulian; Stanciu Ion, *Introducere în istoria modernă a Românilor (1821-1918)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009;
- Osiac Vladimir, *Istoria modernă a României*, Universitatea din Craiova, Craiova, 1994;
- Papacostea Victor, *Civilizația românească și civilizația balcanică*, București, 1983;
- Pascu Vasile, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura Clio – Nova, București, 1996;
- Pavlovitch Stevan K., *A History of the Balkans 1804-1945*, London & New York, 1999;
- Pinon R., *L'Europe et la Jeune Turquie. Les aspects nouveaux de la question d'Orient*, Paris, 1911;
- Pribram, A. F., *Les traites politiques secrets de l'Autriche-Hongrie*, Paris, 1932;
- Prodan Costică, *Aspecte privind diplomația militară românească între Războiul de Independență și Primul Război Mondial*, în „Diplomație și diplomați români”, vol. I, Focșani, 2001;
- Platon Gheorghe, *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. II, Editura „Universității Al. I. Cuza”, 1998;

- Idem, *De la constituirea națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. III - IV, Editura „Universității Al. I. Cuza”, Iași, 2000, 2003;
- Idem, *Informații privind orientarea politică externă a României la sfârșitul sec. XIX*, în „Sub semnul lui Clio. Omagiu adus Acad. Prof. Ștefan Pascu”, Cluj, 1974;
- Idem, *România în jocul politic al Marilor Puteri. Determinism politic și acțiune națională*, în „Arhivele Banatului”, 2, 1995, nr. 2;
- Preda Dumitru, *Conștiința națională de stat în sec. XIX în Sud Estul Europei; Rolul factorului militar – exemplu românesc*, în „Istoria – ca experiență intelectuală”, Oradea, 2001;
- Racovițan Mihai, *Istoria modernă a românilor. Prelegeri universitare*, Editura Tehno Media Prest, Sibiu, 2002;
- Ragsdale Hugh, *Imperial Russian Foreign Policy*, Woodrow Wilson Center Press, Cambridge University Press, 1993;
- Rădulescu - Zoner Șerban, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale. 1878-1898*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1982;
- Rădulescu - Zoner Șerban, *Le sud-est de l'Europe et les relations internationales apres le Congres de Berlin a la lumiere des rapports diplomatiques roumains inedits.1878-1898*, în „Istorie și societate”, București, 2000;
- Schifirneț Constantin, *Geneza modernă a ideii naționale. Psihologie etnică și identitate națională*, Editura Albatros, București, 2001;

- Stan Apostol, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, Editura Albatros, București, 1995;
- Stieve Frédéric, *L'Allemagne et la politique européenne 1890-1914*, Paris, Les Éditions Rieder, 1929;
- Ternon Yves *Empire ottoman : Le déclin, la chute, l'effacement*, Paris, édition du Félin, 2002;
- Velichi Constantin N., *Curs de istoria modernă a Bulgariei*, București, 1974;
- Idem, *Imperiul otoman și statele din Balcani între 1878-1912*, în „Studii și articole de istorie”, 15, 1970;
- Vlad Constantin, *Relațiile internaționale in istoria modernă*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2001;
- Xenopol A.D., *Istoria românilor*, vol. XIII, București, 1930;
- Zbucea Gh., *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (sec. 18-20)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999.

LUCRĂRI SPECIALE:

- Bărbulescu I., *Românii față de sârbi și bulgari mai ales cu privire la chestiunea macedo-română*, București, 1905;
- Idem, *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie...*, Iași, 1912 ;
- Bărbulescu P., Gheorghe Gh., *Tratatele internaționale ale României, 1354-1920*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975;
- Berenger Jean, *Istoria Austriei*, Editura Corint, București, 1999;

- Berindei Dan, *Diplomația românească modernă*, Editura Albatros, București, 1995;
- Idem, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, Editura Enciclopedică, București, 1997;
- Bodea Cornelia, Seton Watson Hugh, *Robert Seton Watson și Români. 1906-1920*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;
- Bossy Raoul Vasile, *Politica externă a României între anii 1873-1880, privită de la agenția diplomatică din Roma*, Editura Cultura Națională, București, 1928;
- Botoran C., Retegan M., *Făurirea României Mari*, București, 1993;
- Bunghez Dragoș-Sebastian, *Parlamentul și politica externă a României (1899-1914)*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2018;
- Idem, *Problema aromânilor în dezbaterile Parlamentului României la începutul secolului al XX-lea în „Archiva Moldaviae”*, vol. VI, 2014;
- Bulei Ion, *Istoria Românilor*, Editura Corint, București, 2004;
- Bușă Daniela, *Frontiera sudică a României - evoluția unui traseu.1878 -1913*, în „Revista Istorică”, 14, 2003, nr. 3-4;
- Idem, *Relațiile României cu statele balcanice în primii ani după independență*, în „Istorie și diplomație în relațiile internaționale”, Constanța, 2003;
- Cain Daniel, *Diplomați și diplomație în Sud-Estul european. Relațiile româno-bulgare la 1900*, Editura Academiei Române, București, 2012;

- Campus Eliza, *Din politica externă a României*, București, 1980;
- Caragea Anton, *Carol I, regele Româno-Bulgariei*, „Magazin Istoric”, 2003, 37, nr.11;
- Catană Bogdan, *Relațiile româno-sârbe 1875-1913*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012;
- Căzan N., Rădulescu-Zoner Ș., *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979;
- Ceobanu Adrian-Bogdan, *Cultură, Politică și Societate în timpul domniei lui Carol I. 130 de ani de la Proclamarea Regatului României*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2011;
- Ciachir Nicolae, *Acțiunile diplomației românești pe plan balcanic în perioada 1878-1900*, în „Revista Arhivelor”, 55, 1978, nr. 229;
- Idem, *L'Union de la Roumelie Orientale et de la Principaute de Bulgarie et la conclusion du Traite de paix de Bucarest (1886)*, în „Etudes Balkaniques”, 4, 1985 ;
- Idem, *Orașul București-locul tratativelor și al păcii care a pus capăt conflictului balcanic din anii 1885-1886*, în „Materiale de Istorie și Muzeografie”, București, 7, 1969;
- Idem, *România și țările balcanice în perioada 1879-1900*, în „Revista de Istorie”, București, 33, 1980, nr. 2;
- Idem, *Războiul pentru independența României în contextul european*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977;
- Idem, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei, în epoca modernă (1789-1923)*, București, 1987;
- Idem, *Istoria neștiută*, București, 1998;

- Idem, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, București, 1998;
- Idem, *Istoria relațiilor internaționale de la pacea westfalică (1648) până în contemporaneitate*, București, 1998;
- Ciachir Nicolae, Berca Gheorghe, *Marile Puteri și România, 1856-1947*, Editura Albatros, București, 1996;
- Cliveti Gheorghe, *România și crizele internaționale. 1853 – 1913*, Editura Axis, Iași, 1993;
- Idem, *România și „crizele din sud est”(1878-1913): Argumente pentru o nouă abordare*, „Codrii Cosminului. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, 3-4, 1997-1998;
- Constantin Carmen-Elena, *Relațiile greco-române la sfârșitul secolului XIX. Afacerea Zappa*, în „Arhivele Prahovei”, 5, 2000;
- Constantinescu Șerban, *Relațiile externe ale României după cucerirea independenței de stat. 1878-1900*, în „Muzeul Național București”, 4, 1978;
- Cordoș Nicolae, Dan Mihail, *O încercare de colaborare politică româno-sârbă în 1891*, în „Acta Musei Napocensis”, 7, 1970;
- Cristescu Sorin, *Misiunea contelui Czernin în România (10 octombrie 1914 - 27 august 1916)*, Editura Militară, București, 2016;
- Damean Sorin-Liviu, *Carol I al României*, vol. I (1866-1881), Editura Paideia, București, 2000;
- Gogeanu Paul, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970;
- Homer Radu, Orha Petru-Ioan, *Documente din istoria românilor*, București, 1966;

- Hitchens Keith, *România, 1866 - 1947*, București, 1998;
- Iordache A., *Instituirea monarhiei constituționale și regimul parlamentar în România, 1866-1871*, Editura Majadahonda, București, 1997;
- Iordan Constantin, *L'Union de la Roumelie Orientale avec la Bulgarie (1885). Notes sur l'attitude de la Roumanie*, în „RESEE”, 23, 1985, nr. 3;
- Idem, *De nouveau sur l'attitude de la Roumanie a l'égard de l'union de la Roumelie Orientale avec la Bulgarie (1885): neutralite ou soutien?*, în „RESEE”, 43, 2005, nr. 1-4;
- Iosa M., Lungu Tr., *Viața politică în România, 1899-1910*, Editura Științifică, București, 1977;
- Jelavich Charles & Barbara, *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*, Cluj-Napoca, 1999;
- Jelavich Barbara, *Istoria Balcanilor. Secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, Vol. I, II, Institutul European, Iași, 2000;
- Lungu Traian, *Viața politică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, Editura Științifică, București, 1967;
- Macuc Mihai, *Românii, Balcanii și Europa*, Vol. I-II, Editura ANI, București, 2007;
- Maiorescu Titu, *România războaielor balcanice și Cadrilaterul*, Editura Machiavelli, București, 1995;
- Manea Nadia, Ivan Margareta, *Modelul balcanic al constituirii statului național modern. România și Serbia*, în „Muzeul Național București”, 9, 1997;

- Mantran Robert, *Istoria Imperiului Otoman*, Bic All, București, 2001;
- Marinescu Beatrice, *Les evenements des Balkans apres le congres de Berlin refletes dans la presse de Roumanie (1878-1886)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 20, 1981, nr. 2;
- Idem, *Romania and South-East Europe at the end of the 19-th Century*, în „RESEE”, 21, 1983, nr. 4;
- Milin Miodrag, *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă*, Editura Academiei Române, București, 1992;
- Mitu Nicolae-Răzvan, *Liberalismul din Serbia și Bulgaria până la sfârșitul primului război mondial*, Editura Aius, Craiova, 2009;
- Mușat M.; Ardeleanu I., *De la Statul geto-dac la Statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1993;
- Neagoie Stelian, *Istoria unirii românilor*, vol. I-II, Editura Diogene, 1993;
- Netea Vasile, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979;
- Obedeano C. B., *Les relations historiques et politiques des Roumains avec les Serbes*, București, 1929;
- Pavlov Plamen, Iordan Ianev, Daniel Cain, *Istoria Bulgariei*, prefață de Gheorghe Zbucnea, Editura Corint, București, 2002;
- Pavel Teodor, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1894-1914)*, vol. I-II, Timișoara, 1982;

- Pepene Nicolae, *Mereu împreună 1880-2010 - 130 de ani de relații diplomatice*, Editura Suvenir, Brașov, 2010;
- Pohoăță Nicu, *Politica externă a României în timpul războaielor balcanice (1912-1913)*, Editura Pro Universitaria, București, 2010;
- Popescu Dan, *Din lupta comună a românilor și sârbilor pentru libertate socială și națională, oglindită în periodicele românești și sârbești din Banat, la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în „Apulum. Acta Musei Apulensis”, 20, 1982;
- Pribram A. F. *Les traites politiques secrets de l'Autriche-Hongrie*, Paris, 1932;
- Rachieru Silvana, *Diplomați și supuși otomani în Vechiul Regat, Relații otomano-române între anii 1878-1908*, Editura UAIC, Iași, 2018;
- Rădulescu-Zoner Șerban, *Dunărea, Marea Neagră și Puterile Centrale*, Cluj-Napoca, 1982;
- Scurtu Ioan, *Ion I.C. Brătianu*, București, 1992;
- Soreanu Mircea, *România și conflictul balcanic. Percepții Externe*, în „Revista de Istorie Militară”, Nr. 3-4, 2014;
- Stan Apostol, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979;
- Idem, *Ion C. Brătianu, un promotor al liberalismului în România*, Editura Humanitas, București, 1993;
- Idem, *Putere politică și democrație în România 1859-1918*, Editura Albatros, București, 1995;
- Stoenescu Mihai Alex., *Istoria loviturilor de stat din România*, vol. 2, Editura Rao, București, 2001;

- Șoimescu I. N., *România, Rusia și Întreita Alianță. O pagină de istorie politică contemporană*, București, 1889;
- Taylor A.J.P., *Monarhia Habsburgică. 1809 – 1918. O istorie a imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, Editura ALLFA, București, 2000;
- Todorova Maria, *Balcanii și Balcanismul*, Editura Humanitas, București, 2000;
- Topor Claudiu-Lucian, *Germania, România și Războaiele Balcanice*, Editura Universității „A.I. Cuza”, Iași, 2008;
- Toynbee A.J., *The Balkans. A history of Bulgaria, Serbia, Greece, Romania, Turkey*, Clarendon Press, Oxford, 1915;
- Velichi Constantin N., *Les relations roumano-greques durant la periode 1866-1879*, în „RESEE”, 8, 1970, nr. 3;
- Idem, *Les relations roumano-greques pendant la periode 1879-1911*, în „RESEE”, 7, 1969, nr. 3;
- Idem, *România în sud-estul Europei (1800-1912)*, în „România în sud-estul Europei”, Editura Politică, București, 1979;
- Zbucnea Gheorghe, *România și lumea sud-est europeană la începutul secolului XX (1900-1912)*, Editura Paco, București, 1999.

STUDII ȘI ARTICOLE:

- Barbu Melanica-Rita, *Marile Puteri și Peninsula Balcanică (1900 – 1912)*, în *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, București, Seria Istorie – Serie nouă, Anul 1, Nr. 2, 2010, p. 70-76;

- Bușă D., *România și comerțul cu statele din sud-estul Europei (1900 – 1914)*, “Revista de Istorie”, nr. 9 – 10, 1997, p. 633 – 654;
- Căzan Gh. N., *La question du Danube et les relations roumaino-austro-hongroises dans les années 1878 – 1883*, în “Revue Roumain d’Histoire”, nr. 1/1979, p. 43 – 61;
- Ciachir N., „*La diplomatie roumaine dans les Balkans entre 1878 – 1900*”, în “Balcania”, VII/1977, Beograd;
- Idem, *Acțiunile diplomației românești pe plan balcanic în perioada 1878 – 1900*, în “Revista Arhivelor”, nr. 2/1978;
- Idem, *România și țările balcanice în perioada 1878 – 1900*, în “Revista de Istorie”, nr. 2/1980;
- Chiriac Bogdan-Gabriel, *Romanian Diplomacy and the political crisis in the Balkans (1881-1913)*, în I. Boldea, C. Sigmirean, D.M. Buda (coord.) *LITERATURE AS MEDIATOR. Intersecting Discourses and Dialogues in a Multicultural World*, Tîrgu Mureș, 2018, p. 143-148;
- Chiriac Bogdan-Gabriel, *România și Chestiunea Balcanică. O radiografie culturală*, Journal of Romanian Literary Studies, Editura Arhipelag XXI, Târgu-Mureș, 2019, p. 734-741;
- Damean Sorin-Liviu, *Delimitarea frontierei de Sud a Dobrogei (1878-1881)*, „Analele Universității din Craiova. Istorie”, An XIV, nr. 1(15)/2009, Editura Universitaria, Craiova, p. 363-366;
- Dărdală I. – *Moșiile dinastiilor sârbești din România*, în “Revista istorică română”, XVI, fascicolul 3, București, 1946, p. 273 – 281;

- Lungu Corneliu-Mihail, *Relații româno-austro-ungare în perioada 1878 – 1886*, în *Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”*, București, Seria Istorie – Serie nouă, Anul 1, Nr. 1, 2010, p. 98-104;
- Mihăileanu Ștefan (1893, July 4). *Cestiunea macedo-română [The Macedo-Romanian Question]. Peninsula Balcanică* [Bucharest], I (27), 2-7;
- Pohoăță Nicu, *România și politica orientală a Franței în timpul desfășurării primului război balcanic*, în „*Studii și Articole de Istorie*”, LXXIX, 2002, p. 100-116;
- Idem, *Relațiile româno-ruse și politica Antantei față de România în contextul desfășurării primului război balcanic*, „http://cogito.ucdc.ro/cogito/relatiileromanorussipoliti caantanteinicupohoata_6.pdf;
- Suciu I. D., *Alianța româno – sârbă împotriva dualismului habsburgic*, în “*Revue roumaine des études internationales*”, nr. 3 – 4 (9 – 10), București, 1970, p. 197 – 211;
- Șendrulescu I. Gh., *Relațiile diplomatice ale României cu statele balcanice în perioada 1900 – 1914*, în SAI 47 – 48, 1983, p. 78 – 92.

CUPRINS

INTRODUCERE5

CAPITOLUL I

PRINCIPALELE REALITĂȚI ISTORICE ȘI POLITICE ÎN
BALCANI ÎNTRE ULTIMUL SFERT AL SECOLULUI XIX ȘI
PRIMUL DECENIU ȘI JUMĂTATE AL SECOLULUI XX.....57

 Originea noțiunii de Balcani. Concepte istoriografice și
 geopolitice58

 Imperiul Otoman. Situația politică internă66

 Constituirea statelor naționale în Balcani69

 Marile Puteri și Chestiunea Orientală – Premisă pentru
 Chestiunea Balcanică.....73

CAPITOLUL II

DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ȘI SITUAȚIA DIN BALCANI
(1878-1883)85

 România și deceniul premergător proclamării independenței de stat.

 Premisa esențială a viitoarelor raporturi geopolitice din Balcani
(1866-1877)86

 România și lupta diplomatică pentru cucerirea și recunoașterea
 independenței de stat (1877-1880)104

Momentul diplomatic anul 1878 și urmările sale pentru
 popoarele din Balcani (1878-1883)113

 Apariția conceptului geopolitic de *Chestiunea Balcanică* -
 rezultat firesc al Tratatului de Pace de la Berlin (3/13 iulie
 1878).....122

CAPITOLUL III.....	126
CHESTIUNEA BALCANICĂ ÎN PERIOADA 1883-1902.....	126
România ca partener al Triplei Alianțe (1883-1902).....	126
Stabilirea frontierei României independente cu Principatul Autonom al Bulgariei (1881-1886).....	134
Diplomația românească și evenimentele din Bulgaria și Serbia (1885-1887).....	142
CAPITOLUL IV	
DIPLOMAȚIA ROMÂNEASCĂ ȘI CHESTIUNEA BALCANICĂ ÎN PERIOADA 1887-1910.....	175
Perspective diplomatice externe și românești privind Chestiunea Balcanică	176
Problema identității aromânilor ca parte a <i>Chestiunii Balcanice</i>	180
Antanta și Imperiul Otoman – o schimbare de abordare în relațiile diplomatice și influența acestei schimbări în relațiile României cu statele balcanice și cu Marile Puteri europene .	191
Atitudinea României față de interesele rusești și austro-ungare în Balcani.....	211
Marile Puteri și schimbările politice în Balcani (1902-1908).....	221
CAPITOLUL V	
ROMÂNIA ȘI SOLUȚIONAREA „CHESTIUNII BALCANICE” (1901/1910 - 1913/1914).....	225
Deteriorarea relațiilor politice româno-bulgare (1900-1910)	227
Premisele, desfășurarea și consecințele războaielor balcanice pentru rezolvarea <i>Chestiunii Balcanice</i>	239
CONCLUZII	269
BIBLIOGRAFIE	284
CUPRINS	302

Tiparul executat la Imprimeria Editurii

MJM

Str. Felix Aderca, Bl.7, parter, 200410-Craiova

Telefon: 0786 035 472

e-mail: redactia@edituramjm.ro;

www.edituramjm.ro;

IMPRIMAT ÎN ROMÂNIA